

Voorzitter: Jansen

Tegenwoordig zijn 142 leden, te weten:

Aarts, Abma, Van Amelsvoort, Andela-Baur, B. Bakker, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, Van den Bergh, Berkhouwer, Beumer, Blaauw, H. A. de Boer, J. J. P. de Boer, Bolkestein, De Boois, Borgman, Braams, Braks, Bremen, Brinkhorst, Van den Broek, Castricum, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dankert, Dees, Deetman, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Drenth, Duinker, Engwirda, Epema-Brugman, Van Erp, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Frinking, Gerritse, Ginjaar-Maas, De Graaf, Gualthérie van Weezel, Van der Gun, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van der Hek, Hennekam, Hermans, Hermsen, Van Houwelingen, Jansen, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Van Kemenade, Klein, Kleisterlee, Knol, Kolthoff, Kombrink, Konings, Korte-van Hemel, De Korte, Kosto, Krouwel-Vlam, De Kwaadsteniet, Lambers-Hacquebard, Langedijk-de Jong, Lansink, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Meijer, Mertens, Molleman, Mommersteeg, Moor, Van Muiden, Müller-van Ast, Nijhof, Nijpels, Notenboom, Nypels, Van Ooijen, Patijn, Ploeg, Poppe, Porthoine, Pronk, Rienks, Rietkerk, Roels, Van Rooijen, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Schaapman, Schakel, Scherpenhuizen, Scholten, Van der Spek, Spieker, Stermerdink, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Tolman, Trijps, Den Uyl, Veerman, Vellenga, Van de Ven, Verbrugh, Verkerk-Terpstra, Vondeling, Voogd, De Voogd, Voortman, B. de Vries, K. G. de Vries, Vrijlandt-Krijnen, Waalkens, Waltmans, Weijers, Wessel-Tuinstra, Wisselink, Wöltgens, Worrell, Zeevalking en Van Zeil,

en de heren Wiegel, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Van der Klaauw, Minister van Buitenlandse Zaken, Pais, Minister van Onderwijs en Wetenschappen, Schol-

ten, Minister van Defensie, Beelaerts van Blokland, Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Albeda, Minister van Sociale Zaken, Ginjaar, Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, Peijnenburg, Minister voor Wetenschapsbeleid, Van der Mei, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Koning, Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, Hermes, Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, De Jong, Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, Nooteboom, Staatssecretaris van Financiën, Van Eekelen, Staatssecretaris van Defensie, De Graaf, Staatssecretaris van Sociale Zaken, mevrouw Kraaijeveld-Wouters, Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, de heer Wallis de Vries, Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, en mevrouw Veder-Smit, Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat is ingekomen een bericht van verhindering van het lid Braams, alleen voor het eerste deel van de vergadering, wegens bezigheden elders.

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ingekomen is een afschrift van het Koninklijk besluit nr. 19 van 12 december 1978 over de benoeming van de voorzitter en de leden van de werkgroep ter inventarisatie en onderzoek van mogelijke relaties tussen de Nederlandse Antillen, de eilanden van de Nederlandse Antillen en Nederland.

Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid Scholten aan de Minister van Buitenlandse Zaken, inzake de 'verkiezingen' te Namibië.⁴

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

□

De heer **Scholten** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De berichten vanuit en over Namibië zijn niet onverdeeld gunstig. Integendeel, ze stemmen ons tot ongerustheid. Het heeft er alle schijn van dat er in Namibië mogelijkheden zijn voor het ontstaan van een zgn. onafhankelijke staat Namibië zonder dat er in werkelijkheid sprake is van een echte oplossing van het daar al jaren slepende conflict. Dat is de achtergrond van mijn vragen.

□

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigden zullen begrijpen dat de kwestie Namibië de afgelopen maanden mij en mijn departement bijzonder bezig heeft gehouden. Ik ben er verheugd over dat ik thans in de gelegenheid ben om hierover iets te zeggen. Het centrale punt in deze kwestie is mijns inziens de mogelijkheid of er een vredelievende oplossing te bereiken is voor een democratisch en zelfstandig onafhankelijk Namibië. Dat is de centrale vraag en daarvoor hebben zich de westelijke 5 leden van de Veiligheidsraad in de afgelopen maanden ingezet. Dat beleid heeft mijn steun gehad, evenals steun van andere westelijke landen, omdat alleen dat beleid zou kunnen leiden tot dat onafhankelijke en democratische Namibië dat dan op een vredelievende wijze tot stand zou komen.

De eerste vraag van de heer Scholten betreft de resultaten van het bezoek van de 5 westelijke ministers aan Pretoria dat van 16 tot 18 oktober jl. heeft plaatsgevonden. In de gesprekken die daar met de Zuidafrikaanse regering zijn gevoerd, hebben die 5 mi-

Van der Klaauw

nisters niet weten te bereiken dat Zuid-Afrika af zou zien van de eenzijdig georganiseerde verkiezingen die inmiddels, zoals bekend, in Namibië hebben plaatsgevonden. De 5 ministers hebben in die besprekingen duidelijk gemaakt dat er geen enkele relatie kan bestaan tussen deze eenzijdig georganiseerde verkiezingen en de verkiezingen die conform de resoluties van de Veiligheidsraad onder toezicht van de VN zouden moeten plaatsvinden. De 5 westelijke regeringen hebben derhalve gezegd dat deze verkiezingen voor hen van nul en generlei waarde zouden zijn. Ik deel dit standpunt helemaal. Dat standpunt van de 5 westelijke landen is neergelegd in een gezamenlijke verklaring van die landen met Zuid-Afrika, waarin die landen duidelijk hun eigen positie hebben vastgesteld.

Bij de beantwoording van vraag 2 wil ik tevens betrekken de verdere ontwikkelingen. In deze vraag gaat het om de fatale datum van 31 december 1978, de datum waarop de soevereiniteit – voor zover Zuid-Afrika daartoe gemachtigd is, want dat is ze natuurlijk eigenlijk niet meer – aan Namibië zou worden overgedragen. Na dat bezoek van de 5 westelijke ministers aan Pretoria hebben er verdere besprekingen plaatsgevonden.

Oorspronkelijk was het de bedoeling, dat de vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, de heer Ahtisaari, naar Windhoek zou gaan om ervoor te zorgen, dat de nog niet opgeloste kwesties zouden worden geregeld. Dat is door allerlei omstandigheden, waarop ik nu niet nader behoef in te gaan, niet doorgegaan. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties heeft daarop Minister Botha uitgenodigd, naar New York te komen. Deze is pas gekomen tussen 27 en 29 november, maar daarvoor heeft een gesprek plaatsgevonden met de secretaris-generaal van het ministerie van buitenlandse zaken uit Pretoria, die naar New York was overgekomen. Met name uit het gesprek met de heer Botha is een nadere standpuntbepaling van Zuid-Afrika geresulteerd die van betekenis is voor deze datum van 31 december.

Uit het rapport, dat de heer Waldheim aan de Veiligheidsraad heeft uitgebracht aan het begin van deze maand, zou ik de vier punten, waarop Zuid-Afrika zich thans baseert, willen noemen. Ik vertaal ze vrij.

Het eerste punt is, dat Zuid-Afrika zijn bereidheid herbevestigt om mee te werken aan de uitvoering van resolutie

435. Dat is op zichzelf belangrijk, want dat is de resolutie waarin de vrije verkiezingen vastliggen.

Ten tweede is Zuid-Afrika bereid, gedurende de maand december overleg te plegen en af te sluiten met de betrokken partijen. Uit de context blijkt dat dit de partijen in Namibië zelf zijn. Het is intern overleg in Namibië van de Zuidafrikaanse regering met de 'gekozen vertegenwoordiging'. Consultaties over de principes van resolutie 435, waarvan de resultaten aan de Secretaris-Generaal zullen worden bericht. Volgens de laatste informatie uit Pretoria blijkt dat vandaag dit overleg plaatsvindt tussen beide heren Botha en de 'vertegenwoordiging van Namibië'. Morgen zal hierover die 'vertegenwoordiging' verder beraadslagen. Ik neem aan dat omstreeks Kerstmis of na Kerstmis dit bericht van de Zuidafrikaanse regering bij de Secretaris-Generaal zal aankomen.

Het derde, uitermate belangrijke punt is, dat Zuid-Afrika herbevestigt dat het de autoriteit in Namibië zal behouden gedurende de uitwerking van het voorstel. Het voorstel – dit blijkt uit de context – is het voorstel van de westelijke landen. Ik meen dat hieruit geconcludeerd kan worden, dat niet op 1 januari de soevereiniteit wordt overgedragen, dus dat Zuid-Afrika daar zijn autoriteit zal behouden. Dat geeft de mogelijkheid, alsnog tot die vrije verkiezingen te komen. Absolute zekerheid ter zake kan ik natuurlijk niet geven, omdat er zoveel andere elementen een rol spelen, zoals de samenstelling van de vredesmacht, de datum van de verkiezingen, de toelating van SWAPO en de gehele controle op de verkiezingen.

Wat dat betreft is natuurlijk ook het vierde punt van belang, namelijk dat consultaties over de nog niet geregelde punten zullen worden voortgezet, in een ernstige poging om deze moeilijkheden op te lossen.

Dat is dus de Zuidafrikaanse positie op dit moment. Ik meen dat daaruit geconcludeerd mag worden, dat de vraag, of 31 december de fatale datum is, voor zover mijn medewerkers en ik het kunnen overzien, op dit moment gelukkig niet relevant is. Dit geeft dus enige hoop op vooruitgang.

Naar aanleiding van vraag 3 kan ik ter informatie zeggen, dat de Democratische Turnhalle Alliantie 41 zetels heeft verkregen. De rest is gegaan naar 'verkrampde' groepen. Van die 41 zetels worden er vier door blanken bezet. Dat is echter feitelijke informatie. Of de Turnhalle Alliantie kan bepalen of er

een tweede verkiezingsronde komt, hangt natuurlijk samen met de volgende twee punten: ten eerste het handhaven van de autoriteit van de Zuidafrikaanse regering in Namibië; ten tweede wat precies de inhoud is van de consultaties die thans plaatsvinden tussen de Zuidafrikaanse regering en de leiders van de Turnhalle.

Voor de VN heeft dit in het algemeen geen enkele betekenis, omdat volgens ons deze verkiezingen niet geldig zijn geweest en dus de verkozenen geen recht van spreken hebben.

In vraag nr. 4 wordt gevraagd of ik de bezorgdheid deel over de situatie die zal ontstaan wanneer het niet tot vrije verkiezingen komt. Die bezorgdheid deel ik inderdaad. Ik meen dat, wanneer er geen vrije verkiezingen komen en wanneer dus niet – zoals is gebeurd – de SWAPO kan deelnemen aan deze verkiezingen, het gevaar van guerrillastrijd, burgeroorlog en dergelijke, in Namibië bijzonder groot zal zijn en dat Namibië een tweede Rhodesië wordt. Ik meen dat dit een bijzonder gevaarlijke ontwikkeling zal zijn. Daarom is het belangrijk tot het uiterste de pogingen van onze vijf Westelijke vrienden te steunen om te proberen die vredelievende oplossingen te bereiken.

In vraag nr. 5 wordt gevraagd of ik kennis heb genomen van de door onder andere de SWAPO en kerkelijke leiders ingebrachte bezwaren tegen de gang van zaken bij de voorbereiding en het verloop van de gehouden interne verkiezingen. Ik heb hiervan inderdaad ook kennis genomen. Het zal de geachte afgevaardigde bekend zijn dat de Nederlandse Regering, die het gezag over Zuid-Afrika in Namibië niet erkent, geen vertegenwoordiging daar heeft en dat er geen diplomaten onzerzijds daar naartoe gaan. Ik kan dit punt dus, objectief gezien, niet beoordelen, maar ik heb inderdaad kennis genomen van deze verklaringen. Ik heb ook uit andere berichten vernomen dat er waarschijnlijk het een en ander waar is van wat ter zake wordt gezegd.

De zesde vraag houdt in of ik kennis heb genomen van de opmerkingen van Dr. Lukas de Vries, President van de Evangelisch-Lutherse Kerk in Namibië tegenover de informatiedienst van de Lutherse Wereldfederatie in Genève, over diens verwachtingen ten aanzien van mogelijke ontwikkelingen in Namibië. Daar heb ik kennis van genomen. Niet iedereen weet misschien wat de inhoud is. Hij spreekt zijn ongerustheid en zijn vrees uit voor de toekomst als het gaat zonder vrije verkie-

Van der Klaauw

zingen. Uit de inhoud blijkt ook het belang dat hij hecht aan het vinden van een oplossing zonder geweld.

Ik kom dan tot vraag nr. 7. Ik meen dat uit wat ik reeds heb gezegd, wel kan blijken dat de Nederlandse Regering nog steeds de pogingen ondersteunt om uiteindelijk alle betrokken partijen ertoe te brengen, in te stemmen met verkiezingen onder toezicht van de V.N. in Namibië. Dit lijkt mij het centrale punt. Daarbij spelen andere kwesties – de VN-vredesmacht, toezicht op de verkiezingen, en dergelijke – ook een rol. Het centrale punt is echter de vrije verkiezingen.

De Regering is vanzelfsprekend bereid, al haar medewerking te verlenen met al haar ten dienste staande middelen om de pogingen te steunen, ten einde deze oplossing te bereiken. Hierbij wordt overleg gepleegd met onze EG-partners en met de VN.

Voor ik op de stemmingen over de drie resoluties die ten aanzien van Namibië voorliggen voor de Algemene Vergadering in ga, wil ik de punten van mijn beleid ter zake onderstrepen. Het gaat erom een oplossing te bereiken zonder geweld. De Regering kan geen eenzijdige Zuidafrikaanse verlening van de onafhankelijkheid aan Namibië, op voorwaarden die de Zuidafrikanen misschien zouden wensen, aanvaarden. Zij kan alleen een oplossing aanvaarden in V.N.-verband. De Nederlandse Regering zal de Westelijke pogingen tot een vredelievende oplossing en de totstandkoming van vrije verkiezingen blijven steunen. Wanneer dit onverhoopt niet zal lukken, dan kan niet worden teruggedeinsd voor het nemen van dwangmaatregelen tegen Zuid-Afrika.

Mijnheer de Voorzitter! Voor de Algemene Vergadering liggen drie resoluties. Eén gaat over de verdere werkzaamheden van de Raad voor Namibië. Daar zal vóór worden gestemd. De twee andere resoluties geven wél problemen. Zoals altijd bevatten ze elementen die men kan steunen. Met name handelen ze echter ook over de gewapende strijd die wordt aanbevolen, strijd voor een onafhankelijk Namibië met alle beschikbare middelen, met inbegrip van gewapende strijd. Daaraan kan ik niet meewerken. Dit geldt overigens ook voor de Negen die te dezen op één lijn zitten. Op verschillende plaatsen wordt verder gesproken over de SWAPO als de enige en waarachtige vertegenwoordiger van het volk van Namibië. Dit is niet juist; net zo min als de nu gehouden verkiezingen, waar de SWAPO buiten viel, juist zijn geweest,

zou het onjuist zijn te zeggen dat de SWAPO de enige is. Wat wij willen, is een democratisch Namibië, wat een gevolg moet zijn van vrije verkiezingen.

Ik betreur het dat in geen van beide resoluties één woord van waardering wordt uitgesproken voor wat met grote, ook persoonlijke inspanning, naar ik zelf weet, door mijn collega's van de vijf Westelijke landen is gedaan. Dit is op zichzelf misschien minder belangrijk.

Ten aanzien van deze beide resoluties heb ik derhalve de instructie gegeven ons van stemming te onthouden. Zoals gezegd, is dit een gezamenlijk standpunt van de Negen.

Ik wil er geen twijfel over laten bestaan dat, indien in een later stadium definitief zou blijken dat Zuid-Afrika niet bereid is mede te werken aan de uitvoering van resolutie 435 inzake vrije verkiezingen, een resolutie waartoe Zuid-Afrika zich nu weer uitdrukkelijk heeft gecommiteerd, de Nederlandse Regering alsdan niet zal aarzelen alle steun te geven aan acties van de Veiligheidsraad met dwangmaatregelen ten opzichte van Zuid-Afrika.

Het was nog wat onzeker wanneer de stemming zou plaatsvinden; ook de Algemene Vergadering heeft wat moeite met haar programma, mijnheer de Voorzitter! Ik heb net vannacht bericht gekregen dat die stemming helden zal plaatsvinden. In aansluiting op de stemverklaring van de Negen en ter ondersteuning daarvan zal ook de Nederlandse delegatie een verklaring uitspreken conform de lijnen die ik heb aangegeven, waarin ook het laatste door mij vermelde punt inzake dwangmaatregelen zal zijn opgenomen.

De heer **Scholten** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister van Buitenlandse Zaken voor het gegeven antwoord, waarmee ik mij overigens zeer wel mee kan verenigen. Ik volsta dan ook met het stellen van twee korte aanvullende vragen.

Zijn er Westerse pogingen ondernomen om te komen tot een wél aanvaardbare resolutie over Namibië in de Verenigde Naties?

Mag worden aangenomen dat, wanneer Zuid-Afrika toch zou overgaan tot het verlenen van onafhankelijkheid aan Namibië (ik moet die terminologie wel gebruiken, al heeft Zuid-Afrika daartoe de rechtsmacht niet), het ondenkbaar is dat de aldus ontstane staat door Nederland en andere Westerse landen zal worden erkend?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Scholten, die ook enige ervaring heeft in de Algemene

Vergadering, zal het niet onbekend zijn dat deze resoluties opgesteld worden in Afrikaans overleg. Men kan wel proberen (en dit is ook geprobeerd) daarbij een zekere inspraak te hebben, maar op een bepaald moment komt er iets op tafel en dit kan niet meer gemendeerd worden. De pogingen zijn dus wel ondernomen, maar het is helaas niet gelukt. Dit is op zichzelf jammer, omdat een aantal punten waarmee men het zeer wel eens kan zijn, vermengd worden met andere elementen waarmee men het niet eens kan zijn.

Er kan natuurlijk geen sprake zijn van enigerlei erkenning van Namibië, dat niet tot stand komt op basis van resolutie 435.

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Houdt Zuid-Afrika nog steeds vast aan de Walvisbaai?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Naar mijn mening gebeurt dit juridisch nog steeds. In het overleg in Pretoria met de vijf westelijke landen is hierover gesproken en de vijf westelijke landen zijn thans ook overgegaan tot het standpunt dat ik al eerder heb gepropageerd, dat de Walvisbaai, wat ook de juridische achtergronden mogen zijn, in feite, economisch en politiek gezien, een onderdeel is van Namibië. In dat westelijk overleg met de Zuidafrikanen is vastgesteld, dat de kwestie bespreekbaar is en opgenomen zal worden zodra Namibië onafhankelijk is geworden conform resolutie 435.

Mevrouw **Vrijlandt-Krijnen** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Bespeurt de Minister met mij een veranderde houding van de vijf westerse landen ten aanzien van mogelijke sancties ten opzichte van Zuid-Afrika?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Ja en neen. Het antwoord op deze vraag is erg moeilijk te geven. Het hangt ook erg af van het land waarmee men hierover spreekt. De vijf westelijke landen houden nog vast aan de mogelijkheid, dat er inderdaad met Zuid-Afrika over resolutie 435 overeenstemming kan worden bereikt. Ook in de gesprekken komt steeds meer de kwestie naar voren: als dat niet lukt, komen wij voor de vraag van de sancties te staan. Eerst werd hierover niet gesproken.

Mevrouw **Verkerk-Terpstra** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister ook meedelen, of de SWAPO van plan is, van Namibië een democratische staat te maken, inclusief de mo-

Verkerk-Terpstra

gelijkheid, dat bij voorbeeld de SWAPO in de oppositie terecht komt en niet alleen regeringspartij is?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! De SWAPO heeft in de eerste plaats steeds gezegd, dat er democratische verkiezingen zouden zijn. Dit heeft de heer Nujoma regelmatig naar voren gebracht. In de tweede plaats zegt hij, dat de SWAPO de meerderheid van Namibië vertegenwoordigt, dus dat het eigenlijk geen probleem voor hem is. In hoeverre dat waar is, zouden die vrije verkiezingen moeten uitwijzen.

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Als Namibië binnenkort onafhankelijk wordt, vormen dan de gepapende eenheden van SWAPO de krijgsmacht van de onafhankelijke staat of zijn er al andere voorzieningen getroffen?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Ter zake zijn geen voorzieningen getroffen. Zodra de vrije verkiezingen, onder toezicht van de VN en met een VN-vredesmacht die daar de zaak moet controleren, tot stand zijn gekomen, zal er een regering moeten worden gevormd en die regering zal natuurlijk allerlei besluiten moeten nemen over onder andere de politiek en de krijgsmacht.

De heer **Van der Linden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Doet de Minister het aanbod om hulp, dus bijstand te verlenen aan de VN-vredesmacht nog steeds gestand?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Ja. Wanneer er overeenstemming wordt bereikt over resolutie 435 en de krijgsmacht van de VN tot stand komt, zie ik geen enkele reden, dat wij ons eerdere aanbod om daarop in te gaan, niet gestand zullen doen. In dit verband is er enige tijd geleden een verzoek gedaan door de Secretaris-Generaal aan Nederland.

De heer **Bolkestein** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister meedelen, of de regering van Zuid-Afrika voornemens is om de oudste strijder voor een onafhankelijk Namibië, namelijk Toivo ya Toivo die geïnterneerd is op het Robbeneiland, vrij te laten?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Daarover zijn mij geen gegevens bekend. Ik wil dit punt graag nog wel eens met de heer Bolkestein opnemen om te bekijken of te dien aanzien onzerzijds een actie kan worden ondernomen.

De heer **Eversdijk** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Is het niet zo, dat de SWAPO zich geheel bereid verklaard heeft, aan verkiezingen onder VN-toezicht deel te nemen?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! De SWAPO heeft zich daartoe inderdaad bereid verklaard.

Aan de orde is de **interpellatie-Lambers-Hacquebard**, gericht tot de Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, de Ministers van Volksgezondheid en Milieuhygiëne en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over de te volgen procedures bij de beleidsbepaling ten aanzien van versturende activiteiten in het internationale Eems-Dollard-gebied.

Tot het houden van deze interpellatie is verlof verleend in de vergadering van 14 december 1978.⁵

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

□

Mevrouw **Lambers-Hacquebard** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Dat de Kamer mijn verzoek om een korte interpellatie over de verdere gang van zaken rond het Eems-Dollardgebied een plaatsje heeft willen geven op een toch al meer dan overvolle agenda, is iets waarvoor ik bepaald erkentelijk ben. Ik kan mij best indenken dat men zich heeft afgevraagd of dit nu ook nog zo nodig moest. Ik ga ervan uit dat het voor iedereen duidelijk is, dat ik geen interpellatie gevraagd zou hebben, hoe kort ook, in deze drukste dagen voor Kerstmis als ik niet de overtuiging zou hebben dat het belang van de zaak een toevoeging aan de al overbelaste agenda rechtvaardigde. Wanneer ik ondanks deze vanzelfsprekendheid nu kort inga op de wenselijkheid van een kort debat als vervolg op de beantwoording van de mondelinge vragen van de vorige week, dan is dat ook niet als een verdere rechtvaardiging, maar als een toelichting op de vragen die het hart van deze interpellatie vormen.

Die de vorige week beantwoorde mondelinge vragen hadden geen andere bedoeling dan het beeld uit persberichten, als zou van Nederlandse zijde eigenlijk al zijn ingestemd met verlegging van de Eems en aanleg van de Dollardhaven, te doen herstellen. Het lijkt namelijk niet juist te kunnen zijn, dat aan de ernstige bezorgdheid voor de gevolgen van de Duitse plannen

voor de bijzondere waarden van het Eems-Dollardgebied gewoon zou zijn voorbijgegaan. Een bezorgdheid bovendien die een meerderheid van de Kamer deelt blijkens aanvaarding van een door mij ingediende desbetreffende motie (15 155, nr 5) en zoals ook blijkt uit de gedachten die van verschillende zijden naar voren werden gebracht in de openbare commissievergadering over het Eems-Dollardgebied op 25 september 1978, naar het verslag waarvan ik nu kortheidshalve maar verwijs.

De overweging van de betreffende motie laat over het oordeel van de Kamer geen twijfel bestaan; ik citeer: 'dat het uitbouwen van een haven met industriegebied in het Eems-Dollardgebied niet strookt met de speciale kwetsbaarheid van dit gebied dat aan Nederlandse zijde is aangemerkt als beschermd natuurgebied en aan Duitse zijde als waardevol gebied voor watervogels in de zin van de Conventie van Ramsar'.

Ik ga ervan uit dat een aangenomen motie, ook als zij van oppositionele herkomst is, voor de Regering meer is dan een stuk ter kennisname. Maar ook los daarvan zouden al de uitgangspunten van bescherming van het Waddengebied in het algemeen en het Eems-Dollardgebied in het bijzonder, zoals die ook door deze Regering zijn onderschreven, tot niet anders dan zorg om de mogelijkheid van wezenlijke aantasting van dit beschermd natuurgebied kunnen leiden. Het is dan ook los van ieder oppositioneel rollenspel, maar juist met een beroep op de boven de scheidslijnen van de politieke verhoudingen uitgaande doelstelling van behoud van onvervangbare natuurwaarden, dat ik met mijn verdere vragen van vandaag op de geruststelling hoop die de beantwoording vorige week helaas nog niet bracht. Die geruststelling vraag ik niet voor mijn eigen zielerust, dat zou het beklimmen van dit spreekgestoelte niet voldoende rechtvaardigen. Maar los van mijn gemoedsgesteldheid is het van essentieel belang, dat duidelijker dan de vorige week het geval was aan het toen door Staatssecretaris Van der Mei geschetste perspectief van mogelijke overeenstemming rond de jaarwisseling over hoofdlijnen in de onderhandelingen, wordt toegevoegd het onmiskenbaar en onverminderd vasthouden aan bescherming van de waarde van het Eems-Dollardgebied als onvervangbaar natuurgebied. Dat uitvoering van het Dollardhavenproject deze bescherming niet zou door kruisen is nog geenszins gebleken. Integendeel, tot nog toe verrichte onder-

Lambers-Hacquebard

zoekingen op dit punt zijn allerm minst geruststellend en er is nog verder onderzoek gaande, waarover vandaag misschien nadere mededelingen kunnen worden gedaan.

Voor de verdere procedure bij de beleidsbepaling ten aanzien van potentieel versturende activiteiten als het Dollardhavenplan betekent dit, dat toch eerst ook ten genoegen van Nederland zou moeten vaststaan dat onze beleidsuitgangspunten voor de bescherming van het gebied overeind zouden blijven vóór van instemming met die activiteit sprake zou kunnen zijn. Naar mijn stellige overtuiging wij van een dergelijke constatering nog ver verwijderd, en dan stel ik het eigenlijk eufemistisch.

Tegen deze achtergrond ben ik zeer benieuwd naar de antwoorden op mijn interpellatievragen in de hoop dat die elke twijfel zullen wegnemen dat ook de Regering het natuurbeschermingsbeleid vooropstelt als richtsnoer in de onderhandelingsprocedures. Dit niet alleen in de hoop, maar eerlijk gezegd ook in de verwachting, want het zal niet eenvoudig zijn in Nederland nog een gebied te vinden waarvoor de natuurbeschermingsdoelstelling zo onmiskenbaar en veelvuldig is vastgelegd. De opsomming die ik ter illustratie daarvan in noot 4 bij mijn vragen heb gegeven, spreekt dunkt mij voor zich zelf.

Wanneer dat niet het centrale punt zou zijn en blijven in het beleid ten aanzien van het internationale Eems-Dollardgebied, zou dat het natuurbeschermings- en milieubeleid zo ongelofwaardig maken, dat ik er eigenlijk gewoon van uitga dat de antwoorden die wij nu zullen horen de uitdrukkelijke bevestiging zullen geven van een consequent natuurbeschermingsbeleid voor het Eems-Dollardgebied als geheel.

□

Staatssecretaris **Wallis de Vries**: Mijnheer de Voorzitter! De beantwoording van vraag 1 is aan mij toebedeeld. Nader inzicht, gebaseerd op het aanvullend onderzoek, zoals door mevrouw Lambers gevraagd, is op dit moment nog niet te geven. Het voortgezette onderzoek naar de ecologische consequenties van het verleggen van de Eems heeft inderdaad ten doel over een aantal aspecten nog nadere informatie te verkrijgen. Uit dit onderzoek kunnen belangrijke aanvullingen, maar geen essentiële wijzigingen op de eerdere rapportage van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer worden ver-

wacht. Zodra het onderzoek geheel is afgerond, zal ik het gaarne aan de Kamer ter kennis brengen.

□

Minister **Ginjaar**: Mijnheer de Voorzitter! Over de resultaten van het onderzoek naar de geomorfologische en sedimentologische gevolgen van ingrijpen in het Dollardgebied zal in de loop van 1979 uitsluitel kunnen worden gegeven. In de tweede plaats worden door mevrouw Lambers ook aan de orde gesteld de milieuhygiënische aspecten. Het is natuurlijk zo, dat daar een aantal consequenties van te noemen zouden zijn, voor zover het het bedrijven van activiteiten betreft, met als wezenlijk probleem de industrialisatie van dat gebied.

Mevrouw Lambers vraagt ook naar rapporten. Er zijn reeds vele rapporten uitgebracht over met name ook de Nederlandse kant van het desbetreffende gebied. Er zijn ook rapporten over de Duitse kant. Die rapporten samenvattend, zou men kunnen zeggen dat er thans een redelijk inzicht bestaat in de mogelijke consequenties, zij het dat dit inzicht bepaald nog niet volledig is, zodat verdere onderzoekingen nog wel noodzakelijk zullen zijn.

In de onderhandelingen is door Nederland steeds naar voren gebracht, dat door het stellen van milieuhygiënische normen en criteria ongewenste effecten van de activiteiten in de hele regio moeten worden voorkomen. Ongetwijfeld zal bij het antwoord op vraag 5 dit punt nog nader aan de orde komen. Ik zou hier echter nog een enkele kanttekening bij willen maken.

In de eerste plaats zou ik nadrukkelijk naar voren willen brengen dat ook de Nederlandse Regering ten volle overtuigd is van de waarde van de desbetreffende gebieden. Dat laat zich illustreren door datgene wat in de regeringsverklaring is gezegd. Met name de waarde van het Waddengebied wordt daar als uitgangspunt en als doelstelling genoemd.

Ik wijs erop dat het Dollardgebied wat Nederland betreft als een beschermd natuurmonument in de zin van de Natuurbeschermingswet is aangewezen. Ik zou erop kunnen wijzen dat het de intentie van de Nederlandse Regering is, het geheel ook in de wetlands-conventie onder te brengen. Het Duitse deel van de Dollard is daar reeds aangemeld.

Dit alles leidt ertoe dat het gemeenschappelijke standpunt, ook in de discussies die thans plaatsvinden, erop neerkomt dat in het Eems-Dollard-estuarium het te voeren milieuhygië-

nisch beleid erop is gericht dit estuarium als natuurgebied te behouden. In een gemeenschappelijk beleid zal ervoor zorg worden gedragen dat ten minste de huidige milieukwaliteit zal worden gehandhaafd. Dat betekent dat bij de verdere uitbouw van havens en industriecapaciteit in het Eemsmondgebied de toepassing van die uitgangspunten zeer belangrijk is en centraal staat.

□

Staatssecretaris **Van der Mei**: Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op vraag 3 merk ik op, dat er geen dringende redenen zijn om, laat staan 'koste wat het kost', vóór een bepaald tijdstip over het Dollard-havenproject met de Bondsrepubliek tot overeenstemming te geraken.

In vraag 4 worden twee aspecten van het Dollard-havenvraagstuk naar voren gehaald, te weten het natuurbehoud en de grenskwestie. Beide kwesties zijn ongetwijfeld van uitzonderlijk gewicht, maar zoals bekend worden ook andere aspecten in de overwegingen betrokken, die uiteraard ook niet mogen worden verwaarloosd. De Regering heeft zich steeds op het standpunt gesteld, dat bij dit project een groot aantal aspecten een rol speelt. Ik noem daarbij de milieuhygiëne, het natuurbehoud, de economische vraagstukken, met name de concurrentieverhoudingen tussen de zeehavens in het betrokken gebied, de waterbouwkundige aspecten en het grensvraagstuk. Deze onderdelen worden bij de onderhandelingen door de Nederlandse delegatie steeds in hun onderlinge samenhang beschouwd. De beoordeling van het resultaat van de onderhandelingen zal zich, te zijner tijd, dan ook niet tot een of twee aspecten mogen beperken, maar zal de totaliteit van alle onderdelen dienen te omvatten.

Ten slotte beantwoord ik vraag 5c. Zoals ik reeds bij de beantwoording van vraag 4 heb opgemerkt, wordt de Nederlandse positie niet alleen door onze desiderata op het gebied van het natuurbehoud bepaald. Het gaat om meer aspecten. Ik kan, voor zover het nog nodig is, echter de verzekering geven, dat het natuurbehoud daarbij een zeer wezenlijke rol speelt. De status van de Dollard als beschermd natuurmonument en het streven naar een wederzijds op elkaar afgestemd beleid, gericht op het behoud van het Eems-Dollard-estuarium als natuurgebied, vormen ontegenzeggelijk zeer belangrijke uitgangspunten.

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Ik beantwoord aller­ eerst vraag 5a. Het Eems-Dollard-estuarium wordt in het regeringsbeleid ten aanzien van de Waddenzee gezien als een onderdeel van het zeegebied. Hieruit volgt dat ook ten aanzien van dit onderdeel de doelstelling natuurbe­ houd van kracht is. De activiteiten die in de Waddenzee en het Eems-Dollard-estuarium plaatsvinden moeten vol­ gens de nota Waddenzee, het beleids­ voornemen, worden getoetst aan deze doelstelling. Dit betekent derhalve dat een afweging dient plaats te vinden waarin van de verschillende activitei­ ten ook de mate van maatschappelijke wenselijkheid wordt betrokken. Dit beleid wordt ingebracht in de lopende onderhandelingen over de Dollard-ha­ ven, waarbij de natuurlijke waarden van het gehele internationale Eems-Dollard-estuarium aldus een belangrij­ ke rol spelen.

In het voorgaande heb ik reeds gro­ tendeels een antwoord op vraag 5b ge­ geven. Het nationale beleid vormt het uitgangspunt voor het internationale beleid ten aanzien van de Waddenzee. Uiteraard geldt hierbij, dat dit beleid in de onderhandelingen voor ons richt­ snoer is.

De beraadslaging wordt geopend.

□

Mevrouw **Lambers-Hacquebard** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden hartelijk voor hun antwoorden. De verwachting die ik aan het slot van mijn eerste termijn uit­ sprak is daarmee ten minste voor een deel in vervulling gegaan. Daarmee is dan ook althans enigszins voldaan aan het doel van de interpellatie, namelijk om helderder zicht te geven op de in­ tenties van het kabinet waar het gaat om de prioriteitstelling in de beleidsaf­ weging ten aanzien van het Eems-Dol­ lardgebied.

Uit de antwoorden blijkt in elk geval dat de onderzoeken nog niet zijn af­ gerond en dat op dit moment aller­ minst kan worden geconstateerd, dat vaststaat dat geen schadelijke gevol­ gen uit de voornemens tot een Dol­ lard-haven zouden voortvloeien.

Ik onderken, dat bewindslieden die te maken hebben met onderhandelin­ gen, minder gemakkelijk een echt on­ verbloemde stellingname kunnen weergeven dan de Kamer dat kan. Zo'n eenduidige stellingname van de Ka­ mer kan voor de bewindslieden wél een nuttig handvat vormen voor hun opstelling bij de verdere gang van za­

ken. Die onmiskenbare stellingname van een kamermeerderheid ligt er al. Wanneer ik die in een blijvende warme belangstelling bij de bewindslieden aanbeveel, kan ik dan ook nu vol­ staan met daaraan een veronderstel­ ling en een constatering toe te voegen. De veronderstelling, in de antwoorden al grotendeels weergegeven: dat de bewindslieden de Kamer van alle re­ sultaten van verdere onderzoeken op de hoogte zullen houden, en dat zij de Kamer ook zullen informeren over de consequenties die zij daaraan verbind­ den. De constatering: dat het onver­ minderd vasthouden aan bescherming van de waarden van het Eems-Dollard­ gebied als onvervangbaar natuurge­ bied niet anders kan betekenen dan dat deze waarden ook de maatstaf vor­ men voor de verdere onderhandel­ ingen met de Bondsrepubliek en dat dus geen instemming in het vooruitzicht kan worden gesteld met ingrepen in het gebied, zolang niet duidelijk is ge­ bleken dat die geen verstoringen ople­ veren die aan het karakter van een be­ schermd natuurgebied wezenlijk af­ breuk doen.

Mijnheer de Voorzitter! Niet voor niets wordt ook deze korte gedachten­ wisseling in de Handelingen vastge­ legd. Dit in aanmerking nemende, meen ik met wat ik heb gesteld in aanvulling op de reeds aangenomen motie te kun­ nen volstaan, zonder aan de motie-in­ flatie waarmee wij dezer dagen te ma­ ken hebben, nu nog een extra bijdrage te hoeven leveren.

Minister **Ginjaar**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben er verheugd over, dat mevrouw Lambers onze antwoorden heeft opgevat in de geest, zoals zij zijn be­ doeld. Zij heeft terecht gewezen op onze onderhandelingspositie. Wij heb­ ben goed geluisterd naar de opmerkin­ gen van mevrouw Lambers.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Namens de Kamer dank ik de Regering voor de door haar verstrekte inlichtingen.

Ik stel voor, de twee series vragen over bepaalde medische praktijken in Huize Assisië in Udenhout gezamenlijk te be­ handelen.

Daartoe wordt besloten.

Derhalve is aan de orde de **beant­ woording van vragen**, gesteld over­ eenkomstig artikel 107 van het Regle­ ment van Orde door de leden Castricum en Faber en Lansink aan de Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, over bepaalde me­ dische praktijken in Huize Assisië te Udenhout.⁶

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

□

De heer **Castricum** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog gaarne een toelichting geven op deze aanvankelijk schriftelijk gestelde vragen. Na de eerste publikaties over Huize Assisië zijn talloze nieuwe bijzonderheden boven tafel gekomen. Het lijkt mij absoluut noodzakelijk dat de overheid de zaken eens publiek op een rijtje zet. Het staatstoezicht heeft niet geschroomd mededelingen aan de pers te verstrek­ ken, terwijl een onderzoek gaande was. Dat leidde tot verontrustende krantekoppen, die ook een diskwalifica­ tie van het staatstoezicht in kunnen houden. De feiten, die op tafel kwa­ men, hadden al veel langer bekend moeten zijn. Inmiddels heb ik begre­ pen, dat het departement bevestigd heeft, dat een eerste rapportage over de gang van zaken is uitgebracht. Ik verzoek de staatssecretaris met klem die aan de Kamer te overleggen, zodat deze affaire tot de juiste proporties wordt teruggebracht.

De **Voorzitter**: U kunt nu een toelich­ ting geven; nadere vragen kunt u later stellen.

De heer **Faber** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Vorige week hebben colle­ ga Lansink en ik drie schriftelijke vra­ gen ingediend, die tot mondelinge vra­ gen zijn gepromoveerd. Er zijn nog 5 vragen bij gekomen. Waarom? In de pers worden wij bijna dagelijks gecon­ fronteerd met al dan niet bestaande misstanden, die bij iedereen, die het wel meent met onze rechtstaat, de ha­ ren overeind doen staan. Wij hebben te maken met een situatie, die de basis­ conceptie van ons bestel raakt, name­ lijk dat ieder menselijk schepsel uniek is. Dit is thans in het geding.

Wij hebben een paar maanden gele­ den een debat gehad over de Buikhui­ sen-affaire en wij krijgen het gevoel dat wij nu bezig zijn met een praktische invuloefening, die al jarenlang aan de gang is.

Wij hebben in de eerste plaats een aantal informatieve vragen. Naar ik hoop kan de Staatssecretaris ook iets zeggen over het tussentijdse rapport dat inmiddels is verschenen. In de tweede plaats hebben wij twee vragen met betrekking tot de persoonlijke le­ venssfeer, het kernpunt naar mijn ge­ voel.

De **Voorzitter**: Ik mag de heer Faber erop attent maken dat hij een korte toelichting geeft en dat het niet de be-

Faber

doeling is dat hij nu nadere vragen stelt. Dat kan, nadat de Staatssecretaris heeft geantwoord.

De heer **Faber** (CDA): Nee, ik geef een toelichting op de vragen, verdeeld in drie categorieën, namelijk de informatieve vragen en het kernpunt, de laatste twee met betrekking tot de persoonlijke levenssfeer en ten slotte de vraag die in dit geval zeer essentieel is, namelijk of de ouders en het oudercomité ingelicht zijn over wat zich heeft afgespeeld.

□

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! De eerste vraag kan ik bevestigend beantwoorden. Op de tweede vraag luidt het antwoord, dat het onderzoek al is begonnen in een vroeg stadium.

Op de vraag, of ik bereid ben, mede gegeven de publicaties die nu gaande zijn, al enkele mededelingen te doen over de voorlopige resultaten van het onderzoek en de maatregelen die naar aanleiding van deze resultaten zijn genomen, kan ik antwoorden dat ik bereid ben om de resultaten van het onderzoek te zijner tijd aan de Kamer over te leggen. Enkele voorlopige resultaten zijn mij al ter kennis gebracht. Ik wil er een enkel punt uit noemen, maar ik moet de Kamer eraan herinneren dat het betreft een eerste interim-rapportage. Het onderzoek dat nog niet is afgesloten kan nog enkele weken duren. Ik moet er natuurlijk ook aan herinneren dat een tuchtrechtelijke procedure in overweging is en dat daarin een aantal zaken zal moeten worden geverifieerd. Dat houdt in dat ik mij zeer terughoudend moet opstellen in mijn antwoord.

Wat de voorlopige resultaten betreft kan ik meedelen dat, blijkens het eerste interim-rapport, medisch onderzoek zou zijn ingesteld zonder duidelijke medische indicatie en zonder voorkennis van ouders, directie en bestuur. Wat de maatregelen betreft die door de inspectie zijn genomen kan ik mededelen, dat men allereerst de administratie van de medische statussen heeft afgesloten, dat de toegang daartoe is beperkt tot de geneesheer-directeur en dat voorts ook de röntgen-afdeling en het röntgen-archief zijn afgesloten. De inspectie is in overleg getreden met het bestuur om de maatregelen die het bestuur neemt te bespreken. De inspectie heeft een groot aantal personeelsleden gehoord en statussen en de desbetreffende ruimten onderzocht. De inspectie heeft ook contact

gezocht met voormalige personeelsleden van Huize Assisië.

Ik kom thans tot vraag 3 van de leden Faber en Lansink.

Ik kan in dit stadium alleen zeggen dat de gegevens van de redactie van het Nieuwsblad van het Zuiden door de inspectie beschouwd zijn als materiaal voor een klacht. Dat materiaal is gegeven in een onderhoud met de redactie op 7 december. Op 8 december is daarop een eerste gesprek met de directie en het hoofd pupillenzorg van de inrichting gevolgd. Op 15 december is een rapport vastgesteld en zo spoedig mogelijk daarna aan mij uitgebracht. Op 14 december heb ik al een voorlopige mondelinge rapportage gehad.

Ik kom thans aan vraag 5. Ik heb geen gegevens waaruit blijkt dat de ouders en het oudercomité destijds op de hoogte zijn gesteld van wat er in medisch opzicht met de pupillen plaatsvond.

Ik moet overigens nog antwoorden op het tweede deel van vraag 4. Een arts is in beginsel bevoegd tot elke ingreep. Hij moet zich daarbij echter houden aan wat onder beroepsgenoten gebruikelijk is. Of daarvan is afgeweken, zal moeten worden nagegaan in een eventuele tuchtrechtelijke procedure. Het ligt daarom niet in dit stadium op mijn weg al van deze feiten uit te gaan. Ik heb alleen genoemd wat mij gerapporteerd is.

Wat betreft vraag 6 het volgende. Naar men mij meldt in het eerste interimrapport, hebben verschillende stafleden aangedrongen op een reorganisatie van de communicatiestructuur. Nadere overwegingen daarvoor wil ik op dit moment niet noemen.

Voor de communicatiestructuur en het hebben van een intern controlesysteem zijn uiteraard directie en bestuur verantwoordelijk.

In antwoord op vraag 7 wil ik in het algemeen stellen dat het verrichten van medisch onderzoek – ook als men het noemt 'bio-medisch' onderzoek – pas kan plaats hebben na het vaststellen daartoe van een medische indicatie. Als het pupillen betreft, is toestemming van de ouders vereist. Dat geldt echter niet als het een eenvoudig medisch routine-onderzoek betreft. Verdergaande onderzoekingen zullen niet zonder tevoren gevraagde instemming van de ouders kunnen plaatsvinden. Ik wil het bij deze algemene stellingname laten.

Ik kom nu op vraag 8. Als er wel een medische indicatie bestaat en als de ouders wel toestemming hebben ge-

geven, is het arrest van de Hoge Raad niet van toepassing, want dit zijn de twee criteria waaraan het geheel moet worden getoetst.

□

De heer **Castricum** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Er blijft nog veel te vragen over! Waarom wil de Staatssecretaris niet de tussenrapportage van het staatstoezicht aan de Kamer overleggen? Wanneer denkt zij dat het onderzoek dat nog loopt gereed zal zijn? Welke garanties bestaan er dat vermeende ongewenste medische praktijken zoals die zich in het verleden wellicht in Huize Assisië hebben voorgedaan zich thans niet meer voordoen? Deze vraag heeft niet alleen betrekking op Huize Assisië, maar ook op andere soortgelijke instellingen. Is het waar dat medewerkers van Huize Assisië voor onderzoek gebruik hebben kunnen maken van het röntgenarchief van het St. Elisabeth Ziekenhuis in Tilburg? Zo ja, wie gaf daar toestemming voor en welke privacymaatregelen zijn daarbij genomen?

Is de Staatssecretaris niet van mening dat gegeven de praktijk, zoals die zich ook hier blijkbaar heeft voorgedaan, vooral personeel in de verzorgende beroepen, zoals verpleegkundigen in verschillende soorten ziekenhuizen en inrichtingen, een bijzondere rechtsbescherming zouden moeten genieten, waardoor bij voorbeeld de reden van werkweigering eerst door een objectieve instantie dient te worden onderzocht, vooraleer tot maatregelen kan worden besloten? Beschikt de Staatssecretaris over informatie die een volledig inzicht kunnen geven in de gang van zaken in andere tot de Daniël de Brouwerstichting, waartoe Huize Assisië behoort, behorende instituten en ziekenhuizen?

De heer **Faber** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Moet uit het ontkennend antwoord op vraag 3 en het bevestigend antwoord op vraag 6 niet worden geconcludeerd dat de Inspectie voor de Geestelijke Volksgezondheid niets heeft geweten van deze zaken totdat er in het Nieuwsblad van het Zuiden over gepubliceerd werd? Zo ja, hoe is dat dan verklaarbaar?

□

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al een en ander geciteerd uit het eerste interimrapport en als het eindrapport er is – ik heb dat al gezegd – zal ik de resultaten daarvan aan de Kamer overleggen. Ik begrijp dus niet goed, waarom de heer

Veder-Smit

Castricum vraagt, waarom ik de resultaten van het tussentijds onderzoek niet aan de Kamer wil overleggen.

De heer **Castricum** (PvdA): U kunt die vraag gewoon beantwoorden!

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik ben met de inleiding van mijn antwoord bezig. Een tussentijds onderzoek dat nog niet is afgesloten, moet volgens mij niet openbaar worden gemaakt. Het is immers niet uitgesloten dat er in het eindonderzoek andere conclusies worden getrokken of dat zou blijken dat de feiten anders zijn dan eerder werd aangenomen. Volgens mij moet men alleen een eindonderzoek in beschouwing nemen. Ik heb dus toegezegd om de resultaten van het eindonderzoek aan de Kamer over te leggen en ik neem aan, dat dit eindonderzoek binnen enkele weken gereed zal zijn.

Welke garanties bestaan er dat dergelijke situaties zich niet meer zullen voordoen? Ik moet aannemen, dat deze situatie, als zij zo mocht blijken te zijn, zich op grond van verschillende factoren zelden of nooit meer zal voordoen. Allereerst omdat de kwaliteitsverbetering in zwakzinnigeninrichtingen de laatste jaren een duidelijke vlucht heeft genomen. Ten tweede omdat via ondernemingsraden en via ouderparticipatie zowel van binnenuit als van buiten meer controle plaatsvindt en ten slotte omdat de inspectie, speciaal de inspectie van de geestelijke volksgezondheid, de laatste jaren aanmerkelijk is versterkt.

Of er gebruik is gemaakt van de status van het St. Elisabethgasthuis in Tilburg, kan ik op dit moment niet zeggen. Ik heb daarover geen gegevens.

Op de vraag, of het personeel, in het bijzonder het verpleegkundig personeel, een bijzondere rechtsbescherming moet genieten, opdat van het personeel geen activiteiten kunnen worden gevraagd waartoe het niet bevoegd is, wil ik antwoorden dat het het streven is van de inspectie van mijn departement om de begeleiding van het personeel op allerlei manieren te verbeteren en ten tweede dat ik een wetsontwerp in voorbereiding heb inzake het tuchtrecht voor verpleegkundig personeel, dat ook bescherming zou bieden op het terrein van handelingen die men al dan niet mag verrichten. Ik beschik uiteraard over algemene informatie over de stand van zaken in zwakzinnigeninrichtingen en ziekenhuizen. De jaarverslagen van de inspectie van de geestelijke volksgezondheid bieden daaromtrent de nodige informatie.

De heer **Faber** heeft gevraagd, hoe het verklaarbaar is, dat de inspectie geen klachten hebben bereikt over iets dat in 1975 is gebeurd. Het antwoord daarop houdt natuurlijk toch enigszins verband met de appreciatie van hetgeen is gebeurd. Daarin moet ik nog behoedzaam zijn. Ik heb de indruk, dat de communicatie en de informatie in de inrichting niet optimaal is geweest, ook niet naar buiten. Een tweede reden is dat de inspectie uiteraard steekproefsgewijze te werk moet gaan. Gelet op de vele taken die de inspectie met een matige bezetting moet verrichten kan men niet overal toezicht houden. Door dit systeem kan natuurlijk iets aan de aandacht ontsnappen.

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Is de Staatssecretaris bereid, de beleidsvisie, neergelegd in het antwoord op vraag 7 over het biomechisch onderzoek bij pupillen in zwakzinnigeninrichtingen in algemene zin te toetsen aan de gangbare praktijk en dan niet alleen in Huize Assisië en andere inrichtingen van de Daniël de Brouwerstichting, maar ook over elders en zo ja, op welke wijze denkt zij dat te doen?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat toetsing aan deze zeer algemene beginselen een essentieel onderdeel van het beleid moet zijn. Zodra ergens een overtreding van deze beginselen wordt geconstateerd, moet daar werk van worden gemaakt. Het is een taak van de inspectie, iets dergelijks te signaleren. De primaire verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in een inrichting berust bij de medici, onder verantwoordelijkheid van directie en bestuur. Daaruit vloeit natuurlijk een zeer zware verantwoordelijkheid voort.

De heer **Bolkestein** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Is het de Staatssecretaris bekend of wil zij laten nagaan, of vragen en klachten van de zijde van ouders of het oudercomité over de behandeling van hun kinderen zijn afgestuit op gebrek aan medewerking van de kant van directie en bestuur?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Deze vraag lijkt erg op de eerder gestelde derde vraag. Op dit moment zijn mij zaken bekend, die aan de inspectie zijn gemeld. Ik neem aan, dat uit het vervolgonderzoek, dat zich in wijdere kring zal uitstrekken, zal blijken welke signalen er zijn gegeven en wat er met die signalen is gebeurd.

Mevrouw **Vrijlandt-Krijnen** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Onderstreept de gehele gang van zaken bij Huize As-

sië en bij bijvoorbeeld Huize Op de Bies niet de dwingende noodzaak, dat ouderparticipatie niet alleen plaatsvindt via vrijblijvende adviesraden, maar dat ouders rechtstreeks worden opgenomen in de besturen van de instellingen omdat daar de grootste verantwoordelijkheid is ondergebracht?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Het eerste gedeelte van de vraag kan ik zeker bevestigend beantwoorden. De ouderparticipatie mag stellig niet vrijblijvend zijn. Ik heb al aangegeven, dat ik vind, dat ouderparticipatie een van de controlemiddelen kan zijn. Of die ouderparticipatie de vorm moet krijgen van het innemen van een bestuurszetel, is een vraag, die ik niet categorisch met ja zou willen beantwoorden. Ik geloof wel, dat er mede-verantwoordelijkheid van de ouders moet zijn. Ook meen ik, dat de ouders goed moeten worden geïnformeerd.

Ik betwijfel echter of het verstandig is, dat de ouders ook rechtstreeks verantwoordelijkheid dragen voor de gang van zaken in de inrichting door in het bestuur zetels te gaan bezetten. Daarmee komt men in feite in een dubbele positie terecht. Als men zelf via een bestuurslidmaatschap mede-verantwoordelijk is, wordt het veel moeilijker om tegelijkertijd een kritische en controlerende taak uit te oefenen. Daarmee wordt onafhankelijkheid prijsgegeven. Ik zet dus een vraagteken bij het tweede gedeelte van de vraag. Wij zullen hierop nader moeten terugkomen.

Mevrouw **Verkerk-Terpstra** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Is het de Staatssecretaris niet bekend, dat op dit ogenblik de bestuurlijke invloed op, de controle van en het richtinggeven aan zaken in de instituten nu alleen afhankelijk is van de al dan niet aanwezige welwillende bereidheid van directie en bestuur om naar de ouders te luisteren?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Die stelling is mij niet bekend en ik weet ook niet of zij geheel juist is. Natuurlijk kunnen directie en bestuur in hun beleid openheid of geslotenheid tonen. Als men het laatste toont, zal de communicatie slecht zijn, waardoor ook het oordeel over de gang van zaken in de inrichting gebrekkig zal zijn. Een belangrijke taak van iedere directie en ieder bestuur is om open te staan voor gegevens, die uit de inrichting komen. Men dient voortdurend voeling te houden met wat er gebeurt, anders kan men zijn verantwoordelijkheid niet dragen. Ik kan echter niet zó ver gaan, dat ik stel dat daarvan alles afhangt.

Cornelissen

Mevrouw **Cornelissen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Staatssecretaris doen onderzoeken of reeds eerder klachten over Huize Assisië de inspectie voor de volksgezondheid, die toen nog niet de inspectie voor de geestelijke volksgezondheid heette, hebben bereikt?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil dit graag laten onderzoeken en neem aan, dat hierover gegevens zullen worden vermeld in het eindrapport. De zaak wordt immers in een wat breder verband bezien. Mocht het niet zo zijn, dan zal ik hiernaar nader informeren.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris heeft als antwoord op vraag nr. 4 over de onoirbare medische ingrepen, gezegd dat....

De **Voorzitter**: Wilt u de vraag stellen?

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Mijn vraag valt in twee delen uiteen, maar telt desalniettemin voor één vraag.

De **Voorzitter**: Ik zal erop letten of dat het geval is.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Wanneer wordt gesteld dat wat onoirbaar is, afhankelijk is van wat onder beroepsgenoten gebruikelijk is, wat is dan de afweging ten opzichte van wat onder beroepsgenoten gebruikelijk is ten aanzien van de maatschappelijke onaanvaardbaarheid van een dergelijk oordeel van de beroepsgenoten? Onverbrekkelijk daarmee verbonden is dan het tweede deel van mijn vraag .....

De **Voorzitter**: Ik denk dat u uw vraag hebt gesteld. Het woord is aan de Staatssecretaris.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Het medisch tuchtcollege zal – als het komt tot een tuchtrechtelijke procedure – deze afweging moeten maken. Daarop zijn de tuchtcolleges volledig berekend. Zij kunnen ook altijd adviseurs inschakelen.

De heer **Drenth** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is de Staatssecretaris niet van mening dat opnieuw op een schrijvende wijze is gebleken dat het apparaat van het Staatstoezicht ernstige misstanden in de gezondheidszorg niet op tijd, noch op eigen kracht aan het licht weet te brengen en deswege een echte uitbreiding behoeft in omvang en specialisatie?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Tijdens het vorige kabinet en in de periode dat deze

klachten zich hebben voorgedaan, was inderdaad van een onderbezetting van de inspectie sprake. Ik meen dat er consensus in deze vergadering is dat de inspectie versterking behoeft en die is gaande.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ware het niet handiger in plaats van het aangekondigde wetsontwerp over het tuchtrecht, een wetsontwerp in te dienen ten aanzien van de werknemersrechten, opdat ook niet-artsen werkzaamheden die zij niet moreel verantwoord achten, kunnen weigeren?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet nu improviseren. Ik meen dat personeel en werknemers in het algemeen nooit gedwongen zijn, bepaalde werkzaamheden te verrichten, waartegen men principiële bezwaren heeft. Ik kom echter nu op het terrein van het arbeidsrecht en ik geef toe dat mijn kennis daarvan beperkt is.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Dan was het amendement van de VVD bij de behandeling van het wetsontwerp over de abortus ook niet nodig geweest!

Mevrouw **Müller-van Ast** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is het niet verstandiger – in afwachting van een eventueel voorgeleiden voor het tuchtcollege en het nemen van maatregelen – in verband met de kwaliteit van de zorg, de desbetreffende arts nu al te schorsen?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Deze eventuele maatregel is onderhevig aan overleg tussen inspectie en bestuur.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Is de Staatssecretaris bereid, het voorlopige standpunt van de Regering over het rapport van de commissie-Van der Burg, zoals dat is neergelegd in stuk nr. 15360, genaamd 'Het democratisch en doelmatig functioneren van gesubsidieerde instellingen' – en met name de telling daarin dat juist bij monopolieposities, cliëntenparticipatie actueel en urgent is, ook in de contacten met dit soort instellingen tot uiting te brengen en erop toe te zien dat er ook inderdaad participatie.....

De **Voorzitter**: Is dit een nieuwe vraag?

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Neen, dat is een nevenschikking. En erop toe te zien dat er ook inderdaad participatie van cliënten tot stand komt?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben in elk geval bereid deze stelling van de commissie-Van der Burg zeer zwaar te laten wegen. De geachte afgevaardigde weet dat de Regering nog geen definitief standpunt heeft ingenomen. Ik neem echter aan dat het definitieve standpunt sterk in deze richting zal gaan.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de Staatssecretaris willen vragen, met hoeveel het aantal van de inspecteurs voor de geestelijke volksgezondheid door dit kabinet is uitgebreid.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Dit gegeven kan ik niet uit mijn hoofd vermelden, want de aanwas van het personeel is over vele onderdelen van inspectie en departement verspreid. Ik zou dit moeten nagaan. Ik ben bereid een en ander schriftelijk aan de Kamer mede te delen.

De heer **Worrell** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de Staatssecretaris willen vragen, wanneer zij op zijn vroegst verwacht een eventuele maatregel tot schorsing van de betrokken arts in de relatie tussen inspectie, VoMil en het bestuur.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan hierop geen concreet antwoord geven.

Aan de orde is de behandeling van de ontwerp van (rijks)wet:

Goedkeuring van het Koninklijk besluit van 25 oktober 1978 (Stb. 559) tot wijziging van het Tarievenbesluit tussentwische investeringsheffing (15 389);

Vaststelling van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Fonds Investeringsrekening voor het jaar 1978 (15 373);

Tijdelijke vermindering van de rijksbijdrage als bedoeld in artikel 23, eerste lid, van de Algemene Ouderdomswet voor de jaren 1978, 1979 en 1980 (15 356);

Wijziging van hoofdstuk IX A (Nationale Schuld) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1977 (15 160);

Wijziging van hoofdstuk XII (Departement van Economische Zaken) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1977 (Intensivering regionaal economisch beleid) (14 902);

Goedkeuring en uitvoering van de op 28 juni 1972 te 's-Gravenhage tot stand gekomen Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Italiaanse Republiek inzake de definitieve regeling van vorderingen tot

Voorzitter

schadeloosstelling wegens oorlogsschade, met brieven (Trb. 1972, 84) (15 000, R 1095);

Wijziging van hoofdstuk IV (Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken) van de aanwijzing en de raming van de middelen tot dekking van de uitgaven van het Rijk voor het jaar 1978 (15 391).

Deze wetsontwerpen worden, na goedkeuring van de onderdelen, zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Nadere wijziging van de kinderbijslagwetten en enkele belastingwetten (beperking recht op meervoudige kinderbijslag en kinderaftrek ten aanzien van 16- en 17-jarige kinderen) (15 344)**

en van:

de motie-Hermsen c.s. over tegemoetkoming in de verzorgingskosten van invalide 16- en 17-jarigen (15 344, nr. 15);

de motie-Van Kemenade c.s. over verhoging compensatie tegemoetkoming studiekosten (15 344, nr. 16).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil enkele opmerkingen van meer algemene aard maken.

De noodzaak tot ombuiging is vele malen in deze Kamer, onder meer in het kader van de behandeling van Bestek '81, besproken. Velen zijn ervan overtuigd, dat het noodzakelijk is dat de overdrachtsuitgaven minder sterk groeien dan voorheen ten einde de arbeidskosten te drukken en daarmee de werkgelegenheid te bevorderen.

Door de overdrachtsuitgaven om te buigen, worden voorts de sociale voorzieningen voor de toekomst veilig gesteld; en dit is geen geringe zaak. Met de behandeling van dit wetsontwerp staan wij voor een belangrijk onderdeel van deze ombuigingsoperatie. Deze ombuiging, circa 800 miljoen exclusief en circa 700 miljoen inclusief compensaties, is kwantitatief van vitaal belang voor het welslagen van Bestek '81.

Kinderbijslag en kinderaftrek zijn van het begin af aan enigszins hybridische zaken geweest. Ongetwijfeld stond de inkomenspolitieke motivering voorop. Daarnaast speelden ech-

ter andere motieven een rol. Ik ga voorbij aan het soms wel zelfs dezer dagen nog in de krant, vermelde demografische element. Het is echter wel duidelijk, dat het onmogelijk is, deze zaken af te grenzen van de problematiek van schoolkosten- en studiekostenfinanciering.

Eigenlijk is de discussie in deze Kamer ook in sterke mate bepaald door dit hybridische karakter van kinderbijslag en kinderaftrek. Immers, hoewel de herstructurering bij de kinderbijslag- en kinderaftrekregeling ook en vooral bedoeld is als bijdrage tot de ombuiging, is het ondenkbaar de discussie te voeren zonder inkomenspolitiek en studiekostenfinanciering erbij te betrekken. Inderdaad gaan beide in elkaar over.

De heer Van Kemenade heeft beide elementen in zijn betoog gehonoreerd door zowel het inkomenspolitieke argument als de onderwijskundige problematiek een sterke rol te laten spelen. Zijn bezwaren gelden, als ik hem goed begrijp, niet zozeer de ombuiging als zodanig, doch veeleer de inkomenspolitieke aspecten. Hij acht die aspecten zo belangrijk, dat hij over de bezwaren van een inkomensafhankelijke kinderbijslag heen wil stappen. De bezwaren van een inkomensafhankelijke kinderbijslag zijn overigens algemeen bekend, ook al moet toegegeven worden, dat er zeer aantrekkelijke kanten aan zitten.

Een drietal argumenten hebben ons ertoe gebracht, niet te kiezen voor de inkomensafhankelijke kinderbijslagen. In de eerste plaats menen wij, dat het stelsel van inkomensafhankelijke kinderbijslagen in strijd is met het draagkrachtbeginsel in de belastingheffing.

In de tweede plaats men ik, dat een dergelijk stelsel moeilijk uitvoerbaar is. Voor elke uitkering kinderbijslag zullen de individuele inkomens moeten worden vastgesteld. Dit kan bovendien – ik denk hierbij bij voorbeeld aan de zelfstandigen – in vele gevallen eerst geruime tijd na dato. Voorts is er de principiële vraag, aan welk inkomen de kinderbijslag zou moeten worden gerelateerd: van vader, moeder of gezin. Dit zijn slechts enige van de moeilijkheden die wij zien rijzen in de sfeer van de uitvoering en aanverwante terreinen.

In de derde plaats hebben wij als bezwaar genoemd, dat de positie van de middengroepen al te zeer zou worden aangetast. Veelal wordt gedacht aan een draaipunt bij het modale inkomen. De middengroepen hebben dan heel wat in te leveren, als men ongeveer 700 miljoen aan ombuigingen wil be-

reiken. Hogere inkomensstrekkeners zijn nu eenmaal gering in aantal.

Overigens kan men in de regeringsvisie, indien men de kinderbijslag, de kinderaftrek en de TS-regeling te zamen telt, een element zien dat in de richting gaat van inkomensafhankelijkheid, zij het wellicht met een draaipunt dat lager ligt dan gekozen is of zou worden door de heer Van Kemenade.

De heer Hermsen meent met ons, dat de kinderbijslag een substantieel aandeel in de ombuigingen moet gaan leveren. Hij wil het wetsontwerp aanvaarden met enige wijzigingen. De Staatssecretaris komt hierop straks terug.

De heer Hermsen wijst voorts, evenals de heer Verbrugh, op de samenhang met andere onderdelen van Bestek '81. Uit de vele debatten die in deze Kamer zijn gehouden, moge blijken, dat wij bepaald ernst maken met de uitvoering van andere onderdelen van Bestek '81.

Ook de heer De Korte onderschrijft de noodzaak en de wenselijkheid, dat de kinderbijslag een substantieel aandeel levert in het totaal van de ombuigingen. Hij wijst in dit verband op de doelstelling van Bestek '81, namelijk het terugdringen van de inactiviteit, en hij wijst op de ongunstiger wordende betalingsbalans en de afgelopen zondag aangekondigde olieprijsverhoging. Deze ombuiging, zo betoogt hij, is juist van belang voor de toekomst van de kinderen die het betreft. Hij spreekt in dit verband van Bestek 2000.

Ik heb aan deze benadering weinig toe te voegen. En ter wille van de werkgelegenheid en ter wille van het veilig stellen van de sociale voorzieningen in de toekomst, zullen nu maatregelen moeten worden genomen.

Ook de heer Nypels is overtuigd van de noodzaak om in de kinderbijslag een bedrag in de orde van grootte van 700 miljoen om te buigen. De heer Nypels heeft evenwel bezwaar tegen ons voorstel om de kinderbijslag voor 16- en 17-jarige kinderen te beperken. Hij stelt dat hij de kinderbijslag van minder belang vindt dan bij voorbeeld voorzieningen tegen de geldelijke gevolgen van ziekte, invaliditeit, werkloosheid en ouderdom. Met de laatste opmerking ben ik het bepaald wel eens. Die voorzieningen zorgen immers als regel voor het hoofdinkomen van de gedupeerde, terwijl de kinderbijslag, hoe wenselijk ook, toch altijd een aanvullend inkomen vormt.

De heer Jansen erkent de noodzaak van ombuigingen, maar hij ziet de ombuigingen in de kinderbijslag, in het populaire jargon, wat minder zitten. Hij

Albeda

stelt dat onze voorstellen niet uitgaan van eerlijk delen. Het leidt tot een beperking van particuliere consumptie voor boven-modale inkomens, ongeacht de bron van het inkomen. Hij wijst de door ons voorgestelde maatregelen af onder meer op grond van de negatieve procentuele mutaties in het besteedbare inkomen. Misschien is het interessant in te gaan op de term 'besteedbaar inkomen'.

In de stukken hebben wij de mutaties uitgedrukt in procenten van het belastbaar inkomen minus belasting. Tot het besteedbaar inkomen hoort echter ook de kinderbijslag. Houdt men daarmee rekening, dan zijn de procentuele mutaties vooral voor grotere gezinnen veel geringer.

De heer Van Dis ziet het wetsontwerp in het kader van het herstel van de rendementen, het scheppen van werkgelegenheid en de kostenbeheersing. Ik ben het in dit opzicht graag met hem eens zoals blijkt uit wat ik eerder zei.

Ik geef de heer Nijhof graag toe, dat de voorgestelde maatregel primair een ombuigingsmaatregel is. De eerste en vooral de derde fase hebben veel meer het karakter van herstructurering. De aan de orde zijnde ombuigingsmaatregel kan overigens niet wachten op de fundamentele herzieningen, waarop de heer Nijhof doelt.

Een van de redenen waarom de kinderbijslag een substantieel aandeel moet en eigenlijk ook wel kan leveren in de ombuiging is het brede draagvlak van de kinderbijslagvoorziening. Dit draagvlak is allicht breder dan dat van enige andere sociale voorziening. Ik ben het dan ook eens met de heer Hermesen wanneer hij stelt, dat de stelling dat door deze maatregel een beperkte groep wordt getroffen, overtrokken is. Wel worden – en ook dat ben ik met de heer Hermesen eens – ouders met kinderen die binnenkort 16 jaar worden, het sterkst teleurgesteld in hun inkomensverwachting.

De heer Van der Spek zegt dat hij navelieren noodzakelijk acht, maar dan ook voor gehuwden zonder kinderen en voor ongehuwden. Ik zou daarop willen antwoorden dat ombuigingen in de kinderbijslag per definitie mensen met kinderen treffen en niet mensen zonder kinderen. Ik vind het dan ook geen steekhoudend argument tegen de door ons voorgestelde maatregel. Als wij straks de kinderbijslag voor zelfstandigen gaan uitbreiden, dan hoor ik weer – ik zeg niet dat het de heer Van der Spek zal zijn – dat de mensen zonder kinderen gedupeerd worden.

Overigens treffen andere ombuigingen in het kader van Bestek '81 uiteraard ook wel mensen zonder kinderen.

Ik wil er nog eens nadrukkelijk op wijzen dat de maatregel zoals wij die voorstellen geen achteruitgang in inkomen teweegbrengt, doch uitstel van inkomenstoename. Wel zijn er inkomensmutaties ten opzichte van ongewijzigd beleid.

De heer Van Kemenade meent dat de maatregel geen bijdrage levert tot eerlijk delen. Ook vindt hij dat door deze maatregel de sterkste schouders niet de zwaarste lasten dragen. Dat roept – aldus de heer Van Kemenade – maatschappelijke spanningen op. De maatregel – ik zei het al eerder – is primair gericht op het bereiken van een fors bedrag aan ombuigingen. Er zijn minder gunstige inkomenseffecten, die evenwel voor de lagere inkomens worden opgevangen door compensatie.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De Minister kan toch niet ontkennen, dat in het voorstel van de Regering, inclusief de compensatie, de daling van het inkomen voor een modaal gezin ruim 5% is en ook voor een gezin met f 75.000 of meer?

Minister **Albeda**: Dat wil zeggen, de mutatie ten opzichte van ongewijzigd beleid.

De heer Van Kemenade vindt de term 'uitstel van inkomenstoename' een griezelig woordenspel. De hogere kosten voor de kinderen gaan wél door. Ook de heren Nypels en Jansen hebben daarop gewezen. Door deze maatregel, aldus de heer Van Kemenade, ontstaat voor deze ouders een beperking van 6,5%, maar dan in één jaar. De term 'uitstel' wordt volgens de heer Van Kemenade ook overigens volstrekt ten onrechte gebruikt, omdat slechts 45% van de 18-jarige jongens en 35% van de 18-jarige meisjes volledig dagonderwijs volgt. Dit houdt zijns inziens in dat voor het leeuwedeel van de kinderen de maatregel geen uitstel betekent, maar afstel. Ik vind uitstel toch wel een reële term, die de consequenties van de maatregel duidelijk typeert, al heb ik er begrip voor dat de heer Van Kemenade voor een deel van de kinderen van afstel spreekt. De cijfers die hij daarbij noemt, geven echter een wat overtrokken beeld.

Als de heer Van Kemenade stelt dat 35% van de 18-jarige meisjes dagonderwijs volgt, suggereert hij dat voor 65% van de meisjes het uitstel afstel betekent. Die suggestie is onjuist, omdat een groot deel van de meisjes ook op 17-jarige leeftijd geen dagonderwijs volgde en dus ook geen recht op

tweevoudige kinderbijslag gehad zou hebben. Dat rekensommetje moet mijns inziens als volgt luiden: 60% van de 17-jarige meisjes en 35% van de 18-jarige meisjes volgt dagonderwijs. Voor het verschil, dus voor 25%, is er in de gedachtengang van de heer Van Kemenade sprake van afstel. Een analoge berekening voor jongens komt ook uit op ongeveer 25%. Dat zijn overigens geen geringe percenteges.

Misschien – ik hoop dat de heer Van Kemenade dit geen griezelig woordgebruik vindt – kan men beter spreken van verkorting van de periode waarover men tweevoudige kinderbijslag ontvangt. Voor een kind dat tot zijn 27ste levensjaar studeert is er dan sprake van een verkorting van 11 tot 9 jaar, voor een kind dat voor het eerst op zijn 18de jaar geen dagonderwijs meer volgt een verkorting van 2 tot 0 jaar en voor een kind dat op zijn 16de jaar geen dagonderwijs meer volgt, bij voorbeeld een partieel leerplichtige, speelt de verkorting uiteraard geen rol.

De discussie over de vraag of wij hier te maken hebben met achteruitgang, met het niet doorgaan van een verwachte inkomenstoename of met een uitstel van die toeneming lijkt mij weinig belangwekkend. Gedeeltelijk gaat het hierbij om een politieke semantiek en een optiek. Wezenlijk is de vraag of er sprake is van eerlijk delen. In wezen gaat het bij de problematiek van de kinderbijslag voor 16- en 17-jarigen om het vraagstuk van de kosten. In de optiek van de Regering is het ingaan van de verdubbeling op 16-jarige leeftijd willekeurig. De Regering meent dat er meer te zeggen zou zijn voor een cesuur bij 18 jaar. Juist dit wordt door de heer Van Kemenade bestreden. In wezen gaat de discussie over een regeling ter compensatie van levensonderhoudskosten van kinderen over in een die betrekking heeft op studiekosten.

Terecht hebben bijna alle woordvoerders gesproken over de onderwijsdeelneming. Ik verwijs met name naar het betoog van de heer Van Kemenade, die zijn stelling staafde met een indrukwekkend vertoon van cijfers. Bij kritische beschouwing heb ik evenwel de indruk dat die cijfers, hoewel op zich zelf juist, niet allemaal zo relevant zijn voor de beantwoording van de vraag of deze maatregel de onderwijsdeelneming zou beïnvloeden. De heer Van Kemenade meent dat wij voorbijgegaan zijn aan het feit, dat een deel van de jeugd – hij zegt: een belangrijk deel – wél rond de 16-jarige leeftijd voor een keuze wordt geplaatst: MAVO, LBO, HAVO. In dat verband zei hij: je kunt je ogen niet gelo-

Albeda

ven. Wij hebben er echter wel degelijk aandacht aan besteed. Ik verwijs naar blz. 4 van de memorie van antwoord bij dit wetsontwerp.

Wij hebben dit als probleem gesignaleerd en gesteld dat er mede daarom compensaties behoren te komen. De cijfers die in dit verband door de heer Van Kemenade worden genoemd zeggen wel dat de onderwijsdeelname met name in de lagere milieus niet ideaal is doch niets over de oorzaak daarvan en over de invloed van die maatregel. Hetzelfde geldt ook met betrekking tot de onderwijsdeelname van meisjes.

Verder presenteert de heer Van Kemenade op zich erg interessante cijfers over schoolgeld kleuteronderwijs en het gratis abonnement van jeugdigen bij bibliotheken. Interessant, maar naar mijn gevoel nauwelijks relevant. Relevanter is bij voorbeeld dat geen invloed op onderwijsdeelname te onderkennen valt bij de verdubbeling van de kinderbijslag in 1963. Gezien de andere factoren durf ik daaruit overigens geen harde conclusies te trekken.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De Minister realiseert zich toch wel, dat in 1963 de leerplicht 9-jarig was, het MULO 3-jarig, de ambachtsschool 3-jarig, de huishoudschool 3-jarig, terwijl het beslissingsmoment toen niet op het eind van het 15-de, begin 16-de maar op het eind van het 14-de, begin 15-de jaar was gelegen?

Minister **Albeda**: Ik denk dat u iets te mechanisch rekent. Het is niet zo, dat bij driejarig vervolgonderwijs na de lagere school ieder die dat onderwijs voltooit 15 jaar is. Er zal altijd een marge zijn tussen 14 en 17 jaar.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): U weet ook dat het einde van de volledige leerplicht voor zeer veel gezinnen een heel duidelijk beslissingsmoment is?

Minister **Albeda**: De vraag blijft dan nog steeds of wij conclusies kunnen trekken uit de ontwikkeling van de cijfers voor de deelname met betrekking tot de invloed van de kinderbijslaghoogte. Dat is het punt. Ik ontken niet dat er een probleem is. Ik ontken wel dat de cijfers die de heer Van Kemenade noemt hard maken dat de invloed van de financiële factor zeer groot is.

Overigens is voor het gebruik van de bibliotheek op zich zelf het aantal uitleeningen belangrijker dan het aantal ingeschrevenen. Er zijn aanwijzingen dat het aantal uitleeningen minder is toegevoegd dan het aantal gebruikers. Uit-

leningen per gebruiker zijn in 1976 volgens de CBS-statistieken zelfs gedaald.

Wat betreft de toeneming van de deelname aan het kleuteronderwijs heb ik twee opmerkingen. Ik weet niet of je die deelneming op een lijn mag stellen met de deelneming aan voortgezet dagonderwijs. Daarover kun je echter discussiëren. Het is verder de vraag of de conclusies juist zijn. Ons is gebleken, dat in 1975 de teldatum van het CBS is verschoven van 1 januari naar 16 januari. Dat heeft ongetwijfeld invloed gehad. Het zou de sprong die de heer Van Kemenade heeft geconstateerd kunnen verklaren, met name ook wanneer wij er rekening mee houden, dat de sprong die hij in 1975 signaleert zich niet voordoet bij 5-jarige kinderen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Die namen al voor 98% deel. De sprongtheorie van de Minister is waar als in 1976 weer een lager percentage naar voren kwam. Dat is niet het geval.

Minister **Albeda**: Afgezien daarvan is het de vraag in hoeverre de cijfers van de heer Van Kemenade relevant zijn voor de deelneming aan het voortgezet onderwijs en inderdaad de betekenis van die financiële factor bewijzen.

De wezenlijke problematiek is overigens niet gelegen in de cijfers of in de interpretatie daarvan. Als wij zeggen, zoals de heer Van Kemenade citeert, dat wij denken te voorkomen dat onderwijskansen worden geschaad en menen dat geen nadelige effecten optreden, kan de heer Van Kemenade daar een andere gedachte of mening tegenover stellen. Zekerheid hebben wij echter geen van beiden. Zekerheid blijft alleen als de maatregel achterwege blijft.

De heer Van Kemenade stelt een aantal vragen met betrekking tot de problematiek van de meisjes, waarbij de kernvraag is: acht de Regering het niet op zijn minst waarschijnlijk of mogelijk dat traditionele rolpatronen en geringere aspiraties eerder tot de keuze voor werk in plaats van school leiden bij ongunstige financiële condities. Ik wil er geen misverstand over laten bestaan dat naast sociaal-culturele factoren ook in onze opvatting financiële aspecten de onderwijsdeelname beïnvloeden.

Wij hebben in de memorie van antwoord op het wetsontwerp 14 184 uitvoerig aandacht besteed aan de plaats van het inkomen en van de kinderbijslag en -aftrek in het bijzonder in het geheel van factoren, die van invloed zijn op de onderwijsdeelname. Beïnvloedt deze maatregel de onderwijs-

deelname? Mijn antwoord is: Waarschijnlijk niet, wellicht mogelijk, maar de kans lijkt mij klein. De kans dat bij meisjes het inhaalproces door dit element zou worden vertraagd, achten wij gering. De vraag, of de jeugdwerkloosheid wordt vergroot door deze maatregel ligt in het verlengde van de vraag of onderwijsdeelname negatief wordt beïnvloed. De heer Van Kemenade beantwoordt beide vragen bevestigend, wij ontkennend. De zorg van de heer Van Kemenade verschilt niet met die van ons over de jeugdwerkloosheid. Wij menen, dat enig risico genomen moet worden ter wille van een grote beleidsombuiging. Die ombuiging leidt tot verlaging van arbeidskosten, die ongetwijfeld met andere maatregelen uit Bestek '81 belangrijke positieve effecten op de werkgelegenheid zal hebben.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Hoe groot dat risico is, weet de Regering niet. Natuurlijk weten wij niets met zekerheid, maar ik heb getracht aan te tonen, dat de invloed van de financiële drempel waarschijnlijk zeer groot is. Met andere woorden: De omvang van het risico kent de Minister niet.

Minister **Albeda**: Die kennen wij geen van beiden. Het gaat om de vraag, hoe de ontwikkeling van de kosten van het onderwijs is van 15 op 16, van 16 op 17 en van 17 op 18 jaar. Is de cesuur er in die zin, dat de schoolkeuze in sterke mate wordt beïnvloed?

De heer **Nijhof** (DS'70): Ik ben toch wel wat verbaasd over de argumentatie van de heer Van Kemenade. Voor zover resultaten van onderzoek beschikbaar zijn, kan worden gesteld, dat het gaat om factoren als de aanwezigheid van een studie-traditie in een gezin, de motivatie bij de individuele leerlingen, rolpatronen. Het financiële argument springt er niet uit. Het is een onbewijsbare stelling.

De **Voorzitter**: Het lijkt mij, dat de leden deze onderlinge gedachtenwisseling beter in tweede termijn kunnen houden.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Uit het onderzoek is dit niet gebleken.

De heer **Nijhof** (DS'70): Kan dat onderzoek dan worden vermeld? Andere onderzoeken vermelden dit wel.

De **Voorzitter**: Ik verzoek de leden hierop in tweede termijn in te gaan.

Minister **Albeda**: Ik heb bezwaar tegen de opmerking, dat deze maatregel wordt genomen ten gerieve van de VVD om de hoogst betaalden te ontzien.

Albeda

Ook de heer Hermsen houdt enige twijfel over de invloed van de maatregel op de onderwijsdeelneming. Hij meent dat onderwijsdeelneming moet worden versterkt. Wij zijn het volstrekt met hem eens. De mate, waarin daartoe compensaties moeten worden gegeven, blijft een kwestie van subjectieve waardering.

Ook de heer De Korte deelt de zorg over de onderwijsdeelneming, ten dele met dezelfde argumenten, die de heer Van Kemenade heeft gebruikt.

De heer Nypels heeft soortgelijke bezwaren naar voren gebracht.

Ik ben het niet eens met de heer Jansen, wanneer hij meent, dat voor te veel ouders financiële overwegingen doorslaggevend zullen zijn.

De Staatssecretaris zal nog spreken over de problematiek van de compensaties.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Ik begriep dat de Staatssecretaris zal ingaan op de techniek van het amendement-De Korte/Hermsen. Verbindt de Minister – verantwoordelijk voor het arbeidsvoorwaardenbeleid – hieraan nog bepaalde conclusies voor het arbeidsvoorwaardenoverleg? Ik meen, dat dit een zaak is, die de Minister regardeert. Ik laat de onderlinge taakverdeling overigens graag aan de heren over.

Minister **Albeda**: Ik kan dit in tweede termijn behandelen. Ik kan er ook nu iets over zeggen. Naar mijn gevoel kan de halvering van de kinderbijslag voor het eerste kind gedurende drie jaar moeilijk een rol spelen bij het arbeidsvoorwaardenoverleg, gegeven het feit, dat het gaat om een kleine doorsnee van de totale beroepsbevolking. Overigens ligt dit meer op het terrein van de indieners van het amendement dan op mijn terrein. Het lijkt mij moeilijk daaruit een conclusie te trekken met betrekking tot het arbeidsvoorwaardenoverleg.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De Minister zal wel weten dat het na drie jaar zal gaan om ruwweg 200.000 gezinnen en dat volgens de kranten het gaat om een inkomensachteruitgang in koopkracht van ongeveer 3%. Voor gezinnen met baby's geldt dit in ieder geval; men kan in dat verband niet over inkomensverwachtingen spreken.

Minister **Albeda**: Het gaat in laatste instantie om, als het oploopt tot ongeveer 200.000 gezinnen, ongeveer 10% van de betrokken bevolkingsgroep die onder CAO's valt. Het lijkt mij niet erg

waarschijnlijk dat dit een argument is om te zeggen: Wij gaan daarvoor compenserende loonclaims stellen.

De heer **De Korte** (VVD): Aan het adres van de heer Van Kemenade deel ik mee, dat het om nieuwe gevallen gaat en daarvoor geldt bepaald hetzelfde als voor de 16- en 17-jarigen wat betreft de inkomensverwachtingen: uitstel geen achteruitgang.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Het woord 'verwachting' is hierbij zeer op zijn plaats.

De heer **De Korte** (VVD): Hierbij kan men er nog rekening mee houden en bij 16- en 17-jarigen niet meer.

De heer **Dolman** (PvdA): Is dat bevolkingsspolitiek?

De heer **De Korte** (VVD): Neen!

De heer **Dolman** (PvdA): Dan is uw vorige interruptie niet relevant.

□

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft er ook al op gewezen, dat het doel van deze kinderbijslagoperatie – dat geldt dus zowel voor de tweede als voor de eerste fase – is het verkrijgen van een ombuiging met betrekking tot de uitgaven in de collectieve sector. Als het gaat om de kinderbijslagen, dan is het ook echt een bezuiniging, dus minder uitgeven ten behoeve van kinderbijslagen. Wij moeten daarom, lijkt mij, niet denken in termen van de meest gunstige oplossing, maar wellicht meer in termen van de minst ongunstige maatregel. Ombuigingen doen, hoe men de zaak ook bekijkt, pijn, hetgeen ik ook niet wil ontkennen. Bij zo'n gigantische operatie en zo'n gigantisch bedrag, waar het hierbij om gaat, liggen de mogelijkheden niet voor het oprapen. Dat is uit de parlementaire discussie ook heel duidelijk gebleken. Het is een kwestie van wikken en wegen en afwegen. Ergens moet men dan zijn keus bepalen.

De heer Van Kemenade sluit sterk aan bij de zware kritiek die op deze tweede fase is gegeven vanuit de vakbeweging, met name vanuit de FNV, het CNV en de onderwijsvakorganisaties. In dit verband heeft hij ook nog genoemd het advies van de SER. Ik erken dat ons voorstel met betrekking tot de tweede fase kinderbijslag sterk is bekritiseerd, maar ik meen echter dat wij ook niet moeten overdrijven. Vaststaat immers dat een grote minderheid van de SER wel akkoord is gegaan met ons voorstel, maar ook die minderheid was niet laaiend enthousiast. Ik geloof

ook te mogen zeggen dat het advies van de SER is gekenmerkt door een stuk haastwerk. Ik zal de SER daar geen verwijt van maken. Als er iemand iets verweten zou mogen worden, dan zijn wij dat zelf, omdat er wat te lang een onduidelijkheid is blijven bestaan omtrent de omvang van de compensaties. Dat hield weer verband met de tijds-klem vanwege de invulling van Bestek '81. Daardoor is enige verwarring ontstaan. Dat heeft, lijkt mij, ook wel invloed gehad op het SER-advies. Overigens zijn wij ervan overtuigd dat wat wij nu voorstellen toch de minst ongunstige maatregel is, maar ik blijf erkennen dat het iets is dat pijn doet. Wij hebben alle andere alternatieven overwogen, maar wij hebben tot op dit moment geen beter kunnen vinden.

De heren Hermsen en De Korte hebben er blijk van gegeven, geen overwegende bezwaren tegen het wetsvoorstel te hebben. Wél hebben zij wat problemen als het gaat om de effecten van deze maatregelen. Zij stellen zich echter met nuances op achter het kabinet. Het zal niemand verbazen, dat ik met die steun van CDA en VVD bijzonder blij ben. Ik kan mij indenken, dat de effecten van het voorstel verschillend worden getaxeerd. Uiteraard blijven er twijfels; verwachtingen kunnen niet steeds hard worden onderbouwd. Risico is niet uitgesloten. Overigens spelen er bij de waardering ook vaak subjectieve elementen een rol.

Hoe dan ook, het is begrijpelijk dat vanwege de twijfels er steeds wordt gesproken over een verbetering van de compensaties, die wij hebben voorgesteld in het kader van de TS-regeling. Ik zie dit ook als een poging om de risico's zo klein mogelijk te houden.

Ook nu zijn in de discussie de verschillende alternatieve mogelijkheden weer uitvoerig aan de orde geweest. In dit verband wijs ik op de inkomensafhankelijkheid van de kinderbijslag. De Minister heeft daarover al het een en ander gezegd en hij verwees daarbij naar het draagkrachtbeginsel, dat te zeer zou worden aangetast. Ik mag ook nogmaals wijzen op de problemen met betrekking tot de uitvoering en de positie van de middengroepen.

Ook nu is er weer gesproken over de leeftijdsafhankelijkheid van de kinderbijslag, ditmaal door vertegenwoordigers van VVD en D'66. Ik geloof dat, wil men dit werkelijk gaan invoeren, een diepgaande studie nodig is. Deze zaak zou men in feite ten principale moeten regelen in wat wel genoemd wordt de vierde fase. Het zal dan eigenlijk niet om een vierde fase gaan maar om een complete heroverweging van de kin-

De Graaf

derbijslagwetgeving. In dit verband heeft de heer De Korte nog verwezen naar de motie van het Eerste Kamerlid de heer Van Tets en daaraan een andere uitleg gegeven dan uiteindelijk in de motie is verwoord. Het is juist, dat de heer Van Tets aanvankelijk poogde om in zijn motie de Regering te vragen, in de adviesaanvraag aan de SER over de derde fase, die op 1 januari 1980 moet ingaan, ook elementen op te nemen van een werkelijk structurele verandering van de kinderbijslagvoorzieningen. Op die gronden heb ik nogal wat bezwaren gemaakt tegen de motie, zodat deze later werd veranderd.

Die veranderingen houden in dat er een aparte adviesaanvraag naar de SER is gegaan, die louter betrekking heeft op de derde fase. Ik heb daarnaast toegezegd dat een start wordt gemaakt met de voorbereiding van een adviesaanvraag met betrekking tot een structurele wijziging van de voorzieningen.

Ook nu zijn voorstellen betreffende de bevestiging van de kinderbijslagen naar voren gebracht. Ik ben er blij om, dat de VVD en het CDA deze mogelijkheid nu afwijzen. D'66 komt erop terug door middel van een amendement. Wat betreft de bezwaren mag ik verwijzen naar het gestelde in de stukken. Er zijn vooral bezwaren in verband met het weg 'leken' naar de lonen. De argumenten zijn bekend. Een ander bezwaar is, dat op deze wijze de derde fase van de herziening der kinderbijslagregeling op de tocht wordt gezet. Immers, bij die fase moet er een nieuw mechanisme worden ingevoerd met betrekking tot de aanpassing van de nieuwe voorzieningen, die in feite een samenvatting vormen van de kinderbijslag en de kinderaftrek.

Als wij dat neutraal willen laten verlopen, zullen wij voor een ander indexeringsmechanisme moeten kiezen. Men weet dat in de adviesaanvraag aan de SER in dit verband als indexeringsmechanisme is genoemd de prijsindex voor de nieuwe bedragen. Daarmee is een volledig neutrale financiering mogelijk.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil niet al te veel zeggen over al deze alternatieven. Dat is al gebeurd bij de schriftelijke behandeling en ook bij de parlementaire behandeling van de eerste fase van de kinderbijslagherziening, omdat wij toen het totale beeld hebben laten zien dat wij bij de verschillende fasen voor ogen hebben. Ik meen daarnaar te mogen verwijzen.

De heer Van Kemenade wil dat de inkomensachteruitgang geheel ongedaan wordt gemaakt voor gezinnen met een modaal inkomen. In dit verband heeft hij een motie ingediend, die hij zelfs minimaal noemt. Als ik hem goed begrijp, heeft hij daarvoor twee motieven. Met betrekking tot de inkomenseffecten is namelijk ook rekening gehouden met de inkomenseffecten van de eerste fase. Het tweede motief is, dat er geen verandering wordt voorgesteld met betrekking tot de indexering in de TS-regeling.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb best begrip voor deze poging, maar ik vind dat deze motie niet past in de mate van ombuigingen, die wij nastreven. Dit voorstel kost – bij een nulpunt bij f 50.000 – f 165 mln. netto en bruto zelfs f 295 mln. Dit zou een te grote aanslag betekenen in het kader van genoemde ombuigingen. Bovendien wordt niet aangegeven hoe het tekort moet worden gedekt. Dat ligt anders bij de voorstellen van de zijde van het CDA en de VVD, omdat daarin in ieder geval suggesties zijn gegeven wat betreft de compensaties van de gaten, die ontstaan.

De heer Van Kemenade (PvdA): In de eerste plaats wijs ik de Staatssecretaris erop dat de cijfers, die hij nu noemt, enigszins afwijken van de cijfers in de nota naar aanleiding van het eindverslag. In de tweede plaats wil ik de aandacht van de Staatssecretaris vragen voor het volgende: Als er minder onderwijsdeelname gaat plaatsvinden, zal de opbrengst van de operatie (aanzienlijk) lager zijn dan wat de bewindslieden nu geschat hebben.

Staatssecretaris De Graaf: Dat moet ik erkennen. Dat risico bestaat; als het zich in grote omvang gaat voordoen, heeft dat zonder meer invloed op de cijfers omdat dan extra uitgaven in de collectieve sector moeten worden gedaan. De vraag is alleen of dat risico zich zal voordoen en dat wordt door de heer Van Kemenade en door ons wat anders gewaardeerd. Gezien het feit dat wij komen met dit soort compensaties, blijf ik hopen, dat dit soort risico's zich niet zal openbaren. Maar ik moet toegeven: als het anders uitpakt, heeft dat invloed op de cijfers.

De heer Van Kemenade (PvdA): Precies, en dan zou het vestzak-broekzakpolitiek zijn.

Staatssecretaris De Graaf: Ja, maar het is een veronderstelling en ik hoop dat uw veronderstelling niet juist zal blijken te zijn en de onze wel.

De heer Van Kemenade (PvdA): Zoals u weet, is het ook de veronderstelling in het advies van het Sociaal Cultureel Planbureau.

Staatssecretaris De Graaf: Ja, maar die veronderstelling is niet onderbouwd en het is ook moeilijk om dat te doen. Onze verwachting is, dat het zal meevallen en ik geloof dat wij daar voorlopig van moeten uitgaan.

Mijnheer de Voorzitter! Er is ook nog gesproken over het eventueel op een niveau brengen van 125% kinderbijslag voor 16- en 17-jarigen. Ik ben blij, dat de heer De Korte dit voorstel niet verder heeft uitgewerkt omdat het bijzonder moeilijk uitvoerbaar is bij dit systeem van kinderbijslagwetgeving, dat wij thans hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil vervolgens enkele opmerkingen maken over een wijzigingsvoorstel van de VVD en het CDA.

Ik wil in de eerste plaats wijzen op de voordelen die er ongetwijfeld aan die voorstellen verbonden zijn:

1. Door een verhoging van de grens van 75% naar 85% vindt er een verzachting plaats voor de lagere inkomensgroeperingen;

2. Dit geldt ook voor de midden-groepen vanwege het opschuiven van die grens naar 40.000. Dit werkt ook in voordelige zin door voor de lagere inkomensgroepen;

3. Door het verhogen van het bedrag voor een ander kind tot 2.500 vindt er ook een verzachting plaats voor de grotere gezinnen.

Mijnheer de Voorzitter! De dekking hiervoor wordt gezocht – men zou dat een voordeel kunnen noemen – bij kinderen met betrekkelijk weinig kosten. Tegenover deze voordelen staan echter ook nadelen. Ik heb er behoefte aan, daar zeer nadrukkelijk op te wijzen.

1. Met dit voorstel wordt toch duidelijk vooruitgelopen op de meer structurele herziening van de kinderbijslagwetgeving. Ik zou er op zichzelf de voorkeur aan geven om dat te doen na een grondige beadvijering door de desbetreffende adviesinstanties.

2. Kinderen kosten bij de geboorte dikwijls veel.

3. Er zullen inkomensmutaties optreden in inkomens van jonge gezinnen gedurende een aantal jaren.

4. Door dit voorstel valt er in 1981 toch nog een gat van netto 8 mln. en bruto zelfs 81 mln. Ik erken overigens wel dat dit beeld in 1982 wat gunstiger wordt, omdat het verder doorwerkt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de in-dieners vragen hoe zij die opkrikking

De Graaf

per ander kind tot 2500 motiveren. Het is een forse verhoging en waarom denken zij aan 2500 en niet aan 1500 of 2000?

In de toelichting op het amendement wordt nog gewezen op de vermeerdering van een ander toe te rekenen afhankelijk kind indien er in het gezin een zestien- of zeventienjarig schoolgaand invalide kind is dat thuis aanwezig is. Ik geloof dat dit technisch gezien vrij moeilijk uitvoerbaar zal zijn, omdat dan de instantie die de TS-regeling uitvoert ook van die kinderen van 16 of 17 jaar moet nagaan of zij invalide zijn. Deze zijn in de regel niet als zodanig geregistreerd.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris heeft een aantal voordelen en een aantal nadelen van het voorstel opgesomd. Is hij, alles afwegende nog tot een oordeel gekomen?

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Volgens mij is het het beste als ik mijn uiteindelijke oordeel in tweede termijn naar voren breng. Ik ben er al eens in dit Huis 'ingetrapt' toen...

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Een afweging van voor- en nadelen moet toch tot een uiteindelijk oordeel leiden.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Als ik voor mijzelf tot een afweging kom, ben ik voorlopig nog geneigd de voorkeur te blijven geven aan de voorstellen die de Regering ter zake heeft ingediend.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris noemde als nadeel een zekere inkomensmutatie die van de voorstellen van VVD/CDA het gevolg zou zijn. Kan hij mededelen wat precies de inkomenseffecten zijn voor verschillende inkomensgroepen van halvering van de bijslag voor de baby's? Is het juist wat de Volkskrant vanmorgen weergeeft in tabel 2 dat het zou gaan om een inkomensachteruitgang van ongeveer 3% voor de minimuminkomens en van ongeveer 1,5% voor inkomens boven de 75.000?

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Voor het minimumloon is het effect 2,7%, voor het modale inkomen 2,4% en hogere inkomens 2%. Men moet wel in het oog houden, dat dit geldt voor kinderen van 0, 1 en 2 jaar. Het is dus geen structurele maatregel zoals de bevrozing van de kinderbijslag, die blijvend zou kunnen zijn.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Neen, maar de cijfers, die de Staatssecretaris meldde, zijn juist? Dat zijn de inkomenseffecten?

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat zijn de cijfers die mij zijn opgegeven en ik neem aan, dat dit de juiste inkomenseffecten zijn. Nogmaals, men moet hierbij wel bedenken dat het gaat om drie jaar voor het eerste kind. Het gaat alleen om nieuw geboren kinderen.

De heer Nypels wil de maatregel met betrekking tot de 16- en 17-jarigen niet laten doorgaan en de kinderbijslag voor jonge kinderen halveren. Voorts wil hij de kinderbijslagen gedurende een bepaalde tijd bevroren. Overigens wenst ook D'66 geen inkomensafhankelijke kinderbijslagen. Wij waarderen het, dat D'66 een tijdelijk alternatief probeert uit te werken om die ombuiging van 700 mln. te bewerkstelligen. Ik heb al eerder in dit debat een bevrozing van de kinderbijslag met klem afgewezen. Ik heb daarvoor ook de motieven genoemd. Het CDA en de VVD zijn ook van hun aanvankelijke voorkeur voor bevrozing afgestapt. Zonder die bevrozing levert het voorstel van D'66 niet het beoogde ombuigingsbedrag op. Op halvering van de kinderbijslag voor jonge kinderen heb ik zoëven al commentaar gegeven.

In het amendement-Nypels komt daarbij, dat dit geldt voor alle nieuw geboren kinderen, dus niet alleen de eerste kinderen in een gezin. Dat heeft uiteraard nog ernstiger inkomenseffecten dan wanneer men het beperkt tot het eerste kind. Daarenboven zou dan nog het effect komen van de bevrozing van de bijslag voor dezelfde kinderen. Helaas heb ik daarover geen gegevens beschikbaar. Ik waardeer het, dat D'66 met dit voorstel niet vooruit wil lopen op de vierde fase of eigenlijk een echte herstructurering van de kinderbijslag en dat deze fractie haar voorstel daarom kwalificeert als een noodmaatregel. Alles afwegend zou ik toch sterk de voorkeur aan onze eigen oplossing willen geven.

Mijnheer de Voorzitter! Ook de heer Jansen verwerpt ons voorstel. Hij wil op andere wijze de beoogde ombuiging bereiken. Uiteraard heb ik ook waardering voor die poging. Zijn voorstel, waaromtrent wij uitgebreide gegevens hebben geleverd, spreekt ons – dat hebben wij al eerder betoogd – niet aan. De kern van ons bezwaar is, dat aan belastbare kinderbijslagen onverbrekkelijk kinderaftrek verbonden is. Ik geef overigens graag toe, dat ons voorstel vooral is ingegeven door budgettaire overwegingen.

De heer **Van Dis** wijst onze voorstellen niet af, naar ik heb begrepen. Hij zou echter de voorkeur geven aan andere oplossingen. Om redenen die ik al eerder heb genoemd, meen ik dat het inbouwen van de kinderbijslag in het loon niet goed is. Zijn vraag, bij welk inkomen een inkomensafhankelijke kinderbijslag nadelige gevolgen zou hebben, is niet zonder nadere veronderstellingen te beantwoorden. Dat hangt met name sterk af van de vraag, hoe hoog de kinderbijslag voor hogere inkomens zou moeten zijn en hoe snel de afbouw naar gedeeltelijke kinderbijslag zou moeten plaatsvinden. Daarvoor zijn allerlei variaties in te vullen. In die zin kan ik dus geen exact antwoord op de vraag van de heer Van Dis geven.

Hij heeft ook nog gevraagd, of er geen alternatief te vinden is in het in acht nemen van het geld, dat men in een vakantieweek verdient.

Ik denk niet dat dit een substantiële bijdrage in de ombuiging zal leveren. Het zal hooguit een marginaal effect hebben. Daarbij komt dat het vrijstellen van een bedrag aan inkomen van het vakantiewerk met name in overleg met deze Kamer is gebeurd, omdat men wilde dat dit zou worden vrijgesteld. Ik meen dat het niet goed is daarop terug te komen.

De heer **Hermesen** (CDA): Bovendien moeten deze neveninkomsten controleerbaar blijven. Als men dit punt in de vakantieperiode al te stringent aanpakt, dan is een bijna lijfelijke controle nodig op neveninkomsten. Dat kan nooit onze bedoeling zijn.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik denk ook dat de heer Van Dis dat niet zou willen. Ik meen dat de heer Hermesen gelijk heeft.

De heer **Van Dis** (SGP): Ik heb alleen een suggestie gedaan.

Staatssecretaris **De Graaf**: Bedankt voor die suggestie. Ik heb erop gereageerd.

De heer Van der Spek vindt meer redenen om de grens te verleggen van 16 naar 17 jaar. Dat blijft een arbitraire zaak. De Minister heeft in zijn reactie op opmerkingen van de heer Van Kemenade daarover al het een en ander gezegd.

De heer Van der Spek wil voorts zodanige compensatieregelingen dat er voor de modale inkomens volledig wordt gecompenseerd. Ik heb in mijn reactie op vragen van de heer Van Kemenade al gezegd dat het in dit kader een te dure zaak zal worden.

De Graaf

Ook vroeg de heer Van der Spek of wij met de introductie van de prijsindex voor de toeslagen voor 16- en 17-jarigen in het kader van een TS-regeling van de veronderstelling uitgaan dat binnenkort de prijsindex hoger zal zijn dan de loonindex. Die veronderstelling zit er niet in. Natuurlijk is het in theorie denkbaar dat het prijsindexcijfer op een gegeven moment gunstiger zou uitpakken voor de betrokkenen als de loonindex lager is. Tot nu toe is dat echter niet het geval.

De heer Verbrugh zei dat de compensaties in het kader van de TS-regeling deze regeling niet doorzichtiger maken. Ik ben het daarmee wel eens, maar ik zie – eerlijk gezegd – geen andere en betere mogelijkheid om een goede compensatie toe te bedelen aan gezinnen met lagere inkomens. Daarom zal men dit voor lief moeten nemen.

Overigens zei de heer Verbrugh dat hij de voorstellen met betrekking tot eventuele beperkingen voor jongere kinderen beter acht dan een eventuele wachtkamerregeling. Deze laatste regeling is nu niet meer in discussie.

Ik kom nu bij de betogen die zijn gehouden over de gevolgen van onze voorstellen voor invalide kinderen. Van vele zijden is daarvoor aandacht gevraagd. Ook wij hebben daarvoor begrip getoond, gezien de inhoud van de nota naar aanleiding van het eindverslag.

De heer Van Kemenade stelt voor om een tweevoudige kinderbijslag voor deze kinderen te handhaven. Wij achten dit onjuist. Er ontstaat dan namelijk een onderscheid tussen ouders met invalide studerende kinderen en ouders met niet-invalide studerende kinderen. Wij menen dat het niet juist is dit te introduceren. Bovendien wordt daardoor nog een fiks gat geslagen in de ombuigingsoperatie als zodanig.

Tegen de motie die de heren Hermesen en De Korte hebben ingediend, bestaat bij ons in beginsel geen bezwaar. Wij staan er dus niet afwijzend tegenover. Ik meen wel dat het goed is dat de regeling, die dan eventueel moet worden gemaakt, afgestemd wordt op de TS-regeling. Dat lijkt mij voor de hand liggend, omdat er anders onderscheid ontstaat tussen thuis wonende studerende en thuis wonende niet-studerende kinderen.

Ik kan op dit moment niet geheel overzien hoe een dergelijk voorstel precies ingrijpt in de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet. Daarin zou dan eventueel een voorziening moeten worden getroffen. De heer Hermesen

heeft genoemd paragraaf 4 van de voorzieningsregeling. Met inachtneming van hetgeen ik heb gezegd, ben ik echter graag bereid op korte termijn (het moet wel op korte termijn gebeuren) over deze zaak het advies in te winnen van de Sociale Verzekeringsraad.

Ik heb kennis genomen van de mededeling van de heer Van Dis, dat hij het met de strekking en de inhoud van die motie eens is.

De heer Van der Spek wil een verlaging van de leeftijdsgrens in het kader van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet van 18 tot 16 jaar. Mijnheer de Voorzitter! Ik erken dat, als wij dit zouden doen, dit een belangrijke verbetering zou betekenen, maar ik geloof niet, dat er reden voor is om dit te doen. Bovendien zou die maatregel belangrijk meer geld kosten en dit past niet in het kader van hetgeen waarmee wij thans bezig zijn.

Het lid **Vondeling** neemt de voorzittersstoel in.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil ten slotte nog een aantal losse onderwerpen de revue laten passeren.

Door de heer Van Kemenade en de heer De Korte zijn vragen gesteld over de studiefinanciering. Die zou eigenlijk gelijktijdig rond moeten zijn. De Minister van Onderwijs en Wetenschappen komt in de loop van 1979 met concrete voorstellen. Ik dacht ook dat nadere details daarover beter besproken zouden kunnen worden in het kader van de behandeling van de onderwijsbegroting. Ik weet niet of die inmiddels is afgerond; ik heb begrepen dat de heer Pais hier deze week ook aanwezig was. Een en ander zal blijkbaar concreet worden ingevuld in 1979.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): U weet dat studiefinanciering ten nauwste samenhangt met kinderbijslag/kinderafrek-operaties. Betekenen de concrete voornemens van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, een wetsontwerp?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik kan die vraag niet beantwoorden. Ik vermoed het wel.

De heer Van Kemenade heeft ook gevraagd hoe, als men deze maatregelen neemt voor 16- en 17-jarigen, zich dit vertaalt voor de studiefinanciering van het Rijk. Ik heb mij daarover laten voorlichten. Het is mij gebleken dat er tussen de rijksstudiefinanciering en de kinderbijslagen niet een volledige paralleliteit bestaat en dat in die regeling hierdoor geen verandering komt. Wat

dit aangaat, kan ik dus de heer Van Kemenade geruststellen. Immers, in het kader van die regeling wordt wel gewerkt met kinderen, maar daar ligt het anders. Bij buitenshuis wonende kinderen kent men een drietelling bij 16 jaar en bij inwonende kinderen is er al sprake van een dubbeltelling bij 12 jaar. Daarin komt geen verandering.

Met betrekking tot de z.g. Waddenregeling heeft de heer Hermesen nog een aantal vragen gesteld. Ik moge hem verwijzen naar de al in dit opzicht gegeven uitvoerige toelichting in de schriftelijke stukken. Ik wil overigens graag zijn verzoek ter zake overbrengen aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen.

De heer Hermesen heeft ook aandacht gevraagd voor de 'huishoudkinderen'; hij vraagt concreet dit vraagstuk nog eens te onderzoeken. Mijnheer de Voorzitter! Het kost mij, anders dan voor de invalide kinderen, meer moeite hier te zeggen dat ik een onderzoek zal instellen, omdat er dan toch verwachtingen worden gewekt, die, omdat er geen nieuwe gegevens zijn gekomen, wellicht niet waar kunnen worden gemaakt.

De heer Van Dis heeft opgemerkt dat men door uitstel tot 1 januari 1980 een betere gewenning verkrijgt. De maatregelen die wij nu voorstellen, zijn al in april 1978 aangekondigd.

Zij worden effectief in april 1979. Ik meen dan ook, dat de gewenning daarin al is besloten. Zou je doen wat de heer Van Dis vraagt, dan betekent dit een duidelijk groter gat in het ombuigingsbeleid voor 1979. Dat is niet onze bedoeling.

De **Voorzitter**: Ik deel de Kamer mee, dat er een kleine onregelmatigheid heeft plaatsgevonden, klein omdat het naar mijn mening niemand is opgevalen. De heer Jansen had de voorzittersstoel ingenomen, terwijl hij bij het onderwerp dat toen aan de orde was, was betrokken. Ik neem aan, dat geen van de leden zich hieraan heeft gestoord, zodanig dat dit de goede gang van werkzaamheden in gevaar zou hebben gebracht. Strikt formeel wil ik overigens even vastleggen, dat het een misverstand is geweest.

□

Staatssecretaris **Nooteboom**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Kemenade heeft betoogd, dat het wetsontwerp tot inkomenseffecten leidt die voor zijn fractie onaanvaardbaar zijn en dat er alternatieven voorhanden zijn die dergelijke gevolgen niet hebben. Hij heeft daarbij herinnerd aan het voornemen van het vorige kabinet, zo-

Nooteboom

als dat indertijd is uiteengezet in de 1%-nota, om de kinderbijslag en de kinderaftrek in het geheel om te bouwen tot een stelsel van inkomensafhankelijke kinderbijslagen.

Onbelaste, inkomensafhankelijke kinderbijslagen passen naar mijn oordeel niet in ons fiscale stelsel, omdat een belastingvrijdom, die varieert met het inkomen, niet in overeenstemming is te brengen met het fiscale draagkrachtbeginsel. Op grond daarvan en met het oog op uitvoeringstechnische bezwaren heeft dit kabinet een dergelijk inkomensafhankelijk stelsel afgewezen.

Ik ben het dan ook niet eens met de geachte afgevaardigde, dat de Regering haar standpunt inzake het fiscale draagkrachtbeginsel ondergraaft door nu een compensatieregeling voor 16- en 17-jarigen voor te stellen die afhankelijk is van het inkomen. Het is immers zo, dat de leeftijdstoelagen voor deze categorie van kinderen weliswaar inkomensafhankelijk zijn, maar over deze inkomensstoelagen wordt normaal belasting betaald, al gebeurt dit dan, ter vermindering van complicaties, in de vorm van een voorheffingsregime.

Het fiscale onderscheid tussen gezinnen met kinderen en gezinnen zonder kinderen wordt, ook in de toekomst, gehandhaafd door de voor een ieder, ongeacht de hoogte van het inkomen, gelijke kinderbijslagen buiten de belastingheffing te houden. Ik hoop hiermee enige verduidelijking te hebben aangebracht, namelijk dat inkomensafhankelijke tegemoetkomingen niet behoeven te 'botsen' met de fiscaliteit. Zij zijn zelfs in dit bijzondere en beperkte geval wenselijk vanuit de gedachte dat van de laagste en de lagere inkomens niet dezelfde offers kunnen worden gevraagd als van de sterkste schouders, zoals dit in de wandeling wel wordt genoemd. Dit is een zaak van rechtvaardige inkomensverhouding en niet van een rechtvaardige lastenverdeling. Ik kom hierop straks nog terug.

De heer **Dolman** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Staatssecretaris uitleggen, waarom de huidige zelfstandigenaftrek wel in het huidige fiscale stelsel past?

Staatssecretaris **Nooteboom**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil dat wel uitleggen, maar ik denk dat ik daarvoor meer tijd nodig heb dan voor een interruptie mogelijk is. Heel globaal wil ik het volgende zeggen, met het gevaar dat ik in herhalingen treed, wanneer ik straks

inga op de opmerkingen van de heer Nijhof. Bij het vaststellen en het vormgeven van een drukverdeling van de belasting is er sprake van, dat men aan de hand van gekanaliseerde parameters van belastingvrije voeten recht doet wedervaren aan een draagkracht van een individu. Dat zijn de algemeen werkende rechtsbeginselen van de draagkracht. Indien er, als gevolg van die fiscaliteit, spanningen optreden bij inkomensgroepen die, buiten de in het algemeen kader aangegeven aftrekken voor draagkracht aan de voet, extra kosten hebben die in beperkte omvang en soms tijdelijk worden opgeroepen, kan het uit een oogpunt van maatschappelijke realiteit noodzakelijk zijn, daarvoor een compensatie te geven, omdat je die mensen in de inkomenspolitieke verdeling niet mag belasten met kosten die als het ware alleen maar geforfaitariseerd zijn begrepen in de belastingvrije voeten.

De heer Dolman zal zich herinneren dat ik tegenover de zelfstandigenaftrek een vrij relatief standpunt heb ingenomen, omdat het naar mijn oordeel een van de weinige, zo niet het enige, fenomenen in ons fiscale stelsel is waar aspecten van een negatieve inkomstenbelasting bij betrokken zijn en waarvan ik gezegd heb dat ik betwijfel of ons mechanisme van hamers en beitels, onze werktuigen voldoende zijn om dat te benaderen en ook theoretisch voldoende goed gefundeerd zijn om met vrijmoedigheid blijvend te pleiten voor de zelfstandigenaftrek.

Een andere vraag is of men een andere opvatting heeft, maar dat is mijn persoonlijk oordeel. Ik vind dat wij daarbij terughoudendheid dienen te betrachten.

De geachte afgevaardigde de heer Nijhof heeft een belangrijk deel van zijn betoog gewijd aan de inkomensafhankelijkheid in de voorgestelde zogenaamde leeftijdstoelagen. Hierbij vroeg de heer Nijhof in het bijzonder mijn oordeel over de nadelen van deze inkomensafhankelijkheid in verband met de daaruit voortvloeiende verhoging van de marginale druk, hoewel het gehele scala van inkomensafhankelijke tegemoetkomingen niet speciaal tot mijn competentie behoort.

De heer Nijhof heeft niet ten onrechte een waarschuwend vinger opgestoken. Op mijn departement is dan ook een studie gaande waarin onder meer aandacht wordt geschonken aan de cumulatieve effecten van allerlei inkomensafhankelijke heffingen en subsidies zoals daar zijn, om maar eens een buitenplaats te noemen, de rijksstudietoelage, tegemoetkoming studiekos-

ten, retributie gezinsverzorging, bejaardenziekenfonds, individuele huursubsidie, inkomensafhankelijke bijdrageregeling maatschappelijk werk, inkomensafhankelijke bijdrageregeling voor MOB's en wat dies meer zij.

Ik zou er echter wel op willen wijzen, dat zich hier een dilemma voordoet. Wie vindt dat de lagere inkomensstrekken een zekere compensatie dienen te ontvangen voor de gevolgen van het wetsontwerp, heeft per definitie al een element van de inkomensafhankelijkheid en de daaraan verbonden gevolgen voor de marginale druk geaccepteerd. De nadelen die een zeer hoge marginale druk met zich brengt bij voorbeeld voor de arbeidsinspanning, zijn alleen te vermijden op twee wijzen: of in het geheel geen compensatie geven, of iedereen een gelijk bedrag aan compensatie doen toekomen, onafhankelijk van het inkomen.

Het eerste alternatief betekent wel, dat mensen worden gevrijwaard voor deze marginale druk, maar verdraagt zich niet met de zorg van de Regering inzake de financiële drempels voor de onderwijsdeelneming.

In het tweede geval, dat van de inkomensafhankelijke compensaties, zouden, gegeven de budgettaire ruimte voor een compensatieregeling, de lagere inkomens een veel lagere leeftijdstoelage ontvangen dan de Regering thans voorstelt, zodat dit ook geen oplossing biedt.

In dit verband merk ik ook nog op, dat de heer Nijhof ook voor dit probleem op dit moment nog geen oplossing heeft aangedragen. Intussen erken ik dat wij op de gekozen weg niet ongelimiteerd kunnen doorgaan. Zoals gezegd, wordt er op deze problematiek gestudeerd. Daarbij zal ongetwijfeld inhoudelijker dan ik nu kan doen worden ingegaan op verzachtende omstandigheden ingeval inkomensafhankelijke subsidies een minder algemeen karakter hebben dan belasting en premies, en in geval een subsidie zoals bij de leeftijdstoelage een tijdelijk karakter heeft.

Niettemin kan ik het betoog van de geachte afgevaardigde goed volgen. Ik zie evenwel geen mogelijkheid de aangevoerde bezwaren tegen de leeftijdstoelage te ondervangen zonder dat het doel van de compensatieregeling zelve wordt verlaten.

De heer Nijhof vroeg mij ook, als een vervolg op de discussie in de stukken die ik helaas heb moeten overleggen – hier zit een onduidelijke parafraze in, maar het is hoogst vriendelijk bedoeld – of ik niet van afwenteling spreek als

Nooteboom

een vennootschap een belasting- of premieschuld van personeel voor eigen rekening neemt.

Dat hangt ervan af, of het voor eigen rekening nemen door de werkgever het gevolg is van een drukactie van de zijde van degene die wil afwentelen. Het kan ook om wille van de eenvoud een regeling zijn, die op die manier wordt vervuld. Men kan dus niet zonder meer zeggen dat, als een werkgever de lasten op zich neemt, er per definitie afwenteling plaatsvindt.

De heer Van Dis heeft naar voren gebracht dat zijn fractie van meet af aan een andere oplossing voor ogen heeft gestaan, waarbij het fiscale draagkrachtbeginsel meer uitdrukkelijk wordt vastgelegd. Begrijp ik hem goed, dan is hij het toch met mij eens dat ook in het systeem van de belastingvrije kinderbijslagen, waarvoor de belangrijke stap nu al is gezet, het fiscale draagkrachtbeginsel in voldoende mate resoneert.

De heer **Van Dis** (SGP): Anders had ik niet vóór die eerste fase gestemd!

Staatssecretaris **Nooteboom**: Het voor- of navoelen van het stemmen van een parlementslid is niet iedereen gegeven. Ik meen dat ik met mijn opmerking alleen de nuance heb aangebracht die ik gevoeld heb. De heer Van Dis heeft gezegd, dat hij dit meer uitdrukkelijk tot uitdrukking zou hebben willen brengen. Met andere woorden: ik zie het wel, maar ik heb een bril nodig. Bij zijn voorkeur voor terugkeer naar het vóór 1973 geldende systeem moet ik toch wel de opmerking plaatsen, dat het voorstel tot beperking van de meerjarige kinderbijslag dat nu voor ons ligt in dat geval ook het leeuwedeel van de ombuiging in de kinderbijslag en kinderaftrek zou hebben moeten vormen. De motivering en vorm van het voorstel voor de 16- en 17-jarigen is immers niet afhankelijk van het resultaat van de eerste fase van de herstructurering.

De geachte afgevaardigde de heer Van Dis heeft ook nog aandacht gevraagd voor de dekking van het met de leeftijdstoelagen en de herziening van de TS-regeling gemoeide bedrag van 240 mln. Hij hoopt dat een en ander in de voorjaarsnota zal worden rechtgetrokken. Dat is niet nodig.

De heer **Van Dis** (SGP): Zo heb ik het niet gezegd.

Staatssecretaris **Nooteboom**: Nogmaals, ik meen dat het niet nodig is, want op blz. 48 van Bestek '81, is een bedrag van 230 mln. als last opgeno-

men, onder handhaving van de ombuigingsdoelstelling van 10 mld., terwijl in de begroting van O & W de extra uitgaven zijn opgevoerd die met de maatregelen gepaard gaan. Dit geldt alleen niet voor het verschil tussen 240 mln. en 230 mln., dus een bedrag van 10 mln. dat in een later stadium van de voorbereiding van het wetsontwerp is bestemd voor gezinnen die tegelijkertijd twee of meer studerende kinderen van 16 en 17 jaar hebben. Dit bedrag van 10 mln. zal inderdaad pas in de voorjaarsnota worden verwerkt.

De geachte afgevaardigde de heer Verbrugh heeft nog opgemerkt dat in de loop der jaren de grote gezinnen het beetje bij beetje moeilijker hebben gekregen door de vermindering van de differentiatie in de kinderaftrekbedragen. Ik vermoed dat hier sprake is van een misverstand, omdat juist voor de grote gezinnen de fiscale vrijstelling van de kinderbijslag relatief sterk is toegenomen. Die relatief sterke toename is ontstaan door de defiscalisering van de kinderbijslag met ingang van 1973 en daarin is geen wijziging gebracht door de recente vervanging van de kinderaftrek door de kinderbijslag.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.52 uur tot 13.30 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Ik deel mee dat ik heb benoemd de Bijzondere Commissie 15 402 (Regelen voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor leveringen van produkten (Wet overheidsopdrachten voor leveringen van produkten)).

Deze commissie telt 21 leden en 18 plv. leden. Hun namen zijn vermeld aan het eind van deze weekeditie.⁷

De constitutie van deze Bijzondere Commissie zal plaatsvinden woensdag 24 januari 1979 om 13.50 uur.

Ik stel voor de vergadering van vandaag – zo nodig – na 23.00 uur voort te zetten.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ook stel ik voor aan de orde te stellen en te behandelen in de vergaderingen van 24 en 25 januari 1979 na de wetsontwerpen over de algemene bepalingen milieuhygiëne (14 311 en 14 312) het wetsontwerp Instelling van een raad voor het jeugdbeleid (Wet op de raad voor het jeugdbeleid) (14 476).

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik stel nader voor:

A. in de week van 30 en 31 januari en 1 februari 1979 aan de orde te stellen en te behandelen:

de stemmingen over hoofdstuk IX B, (Financiën) c.a. van de rijksbegroting voor het jaar 1979;

hoofdstuk XVI (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) van de rijksbegroting voor het jaar 1979 (eerste termijn van de Kamer);

de Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken over de Europese Raad van 4 en 5 december 1978 (15 414)

(behandeling op 31 januari 1979);

het wetsontwerp Voorlopige voorzieningen met betrekking tot de wederzijdse doorstroming hoger beroepsonderwijs-wetenschappelijk onderwijs (14 419)

(aanvang op 1 februari 1979);

hoofdstuk XVI (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) van de rijksbegroting voor het jaar 1979

(antwoord Regering, re-, dupliek en artikelen;

op 1 februari 1979);

B. in de week van 6, 7 en 8 februari 1979 aan de orde te stellen en te behandelen:

de stemmingen over hoofdstuk XVI (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) van de rijksbegroting voor het jaar 1979;

de stemmingen over de tijdens de openbare commissievergadering over de Nota over de positie van migranten uit Suriname in Nederland en het beleid op middellange termijn (14 398) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

de motie-Beckers-de Bruijn over inspraak en medezeggenschap van de Surinaamse bevolkingsgroep (14 398, nr. 7);

de motie-Molleman en Langedijk-de Jong over huisvesting onder andere van migranten uit Suriname (14 398, nr. 8);

de motie-Nijpels c.s. over jaarlijkse toetsing van het beleid ten aanzien van de migranten uit Suriname in Nederland (14 398, nr. 9);

de motie-Van der Spek over de oorzaken van de achterstandspositie van Surinamers in de Nederlandse samenleving (14 398, nr. 10);

de motie-Van der Spek over het welzijnswerk voor Surinamers en Antillianen (14 398, nr. 11);

de motie-Van Zeil c.s. over de problematiek van de tweede generatie van migranten (14 398, nr. 12);

Voorzitter

de motie-Beckers-de Bruijn over de Surinaamse welzijnsinstellingen (14 398, nr. 13);

de motie-Langedijk-de Jong en Van Thijn over discriminatie op de arbeidsmarkt (14 398, nr. 14);

de motie-Borgman c.s. over de opvang van Surinaamse kinderen in het Nederlandse onderwijs (14 398, nr. 15);

de motie-Evenhuis-van Essen c.s. over het verzorgen van een cursus Nederlands door middel van de televisie (14 398, nr. 16);

de motie-Borgman c.s. over de huisvestingsproblematiek van migranten uit Suriname in Nederland (14 398, nr. 17);

de motie-Beckers-de Bruijn over de herhuisvesting van Surinaamse Nederlanders (14 398, nr. 18);

de motie-Mertens over het voeren van een doeltreffend culturele-minderhedenbeleid (14 398, nr. 19);

hoofdstuk X (Defensie) van de rijksbegroting voor 1979;

hoofdstuk V (Buitenlandse Zaken) van de rijksbegroting voor 1979 (niet vóór 7 februari 1979);

C. in de week van 13, 14 en 15 februari 1979 aan de orde te stellen en te behandelen:

de stemmingen over de hoofdstukken X (Defensie) en V (Buitenlandse Zaken) van de rijksbegroting voor 1979;

hoofdstuk XI (Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening) van de rijksbegroting voor 1979 (eerste termijn van de Kamer);

de stukken over de Almere-spoorlijn (14 378, nrs. 2, 3 en 4);

hoofdstuk XI (Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening) van de rijksbegroting voor 1979

(antwoord Regering, re-, dupliek en artikelen; op 13 februari 1979).

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Gezien het feit dat de Kamer dinsdag een voorstel van mij min of meer heeft aanvaard, verzoek ik u nader te motiveren waarom de begroting van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening twee weken later aan de orde komt dan dinsdag werd gezegd.

De **Voorzitter**: Mij is meegedeeld, dat de fractie van het CDA de voorbereiding van de behandeling niet op een zodanig tijdstip kan voltooien dat de begrotingsbehandeling op 30 januari kan beginnen. Het verzoek om uitstel is van die zijde gekomen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Als een dergelijk verzoek wordt gedaan, dan pro-

beer ik een zekere coulantie te betrachten. Over het voorstel, dat ik dinsdag deed, heb ik overleg gevoerd met leden van de CDA-fractie. Ik kan mij voorstellen, dat de voorbereiding van de begroting van CRM gemakkelijker is dan die van VRO. Ik wil mij niet tegen het voorstel verzetten. De gang van zaken heeft mij wel verbaasd, gelet op het besluit dat de Kamer dinsdag heeft genomen.

De heer **Cornelissen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Is na rijp beraad gebleken dat het niet mogelijk is de eerste termijn over de begroting van VRO op donderdag 1 februari te houden?

De **Voorzitter**: Het bleek, dat dit inderdaad niet mogelijk was. In het raam van het geheel werd het minder wenselijk gevonden. In overleg met CRM had dan een nadere beslissing moeten worden genomen, omdat het niet mogelijk was in die week met beide begrotingen te beginnen.

Ik begrijp het overigens niet goed. Er is thans meer tijd voor voorbereiding dan bij het oorspronkelijke voorstel het geval was. Ik dacht, dat ik alleen maar lof van de heer Cornelissen zou krijgen.

De heer **Cornelissen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Nu u het woord «CDA» in de mond hebt genomen – dat doet mij wel deugd – wil ik wel opmerken, dat het ons erom ging enige tijd te hebben na het antwoord van de Regering op nader door de vaste commissie in te brengen schriftelijke vragen ter voorbereiding van de begrotingsbehandeling. Dit antwoord zal naar verwachting op vrijdag 26 of zaterdag 27 januari komen. Wij zouden ons erin kunnen vinden, als op donderdag 1 februari een begin met de behandeling werd gemaakt. Ik heb er evenwel begrip voor, dat dit niet mogelijk is gebleken.

De heer **Kombrink** (PvdA): Krijgt de heer Cornelissen voor één keer meer dan hij heeft gevraagd, en nu is hij weer niet tevreden.

De heer **De Beer** (VVD): Heb ik het goed begrepen, dat op dinsdag met de behandeling van de begroting van VRO wordt begonnen?

De **Voorzitter**: Ik verzoek de leden toch goed naar mij te luisteren. Op dinsdag wordt met die behandeling begonnen, op donderdag zal zij worden afgerond.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Verder stel ik voor na de stemmingen over hoofdstuk XI (Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening)

van de rijksbegroting voor het jaar 1979 ook te stemmen over:

l. de tijdens de openbare commissievergadering over de Nota Nationale Parken (13 283), de Nota Nationale Landschapsparken (13 284) en de Nota betreffende de relatie tussen landbouw en natuur- en landschapsbouw (13 285) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

de motie-Faber c.s. over de mogelijkheid van verkoop van domeinlandbouwgronden (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 12);

de motie-Faber c.s. over een programmatische uitwerking van de in de «groene nota» neergelegde beleidsvoornemens (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 13);

de motie-Eversdijk c.s. over de instelling van een voorlopige commissie nationale parken (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 14);

de motie-De Boois c.s. over het vastleggen in streek- en bestemmingsplannen van de functie van natuurgebieden en cultuurlandschappen (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 15);

de motie-Jansen over het instellen van een landschapsraad in het kader van een landschapswet (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 16);

de motie-Lambers-Hacquebard over een nota omtrent alle componenten van beloning voor landschapsverzorging (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 17);

de motie-Evenhuis c.s. over de realisering van de in de Nota Voorrangsinventarisatie genoemde beheersgebieden en reservaten (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 18);

de motie-Van Rossum en Evenhuis over de zogenaamde proefgebieden nationale landschapsparken (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 19);

de motie-Evenhuis c.s. over het verschaffen van meer duidelijkheid over de status e.d. van nationale landschapsparken (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 20);

de motie-Langedijk-de Jong c.s. over het eindadvies van de Commissie-Verhoeve (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 21);

de motie-Lambers-Hacquebard over niet-aantasting van het karakter van in het bijzonder zogenaamde proefgebieden (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 22);

de motie-Faber c.s. over het personeel ten behoeve van een verantwoord natuur- en landschapsbeheer (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 23);

de motie-Braks c.s. over een gericht aantal geselecteerde experimenten (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 24);

de motie-Langedijk-de Jong over meer definitieve plannen voor onder-

Voorzitter

houd en beheer van de proefgebieden nationale landschapsparken (13 283, 13 284 en 13 285, nr. 25).

II. de tijdens de openbare commissie-vergadering over het grensoverschrijdend programma voor de Eems-Dollard-Regio (15 155) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

de motie-Eversdijk over het opstellen van een program van eisen (15 155, nr. 2);

de motie-Rienks over het tot stand komen van een gezamenlijk beheer van het Eems-Dollard-estuarium (15 155, nr. 3);

de motie-Lambers-Hacquebard over een Waddenverdrag en uitbreiding van het Eems-Dollard-verdrag (15 155, nr. 4).

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: In verband met de rechtstreekse verkiezingen van het Europese Parlement op 7 juni 1979 stel ik voor – indien de werkzaamheden van de Kamer dit toelaten en er geen spoedeisende zaken aan de orde komen – in de maand mei geen avondvergaderingen te houden en in de week van 5 juni a.s. niet te vergaderen.

Dit laatste vereist misschien enige toelichting. De eerste dagen van die week zijn de Pinksterdagen. Het is geen gewoonte op de derde Pinksterdag te vergaderen. Wij zouden derhalve alleen op de woensdag kunnen vergaderen, en dan alleen nog maar overdag. Het Presidium is tot de conclusie gekomen, dat het beter is in die week helemaal niet te vergaderen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Wanneer de Kamer de begrotingsbehandeling heeft voltooid, zal het gebruikelijke vergaderschema weer worden aangehouden, te weten: dinsdag, aanvang 14.00 uur met voortzetting – zo nodig – tot uiterlijk 23.00 uur; woensdag: aanvang 13.00 uur; donderdag: aanvang 10.15 uur.

Het Presidium beraadt zich nog nader en opnieuw over de vraag, of de vergadering van woensdag dan wel die van donderdag zo nodig des avonds zal worden voortgezet. Wij hadden de laatste tijd de gewoonte om op woensdagavond niet en op donderdagavond wel te vergaderen, maar bij herhaling bereiken ons verzoeken om dat te wisselen en dus wel op de woensdagavond en niet op de donderdagavond te vergaderen. Zo spoedig mogelijk na het Kerstreeces zullen wij hierover een voorstel doen, als wij anderszinds de gevoelens bij de fracties hebben gepeild.

Ik bepaal dat de openbare vergadering van de vaste Commissie voor het Midden- en Kleinbedrijf over de brief van de Staatssecretaris van Economische Zaken over minimum distributieve voorzieningen (15 397) zal worden gehouden op woensdag 7 maart 1979 van 10.00 tot uiterlijk 12.45 uur.

Ik bepaal ten slotte dat de openbare vergadering van de vaste Commissie voor de Volksgezondheid over de kankerbestrijding zal worden gehouden op maandag 26 maart 1979 van 11.15 tot uiterlijk 18.00 uur.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van **hoofdstuk VIII (Onderwijs en Wetenschappen) van de rijksbegroting voor 1979**, met uitzondering van afdeling VIII (Coördinatie wetenschapsbeleid) (15 300-VIII) en van:

de motie-Van Leijenhorst c.s. betreffende de nieuwe lerarenopleiding (12 376, nr. 22);

de motie-Beckers-de Bruijn c.s. over bescherming van de rechtspositie van de h.b.o.-student (15 300-VIII, nr. 28);

de motie-Van Ooijen c.s. over het stuleringsbeleid (15 300-VIII, nr. 32);

de motie-Van Ooijen c.s. over de schoolbegeleidingsdiensten (15 300-VIII, nr. 33);

de motie-Schaapman c.s. over volwasseneneducatie (15 300-VIII, nr. 34);

de motie-Konings c.s. over taakuren (15 300-VIII, nr. 35);

de motie-Konings c.s. over het handhaven van de bestaande arbeidsplaatsen (15 300-VIII, nr. 36);

de motie-Konings c.s. over het scheppen van zoveel mogelijk extra arbeidsplaatsen in het onderwijs (15 300-VIII, nr. 37);

de motie-Konings c.s. over vervroegd pensioneren van onderwijsgeevenden van 60 jaar en ouder (15 300-VIII, nr. 38);

de motie-Van Leijenhorst c.s. over de taakurenregeling (15 300-VIII, nr. 39);

de motie-Van Leijenhorst c.s. over de schoolbegeleiding (15 300-VIII, nr. 40);

de motie-Deetman c.s. over de regionalisatie in het onderwijs (15 300-VIII, nr. 41);

de motie-Deetman c.s. over medezeggenschap in het onderwijs (15 300-VIII, nr. 42);

de motie-Mertens c.s. over een pluri-form aanbod van onderwijsmogelijkheden (15 300-VIII, nr. 43);

de motie-Mertens c.s. over de Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs (15 300-VIII, nr. 44);

de motie-Ginjaar-Maas c.s. over de problematiek van het aantal examen-vakken (15 300-VIII, nr. 45);

de motie-Ginjaar-Maas c.s. over de begeleiding door schooldecanen van leerlingen in het voortgezet onderwijs (15 300-VIII, nr. 46);

de motie-Ginjaar-Maas c.s. over onderwijsvoorzieningen voor de kinderen van buitenlandse werknemers e.a. (15 300-VIII, nr. 47);

de motie-Evenhuis c.s. over het GEON-project (15 300-VIII, nr. 48);

de motie-Dees c.s. over studiefinanciering en studentenvoorzieningen (15 300-VIII, nr. 49).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Er is ook in tweede instantie van de zijde van de Kamer nog een aanzienlijk aantal vragen gesteld. De Regering wil zich in deze tweede termijn in hoofdzaak bepalen tot het zo goed mogelijk elk van die vragen te beantwoorden. Er zal een verdeling van de beantwoording plaatsvinden naar de taakgebieden die de bewindslieden op Onderwijs en Wetenschappen kennen.

Ik zou allereerst enkele opmerkingen willen maken over een paar algemene thema's en vervolgens over de verschillende sectoren van het onderwijs willen gaan spreken. De problematiek betreffende artikel 208 van de Grondwet is ook gisteren weer aan de orde geweest en de heer Van Ooijen heeft gemeend dat de conclusies, waartoe wij zijn gekomen in de memorie van toelichting en ook waartoe anderen in deze Kamer waren gekomen, niet geheel juist waren. Hij haalde zelfs het standaardwerk van de heer Oud aan om te bewijzen dat er een vloeiende overgang is tussen regeling en uitvoering. Dat kan juist zijn, maar misschien raakt het toch niet helemaal de kern van de zaak waar het om gaat. Het gaat immers om de vraag, of artikel 208 van de Grondwet nu wel of niet delegatie aan andere wetgevers dan die binnen de centrale overheid uitsluit. Ik wil graag toegeven dat wellicht de tekst van de memorie van toelichting ietwat stringent is geformuleerd. Geen misverstand daarover, maar ik verwijs overigens naar de slotpassage uit stuk nr. 15387. Dat is de brief aan de Kamer over de volwasseneneducatie, waarin onder andere is gesteld: 'Dat zal moeten worden gezien, in welke mate de volwasseneneducatie onder de kaderwet zal moeten worden gebracht.'

Ik geloof hiermee aan te geven dat de Regering bepaald oog heeft voor

Pais

nuances in deze problematiek, maar daar staat echter tegenover dat het duidelijk is en moet zijn dat de centrale overheid de taak heeft en dient te houden, de eenheid, de kwaliteit en de gelijkwaardigheid van het onderwijs voor het gehele land te handhaven. Het is geen boude bewering om te stellen dat dit de achtergrondfilosofie is van artikel 208 van de Grondwet.

Een ander algemeen probleem dat is aangeoerd betreft de kwestie, door de heer Nijhof ter tafel gebracht, van de mogelijke verhoging of überhaupt invoering van de eigen bijdrage aan onderwijs.

Ik heb begrepen, dat hij het standpunt van de Regering onderschrijft, dat een eventuele regeling op dit punt geen belemmering mag vormen voor de toelating van brede groepen van de bevolking tot onderwijsmogelijkheden. Wij zijn het op dit punt volkomen eens. Ik zeg hem graag toe, dat bij een nadere studie van een en ander zijn gedachte over het gebruik van waardepapieren of tegoedbonnen zeker aan de orde zal komen.

Naar elk van de sectoren basis-, voortgezet en tertiair onderwijs wil ik voorts de gestelde vragen beantwoorden. De heer Evenhuis heeft gevraagd wat nu de wettelijke grondslag is van de integratieprojecten van het kleuter- en het lager onderwijs. Voor een experimentele basisschool, één school voor kinderen van omstreeks vier tot omstreeks twaalf jaar, zal de Experimentenwet Onderwijs de wettelijke grondslag moeten vormen. Er is dan immers duidelijk sprake van structuurdoorbrekend onderwijs. Voor vernieuwingsprojecten aan overigens als zodanig bestaand blijvende kleuter- en lagere scholen, zal de zogeheten verzuimingswet de wettelijke mogelijkheden kunnen bieden.

De heer Evenhuis stelde ook vragen over de duur van een overgangswetgeving ter zake van het basisonderwijs. De invoering van de wet basisonderwijs zal, zoals het geval was ten aanzien van de wet op het voortgezet onderwijs, een aparte overgangswet noodzakelijk maken. Daarin zal in de eerste plaats worden bepaald wanneer de wet op het basisonderwijs in werking treedt. De verdere inhoud zal voornamelijk bestaan uit voorschriften, die aangeven hoe de situatie onder de geldende wetgeving wordt omgezet in die van de nieuwe wet. Zo zullen er in elk geval voorschriften nodig zijn voor de totstandkoming van basisscholen uit kleuter- en lagere scholen.

Verder zullen er voorschriften nodig zijn voor de ombouw van het geldende bekostigingssysteem in het nieuwe en voor de rechtspositie van het personeel, dat vóór de inwerkingtreding van de wet op het basisonderwijs werkzaam is aan kleuter- en lagere scholen.

Het zal dus nodig zijn, dat de overgangswet enige tijd vóór de inwerkingtreding van de wet op het basisonderwijs bekend is en kracht van wet heeft gekregen. De Regering heeft haar voornemens een- en andermaal bekendgemaakt met betrekking tot het tot stand brengen van een overgangswet in deze regeerperiode.

Verskillende kamerleden hebben tijdens de gedachtenwisseling over de regionalisering vragen gesteld en interrupties geplaatst. Onder meer werd er gevraagd naar de studie, te verrichten door de Raad voor de Territoriale Decentralisatie. Het is de bedoeling, dat deze studie in juni 1979 wordt afgesloten. In september wordt op basis daarvan een advies uitgebracht. De probleemstelling is tweërlei. Ten eerste geldt de vraag: wat is de ratio van de bestaande taakverdeling tussen rijk en regio? Ten tweede rijst de vraag: wat leent zich voor decentralisatie? Het onderzoek wordt toegespitst op zes deelgebieden: het beleid met betrekking tot inhoud en methode van het onderwijs aan werkende jongeren en onderwijs voor volwassenen; de structuur van de zoiest genoemde soorten van onderwijs; het beleid met betrekking tot de opleidingen betreffende voorzieningen voor het voortgezet dagonderwijs; de ruimtelijke middelen voor het voortgezet dagonderwijs; het beleid met betrekking tot additionele voorzieningen, waaronder schoolbegeleidingsdiensten voor het basisonderwijs.

De heren Deetman en Van Ooijen hebben opmerkingen gemaakt over de inpassing van het stimuleringsbeleid in het innovatiebeleid.

Ik stel voorop dat inpassing van het stimuleringsbeleid in het innovatiebeleid betekent het tot stand brengen van een volledige samenhang tussen de maatregelen op beide beleidsterreinen met het oog op een onderwijskundige doordenking en op een vastlegging van de aanpak met het stimuleringsbeleid in schoolwerkplannen. In dat verband heb ik de term 'het beklijven van de ervaringen op het gebied van het stimuleringswerk' gebezigd.

Men heeft in dat verband ook gevraagd naar de concretisering van een en ander. Het is bekend dat het ICB een korte-termijnadvies heeft verstrekt; in het komend voorjaar hoopt de ICB te

adviseren over de lange-termijnaspecten van een en ander. Wat betreft het tot stand brengen van een samenhang, die ik zoëven bedoelde, wil ik het voorbeeld geven van het betrekken van stimuleringscholen bij het activeringsplan. Men weet dat in het nu lopende activeringsplan een niet onbeduidend aantal stimuleringscholen is meegenomen. Ik kan meedelen dat begin deze week met het Centraal Onderwijskundig Overleg overeenstemming is bereikt over een opzet waarbij 200 koppels van stimuleringscholen zullen worden betrokken bij de nieuwe activering. Die 200 koppels bestaan uit 100 koppels van stimuleringscholen, die in het kader van het stimuleringsbeleid reeds faciliteiten ontvangen, en 100 koppels die nog niet faciliteiten ontvangen. Juist voor de laatste groep is het van belang dat zij de volledige extra faciliteiten aan schooltijden en aan financiële middelen zal ontvangen, die overigens ook aan andere scholen worden gegeven. Bovendien zal aan de stimuleringscholen, die reeds stimuleringsfaciliteiten ontvangen, één schooltijd per deelnemend koppel worden verstrekt – plus natuurlijk de materiële middelen in de vorm van de paar duizend gulden per school – opdat men goed kan meedraaien in het geheel van de activering.

Ik heb er ook op gewezen dat het gaat om een gefaseerde inpassing van de stimulering in de activering. Wij hebben hier te maken met mensen, met in menig opzicht kwetsbare leerlingen. Er zal dus uiteraard met de grootst mogelijke zorgvuldigheid moeten worden gewerkt, maar zowel in het belang van het stimuleringswerk als van de innovatie dient het wél te gebeuren.

De heer Van Ooijen heeft een vraag gesteld over de problematiek van de anderstaligen. Ik hoef er niet op te wijzen dat de Regering alle zorg en aandacht wenst te besteden aan deze problematiek. Hij heeft in dit verband nog de suggestie gedaan om te komen tot een zekere versterking van de landelijke pedagogische centra in dit opzicht.

Ik ben bereid om met LPC's te overleggen over de vraag of – en zo ja: hoe – de landelijke ondersteuning van anderstaligen aan de orde kan/moet komen. Op 10 januari a.s. zal een ambtelijk gesprek plaatsvinden over deze materie, maar ik wil er nu al geen misverstand over laten bestaan dat ik er geen voorstander van ben om voor elk probleem een instelling in het leven te roepen. Ik meen dat het verstandiger is, de zorg te integreren in het totale pakket. In het overleg van 10 januari zal op deze materie worden ingegaan.

Pais

De heer Deetman heeft een vraag gesteld over het informatiepunt basis-onderwijs. Op korte termijn zal hierover overleg worden gevoerd.

Ik ben het volkomen met de heer Deetman eens dat dit informatiepunt een centrale rol zal moeten spelen in de totale informatievoorziening. Ik wijs erop dat die informatievoorziening niet alleen plaatsvindt vanuit dat informatiepunt. Er is een taak op het gebied van de informatie voor de totale verzorgingsstructuur. Alle organen daaruit – ik denk aan de SBD's, de LPC's, de SLO's, SVO en CITO – hebben mogelijkheden voor informatievoorziening en die kunnen worden gebruikt voor de ondersteuning van de innovatie basisschool, maar het informatiepunt basisonderwijs moet een ondersteunende rol hebben naar de diensten en voor een samenhang zorgdragen. Juist vanwege mijn zorg voor die samenhang zie ik op het ogenblik de mogelijkheid en wenselijkheid van meer informatiepunten niet zo scherp voor mij.

De heer **Deetman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij zouden ons kunnen voorstellen dat dit punt in het landelijke beraad dat zoëven is toegezegd in de beschouwingen wordt betrokken. Uiteraard moet er een coördinatie zijn.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er geen moeite mee om dit in de beschouwingen te betrekken en in het overleg, maar dan wil ik in dat overleg ook duidelijk mijn standpunt ingebracht hebben, namelijk dat ik er voorstander van ben om dit gecoördineerd in een centraal punt op de een of andere wijze te bundelen. Wij kunnen nader overwegen of dit nog verdere differentiatie mogelijk maakt.

Mevrouw Schaapman heeft, sprekend over emancipatieproblemen, nadere vragen gesteld over het beleidskader dat al enkele malen ter sprake is geweest. In dat beleidskader zal worden aangegeven welke maatregelen worden overwogen om in het lager onderwijs zogeheten roldoorbrekende programma's te ontwikkelen. Ik kan mededelen dat dit beleidskader op dit ogenblik in concept gereed is, maar wij moeten daarvoor natuurlijk de daarvoor geëigende overlegprocedures doorlopen, zoals de emancipatiecommissie, de CCOO, de Onderwijsraad en, waar nodig, ook nog interpartamenteel overleg. Dat vergt normaliter nog wel enkele maanden. Het is trouwens ongebruikelijk om met de Kamer over een dergelijk stuk van gedachten te wisselen alvorens bij voorbeeld de Onderwijsraad om advies is gevraagd.

Ik vind dan ook dat wij met alle bekwaamheid op deze weg moeten doorgaan, maar dat wij wel de daarvoor gestelde procedures zorgvuldig moeten afwerken.

Wat de subsidie-aanvraag voor 'tijd voor school' betreft, waarover ook mevrouw Schaapman heeft gesproken, kan ik opmerken dat deze aanvraag op dit moment in behandeling is op mijn departement. Gelet op het positieve standpunt dat ik inneem ten aanzien van de emancipatie, geloof ik dat de subsidie-aanvragers zich niet al te veel zorgen behoeven te maken. Op enkele centimeters afstand ben ik nu van een zeer concrete toezegging verwijderd, maar eerst moet de zaak nog even ten departement worden afgewikkeld.

De heer Evenhuis heeft gesproken over de rol van het schoolwerkplan in de komende innovatie van het primair onderwijs en er daarbij op gewezen dat rondom de ontwikkeling van dat plan en de invulling ervan bepaald nog wel eens problemen, verschillen van mening tussen geledingen binnen en buiten de school kunnen ontstaan. Hij heeft er goed aan gedaan om deze realistische kijk naar voren te brengen. Met hem ben ik van mening dat zich ongetwijfeld ook bij dit vernieuwingsproces moeilijkheden, strubbelingen, wellicht conflicten zullen voordoen. Of wij ervan uit moeten gaan dat de schoolwerkplanconstructie, als centrum dus van de nieuwe basisschool, ingebakken conflictmogelijkheden met zich brengt, wil ik niet direct zeggen. In de nieuwe wetgeving moeten – overigens net zo als in de huidige regelingen – voldoende mogelijkheden zijn om die conflicten als zij zich al voordoen te beheersen.

Ik ben met hem van mening dat in die nieuwe wetgeving de mogelijkheden voor het openbaar en het bijzonder onderwijs voldoende moeten zijn aangegeven. Ik geloof wel dat de positie van het openbaar onderwijs, met name door de openbare beheersvorm, zekere garanties biedt voor de door hem gevraagde tolerantie; door hem gewenst, door mij onderschreven.

Dominee Abma heeft gesproken over het probleem van de duobanen in het onderwijs aan jonge kinderen. Ik ben het met hem eens, dat duobanen een goede organisatie vereisen. Het schoolwerkplan vormt de basis voor de organisatie van activiteiten in de school en dus ook voor het handelen van de leerkrachten. Door de aanwezigheid van het schoolwerkplan kan een goede werkverdeling tot stand komen tussen mensen met duobanen. Ik geloof niet dat dit behoort te leiden tot een overdreven structurering van de

werkzaamheden. Het schoolwerkplan kan juist goed rekening houden met de behoeften van jonge kinderen. Zowel in pedagogisch opzicht als gelet op de maatschappelijke behoefte lijkt mij het bevorderen van duobanen een positief te waarden zaak.

De heer Van Ooijen heeft gevraagd, de verzorgingsstructuur beter op culturele minderheden af te stemmen. Ik heb hierover zoëven al een opmerking gemaakt. Ik mag er ook nog op wijzen, dat de verlaging van de norm voor consulenten ten behoeve van anders-taligen in eerste instantie al door mij is aangekondigd. Ik kan er ook nog op wijzen, dat ook ik wetenschappelijk onderzoek in deze richting heb bepleit. Ik vestig verder nog de aandacht op versterking van de schoolbegeleidingsdienst in Drenthe met het oog op de problematiek van Molukse leerlingen. Ik meen dat uit dit antwoord duidelijk blijkt dat de zorg voor de ander-taligen, de bi-culturellen, de kinderen van gastarbeiders, kortom voor een groep, die tot de sociaal kwetsbaarste in Nederland kan worden gerekend, een essentieel onderdeel vormt van het beleid dat de Regering in dit opzicht wil voeren.

De heer Evenhuis heeft nog een enkele opmerking gemaakt over de kleine scholen. Ik zeg hem graag toe, de gemeenten en de schoolbesturen per circulaire op de hoogte te zullen brengen van de inhoud van het wetsontwerp dat Staatssecretaris Hermes binnenkort in de Kamer hoopt te kunnen behandelen betreffende de stichtingsnormen voor het kleuteronderwijs. Dit wetsontwerp zal over een paar weken bij de Kamer zijn ingediend.

Dan nog enkele opmerkingen over het voortgezet onderwijs, de sector van het secundair onderwijs. De heer Konings heeft ervoor gepleit, de cursusgeldverhoging bij het avondonderwijs gedifferentieerd toe te passen. Ik ben het eens met de opvatting dat een zekere differentiatie in een maatregel tot verhoging van cursusgeld gewenst is en ik ben bereid, als ten minste de commissie daarop prijs stelt, zodra de concrete voorstellen dienaangaande ten departement gereed zijn, daarover met haar van gedachten te wisselen.

Mevrouw Andela heeft met instemming kennis genomen van de schriftelijke antwoorden op vragen over de volwasseneneducatie, maar zij had ook nog graag bij de mondelinge beantwoording hierover het een en ander gehoord. De brief die naar de Kamer is gestuurd, maakt dacht ik voldoende duidelijk, op welke uitgangspunten de Regering zich wenst te ba-

Pais

seren bij de bestudering van deze problematiek. Wij zullen daarover, wellicht in een ander kader, nog eens uitvoeriger van gedachten kunnen wisselen. Ik heb ook in de schriftelijke beantwoording van de vragen dienaangaande naar ik hoop duidelijk antwoord gegeven. Nu wil ik nog graag op de volgende punten de aandacht vestigen.

Het uitgangspunt is het streven naar coördinatie tussen de betrokken bewindslieden, ten einde te komen tot een geïntegreerd beleid, zowel ten aanzien van de component onderwijs, de component vorming als de component scholing.

Vandaar dat bij deze problematiek de departementen van Onderwijs en Wetenschappen, van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en van Sociale Zaken zijn betrokken. Wij wensen bij het voeren van dat beleid uit te gaan van het beginsel van de permanente educatie. Het gaat zowel om het creëren van nieuw aanbod en het organiseren van het bestaande aanbod, als om de condities waaronder dat onderwijsaanbod kan worden genoten. Het is een goede zaak om bij voorrang aandacht te geven aan diegenen die slecht of het minst zijn toegerust. Hierbij valt te denken aan een alfabetiseringsbeleid ten aanzien van culturele minderheden.

Ik wil wel met enige nadruk stellen dat ik meen dat het volwassenenonderwijs niet moet worden gezien als een per definitie tweede kans-onderwijs, maar veeleer als een tweede-weg-onderwijs. Het moet voor bepaalde groepen een tweede kans kunnen bieden, daarover bestaat geen misverstand, maar volwassenenonderwijs is in wezen een tweede-wegonderwijs.

Vervolgens zal een studie naar de mogelijkheden van een stelsel van wederkerende educatie in gang worden gezet. De coördinatie die uitgaat van de doeleinden, zoals die zijn neergelegd in de brief, zullen wij ook proberen te realiseren ten aanzien van reeds bestaande voorzieningen en maatregelen die op korte termijn mogelijk zijn. Ik meen dat het al een erg positief punt is dat op dit ogenblik gedurende ruim een half à driekwart jaar, ambtenaren van de drie departementen in voortdurend contact met elkaar zijn en proberen te komen tot een zo goed mogelijk op elkaar afstemmen van de zaken in het lopende beleid tussen deze drie departementen. Ik geef toe dat het allemaal nog niet ideaal is. Wij zijn bezig nieuw terrein te ontginnen, maar wij hebben tenminste een organisatorische start gemaakt die wij hebben gestructureerd.

Men kan vragen of het 'tjidspad' – dat in de meergenoemde brief aan de Kamer is vermeld – niet lang is. Mevrouw Andela vroeg of het niet mogelijk is met de Kamer tussentijds van gedachten te wisselen of een en ander op bepaalde deelproblemen reeds aan de orde te stellen. Ik meen dat ik die vraag positief kan beantwoorden. Ik ben graag bereid – denk eens aan de problematiek die ik zoëven in antwoord op een vraag van de heer Konings aan de orde heb gesteld – wanneer de Kamer of de vaste kamercommissie daaraan behoefte heeft, eerder dan de in de brief genoemde data van gedachten te wisselen over elementen die in de volwasseneneducatie een plaats hebben of moeten krijgen.

Mevrouw Beckers heeft een opmerking gemaakt over het centrale materiaal bij de open school. Ik heb daarover in het schriftelijke antwoord al het een en ander opgemerkt. Volledigheidshalve wil ik daaraan toevoegen dat de evaluatie van de proefprojecten zal moeten leren hoe met volwassen doelgroepen kan worden gewerkt wat betreft het het centraal ontwikkeld materiaal. Ik meen dat het op dit ogenblik – waar wij met deze experimenten nauwelijks voldoende ervaring hebben kunnen opdoen – bepaald prematuur is, daarover al te stellige uitspraken te doen.

Mevrouw Beckers-de Bruijn (PPR): Ik denk dat u mijn vraag verkeerd hebt begrepen. Wat het materiaal betreft, heb ik antwoord gehad, maar daar ging mijn vraag niet over. Mijn vraag was een gewetensvraag aan u. Kunt u al zeggen of met deze centrale benadering werkelijk de achterstandsgroepen kunnen worden bereikt? U spreekt nu over evaluatie.

Minister Pais: Ik meen dat ik heb geprobeerd een enigermate bevredigend antwoord te geven. Ik heb gewezen op de evaluatie die nodig is.

Mevrouw Beckers-de Bruijn (PPR): Het gaat niet alleen om materiaal.

Minister Pais: Uiteraard niet. Het is bekend dat in de verschillende proeflokaties en in de spontane groepen met – ik mag van de Voorzitter het woord 'autochtoon' niet gebruiken – inheems ontwikkeld materiaal ook de nodige ervaring kan worden opgedaan.

Echter, voor het evalueren van het gehele experiment lijkt het mij onontbeerlijk om te zijner tijd te komen tot bepaalde criteria op basis waarvan men evalueert. Dat centraal ontwikkeld materiaal, waarmee ik ook niet altijd even gelukkig ben, daarbij een belang-

rijke plaats moet innemen, is iets waarover bij mij geen misverstand bestaat.

Mevrouw Beckers heeft nog een andere vraag gesteld over de proefprojecten open school, namelijk of er ook voor gehandicapten speciale voorzieningen of aandacht zouden kunnen komen. Ik heb mij daarover laten informeren en kan het volgende antwoord geven. De proefprojecten zijn opgesteld in overeenstemming met de adviezen van de commissie open school. Die commissie heeft de doelgroepen gekozen op grond van het bereikte onderwijsniveau. Men heeft in die adviezen geen bijzondere doelgroepen, zoals de groep gehandicapten, speciaal voorgesteld, vooral om de proef niet nóg complexer te maken dan zij al is. Op dit ogenblik, nu vrijwel alle deelnemers aan de proefprojecten zijn geworven, is een wijziging in de opzet op dit punt praktisch niet meer uitvoerbaar. Ik voeg hieraan toe dat, nu wij toch een verlenging met één jaar van de experimenten hebben, wij bij de opzet voor het volgend jaar misschien enige extra aandacht aan deze problematiek zouden kunnen geven. Wanneer dit het gevoel van de Kamer is, of zelfs van een beduidende minderheid zoals de PPR toch vormt, dan ben ik bereid deze wens door te geven aan de commissie open school.

Mevrouw Beckers-de Bruijn: Dit vind ik aardig! Was er ook geen aparte doelgroep werkloze werknemers boven 45 jaar, al eerder?

Minister Pais: Dat is mij niet bekend, maar ik kan dit nagaan.

De heer Van Leijenhorst en anderen hebben opmerkingen gemaakt over de nationale educatieve raad, de NER, zo gezegd. Ik deel niet zijn bezorgdheid dat de advisering over het onderwijsbeleid uit een zo breed mogelijke invalshoek schadelijk zou zijn voor het onderwijs. Ik ben niet blind voor bepaalde invloeden die, onderwijskundig minder gewenst zijnde, wellicht zouden proberen een kans te krijgen, maar dit is naar mijn mening niet inherent aan de opzet van de NER zoals ik die voor mij zie. Een evenwichtige samenstelling van zo'n nationale educatieve raad zou moeten waarborgen dat ook de onderwijsbelangen in de raad adequaat aandacht krijgen. In aansluiting aan een opmerking die hij daarover heeft gemaakt, wil ik zeggen dat het voor mij vanzelf spreekt dat ook de geleiding van de ouders aan het werk van zo'n nationale educatieve raad zou moeten kunnen deelnemen.

Pais

Ik vind het in dit stadium noodzakelijk de zaak in studie te nemen. Ik hoop dan dat die studie aanleiding geeft om te zijner tijd tot een gedachtenwisseling over dit onderwerp te komen. Terwijl ik nu al enige bezorgdheid van de heer Van Leijenhorst heb kunnen weg-nemen, hoop ik hem straks aan de hand van de uitgevoerde studie volledig te kunnen overtuigen, niet alleen van de wenselijkheid maar zelfs van de noodzaak van zo'n breed samengesteld nationale educatieve raad.

De heer Verbrugh heeft gevraagd naar het standpunt ter zake van betaald educatief verlot. Hij heeft de vraag gesteld of een 'BEV-regeling' niet te laat komt, als juist nu allerwegen arbeids-tijdverkortingen worden gerealiseerd. Ik ben het met de heer Verbrugh eens dat, zo spoedig als mogelijk is, een regeringsstandpunt dient te worden bepaald ten aanzien van het betaald educatief verlot. Dat de nodige aansluiting bij de maatschappelijke ontwikkelingen in aanmerking moet worden genomen, staat voor mij buiten kijf.

Zoals ik al heb geantwoord aan mevrouw Andela wordt op dit moment vrij intens interdepartementaal overleg gepleegd. Ik heb ook de hoop, dat dit interdepartementale overleg ertoe kan bijdragen, binnen enkele maanden een reactie te kunnen geven op het onlangs uitgebrachte interimadvies van de SER-commissie inzake het betaald educatief verlot.

Ik ga nu in op de opmerkingen die zijn gemaakt en de vragen die zijn gesteld naar aanleiding van het tertiaire onderwijs. De heer Deetman heeft een vraag gesteld over de bekostiging van de kerkelijke opleiding. Ik heb al in eerste termijn meegedeeld, dat, indien in het overleg naar aanleiding van het interimrapport blijkt dat er een achterstand is, ik alle stappen zal nemen om die achterstand te redresseren. Ik heb voorts gezegd – en dit herhaal ik nu – ernaar te streven dit met bewaame spoed te doen. Mijn gedachten gaan hierbij uit naar een start in het komende studiejaar 1979–1980.

De heer Verbrugh heeft in dit verband ook een aantal opmerkingen gemaakt. Hij heeft het beleid van de Regering, wanneer zij daartoe over zou gaan – wat ik zoëven heb toegezegd aan de heer Deetman – zelfs principieel onjuist genoemd. Hij vraagt zelfs: waar komt de Minister op uit bij de huidige subsidiëring van ambtsopleidingen ten behoeve van kerkgenootschappen? Ik wil mijn antwoord aan hem enigszins gedegen opzetten, namelijk in een vijftal punten, opdat ik

hem mag overtuigen van de wenselijkheid en de billijkheid van het standpunt dat de Regering in dezen wenst in te nemen.

1. Bij de wet van 27 juni 1963 betreffende subsidiëring van theologische faculteiten van de bijzondere universiteiten zijn de theologische faculteiten van de Vrije Universiteit en die van Nijmegen die een ambtsopleiding verzorgen in de regeling van erkenning en bekostiging betrokken.

2. De Tweede Kamer had, daaraan voorafgaande, op 11 april 1963 een motie aangenomen, waarbij de Regering werd uitgenodigd, op korte termijn artikel XIII van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs aan de huidige omstandigheden aan te passen. Dat wil dus zeggen, opheffing van de discriminatie ten opzichte van de Nederlands Hervormde Kerk wat de bekostiging betreft van de ambtsopleiding.

3. Aanbevelingen zijn neergelegd in het rapport van de staatscommissie voor de zaak van de erediensten van 1967. Een van die aanbevelingen was, in overweging te nemen de financiële steun die de Nederlands Hervormde Kerk geniet voor haar ambtsopleiding uit te breiden tot de kerkgenootschappen die de opleiding volledig in eigen hand houden. Dat betreft dan de theologische hogescholen in Kampen, in Apeldoorn, de groot-seminaria van de Rooms-Katholieke Kerk en die van de Oud-Katholieke kerk.

4. Bij brief van 19 februari 1969 heeft de toenmalige Minister van Financiën aan de Tweede Kamer meegedeeld, dat de Regering bereid was de suggestie die ik zo juist noemde van de staatscommissie voor de zaken van de eredienst over te nemen.

5. Bij brief van 15 mei 1970 heeft de toenmalige Minister van Onderwijs en Wetenschappen aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerk in Nederland in Kampen – de school die in de Oudestraat staat – en aan de Katholieke instellingen van wetenschappelijk theologisch onderwijs meegedeeld, dat: 1. de voorwaarde voor subsidiëring de erkenning van instellingen van wetenschappelijk theologisch onderwijs als theologische hogeschool in de zin van de wet is (artikel 118); 2. de rechtsgrond voor subsidiëring is de rechtsgelijkheid van de kerken en de daaruit voortvloeiende consequentie, dat de theologische opleidingen van enige kerken die tot dusverre nog slechts in zeer geringe mate of in het geheel niet ten laste van de openbare middelen worden bekostigd, zo spoedig mogelijk in aanmerking behoren te worden gebracht voor financiële steun. Let wel, dit was een brief van 15 mei 1970.

Ik hoop met dit enigszins uitvoerige historische exposé te hebben aange-toond dat wij hier te maken hebben met het sluitstuk van een ontwikkeling, die al zeer vele jaren aan de gang is en dat het niet van zorgvuldig bestuur zou getuigen deze nu zonder reden halverwege of driekwartweg af te breken. Ik hoop overigens met deze opmerkingen de heer Verbrugh niet alleen te hebben overtuigd, maar ook nog de overtuiging te hebben gegeven dat zijn vragen zorgvuldig worden beantwoord.

Ten aanzien van de academische ziekenhuizen heeft de heer Dees de vraag gesteld, of de besluitvorming ten aanzien van gezondheidszorg enerzijds en onderwijs en onderzoek wat de financiering betreft anderzijds synchroon loopt en of er overleg ter zake is met de bewindsman of bewindsvrouw van Volksgezondheid en Milieuhygiëne. Ik ben het met hem eens dat het probleem van de kostentoerekening bepaald de nodige aandacht en studie vergt. Er is op dit ogenblik overleg met de Minister van Financiën en met de bewindslieden van Volksgezondheid en Milieuhygiëne over de positie en het functioneren van de academische ziekenhuizen, waarbij ook de kostentoerekening alle aandacht heeft.

Daarnaast is er concreet overleg over elementen van de kostentoerekening en in het bijzonder de financiering en de tariefstelling van de gezondheidszorgfunctie in de zogeheten tariefcommissie academische ziekenhuizen, waarin ook ambtenaren van Volksgezondheid en van Financiën zijn vertegenwoordigd. Daar vindt ad hoc afstemming plaats tussen het beleid van COZ ten aanzien van de algemene ziekenhuizen en Onderwijs en Wetenschappen wat betreft de academische ziekenhuizen. Zo is ook de tariefverhoging per 1 januari aanstaande hier aan de orde geweest.

Ik hoop hiermee duidelijk gemaakt te hebben, dat de structuur bestaat, en ook functioneert, waarlangs de overlegsituaties tot stand komen. Voor de financiering van onderwijs en onderzoek wordt zo veel mogelijk aansluiting gezocht bij de meerjarenafspraken met de universiteiten, waarbij ik dan met name kijk naar de ontwikkelingen van de medische faculteit.

De heer Nijhof heeft een vraag gesteld over de stuurgroep-Van Trier en de uitvoering van de zogeheten Nota slanke lijn. Ik kan meedelen dat ik zeer onlangs contact heb gehad met de heer Van Trier om te komen tot versnelling van zijn advisering. De heer Van Trier heeft mij toegezegd er met kracht naar te zullen streven om zo spoedig mogelijk de advisering af te

ronden. Het zal overigens ook uit de perscommuniqués ter zake duidelijk zijn, bij voorbeeld uit die betreffende het overleg met de besturen van de universiteiten, de vakbonden van universitair personeel, dat door mij alle stappen worden gezet om te komen tot een personeelsbeleid dat aansluiting heeft met de door de heer Nijhof genoemde nota.

De heer Dees heeft een aantal vragen gesteld over de planning en het wettelijk kader daarvan. Laat ik vooropstellen dat de planning zich geheel afspeelt binnen het thans geldende wettelijk kader. Dat wettelijk kader kent het zogeheten ontwikkelingsplan en het algemeen financieel schema. Daarnaast zijn nu dan de zogeheten meerjarenafspraken gekomen, die dus inderdaad geen formeel wettelijk-juridische status hebben, maar die voortspruiten uit de behoefte om het proces van overleg tussen minister en instellingen over een koppeling van taken en middelen in meerjarig perspectief te laten uitmonden in een overeenstemming tussen partijen en daaraan dan vorm te geven in de schriftelijke gedaante van de meerjarenafspraken.

Dat kan, voortbouwend op het bestaande wettelijk kader en binnen de ruimte die dat kader biedt, net zo goed als ik bij voorbeeld ook overleg kan plegen met het college van bestuur, zonder dat dit met zoveel woorden in de wet is opgenomen.

Ik geloof dat de meerjarenafspraken een versterking vormen van het proces dat zich binnen dat wettelijk kader afspeelt. De vergelijking met de problematiek van de numerus fixus, die de heer Dees heeft getrokken, gaat niet helemaal op, omdat die betrekking heeft op een situatie welke juist niet binnen wettelijk kader geregeld was.

De heer Dees heeft voorts ook nog over drie beleidslijnen en hun onderlinge verhouding gesproken. Wat is hun onderlinge positie? Ten eerste is er de lijn Minister van Onderwijs en Wetenschappen – Academische Raad. De laatste is een adviesorgaan. Ten tweede is er de lijn Minister – POO. Dat is een overlegorgaan met de universiteiten en de instellingen van hoger beroepsonderwijs. De derde lijn is die van Regering en parlement. Er is geen misverstand over dat de uiteindelijke bevoegdheid ligt bij de laatste beleidslijn. De rijksbijdrage wordt immers bij wet geregeld.

Ik geef overigens toe dat in het ontwikkelingsproces dat op het ogenblik aan de gang is, ook wat de overlegsituaties betreft, nog niet alles tot in de laat-

ste details is afgegrensd. Deze principiële stellingname, dus advies – overleg – beslissing, is voor mij het uitgangspunt bij de structurering van een en ander.

De heer Van Ooijen heeft evenals een aantal andere sprekers, die ik daarvoor gaarne dank zeg, sympathieke opmerkingen gemaakt over de kwestie van de rapportage inzake de dierproeven. Hij heeft gesteld dat zijn fractie – het geldt waarschijnlijk ook voor andere fracties – de tijd nog heeft ontbroken om zich ten volle in deze materie te verdiepen en stelt het op prijs er op een later tijdstip met mij over van gedachten te wisselen. Ik zou die mogelijkheid van mijn kant bijzonder op prijs stellen en hoop dat het daartoe dienstig kan zijn in de eerste maanden van het volgende jaar een gespreksituatie – een OCV of een mondeling overleg – te creëren.

Mevrouw Beckers heeft de conferentie in Leiden over zuidelijk Afrika nog even vermeld. Ik heb mijn schriftelijk antwoord gebaseerd op de informatie waarover ik beschikte; meer informatie dan ik daarin heb gegeven, had ik niet en heb ik op dit ogenblik ook niet. De punten die mevrouw Beckers naar voren heeft gebracht geven mij aanleiding genoemde zaken verder uit te zoeken en haar, zodra ik het antwoord binnen heb, over de resultaten te informeren.

De heer Deetman heeft nog gesproken over het niet tekenen van de zoven vermeldde meerjarenafspraken door een tweetal instellingen van wetenschappelijk onderwijs. Ik heb daarover al het een en ander gezegd in de vrij uitvoerige toelichting op het algemeen financieel schema. Ik geloof dat het het verstandigst is, over deze materie afzonderlijk te spreken bij de behandeling van het AFS. Dan kunnen wij ook de problemen die hij hier vermeldde meer specifiek aan de orde stellen.

Vervolgens heeft de heer Deetman erop gewezen dat het wenselijk is het HBO meer intensief bij de planning te betrekken. Ik ben het daarin voor de volle honderd procent met hem eens. In de eerstvolgende vergadering van het POO zullen ter zake voorstellen worden gedaan, zowel wat betreft de capaciteitsplanning van het HBO als ten aanzien van de voortgang van de werkzaamheden van de werkgroep die de vergelijkbaarheid van h.b.o. en w.o. bestudeert.

De heer Deetman wenst dat de HBO-raad meer wordt betrokken bij de voorbereiding van de begroting en wijst op de gangbare praktijk met de Academi-

sche Raad ter zake. Ik kan erop wijzen dat met de Academische Raad ten aanzien van de begrotingscijfers vóór de presentatie van de begroting niet wordt overlegd, maar dat in het POO, waarin zowel het hoger beroepsonderwijs als het wetenschappelijk onderwijs is vertegenwoordigd, wél over het AFS wordt gesproken.

Ik meen ook dat wij het met de HBO-raad niet anders moeten doen dan met de Academische Raad. Iets anders is, dat ik graag toezeg dat wij met de HBO-raad verder overleg zullen voeren ten aanzien van enige basisgegevens voor de begroting, zoals de studentenramingen. In het kader van de voorbereiding van de begroting kan zulk overleg zijn diensten bewijzen.

De heer Mertens heeft een vraag gesteld over toepassing van de nullijn in het wetenschappelijk onderwijs in de periode na 1983. Ik ga hier even de profetenmantel aantrekken want ik weet natuurlijk ook niet precies hoe de economische situatie zal zijn in de jaren '84 en volgende. Ik geloof echter dat het een niet onredelijke aanname is, ervan uit te gaan dat het financiële kader zoals het tot 1983 geldt ook in 1984 nog realiteitswaarde zal bezitten en vermoedelijk ook in de jaren daarna. Ik zie het alleen maar als realistisch om ervan uit te gaan dat de reële nullijn niet alleen op korte maar ook op middellange termijn een gegevenheid voor het wetenschappelijk onderwijs in Nederland zal zijn.

De heer **Mertens** (D'66): Onder 'middellange termijn' verstaan wij normaliter vier jaar. De vraag is natuurlijk of de bult...

Minister **Pais**: De bult komt er nu aan.

De heer **Mertens** (D'66): Dit hangt natuurlijk ten nauwste samen met eventuele nieuwe financieringssystemen. U loopt op deze manier vooruit op een nullijn voor deze sector.

Minister **Pais**: Ik heb een prachtig antwoord voor u, dat helemaal over de bult handelt.

Het verschil tussen de onderwijsvragenden in 1979 en in 1983, respectievelijk de 117.000 die de heer Mertens noemde en de ruim 129.000, kan reeds worden opgevangen zoals is vastgelegd in de meerjarenafspraken. Daarbovenop komt in de jaren na 1983 nog een stijging naar een aantal onderwijsvragenden in het midden van de jaren '80 dat ten hoogste uitkomt op een getal tussen 130.000 en 140.000 studenten. Daarbij gaan wij ervan uit, dat vanaf september 1980 de twee-fasenstructuur wordt gerealiseerd. Voor

Pais

dit resterend deel van de bult moet in het planningoverleg een adequate oplossing worden gevonden. Die zal dus ook worden gevonden. Daarbij kan bovendien de open universiteit van invloed zijn door een deel van de studenten op te nemen. Al deze zaken heb ik reeds in de schriftelijke beantwoording aan de heer Mertens meegedeeld. Ik dacht dat het een afdoend antwoord was.

De heer **Mertens** (D'66): Het is duidelijk dat wij van mening verschillen. Ik denk dat de oplossing van de open universiteit hier weinig soelaas biedt. De Minister zal het verschil van pakweg 15.000 onderwijsvragende studenten tussen het systeem van herprogrammering en zijn prognoses hard nodig hebben om tegen die tijd de open universiteit van de grond te krijgen. Wij komen dan trouwens al in de buurt van 1990. Voor die tijd – dat probleem speelt nu reeds – moet een gat van 15.000 onderwijsvragende studenten extra worden 'behaft'. De huidige situatie ligt wel in cijfertjes in het algemeen financieel schema besloten maar bij mijn weten worden daar geen oplossingen voor het capaciteitsprobleem aangedragen.

Minister **Pais**: Wij dreigen nu terecht te komen in een gedachtenwisseling waarbij een veelheid van cijfers over tafel moet gaan. Simon Carmiggelt heeft eens opgemerkt, dat niets zo vermoeiend is als het voorlezen van een spoorboekje. Ik geloof dat wij deze cijfermatige discussie beter kunnen voeren in mondeling overleg of in ander verband. Ik ben bereid er in bilateraal overleg met de heer Mertens op in te gaan. Ik geloof dat de cijfers die hij op dit ogenblik hanteert niet helemaal juist zijn. Voor zover er nog problemen zijn moet de oplossing worden gevonden langs de wegen die ik zoëven heb aangegeven.

De heer **Mertens** (D'66): Zoals het er nu naar uitziet bedraagt de studentestroom in 1983 129.000. Moet niet worden gevreesd dat de colleges van bestuur zullen besluiten tot verlaging van de kwaliteit van het onderwijs als zij worden gedwongen die aantallen op hun universiteiten op te nemen?

Minister **Pais**: Het is duidelijk, dat mijn uitspraken over het krappe financiële kader, dat mijns inziens ook in 1983 nog realiteit zal zijn, relevant zijn voor de problematiek die de heer Mertens hier stelt.

Toch geloof ik, dat in dat meerge-noemde goede overleg van alle partij-

en gezocht zal moeten worden naar de oplossingen. Het uitwisselen van een veelheid van cijfers draagt niet bij tot verheldering van de problematiek.

De heer **Mertens** (D'66): Dat deed ik ook niet meer. Ik vroeg, wat de keuze werd: het gegeven van de financiële kaders of een verlaging van het niveau, omdat bij dezelfde capaciteit veel meer studenten zullen moeten worden opgenomen.

Minister **Pais**: De verzekering van de kwaliteit van onderwijs en onderzoek is een van de doelstellingen van de nota 'Hoger onderwijs voor velen' en van de nieuwe structuur.

De heer **Mertens** (D66): Daarmee ben ik het eens.

Minster **Pais**: Dank u voor die steun. Ik heb de zekerheid, dat het mogelijk zal zijn om te zijner tijd de problematiek in dat kader tot een bevredigende oplossing te brengen. Ik voel er niets voor thans uitspraken te doen over wat zich in 1984 aan mogelijke oplossingen zal voordoen. Ik ben wel bereid in het goede overleg met alle instellingen deze problematiek tijdig aan de orde te stellen, opdat daarop kan worden ingespeeld.

De heer **Mertens** (D'66): Als in de nota 'Hoger onderwijs voor velen' uitdrukkelijk wordt gezegd, dat de nullijn voor het wetenschappelijk onderwijs zich in principe beperkt tot 1983 en als wij worden geconfronteerd met maatregelen, die bij gelijkblijvende middelen een aanmerkelijk grotere stroom studenten met zich brengen, dan rijst toch de vraag, of dat standpunt in de periode daarna nog volgehouden kan worden, als niet andere financierings-systemen, andere capaciteitsberekeningen aan de orde komen.

Minister **Pais**: Dat is duidelijk. Ook na 1983 moet men niet te veel illusies hebben ter zake van de ruimte van het overheidsbudget voor deze sector. Het is evident, dat de door de heer Mertens genoemde problemen om een oplossing vragen. Op dit moment kan ik die niet uit de mouw schudden. Het probleem zal moeten worden opgelost in het kader van de nieuwe structuur, waarover gisteren overeenstemming in deze Kamer is bereikt.

De heer **Mertens** (D'66): Wat heet!

Minister **Pais**: De heer Mertens heeft nog gesproken over het zwaartepuntenbeleid bij het kunstonderwijs en over het voortbestaan van de aanwezige 15 muziekvakopleidingen. Ik geloof, dat er reden is om aan te nemen, dat ondanks

de ombuigingsmogelijkheden en ombuigingsmaatregelen er nog voldoende mogelijkheden zijn om binnen het kader van de resterende middelen te komen tot een realistische afstemming van taken en middelen voor de reguliere muziekvakstudies en voor de enkele specialistische studies. Het gaat om 13 muziekvakopleidingen plus de beiaardschool in Amersfoort en het Instituut Kerkmuziek. Die resterende 13 instituten zijn meer gebaat bij een gedifferentieerd beleid – en eventueel gedifferentieerde subsidiëring, waar mogelijk en nodig – dan met opheffing. Ik ben bereid te komen tot een zwaartepuntenbeleid ter zake. Verder kan ik thans niet gaan.

Mevrouw Beckers stelde nog een vraag over studentendecanen in het HBO. Ik wijs haar erop, dat HBO-instellingen uit de beschikbare tijdseenheden studenten-decanen kunnen bekostigen. Dat gebeurt dan ook bij diverse instellingen. Over het tijdstip van invoering van de studenten-decaan over de gehele linie bij het HBO kan ik op dit moment geen concrete toezegging doen. Dit is een zaak, die moet worden afgewogen in het kader van prioriteiten en posterioriteiten. Over invoering van het studentendecanaat bij het HBO is aan de HBO-raad niets beloofd.

De heer Dees heeft nog een vraag gesteld over de studiefinanciering. Een nieuw stelsel van studiefinanciering is in voorbereiding.

Het stadium, waarin dat op dit ogenblik verkeert, laat het nog niet toe nu daarop diepgaand in te gaan. Ik kan wel zeggen dat een van de belangrijke uitgangspunten in dat nieuwe stelsel zal zijn, de onafhankelijkheid van het ouderlijk inkomen. Ik hoop in de loop van het komende jaar de Kamer ter zake volledig op te hoogte te kunnen stellen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Is het de bedoeling dat in de loop van het komende jaar, dus in 1979, een wetsontwerp betreffende de studiefinanciering zal worden ingediend?

Minister **Pais**: Ik herinner mij dat er eens een staatssecretaris is geweest, die in het eerste jaar van zijn ambtsperiode stringente uitspraken heeft gedaan over de termijn, waarin hij een wetsontwerp niet alleen zou indienen, maar zelfs ook nog door het parlement aangenomen zou krijgen. Ik meen dat het verstandig is mij aan dat voorbeeld te spiegelen. Ik ben van mening dat een wettelijke regeling van een nieuw stelsel van studiefinanciering hoge pri-

Pais

oriteit heeft. Daaraan wordt met kracht gewerkt. Ik streef ernaar dit te realiseren in het jaar 1979.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De indiening van een wetsontwerp?

Minister **Pais**: Ik streef daarnaar, maar ik weet niet of dat gehaald kan worden. Ik doe dus geen concrete toezegging.

De heer **Deetman** heeft herhaald het verzoek om overleg met de gemeentebesturen van de Waddeneilanden in verband met een tegemoetkoming in de studiekosten. Ik verwijs hem daarbij naar de voorgenomen maatregelen herstructurering kinderbijslag tweede fase en de extra problematiek die daarvoor ontstaat. Ik moet toch blijven bij het antwoord dat ik ook in eerste termijn heb gegeven, namelijk dat in dit opzicht de kinderen van de Waddeneilanden zich niet onderscheiden van alle andere kinderen, als het gaat om de kosten van het uitwonende zijn. Ook de maatregelen die in het kader van de herstructurering tweede fase zullen worden genomen, hebben voor deze kinderen of voor hun ouders geen andere gevolgen dan voor de kinderen die op de vaste wal wonen. Ik kan dus in dit stadium niet inzien dat er dan toch nog nader overleg met genoemde gemeentebesturen zou moeten plaatsvinden, ook al omdat onbillijkheden ten opzichte van uitwonende leerlingen op de vaste wal moeten worden voorkomen.

De heer **Deetman** (CDA): Het gaat ons juist om de aangelegenheid, dat de kinderen afkomstig van de Waddeneilanden in dezelfde mate het verlangde onderwijs kunnen volgen als de kinderen elders. Ik verwacht op dit punt enige problemen; wij hebben zelfs aanwijzingen dat er nu al problemen zijn. Vandaar ons verzoek dit eens met de Minister van Sociale Zaken en de gemeentebesturen te bekijken. Het gaat hierbij om gelijke kansen en de Minister kan er toch niets op tegen hebben om eens te bekijken, of zich inderdaad extra knelpunten voordoen.

Minister **Pais**: Als het gaat om gelijke kansen, treft men mij in een zwakke plek. Daar ben ik natuurlijk ook een groot voorstander van, maar ik heb op dit ogenblik geen aanwijzingen dat de kansen voor uitwonende kinderen van de Waddeneilanden beduidend geringer zouden zijn dan voor uitwonende kinderen uit andere delen van het land.

De heer **Deetman** (CDA): Dat zou bij voorbeeld in het overleg met de gemeentebesturen kunnen blijken.

Minister **Pais**: Ik zou mij toch graag nog wat nader op die problematiek beraden. Ik sluit niet uit dat dit overleg te eniger tijd zal moeten plaatsvinden, maar ik heb op dit ogenblik nog geen aanwijzingen in de richting, zoals de heer **Deetman** noemt. Mochten die aanwijzingen inderdaad hard worden, dan ben ik tot dat overleg bereid.

De heer **Van Leijenhorst** heeft gevraagd naar een nieuw actieplan. Het eerste is blijkbaar zo goed bevallen dat het naar meer doet verlangen. Actieplan '78 zal inderdaad gevolgd worden door een actieplan '79, dat ik nog in de eerste helft van 1979 hoop uit te brengen, hoe eerder hoe liever, mogelijk in het voorjaar, in elk geval vóór de zomer. Daarbij wordt dan zowel aan het primair als aan het voortgezet onderwijs aandacht besteed. De additionele maatregelen, waarover ik gisteren heb gesproken, zullen ook een plaats krijgen in het actieplan '79. Voor alle duidelijkheid herhaal ik nogmaals waar het om gaat wat betreft die additionele maatregelen. Het gaat om het naar voren halen van een aantal aangekondigde maatregelen en een aantal conjuncturele maatregelen, die gezamenlijk een hoeveelheid werkgelegenheid, equivalent aan zo'n 1700 à 1800 manjaren, opleveren. Het is voor alle duidelijkheid goed om te zeggen, dat dit het totaal aan manjaren betreft voor de periode 1979—medio 1981 en niet dat er 1700 arbeidsplaatsen per jaar bijkomen.

Het gaat om een totaal aan manjaren, dat in de beschouwde periode van 1 januari 1979 tot en met het schooljaar 80-81 erbij komt.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Ik hoop, dat ik het begrip 'manjaar' niet letterlijk behoef te nemen.

Minister **Pais**: Zullen wij dan maar spreken over 'persoonsjaren'?

De heer **Abma** heeft bijzondere zorg gevraagd voor onderwijskrachten uit de dertiger jaren bij het vervroegde uittreden. Ik sta sympathiek tegenover zijn opmerkingen hierover, maar voor extra uitkeringen voor deze groep heb ik geen middelen. Ik zie de problematiek — en er is trouwens sprake van vervroegd uittreden op basis van vrijwilligheid — maar over extra middelen kan ik niet beschikken.

De heer **Evenhuis** sprak over de wenselijkheid, spoed te betrachten ten aanzien van de beslissing over het twee-vakkensysteem van de NLO's. Ik zeg hem toe, alle spoed te zullen betrachten, die zich verdraagt met een zorgvuldige evaluatie en besluitvorming.

De heer **Abma** vroeg om gelijke examenfaciliteiten voor de C-cursussen, vergeleken met de erkende gesubsidieerde MO-opleidingsinstituten. In de schriftelijke beantwoording is reeds vermeld, dat de toekomst van de C-cursussen zal worden meegenomen bij het opstellen van het advies van de werkgroep, die mij zal adviseren over het beleid, te voeren ten aanzien van de MO-opleidingen. Het zou prematuur zijn, wanneer wij hierover nu uitspraken zouden doen. Ik moet het advies afwachten.

Mevrouw **Ginjaar** heeft bezorgdheid uitgesproken over ontwikkelingen rond de opleiding van eerste-graadsleraren Tehatex. Ik ben bereid, met de vaste commissie hierover van gedachten te wisselen op 12 februari. Overigens zal een concept-algemene maatregel van bestuur, ter regeling van dit onderwerp, opgesteld door een departementale werkgroep, na advisering door de Onderwijsraad en de Raad van State, aan het Staatshoofd ter ondertekening worden voorgelegd.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Het is niet ongebruikelijk, dat op een zeker moment over die algemene maatregel van bestuur met de Kamer wordt gesproken. Dáárom heb ik gevraagd.

Minister **Pais**: Ik heb gezegd, dat op 12 februari het overleg met de vaste commissie ook deze problematiek zal omvatten.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Ik begrijp dat wij dan het concept op tafel krijgen als uitgangspunt voor de discussie.

Minister **Pais**: Ik neem aan, dat het concept dan gereed is.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Maar nog niet getekend?

Minister **Pais**: Ik geloof dat mevrouw **Ginjaar** volkomen tevreden werd gesteld door mijn antwoord.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Het gaat niet alleen om mevrouw **Ginjaar**!

Minister **Pais**: Zij stelde de vraag en heeft dus de eerste rechten.

Mevrouw **Beckers** sprak over de integratie van de pedagogische academies en de kleuter-opleidingen. Ik wijs erop, dat ik binnenkort zal komen met een beleidsnotitie naar aanleiding van het zeer recent ontvangen structuuradvies van de innovatiecommissie opleidingen. Die notitie zal in het centraal onderwijskundig overleg moeten worden behandeld. Verder is mij toegezegd, dat het zogeheten 'vlekkenplan' inzake de spreiding van de opleidin-

Pais

gen voor het basisonderwijs over het land mij nog dit jaar zal worden aangeboden. Ik hoop dan, met het oog op het verschaffen van duidelijkheid aan het veld, zo snel mogelijk mijn beleidsvoornemens naar voren te brengen.

De heer Evenhuis bepleitte de coördinatie van een aantal onderwijskundige ontwikkelingen rond de integratie van PA en kleuteropleiding. Ik kan hem zeggen, dat ik voor die zorg begrip heb. Met het oog daarop heb ik onlangs een werkgroep van de CCOO ingesteld, die tot doel heeft te komen tot coördinatie en structurering van de onderwijskundige items, die in de CCOO ter voorbereiding van de integratie moeten worden behandeld.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de hoop, dat ik maar heel weinig vragen uit de tweede termijn onbeantwoord heb gelaten. Mochten echter enkele kamerleden menen dat in de baaiert van gestelde vragen een enkele toch onbeantwoord is gebleven, dan staat het departement van Onderwijs en Wetenschappen tot zijn of haar beschikking zodat men alsnog een schriftelijk antwoord kan krijgen.

Mijnheer de Voorzitter! Stelt u het op prijs dat nu of op een later tijdstip het standpunt van de Regering over de ingediende moties wordt meegedeeld?

De **Voorzitter**: Zo gauw mogelijk. Ik houd daar ook aan vast – de leden moeten hun tijd precies plannen – met betrekking tot het antwoord van de Regering. Ik raad de Minister aan, nu zijn mening te geven over de moties.

De heer **Verbrugh** (GPV): De Minister heeft per interruptie toegezegd, dat hij iets zou zeggen over de democratisering in de vorm van ouderinspraak als bekostigingsvoorwaarde van het bijzonder onderwijs. Dit is wel een erg belangrijke aangelegenheid.

De **Voorzitter**: Ik moet de leden erop wijzen, dat ook zij de afspraken zullen moeten eerbiedigen. Men mag van de bewindslieden niet het onmogelijke verlangen.

Minister **Pais**: Ik zal in sneltreinvaart het standpunt van de Regering over een aantal moties geven.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mag ik er even op attenderen dat ik in mijn tweede termijn heel uitdrukkelijk heb gevraagd om een toelichting op de financiering van het actieplan? Ik kan mij voorstellen, dat dit antwoord schriftelijk wordt gegeven, maar ik wil toch graag weten hoe dat gebeurt.

Minister **Pais**: Ik zeg de heer Van Ooijen toe, dat uiteraard alle noodzakelijke vormen in acht zullen worden genomen om dit behoorlijk af te werken. Er is op dit moment overleg gaande tussen mijn departement en dat van Sociale Zaken om een aantal details te regelen. Ik neem aan dat een wijzigingsvoorstel zal moeten worden ingediend bij de Kamer, dat beide departementen zal betreffen. Bij die gelegenheid wordt de financiering geregeld.

De heer **Mertens** (D'66): Ik heb de Minister in eerste en tweede termijn gevraagd naar zijn ideeën over de selectieproblematiek in het onderwijs. Horen wij daar nog wat over?

Minister **Pais**: Ik ben bereid over de selectieproblematiek van gedachten te wisselen in een overleg met de vaste Kamercommissie.

De heer **Mertens** (D'66): Ik doel op het verschijnsel van de selectie in het onderwijs, zoals ik dat ten principale aan de orde heb gesteld.

Minister **Pais**: Er zijn ongeveer 500 vragen gesteld, die in enkele uren moesten worden beantwoord. U zult begrijpen dat zo'n belangrijk onderwerp in dat tijdsbestek nauwelijks serieus aan de orde kan worden gesteld. Daarvoor is een goed gestructureerd overleg met de vaste Kamercommissie nodig. Als ik er al op zou ingaan, zou ik wellicht te horen krijgen: Hoor eens hoe de Regering zo'n belangrijk thema in een paar minuten afraffelt. Dat kan natuurlijk niet. Ik ben bereid de problematiek van de selectie in het hoger en wetenschappelijk onderwijs in een rustig gesprek met de vaste Commissie aan de orde te stellen. In de veelheid echter van vragen, die in een paar uur moeten worden beantwoord, kan ik niet zinvol ingaan op zo'n belangrijk probleem.

De heer **Mertens** (D'66): Dat is voor mij een zeer onbevredigend antwoord. Ik wil hierbij aantekenen dat ik in mijn vorige termijnen heb aangetoond dat de selectieproblematiek niet los is te zien van de financiering en dat er bovendien verbanden zijn aan te tonen tussen al aangekondigde studies, bij voorbeeld over de lasten en baten en over het leerrecht. Alles wat ik wilde horen is, dat, als er toch een principiële discussie gaat komen over bijvoorbeeld het leerrecht, de selectieproblematiek niet opnieuw wordt ontweken.

Minister **Pais**: Ik weet niet of er ooit een discussie over het leerrecht heeft plaatsgevonden in deze Kamer.

De heer **Mertens** (D'66): Er is een studie over het leerrecht aangekondigd!

Minister **Pais**: Een discussie over de selectieproblematiek wordt overigens niet ontweken. Integendeel, ik heb een andermaal gezegd, dat ik bereid ben tot zo'n gedachtenwisseling. De Kamer zegt maar in welk forum dat moet gebeuren en het gebeurt. Maar het kan niet gebeuren temidden van 500 vragen.

De heer **Mertens** (D'66): Dat begrijp ik wel! U bent dus bereid om een discussie over de selectieproblematiek aan te gaan in verband met de studies over het leerrecht en over de lasten en baten die zijn aangekondigd?

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik neem aan dat ook nog vele facetten die de heer Mertens niet noemt bij deze selectieproblematiek aan de orde kunnen komen. Ik ben niet degene die de thema's gaat vaststellen die de kamerleden daarbij naar voren willen brengen. Dat is hun vrijheid. Wanneer de Kamer of één der leden ervan wenst dat er over deze problematiek een mondeling overleg met de Regering plaatsvindt, dan ben ik daartoe bereid. Ik weet niet wat ik nog meer kan toezeggen.

De heer **Mertens** (D'66): U zou bij voorbeeld kunnen toezeggen dat dit naar mijn gevoel onmisbare aspect ook in de aangekondigde studies wordt behandeld.

Nu u daarop niets zegt, neem ik maar aan dat wie zwijgt toestemt.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal nu het standpunt van de Regering over de ingediende moties naar voren brengen. De Staatssecretarissen zullen de moties voor hun rekening nemen die op hun beleidsterrein slaan.

De Regering staat positief tegenover de motie-Van Leijenhorst op stuk 12 376, nr. 22. Dat geldt ook voor de motie-Mertens op stuk 14 623, nr. 13.

De problematiek die in de motie-Beckers-de Bruijn op stuk nr. 28 naar voren wordt gebracht, is op dit moment nog in studie. Alhoewel in deze motie elementen zijn opgenomen die de Regering bepaald sympathiek voorkomen, wil ik de indienster vragen, in dit stadium haar motie aan te houden. Op dit moment lijkt zij mij nog wat te prematuur en aan aanvaarding op dit moment hebben wij geen behoefte.

Wat de motie-Van Ooijen op stuk nr. 32 betreft, zal de Staatssecretaris nog

Pais

zijn oordeel geven over de uitbreiding van het stimuleringsbeleid naar het voortgezet onderwijs. Wat uitbreiding van het aantal stimuleringsprojecten betreft, meent de Regering dat de evaluatie op dat punt moet worden afgewacht. In dit stadium staat zij dan ook niet positief tegenover deze motie.

In de motie-Schaapman op stuk nr. 34 wordt de Regering verzocht, voor het zomerreces een beleidsplan over de volwassenen-educatie aan te bieden. Het tijdschema is bekend. In antwoord op opmerkingen van mevrouw Andela heb ik de bereidheid te kennen gegeven om over bepaalde onderwerpen die daarvoor reeds rijp zijn met de Kamer van gedachten te wisselen. De Regering kan echter niet voldoen aan de wens die in deze motie is neergelegd.

De motie-Konings op nr. 36 staat nogal haaks op de beleidsvoornemens die de Regering te kennen heeft gegeven en loopt bovendien vooruit op nader overleg dat voor 12 februari a.s. is aangekondigd. Wij kunnen deze motie niet accepteren.

Nr. 37 is een motie van de heer Konings. Voor een deel heb ik natuurlijk al met de aanvullende maatregelen die ik gisteren heb aangekondigd ten aanzien van het actieplan '79 enigszins aangegeven, in welke richting de Regering oplossingen voor de problematiek in het onderwijs probeerde na te streven. Ten aanzien van een aantal in de motie vermelde elementen wil ik gaarne nadere studie toezeggen. Ik ben bereid, eventueel in overleg met daarbij betrokken departementen – ik denk aan Sociale Zaken – in deze problematiek te treden. Ik heb dus aan deze motie op dit ogenblik geen behoefte, maar het lijkt mij wenselijk, verder te studeren op een aantal elementen, genoemd in deze motie.

De motie van de heer Konings op stuk nr. 38 heeft betrekking op schoorsteenuren. Er is een nieuwe garantie-systeematiek in voorbereiding, waarbij natuurlijk ook aan deze uren aandacht wordt besteed. Wij zijn op het ogenblik bezig met de problemen van de werkgelegenheid in het voortgezet onderwijs, waarbij wij allerlei aspecten, ook uiteraard specifiek rechtspositionele, aan een beschouwing onderwerpen. De motie is verder prematuur wat een aantal conclusies betreft, zodat ik haar overbodig acht. Ik kan de motie dus niet overnemen of anderszins positief tegemoet treden.

Tegen de motie van de heren Deetman, Evenhuis en Van Leijenhorst op stuk nr. 41 met betrekking tot de regio-

nalisisatie bestaat geen bezwaar, want zowel op het departementale als in de Raad voor de territoriale decentralisatie vormen de mogelijkheden van decentralisatie onderwerp van studie. Dat kan te zijner tijd wellicht leiden tot beleidsvoorstellen. Nogmaals, geen bezwaar, al wordt de urgentie door de Regering niet zo sterk gevoeld.

Motie nr. 42 van de heer Deetman, mevrouw Ginjaar en de heer Van Leijenhorst vormt een ondersteuning van het beleid, dat ik namens de Regering in eerste termijn naar voren heb mogen brengen. Dat betekent dat de Regering positief staat tegenover deze motie.

In motie nr. 43 van de heer Mertens wordt een bepaald standpunt naar voren gebracht met betrekking tot de bruikbaarheid van experimenten met de middenschool voor de realiseringsmogelijkheden van een variant, die hij voorstelt. Het is prematuur, op dit moment bruikbare gegevens hieromtrent te verwachten. Wel zal bij de voorgenomen kleine uitbreiding van het experiment met de suggestie van de heer Mertens rekening kunnen worden gehouden, door die uitbreiding bij voorkeur in dun bevolkte gebieden te lokaliseren. Ook in ontwikkelingsprojecten, met name in het AVO/LBO-project en bij de totstandkoming van scholengemeenschappen in gebieden met een teruglopend leerlingtal zal deze problematiek aan de orde komen. Een derde mogelijkheid is gelegen in het aangaan van samenwerkingsverbanden ten aanzien van de eerste cyclus tussen categoriale scholen en scholengemeenschappen met enkele afdelingen. Bijvoorbeeld kan in dun bevolkte gebieden een samenwerkingsvariant worden beproefd, waarbij scholen verspreide dependances hebben voor de eerste cyclus, terwijl de bovenbouw centraal wordt gesitueerd. Dergelijke samenwerkingsverbanden zullen gestalte krijgen, bijvoorbeeld in het landelijke brugklasproject.

Samenvattend ben ik van mening, dat de heer Mertens een belangrijk probleem heeft aangeduid. Hij verwijst in zijn motie echter al te eenzijdig en naar mijn mening voorbarig naar de experimenten met de middenschool.

Ook is er een motie nr. 47, ingediend door mevrouw Ginjaar c.s. De gedachtegang die in deze motie wordt ontwikkeld, spreekt de Regering aan. Wij zullen – gelet op de toezegging die ik heb gedaan over een samenhangend beleid ten aanzien van culturele minderheidsgroepen – dat beleid verder ontwikkelen en in de vorm van een beleidsnota aan de Kamer presenteren.

In het licht daarvan kan deze motie worden gezien als een ondersteuning van het beleid.

De motie van de heer Evenhuis c.s. op stuk nr. 48 betreft het Geon-project. Het is inderdaad wenselijk, zoals in het dictum staat, het instrumentarium van het Geon-project te toetsen op bruikbaarheid voor het nieuwe basisonderwijs. Ik voeg eraan toe dat wij de resultaten van die toetsing moeten afwachten. Afhankelijk van deze toetsing moet worden overgegaan tot inspraak bij de uitvoering van het beleid ter zake van de stimulering. De gedachte van toetsing spreekt dus de Regering aan, maar ik dring erop aan nog eens te overwegen of er geen aanleiding bestaat, de resultaten van die toetsing te verwerken in het dictum.

Ik kom tot motie stuk nr. 49 van de heer Dees c.s. In de visie van de Regering behoren de studerende in het tertiaire onderwijs – wat betreft de ten behoeve van hen getroffen sociale voorzieningen – zoveel mogelijk beschouwd te worden als iedere andere burger die aanspraak kan maken op algemene sociale voorzieningen.

Ik wil nu even de materie die in de discussie tussen de heren Dees en Klein aan de orde is geweest, terzijde laten. Ik heb zoëven nog gezegd in antwoord op een interruptie dat ik in 1979 met voorstellen hoop te komen. Ik meen dat het verstandig is een standpunt ter zake op te schorten totdat de voorstellen van de Regering – naar ik hoop binnen afzienbare tijd – de Kamer bereiken. De zorg die uit de motie van de heer Dees spreekt de Regering aan.

De **Voorzitter**: Ik wil nog in herinnering brengen dat de behandeling van deze begroting, inclusief de behandeling van de artikelen en de amendementen, om 16.00 uur moet zijn afgerond.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik iets over de orde opmerken? De Minister heeft gesproken over een baaiert van vragen. Hij heeft zijn uiterste best gedaan, die zo kort mogelijk te beantwoorden en hij heeft daarbij geen woord te veel gebruikt. Is het nu redelijk van de zijde van de Kamer om dan te blijven vasthouden aan zo'n beperkte spreektijd? De Kamer bepaalt zelf haar orde. Ik stel u nu voor, de bewindslieden ook de gelegenheid te geven om gewoon hun verhaal hier af te maken.

De **Voorzitter**: Als er sprake is van onredelijkheid dan ligt die bij de Kamer die een te groot beroep op de betrokkenen heeft gedaan, als gevolg waarvan zij niet binnen de afgesproken tijd kunnen antwoorden.

Staatssecretaris **De Jong**: Mijnheer de Voorzitter! Ik begin met een vrij algemeen onderwerp in reactie op wat de heer Van Leijenhorst in tweede termijn naar voren heeft gebracht over de relatie tussen ontwikkeling en vernieuwing. Er zijn in het voortgezet onderwijs tal van ontwikkelingen en vernieuwingen gaande, dat is hem bekend. Herhaaldelijk – eigenlijk al sinds 1975 – heb ik betoogd dat ik qua onderwijskundige doelstelling het verschil tussen die ontwikkeling en vernieuwing niet zo zie. Meerdere malen heb ik betoogd dat van de overheid uit gezien, hierbij een aantal centrale doelstellingen verwezenlijkt wordt. Bij de behandeling van de begroting-1978 heb ik die nog eens zo duidelijk mogelijk op een rij gezet, maar ik wil ze in het kort herhalen:

- a. grotere aandacht voor de individuele leerling in een groter verband;
- b. mogelijk langer uitstel van definitieve keuzen over de verder te volgen categoriale leerweg;
- c. modernisering en verbreding van het onderwijsaanbod.

Nu komt dit tot uitdrukking in een aantal projecten, met name in de eerste cyclus van het voortgezet onderwijs. Dit is bepaald geen groot aantal, maar ook niet zo onoverzichtelijk: het MAVO-project, AVO/LBO, LBO/LBO, brugklasproject, middenschool-project. Dit kan men naar mijn mening toch niet onduidelijk noemen omdat dit alles gezien kan worden in de lijn van deze doelstellingen die in het ene project natuurlijk een wat ander accent krijgen dan in het andere, maar die in het algemeen toch wel heel centraal daarin staan.

Het zou naar mijn mening onjuist zijn die projecten elkaar voor de voeten te laten lopen. Men moet ze hun eigen gang laten gaan, want anders krijgt men alleen maar stagnatie. Wel is het verstandig (dit is ook door de Minister heel duidelijk betoogd; dit gaan wij ook doen) om de commissies, een vijftal, tot meer coördinatie te laten komen. Ook wordt het langzamerhand tijd te gaan bezien in hoeverre structuurherzieningen zich hier als het ware op natuurlijke wijze gaan manifesteren. Dit zal de geachte afgevaardigde wel met mij eens zijn. Dit lijkt mij ook zinvol voor een eventueel ontwikkelingsplan.

De heer Van Ooijen heeft een vraag gesteld over het stimuleringsbeleid voortgezet onderwijs. Bij de overweging daarvan moet een aantal zaken eerst aan de orde komen. In de eerste plaats zal bij het stimuleringsbeleid

voortgezet onderwijs het waarschijnlijk niet kunnen gaan om een integraal beleid zoals dit bij het basisonderwijs het geval is. Het voortgezet onderwijs is hiervoor te verscheiden. In het voortgezet onderwijs zal het veeleer gaan om een specifiek beleid, gericht op de ergste achterstanden. In de tweede plaats hebben wij in het voortgezet onderwijs een heel ander soort leerlingen, maar dit zal de geachte afgevaardigde niet onbekend zijn. Het zal derhalve ook niet meevallen criteria zodanig te construeren dat ze aan eisen van eenvoudigheid, kwantificeerbaarheid en betrouwbaarheid voldoen.

Een stimuleringsbeleid voortgezet onderwijs behoeft aansluiting bij het stimuleringsbeleid basisonderwijs. Wij overwegen in dit kader, afhankelijk van de evaluatie van de projecten in het basisonderwijs, te onderzoeken of het mogelijk is een of meer van deze 6 stimuleringsprojecten door te trekken naar delen van het voortgezet onderwijs. Het voorgaande gaat er echter van uit dat uitbreiding naar het voortgezet onderwijs wenselijk is. Zover zijn wij op dit moment met onze studie nog niet. Bovendien gaat het om de keuze (als de uitbreiding mogelijk is, ook in het kader van de middelen) of het moet in de richting van het kleuteronderwijs dan wel in de richting van het voortgezet onderwijs. Die vraag moet ook nog worden beantwoord.

De heer Van Ooijen heeft verder een vraag gesteld over faciliteiten voor anderstalige leerlingen. Hij heeft gezegd dat de mededeling formeel juist is, dat de faciliteiten voor anderstalige leerlingen die niet meer leerplichtig zijn, worden gehandhaafd, maar dat aanvragen niet altijd worden gehonoreerd. In die gevallen waarin de extra faciliteiten in afwachting van andere en betere mogelijkheden voor deze leeftijdsgroep waren toegekend voor het schooljaar 1977/'78 zijn deze gecontinueerd voor het schooljaar 1978/'79. Voor deze groep wordt 2.7 eenheid toegekend, zoals dit ook voor de internationale schakelklassen het geval is, bij een groepsgrootte van meer dan acht. Het aantal aanvragen is zeer gering. Mevrouw Andela en mevrouw Schaapman hebben enkele vragen gesteld over de stand van zaken met betrekking tot de overdracht van de MBOV van het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne naar dat van Onderwijs en Wetenschappen.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Het is natuurlijk mijn probleem niet dat het aantal aanvragen gering is. Mijn probleem

is dat de indruk bestaat dat het aantal afwijzingen even groot is als het aantal aanvragen.

Staatssecretaris **De Jong**: Volgens mijn informatie is dat niet juist. Als dat wel zo is, hoor ik het graag nader van de geachte afgevaardigde en zal ik dat onderzoeken.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Kan de Staatssecretaris enigszins concreter zijn over het aantal dat is toegewezen? Immers, dat is relevant.

Staatssecretaris **De Jong**: Die informatie heb ik op dit moment niet.

Mijnheer de Voorzitter! Het streven is inderdaad nog steeds gericht op overdracht per 1 augustus 1979. Of dit gerealiseerd kan worden, staat nog niet vast. De overdracht vereist een ministerraadsbeslissing. Wij zijn thans zo ver, dat het ambtelijk overleg is afgesloten ter voorbereiding van de stukken, benodigd voor de Ministerraad. Zoals bekend, zijn er belangrijke financiële consequenties. Ik ben voornemens, op korte termijn met mijn ambtgenoot van Volksgezondheid overleg te plegen ter afsluiting van het overleg. Intussen doen, zoals bekend, de MBOV's op dezelfde wijze mee als de overige projecten aan de nulfase van het herstructureringsproces MHNO/-MSPO op kosten van het Ministerie van Volksgezondheid. Er is een opleidingsgroep voor de MBOV; de projectgroep neemt de ondersteuning voor haar rekening. Kortom, er is hierbij gelukkig sprake van een volwaardige deelname.

Mevrouw Andela-Baur en mevrouw Schaapman hebben ook wensen geuit ten aanzien van de herstructurering MHNO/MSPO met betrekking tot schoonheidsspecialistes, dierenverzorgsters, enzovoorts. Die vragen zijn schriftelijk beantwoord, zo merk ik nog eens op.

Mevrouw Schaapman heeft gepleit voor een wijziging van het eindexamenbesluit-LBO in die zin, dat in plaats van zogenaamde jongens- en meisjespakketten gemengde examenvakkenpakketten mogelijk zouden zijn. Het zal haar bekend zijn, dat de examenregeling het sluitstuk moet zijn van een onderwijskundige ontwikkeling. Voor zover mij bekend, is deze ontwikkeling nog niet zo ver. Indien dit wel het geval zal zijn en mij daaromtrent voorstellen bereiken, sta ik daar positief tegenover.

Mijn beslissing ten aanzien van het voorstel van de scholengemeenschap AVO/LBO in Wijchen bewijst voldoende, dat ik zinnige ontwikkelingen, ook indien die nopen tot wijzigingen in de eindexamenregeling, positief benader.

De Jong

In het kader van het emancipatiebeleid – dit zeg ik eveneens in antwoord op vragen van mevrouw Schaapman – is de herstructurering van het MHNO en het MSPO een belangrijke stap vooruit ter verbetering, respectievelijk verbreding van beroepsopleidingsmogelijkheden. Ik wijs hierbij op de daaraan gekoppelde horizontale en verticale doorstromingsmogelijkheden.

Hierbij wordt niet uit het oog verloren, dat dit onderwijs ook voor jongens aantrekkelijk moet zijn. Bij de inhoudelijke 'vulling' van een nieuwe opleiding zal hiermee rekening worden gehouden. Voorts heeft de Stuurgroep herstructurering MHNO/MSPO de projectscholen gevraagd, bij de toelating van leerlingen tot de nieuwe opleidingen te streven naar een evenwichtige verhouding tussen jongens en meisjes.

Mevrouw Andela-Baur (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb een vraag gesteld over de toelatingseisen.

Staatssecretaris De Jong: Mijnheer de Voorzitter! De toelatingseisen MHNO/MSPO verschillen in zeker opzicht van die welke wij gaan stellen met betrekking tot de nieuwe onderwijsvoorziening voor 16- tot 18-jarigen, omdat bij MHNO/MSPO geen oriënterende en schakelende fase aanwezig is. Daarom moeten wij toch enige beperking opleggen. Immers, het gaat hierbij om leerlingen die onmiddellijk een beroepsopleiding gaan volgen.

Mevrouw Andela-Baur (CDA): Ik hoop dat de Staatssecretaris mijn vragen in eerste termijn heeft begrepen. Ik heb daarop geen schriftelijk antwoord gekregen. Naar ik vermoed, is dit nu ook niet duidelijk het geval. Misschien kan de Staatssecretaris hierop later antwoorden. Ik heb hierover dus een concrete vraag gesteld.

Staatssecretaris De Jong: De geachte afgevaardigde zou hierover uiteraard schriftelijke vragen kunnen stellen. Ik meen echter, dat het wel duidelijk is. Tot het proefproject van 16- tot 18-jarigen is in principe iedereen toelaatbaar, maar bij MHNO/MSPO moeten wij een beperking maken. Daarbij is ook in principe iedereen toelaatbaar, maar men moet wel passen in het kader van die beroepsopleiding. Dit komt omdat MHNO/MSPO niet, zoals bij het proefproject voor 16- tot 18-jarigen wel het geval is, beschikt over een oriënterende en schakelende fase, waardoor de leerlingen geschikt kunnen worden gemaakt voor een bepaalde beroepsopleiding. Dat is het verschil.

Mevrouw Andela-Baur (CDA): Ik begrijp dat verschil wel, maar nu blijkt toch wel, dat dit een punt is dat zeker in de tijd van de proefprojecten, nog eens duidelijk moet worden bekeken, omdat hierbij toch een zekere discrepantie dreigt te ontstaan. Enerzijds is er namelijk een te hoge eis ten aanzien van de doorstroming vanuit deze projecten naar het HBO en anderzijds zijn er leerlingen die vanuit het LBO graag terecht willen komen in het leerlingweten, dus misschien ook bij de part-time opleidingen. Ik dring er bij de Staatssecretaris op aan, dit nog eens heel goed te bekijken.

Staatssecretaris De Jong: Hierover zijn wij in een uitvoerige discussie gewikkeld met de stuurgroep. Deze zaak heeft de zeer uitvoerige aandacht.

Mevrouw Schaapman heeft opgemerkt dat de zogenaamde 16/17-maatregel MHNO/MSBO zich niet verdraagt met het emancipatiebeleid. Daar ben ik het niet mee eens. Er is hier namelijk sprake van een re-allocatie van middelen, waarbij de middelen die vrijkomen door de maatregel binnen de sector MHNO/MSBO blijven en ten goede komen aan het herstructureringsproces dat in het kader van het emancipatiebeleid een zeer belangrijk activerend proces is.

De heer Konings en mevrouw Ginjaar-Maas hebben nogmaals gewezen op de samenstelling van LBO-populatie, die naar hun mening steeds eenzijdiger wordt. De zorg die zij daarvoor hebben, deel ik. Het komt mij voor dat de grote belangstelling voor het AVO niet altijd in het belang is van de leerlingen en dat een aantal van hen meer gebaat zou zijn bij de meer praktische onderwijs van het lager beroepsonderwijs. Daarbij heb ik gewezen op enige lichtpunten, namelijk de toename van de scholengemeenschappen AVO/LBO en de stabiliteit in het leerlingenaantal. Binnen de scholengemeenschappen AVO/LBO namelijk kan de keuze tussen AVO en LBO in het algemeen meer verantwoord plaatshebben. De stabiliteit van het leerlingenaantal tegen de prognoses in kan wellicht wijzen op een verbeterde situatie. Maar wij moeten het natuurlijk nog wel verder afwachten.

Daarnaast – en daar zijn wij al druk mee bezig – wordt gewerkt aan een verbetering van het image van het LBO. Ik denk ook aan wat de CAVO op dit punt aan het ondernemen is en aan wat verder gedaan wordt door voorlichting en informatie en ook door duidelijkheid in de eindtermen van het lager beroepsonderwijs: de verbetering van de doorstromingsmogelijkheden naar het vervolgonderwijs.

De heer Konings (PvdA): Ik denk niet dat het mogelijk is het image te verbeteren, als u kijkt naar het civiel effect, wat wil zeggen de laagste inkomens en de slechtste huizen voor dit soort abiturienten.

Staatssecretaris De Jong: Ik ben toch van mening dat er op dit punt veel gebeurt. Uiteraard wil ik er later nog wat uitvoeriger op terugkomen. Met de heer Konings gaat mij dit zeer ter harte.

De heer Konings heeft ook nog een vraag gesteld over de leraarlessen voor verplichte uitsplitsing in verband met de veiligheid. Dat heb ik al schriftelijk beantwoord, maar ik wijs nogmaals op de hieraan verbonden kosten van ongeveer 15 miljoen per jaar.

De heer Konings (PvdA): Maar u onderkent het probleem dat juist deze uitsplitsing leidt tot extra grote klassen in het lager technisch onderwijs, waarvan u net hebt gezegd dat het op dit moment een van de moeilijkste onderwijsvormen is.

Staatssecretaris De Jong: Ik heb binnenkort zelfs een uitvoerige discussie met een gedeelte van het LBO-veld over deze problematiek. Ik ga daar speciaal naar toe.

De heer Konings heeft verder gesproken over het verschil in pedagogisch klimaat tussen basis- en voortgezet onderwijs en de vraag gesteld, of het voortgezet onderwijs niet sterker moet gaan inspelen op het klimaat van het basisonderwijs. Dat ben ik met hem eens. Ook uit de memorie van toelichting blijkt, dat wij deze ontwikkeling als een probleem zien en daar op korte termijn iets aan zullen doen. Op minstens twee manieren denken wij dit aan te pakken.

Een eerste activiteit die wij willen ondernemen is het bevorderen van overleg tussen lager onderwijs en voortgezet onderwijs wat betreft de aansluiting tussen beide onderwijsvormen. In de tweede plaats willen wij ook bevorderen, dat de onderwijskundige opzet en inrichting van de brugperiode zo wordt, dat ook daar het pedagogisch-didactisch klimaat van het basisonderwijs verder zal worden gevolgd.

De heer Konings heeft nog iets gezegd over invoering van geïntegreerd vierjarig MAVO. Met betrekking tot de invoering van geïntegreerd vierjarig MAVO wijs ik erop, dat daarmee inhoudelijke veranderingen van de onderwijskundige inrichting en van de eindexamensregelingen gepaard zullen gaan. Niet alleen de Wet op het voortgezet onderwijs, maar ook de uitvoeringsbesluiten VWO/HAVO/MAVO en

De Jong

ook het eindexamenbesluit zullen gewijzigd moeten worden. Een discussie-nota met de hoofdpunten die aan de orde komen, heb ik zeer onlangs naar de besturen en personeelsorganisaties om commentaar gezonden. In februari zal ik daaraan een bespreking laten wijden. Een aantal van deze punten is trouwens onlangs ook bij de uitvoering van het MAVO-project aan de orde gesteld.

De heer Van Leijenhorst heeft iets gezegd over de identiteit van het MAVO. De identiteit van het MAVO is, dacht ik, niet in het geding door de ontwikkeling die plaatsvindt op de scholen die deelnemen aan het MAVO-project.

Zoals bekend, zullen de eindexamenprogramma's niet worden gewijzigd, afgezien van het programma voor natuur- en scheikunde voor MAVO-3. Door mijn bemoeienissen met de stuurgroep is niet te verwachten, dat de MAVO-projectscholen in een geïsoleerde positie komen te verkeren. Dat wil ik met kracht tegengaan.

De heer Konings heeft er nogmaals voor gepleit, extra aandacht te besteden aan de grote problemen bij het individueel beroepsonderwijs en heeft met mij gesproken over het grote aantal leerlingen dat afkomstig is uit onvolledige gezinnen. Er zijn uiteraard meer problemen en oorzaken. Extra aandacht moet echter gebaseerd zijn op recente gegevens die na behoorlijk onderzoek zijn verkregen. Het onderzoek dat in Leiden wordt ingesteld, strekt daartoe. Eventuele maatregelen behoeven echter niet te wachten op de einduitkomsten van dit onderzoek. Integendeel, met de onderzoekers is overeenstemming over de beleidsrelevante prioriteiten waarop het onderzoek zich succesvol zal richten. Wij gaan dus verder met deze zaak om te bekijken wat wij eraan zullen kunnen doen. Op dit moment kan ik echter nog geen concrete toezeggingen doen.

De heer Konings (PvdA): Dat onderzoek is ingesteld op een verzoek mijnerzijds enkele jaren geleden. Ik wijs op het enorme verschil in groeps-grootte: IHNO 12 en ITO 16; de rest ligt ertussen in. Misschien kan daaraan op korte termijn, vooruitlopend op de uitslag van het onderzoek, iets worden gedaan.

Staatssecretaris De Jong: Ik zal dit ook laten bekijken.

Mevrouw Ginjaar-Maas heeft gezegd dat er nog geen samenhangend beleid is met betrekking tot het onderwijs aan 16- tot 18-jarigen. De samen-

hang tussen de onderwijsvormen voor deze leeftijdsgroep is inderdaad nog niet zo geweldig groot. Dat moet ik haar toegeven. Anderzijds bieden de proefprojecten voor 16- tot 18-jarigen, die een brugfunctie zullen moeten vervullen, een mogelijkheid de samenhang tussen verschillende sectoren van het middelbaar beroepsonderwijs, part-time-onderwijs voor werkende jongeren en herstructurering MHN/MSPO te verbeteren.

Ik wijs in dit verband ook op de verbreding van de toelaatbaarheid en van het vormingsaanbod en de ontwikkeling van de beroepskwalificerende opleidingen. Voorts wijs ik op het belangrijke punt van het participeren leren. Het is de bedoeling, als de proefprojecten op 1 augustus 1979 zijn begonnen, dat de adviescommissie die zal worden ingesteld zich met name zal bezighouden met de samenhang. Wij gaan eerst de proefprojecten starten, die een brugfunctie hebben, en dan verder praten over de samenhang. Men zal niet kunnen ontkennen dat de samenhang de laatste tijd bepaald is gegroeid.

Mevrouw Ginjaar-Maas (VVD): Ik heb overigens gezegd dat er een samenhang moet zijn in het gehele onderwijs, zowel horizontaal als verticaal.

Staatssecretaris De Jong: Als ik daarop inging, zou ik mijn spreektijd verre overschrijden.

Mevrouw Schaapman (PvdA): De Staatssecretaris spreekt over een adviesgroep, die nog moet worden ingesteld en die de samenhang zal bekijken. Op welke termijn zal deze groep worden ingesteld en wanneer zal zij haar werk hebben afgerond?

Staatssecretaris De Jong: Ik heb met de onderwijsorganisaties, die mij mensen zullen leveren voor deze adviesgroep, afgesproken dat wij er binnenkort over gaan praten. Wij zullen proberen gezamenlijk een goed programma op te stellen voor die adviesgroep. Voordat dit is gebeurd, kan ik natuurlijk nog niet zoveel zeggen over de termijnen.

Mevrouw Schaapman (PvdA): Kunt u niet zeggen aan welke termijnen u zo ongeveer denkt?

Staatssecretaris De Jong: Ik vind het gevaarlijk en wat moeilijk om daarover iets te zeggen, zonder dat ik er enig overleg over heb gehad. Ik zou het graag doen, maar ik vind het wat riskant.

Mevrouw Ginjaar-Maas heeft nogmaals iets gevraagd over opheffings-

tuaties in het ongedeelde VWO. Ik kan haar toezeggen dat de ongedeelde lycea op bekostiging kunnen blijven rekenen.

De heer Abma heeft gesproken over de problematiek die verband houdt met het maken van prognoses voor het jaar 2000. Ik begrijp dat heel goed. Wij kunnen nu al weten dat het leerlingenaantal na 1985, met name in het voortgezet onderwijs, sterk zal dalen. Vandaar dat wij, zij het dat het niet zo eenvoudig is, onze prognoses in elk geval opstellen voor na 1985.

De heer Verbrugh heeft een vraag gesteld over een te verbinden gymnasium-afdeling aan de gereformeerde scholengemeenschap te Rotterdam. Die aanvraag zal ik meenemen. Deze zaak ligt bij de Raad van State. Beslissingen hierover kunnen pas worden genomen bij het eerstvolgende scholenplan, dus op 1 oktober 1979.

De heer Nijhof heeft vragen gesteld over faciliteiten aan Surinaamse leerlingen. Hij heeft gezegd, dat ten aanzien van de faciliteiten voor Surinaamse leerlingen een ad hoc-beleid zou zijn gevoerd. Ik beaam dat niet. Vanaf het begin van de binnenkomst van deze leerlingen is uitgegaan van een tweejarige periode. Dat hierbij periodes variërend van 2 tot 6 jaar zouden zijn gehanteerd, is duidelijk weerlegd.

De heer Nijhof (DS'70): Ik heb in het kader van die faciliteitenregeling een viertal vragen gesteld. Het is mij vanuit het onderwijsveld bekend, — de voorbeelden daarvan wil ik desgewenst aan de Staatssecretaris verstrekken — dat bij verschillende scholen verschillende criteria zijn gehanteerd variërend tussen 6 en 2 en geen enkel criterium.

Staatssecretaris De Jong: Zou ik die van u mogen ontvangen?

De heer Nijhof (DS'70): Ja, zeker. Ik zou het ook op prijs stellen, indien u die andere drie vragen beantwoordde. Ik heb in eerste en tweede termijn dezelfde vier vragen gesteld.

Staatssecretaris De Jong: U krijgt van mij een schriftelijk antwoord.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Mertens heeft een vraag gesteld over de huisvesting bij het wetenschappelijk onderwijs. Hij is op twee onderdelen niet tevreden: dubbel telling en overleg. Met betrekking tot de dubbel tellingen is er wederzijdse erkenning, dat die er zijn. Over de hoogte ervan sluiten de meningen nog niet volledig. De nota komt in het eerstkomende overleg begin 1979 in het IOB uitvoerig aan de orde. Vanuit het departement en de instelling wordt een werkgroep ingesteld, die zal moeten komen tot normen en criteria voor de huisvesting.

De jong

De heer **Mertens** (D'66): Worden daarbij ook de prognoses 1983-1985 betrokken?

Staatssecretaris **De Jong**: Ik neem aan van wel.

Ik kom thans over de moties te spreken. In motie nr. 35 van de heer Konings wordt om een heroverweging gevraagd. Wij hebben helaas geen dekking aangetroffen.

De heer **Konings** (PvdA): Die motie spreekt u wel aan?

Staatssecretaris **De Jong**: Ik zal nog iets over die taakuren zeggen, want daarover zijn meer moties ingediend.

De motie van de heer Van Leijenhorst komt voort uit zijn zorg over de begeleiding van de leerlingen bij het voortgezet onderwijs. Hij acht deze begeleiding bijzonder noodzakelijk. Ook mevrouw Ginjaar heeft dit benadrukt door het indienen van een motie. Ik kan beide afgevaardigden verzekeren, dat ook ik de begeleiding van de leerlingen een onmisbare activiteit in het onderwijs acht. Het zal bekend zijn dat ik in de afgelopen jaren allerlei pogingen heb ondernomen om deze begeleiding kwalitatief te verbeteren. Ik denk daarbij aan het opzetten van cursussen voor schooldecanen en voor leerlingbegeleiders en aan het meer recente beleid, gericht op een nieuwe hoogwaardige opleiding voor leerlingbegeleider. Men kan ervan verzekerd zijn, dat ik geen maatregelen zal treffen die schade kunnen toebrengen aan de begeleiding van de leerlingen. Ik wil proberen dit ter zake van de rijkscholen duidelijk te bevorderen. Indien ik het vermoeden gehad zou hebben dat de reductie van de taakuren schade zou kunnen toebrengen aan de begeleiding van leerlingen, had ik ongetwijfeld naar andere wegen gezocht om de noodzakelijke ombuiging tot stand te brengen. Er wordt meer met die taakuren gedaan. Het is heel goed mogelijk om binnen de 90%, die overblijft, de leerlingenbegeleiding volledig veilig te stellen. De heer Van Leijenhorst uitte zijn twijfels over de besteding van de taakuren. Ook ik heb daarover twijfels. Het is bekend dat in het afgelopen jaar de Inspectie en de Algemene Vereniging van Schoolleiders getracht hebben inzicht te krijgen in het gebruik van deze taakuren. Ook in deze kringen leeft het gevoel, dat deze kostbare onderwijsvoorziening toch niet altijd op de meest doeltreffende wijze wordt gebruikt. Ik moet constateren, dat deze inventarisaties niet hebben kunnen leiden tot een verhoging

van het rendement. Ik verwacht van een hernieuwde, eventueel meer wetenschappelijk opgezette analyse dan ook niet, dat de twijfels beslist kunnen worden weggenomen. Toch ben ik bereid in overleg met de inspectie en het onderwijsveld nader te overwegen, of er geen mogelijkheden bestaan een beter inzicht in het gebruik van taakuren te krijgen.

Mevrouw Ginjaar-Maas heeft een motie ingediend over het aantal examenvakken in de examennota. Daar ben ik het mee eens, maar ik vind wel dat de inhoud van de vakken uiteraard niet thuishoort in een examennota. Zij heeft ook nog een motie ingediend over de begeleiding in het voortgezet onderwijs. Ik heb zoëven al uitgesproken dat ik volledig met haar eens ben, hoe belangrijk dat is. Ik heb ook uitgesproken dat binnen de 90% taakuren de begeleiding volledig veilig is. Ik stem in met haar motie, maar ik vind haar bijna overbodig, omdat wij het met elkaar eens zijn en dat het, voor zover ik er iets aan kan doen, ook door de Regering gebeurt.

□

Staatssecretaris **Hermes**: Mijnheer de Voorzitter! Wat het kleuter- en basisonderwijs betreft kan ik zeer kort zijn. De geachte afgevaardigde de heer Evenhuis zeg ik gaarne toe, dat, zodra het wetsontwerp voor de opheffingsnorm van kleine kleuter scholen is ingediend, hetgeen binnen enkele weken zal kunnen gebeuren, er een circulaire zal uitgaan naar de desbetreffende besturen, zodat zij met een en ander rekening kunnen houden.

Wat de Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs betreft, is er een verzoek van de heer Van Ooijen om de cijfers nog eens duidelijk op een rijtje te zetten. Dat zal ik gaarne doen, maar dan schriftelijk om wille van de tijd. Het is nogal een ingewikkelde materie en men kan trouwens al die cijfers beter op papier zien.

De heer **Kolthoff** (PvdA): Dit soort cijfers behoort in de begroting terug te vinden te zijn. Wij stellen het op prijs dat wij ze alsnog krijgen. Misschien wil de Minister zich dit ook aantrekken, omdat een deel van zijn begroting op cijfermatige gronden volstrekt ondoorzichtig is.

Staatssecretaris **Hermes**: Ik zal tegelijkertijd aantonen dat het in de begroting is terug te vinden.

Ik moet een toelichting geven op het antwoord op vraag 232. Daarin staat aangegeven, dat het bedrag van 1,1 mln. voor de besteding van onderzoek naar de middenschool is verminderd.

Er zijn twee mogelijkheden voor vergelijking.

Men kan in dit opzicht de begroting van 1979 vergelijken met die van 1978. Men kan ook vergelijken het bedrag dat in de meerjarenraming voor 1979 staat en het bedrag dat in de begroting voor 1979 staat. Beide benaderingen zijn juist. Ik ben uitgegaan van de vergelijking van de begroting van 1978 met die van 1979 en dan blijkt dat er geen bezuiniging is, want voor 1978 stond er 1,3 mln. voor onderzoek op de begroting en voor 1979 1,1 mln. Dat is nauwelijks een verschil, maar als men het bedrag vergelijkt met de meerjarenraming voor 1979, dan blijkt inderdaad dat er ongeveer 1 mln. is afgegaan.

De heer Mertens heeft gevraagd of de derde geldstroom ook naar de instituten toegaat. Het is inderdaad de bedoeling dat de derde geldstroom volledig wordt besteed voor onderzoeksprojecten aan deze instituten. Misschien bedoelt de heer Mertens, of in de derde geldstroom ook de overheadkosten kunnen worden doorberekend. Dat gebeurt alleen maar bij de tweede geldstroom. De vraag of dit altijd zo zal moeten blijven, betreft een punt van nader onderzoek.

Over de motie betreffende de statuten wil ik het volgende opmerken. Laat ik eerst uitdrukkelijk zeggen, dat ik nog steeds achter de motie van 1976 sta. Het gaat niet om de inhoud van de motie als zodanig, maar om de vraag op welk moment de motie het best uitgevoerd kan worden. Nu staan wij voor de constellatie dat er een nieuw model moet worden uitgedacht voor de SVO, hetgeen om wille van de tijd zo snel mogelijk zal moeten plaatsvinden. Als wij nu onmiddellijk aan de statuten zouden beginnen, zouden wij voor de uitvoering daarvan alleen al een half jaar kwijt raken. Dan zit er een nieuw bestuur dat zich moet inwerken. Wij zouden dan een jaar kwijt zijn. Ik zie gebeuren dat de herstructurering dan in moeilijkheden zou komen. Mevrouw Ginjaar heeft naar de procedure hiervan gevraagd.

Zij zal wel begrepen hebben, dat het zal moeten lukken om binnen een jaar het nieuwe model te vinden. Het is de bedoeling om reeds in eind januari of begin februari 1979 met de SVO te overleggen. Echter, daarna moet er ook met andere instellingen worden gesproken, waaronder de centrale commissie onderwijsoverleg. Dit betekent, dat het verstandig is, nu niet over te gaan tot toepassing van de statuten. Ik kan de motie van de heer Mertens, voorkomend op stuk nr. 44, dan ook

Hermes

niet positief tegemoet treden. Het is veel beter, eerst het nieuwe model te zoeken. Juist omdat wij maar een korte termijn voor overbrugging hebben, heb ik veel begrip voor de amendementen van mevrouw Ginjaar.

De heer **Mertens** (D'66): Mijn opvatting is, dat de verschuiving naar de derde geldstroom het SVO niet erg veel zal helpen. Onze stem zal worden bepaald door de mogelijkheid om onder de derde geldstroom ook de instuutfinanciering te regelen. Daar zit de moeilijkheid. Als er nu een vaag antwoord komt in de zin van: wij zouden het moeten bekijken, kopen wij daar niets voor.

Staatssecretaris **Hermes**: Ik weet niet, of het de bedoeling is om nu iets te kopen. De middelen zijn in de begroting 1979 niet aanwezig. Ik doe geen uitspraken over de komende jaren.

De heer **Mertens** (D'66): U kunt toch overhevelen van de derde naar de tweede geldstroom?

Staatssecretaris **Hermes**: Dat moet toch in technische zin bekeken worden. Ik kan het zomaar niet toezeggen.

De heer **Mertens** (D'66): Als het kan, bent u dan bereid, het te doen?

Staatssecretaris **Hermes**: Als het bekeken is en het kan, waarom zou ik daartoe dan niet bereid zijn? Dat is nogal wieses. De vraag is, of het kan en welke moeilijkheden eraan zijn verbonden.

Met betrekking tot de schoolbegeleidingsdiensten heeft de heer Van Ooijen terecht gevraagd om beantwoording van vragen, waarvan ik aannam dat ze schriftelijk waren beantwoord. Ik wijs in dit verband op eerder door mij beantwoorde schriftelijke vragen. Het is niet de eerste keer, dat deze problematiek wordt aangesneden. Ik wil nu niet vooruitlopen op de toekomstige organisatie van de schoolbegeleiding. Het huidige beleid is erop gericht, schoolbegeleidingsdiensten te subsidiëren die zich richten op het gehele onderwijs in de regio. Dat wil zeggen, dat de scholen voor kleuteronderwijs, lager onderwijs, en buitengewoon onderwijs van alle richtingen van de dienst gebruik kunnen maken op een wijze, die recht doet aan de identiteit. Zo onthoud ik mij ervan – in afwachting van de bedoelde rijksregeling – subsidie te verstrekken aan SBD's, die zich slechts op bepaalde richtingen in het onderwijs instellen.

Zeer belangrijk is, dat alle scholen worden bediend. Dit moet worden ge-

garandeerd. Of daarmee een dienst naar richting volledig wordt uitgesloten, kan bij het bespreken van de bekostigingsbeschikking aan de orde komen. De motie, die de heer Van Ooijen heeft ingediend, vind ik bijzonder prematuur. Die motie was overigens zeer uitvoerig; ik dacht dat ik de bekostigingsbeschikking al binnen had. Ik zou willen aanbevelen, de inhoud van de motie te bespreken in het kader van de discussie over de bekostigingsbeschikking.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Voor mij is dan wél van belang, te weten of de vaste commissie nog zoveel invloed op de inhoud van de beschikking kan hebben, dat nog het nodige kan worden ingevoegd.

Staatssecretaris **Hermes**: U weet wat er in het verleden werd toegezegd. Ik heb die toezegging overgenomen tijdens een mondeling overleg, dat in het begin van dit jaar werd gehouden. De beschikking zal ter kennis worden gebracht van de commissie. De mogelijkheid zal worden geboden om er overleg over te plegen, vóór de beschikking wordt doorgevoerd. De vorige minister heeft die toezegging gedaan en ik zie geen aanleiding om daarvan af te wijken.

Ook de heer Van Leijenhorst heeft een motie ingediend over de SBD's. Het stuk draagt nr. 40. Ik heb ook aan deze motie geen behoefte. ' .

Wij zijn er mee bezig. Er is beraad gaande over deze ernstige zaak, maar ook hier moet ik zeggen: deze motie is prematuur.

De heer Van Leijenhorst heeft een reactie gegeven op mijn opmerking over het schillenmodel. In eerste termijn heb ik gezegd, dat het schillenmodel een voor mij niet onbekend model is. Ik heb echter niet gezegd, dat ik dat model op de een of ander manier meteen ga toepassen. Ik heb wel gezegd, dat bij de voorbereiding van de wet op de verzorgingsstructuur met deze gedachte rekening zal worden gehouden. Ik heb dus geen uitspraak gedaan over het schillenmodel als zodanig.

De heer Abma heeft gevraagd of wij niet eerst kennis moeten nemen van de bekostigingsbeschikking om te weten hoe het moet gaan met de wet op de verzorgingsstructuur. Die volgorde wordt inderdaad aangehouden. Er komt eerst een bekostigingsbeschikking. Pas veel later zal een wetsontwerp met betrekking tot de verzorgingsstructuur worden ingediend. Het is zelfs de bedoeling dat met de elementen van de bekostigingsbeschikking ervaring kan worden opgedaan,

waarmee rekening kan worden gehouden bij het maken van het wetsontwerp.

De heer Verbrugh vroeg naar het systeem dat in de wet op de verzorgingsstructuur zal worden uitgewerkt. Ik moet hem antwoorden, dat deze vraag te zijner tijd aan de orde kan komen, want dat zal nog wel enige tijd duren.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

In behandeling komt wetsontwerp 15 300-VIII, nr. 13.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, worden alle op dit wetsontwerp ingediende amendementen voldoende ondersteund.

Over de artikelen 1 tot en met 9, 9a en 10 tot en met 39 van artikel I wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 40, waarop is voorgesteld een amendement-Konings c.s. (stuk nr. 21, I).

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Dit amendement is voor de Regering niet aanvaardbaar.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij wat weinig om alleen maar te zeggen 'niet aanvaardbaar'. Kan de Minister er iets nader op ingaan?

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! De Regering meent dat het verstandig is om in het kader van het arbeidsvoorwaardenbeleid dat ten dezen wordt ontwikkeld niet vooruit te lopen op maatregelen die eventueel in dit kader kunnen worden genomen. Op dit moment is dit onderwerp in bespreking in verschillende instanties op mijn departement en in de besprekingen met de vakbonden in het georganiseerd overleg, of het zal nog in bespreking komen. Om in dit stadium tot deze maatregel over te gaan, achten wij prematuur en dus niet juist.

Staatssecretaris **De Jong**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan er nog aan toevoegen dat het hier gaat om een stimuleringsbeleid ten behoeve van het voortgezet onderwijs en in mijn laatste termijn heb ik mijns inziens al duidelijk aangetoond dat wij daar nog niet aan toe zijn.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 41 tot en met 62 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 63, waarop is voorgesteld een amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 14, I).

Minister Pais van Onderwijs en Wetenschappen

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! In dit amendement wordt verwezen naar een financiering die ons tamelijk imaginair en illusoir voorkomt, omdat zij door de meerderheid der Kamer is afgewezen. Dat is ook de reden dat wij dit amendement afwijzen.

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De voorstellen op de artikelen 63 tot en met 67 hebben betrekking op de werkgelegenheid, waarbij het arbeidsplaatsenplan van de zijde van de PvdA betrokken is. Veel van deze voorstellen doen ons wel sympathiek aan, maar er is daarvoor geen dekking te vinden binnen de begroting. Voor ons is dit een groot probleem. Anderzijds is de Regering met een actieplan gekomen. De Minister heeft gisteren duidelijk aangegeven dat dit ook een uitdijend geheel kan zijn. Wij vertrouwen erop dat het actieplan dat wij volgend jaar tegemoet kunnen zien, deze amendementen overbodig maakt.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter:** Ik neem aan dat hiermede ook de artikelen 64 met het daarop voorgestelde amendement, 65, 66 met het daarop voorgestelde amendement en 67 met het daarop voorgestelde amendement zijn besproken. Mij blijkt, dat dit inderdaad het geval is.

Over de artikelen 68 tot en met 96 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 97, waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Van Ooijen c.s.

(stuk nr. 15, I);

een amendement-Ginjaar-Maas c.s.

(stuk nr. 50, I).

□

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog even ingaan op de korte toelichting die wij op dit amendement hebben gegeven, omdat het ons erg veel moeite heeft gekost om de dekking van dit amendement op het avondonderwijs bij de experimenten open school te vinden. Wij hebben daarbij het volgende overwogen. De experimenten open school willen de ontplooiing en vorming bevorderen van volwassenen die daar tot nu toe eigenlijk geen kans voor hebben gehad. In meerderheid gaat het bij deze experimenten om vrouwen.

Het avondonderwijs heeft evenzeer een heel belangrijke functie bij het vergroten van de ontplooiingsmogelijkheden van mensen die in hun jeugd te weinig kansen hebben gehad. Het avondonderwijs heeft sinds kort een zeer belangrijke nieuwe poot erbij gekregen: het dagonderwijs voor volwassenen, de moeder-mavo. Ook hierbij gaat het vooral om onderwijs aan en vorming van vrouwen. Wij hebben bij de behandeling van de begroting geconstateerd – daarover zijn wij het eens – dat het avondonderwijs dol

dreigt te draaien. Wij menen dat er iets gedaan moest worden om de lasten van het avondonderwijs iets te verlichten. Alles overwegende zijn wij met veel pijn tot de conclusie gekomen dat ter wille van het avondonderwijs een deel van het geld dat als prioriteit was opgegeven voor het experiment open school, voor het avondonderwijs moet worden besteed. Wij gaan er daarbij van uit, dat ondanks de vermindering het experiment met de open school toch kan doorgaan, wellicht met een iets doelmatiger beheer van de gelden en dat hoe dan ook het experiment afgerond zal kunnen worden, want dat is uitdrukkelijk onze bedoeling.

Staatssecretaris **De Jong:** Mijnheer de Voorzitter! Ik kan de principiële uitspraak van mevrouw Ginjaar in grote lijnen wel volgen, maar ik zou haar erop opmerkzaam willen maken, dat wij op het ogenblik in het georganiseerd overleg bezig zijn met besprekingen over extra faciliteiten voor het avondonderwijs. Ik heb reden om aan te nemen, dat dit positief tegemoet zal worden getreden. Ik zou derhalve mevrouw Ginjaar willen vragen, in afwachting hiervan het amendement in te trekken. Er gebeurt namelijk wel het een en ander.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! In het georganiseerd overleg wordt gesproken over verbetering van de faciliteiten. Waar komen de gelden vandaan die de Staatssecretaris kennelijk daarvoor op tafel legt?

□

Minister **Pais:** Mijnheer de Voorzitter! Als u het mij toestaat, zou ik hierover graag een opmerking willen maken. Bij de experimenten open school gaat het om groepen die bepaald gerekend mogen worden tot de kansarme in onze samenleving. Ik ben van mening dat de experimenten die op het ogenblik plaatsvinden, met grote zorgvuldigheid moeten worden uitgevoerd en dat zij een goede kans – een faire kans – dienen te krijgen. Ik deel dan ook de zorg die spreekt uit zowel de woorden van mevrouw Ginjaar als die van de heer De Jong, dat de experimenten inderdaad goed moeten kunnen functioneren. Aan de andere kant heb ik er begrip voor, dat mevrouw Ginjaar en mevrouw Andela wijzen op de noden van het avondonderwijs. Te lang – ik zeg dit met overtuiging – is voorbijgegaan aan de zeer reële behoeften in deze sector. Ten dele hebben wij hierbij te maken met overlappende doelgroe-

Pais

pen. In dat kader kan wellicht tot overheveling van de ene sector naar de andere worden gekomen.

Wat de Staatssecretaris zoëven zei, impliceert dat gisteren overleg is gepleegd in georganiseerd verband over verbetering van de faciliteiten. De informatie die mij heeft bereikt, duidt erop dat dit overleg met succes kan worden afgerond. De benodigde middelen zullen ten dele verkregen worden – stellig voor het grootste deel – uit de gedifferentieerde verhogingen waarover onder andere gesproken is toen ik zoëven vragen van de heer Konings beantwoordde. Het lijkt mij dus wenselijk, met uiterste zorgvuldigheid na te gaan, of het wel verstandig is om maatregelen te nemen die het experiment open school in dit stadium zouden kunnen aantasten. Ik ben van mening, dat de zorgvuldige afweging, waartoe mevrouw Ginjaar heeft opgeroepen, die haar tot dit amendement heeft gebracht, door de Regering wordt bedreven.

Ik wijs erop dat het amendement, zoals het nu is ingediend, niet ten koste mag gaan van de mogelijkheden om het experiment open school zijn kansen te laten behouden. Wanneer zou blijken dat in de loop van de komende periode het experiment niet een faire kans krijgt door het feit dat deze overheveling heeft plaatsgevonden, dan zal dit door compensatie moeten worden goedge maakt. Onder het voorbehoud dat dit experiment een faire kans krijgt, staat de Regering niet absoluut negatief tegenover dit amendement. Ik voeg daar echter nogmaals aan toe dat, wanneer mocht blijken dat dit bedrag van f 1 mln. essentieel zou zijn voor het welslagen van het experiment – of om het een faire kans te geven – er naar zal worden gestreefd, dit alsnog te compenseren.

De heer **Konings** (PvdA): Dit is een heel nieuwe mededeling. De Minister heeft daarnet een open overleg met de commissie toegezegd, alvorens er een beslissing over de verhoging van het cursusgeld zou worden genomen. Ik begrijp nu dat die gelden gisteren weggegeven zijn.

Minister **Pais**: Neen, als ik spreek over overleg, dan is er geen sprake van 'weggegeven', dan is er sprake van 'overleg'.

De heer **Konings** (PvdA): Dat betekent dus dat er gisteren geen beslissingen zijn genomen om een en ander te financieren uit een verhoging van cursusgeld.

Minister **Pais**: Dat is juist. Er is gisteren overleg gepleegd. De beslissingen plagen te worden genomen door de volksvertegenwoordiging in samenspraak met de Regering.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over artikel 98 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 99, waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 15, II);

een amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 50, II).

□

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! In de amendementen, ingediend door de PvdA op stuk nr. 15, wordt dekking aangewezen, voortkomend uit haar eigen alternatieve plan. Van onze kant wordt aan de realiteit daarvan getwijfeld.

Om redenen die ik in mijn eerste termijn al heb uiteengezet, achten wij ons vrij, desondanks vóór deze amendementen te stemmen, de open school en de avondschoon betreffende. Wij hebben namelijk al eerder duidelijk gemaakt dat wij met de ombuiging van f 204 miljoen niet getrouwd zijn.

Als nu blijkt bij het amendement van mevrouw Ginjaar dat er een bedrag van f 1 miljoen naar de avondscholen moet gaan dat van de open scholen moet komen, dan heeft dat niet onze uitdrukkelijke instemming. Wij constateren met enig leedwezen dat dan de open school niet alleen wordt getroffen, maar dat door een nog in behandeling komend amendement, ook de open universiteit nog het slachtoffer wordt. De volgende vraag dient dan ten principale te worden gesteld: In hoeverre krijgt het open onderwijs nog bij de indieners van deze amendementen voldoende kans?

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Dit amendement, voorkomend op stuk nr. 15, kan door de Regering niet positief tegemoet worden getreden. Derhalve wijzen wij het af.

De beraadslaging wordt gesloten.

Beraadslaging over het amendement-Schaapman c.s. tot invoeging van een nieuw artikel 99 A (stuk nr. 22, I).

□

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Het verhaal wordt eentonig. Wanneer men echter amendementen gaat indienen, waarvoor geen dekking wordt aangegeven, dan ...

De heer **Mertens** (D'66): En 182?

Minister **Pais**: Ja, zo kan ik er nog een paar verzinnen. Er moet natuurlijk wel een onderscheid worden gemaakt tussen een reële dekking en een illusoire dekking. Tot de illusoire dekking behoort het aanwijzen van die artikelen die bij voorbeeld al gecommiteerd zijn. Ik hoop dat de leden weten wat artikel 182 inhoudt. Dat houdt onder andere in: Nederlandse studentensportstichting, universitair assistentiefonds, casa-academica, enzovoorts. Voor een overgroot deel zijn deze zaken allang gecommiteerd of zij passen allang in een beleid en zij kunnen niet zo maar van tafel worden geveegd. Als men voorstelt dat artikel 182 moet vervallen, moet men wel weten wat men allemaal aanricht. De Regering is niet bereid dit allemaal aan te richten en daarom wijst zij dit amendement af.

□

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter!

De **Voorzitter**: Ik stel voor deze beraadslaging bij art. 182 voort te zetten.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een opmerking van algemene strekking maken. De Minister somt nu een aantal zaken op die onder art. 182 vallen. Wij hebben, toen wij het amendement opstelden, op het departement geïnformeerd, wat art. 182 precies inhield. Daar is ons in opdracht van de Minister door de ambtenaren geweigerd verdere informatie te geven. Daarom zijn wij met dit amendement gekomen. Ik ben blij dat ik nu, zij het in een veel te laat stadium, hoor wat art. 182 feitelijk inhoudt.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 100 tot en met 117 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 118, waarop is voorgesteld een amendement-Dees c.s. (stuk nr. 20, I).

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de indieners willen vragen of zij er zich van bewust zijn dat, waar zij in hun toelichting zeggen dat met dit amendement het muziekonderwijs wordt gesteund, zij slechts één instituut hiermee steunen. Dit is hun niet ontgaan? Het zou misschien de toevallige lezers kunnen ontgaan en daarom stel ik die vraag.

De heer **Dees** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Zoals blijkt uit art. 118, slaat dit op het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. De ratio dat uitsluitend voor dit conservatorium dit amendement is ingediend, spruit voort uit datgene wat ik in eerste termijn al heb gezegd, na-

Dees

melijk dat dit conservatorium niet alleen in aanraking komt met de beleidsombuiging die nu wordt voorgesteld, maar bovendien twee jaar geleden, niet door een budgettaire maatregel maar door een administratieve maatregel relatief vrij ernstig was getroffen. Met het oog op die cumulatieve effecten en omdat dit conservatorium in het kader van een zwaartepuntenbeleid in de taakverdeling een belangrijke rol zou kunnen spelen, willen wij in afwachting van de discussie over die taakverdeling, een deel van de ombuiging voor dit jaar (er is dus ook geen structurele dekking) wat opschorten.

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de opmerking van de heer Konings bij de behandeling van art. 99 heb ik er alsnog behoefte aan erop te wijzen dat door het departement op verzoek van kamerleden alle assistentie wordt verleend bij het opstellen van amendementen en bij het verkrijgen van informatie. Als dit in een enkel geval misschien minder dan optimaal is geweest, betreur ik dat. De goede regel is (dit is de afgelopen 12 maanden + 2 dagen zo geweest) dat kamerleden alle assistentie krijgen van het departement.

De heer **Konings** (PvdA): Ik begrijp dat de Minister zijn instructies inmiddels heeft herzien.

De heer **Nijhof** (DS'70): Voor de goede orde: ik heb dezelfde vraag gesteld als de heer Konings en terstond van het departement antwoord gekregen. Waar het aan ligt, weet ik niet, maar ik stel dit vast.

De heer **Worrell** (PvdA): U steunt de Regering dan ook!

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nu nog willen ingaan op amendement nr. 20. De Regering heeft geen bezwaar tegen het amendement van de heren Dees en Deetman.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de heer Dees nog vragen of hij er zich van bewust is, dat hij nu niet het Koninklijk Conservatorium in Den Haag maar alle andere conservatoria dubbel treft, doordat ze niet alleen worden geconfronteerd met de bezuinigingen, maar ook nog eens met impliciete andere gevolgen van zijn amendement.

De heer **Dees** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb zojuist getracht aan te tonen dat er bij het Koninklijk Conservatorium in Den Haag sprake is van een relatief zwaar cumulatief effect van maatregelen nu en een admini-

stratieve maatregel van twee jaar geleden. Dit drukt in de praktijk het zwaarst op dit conservatorium, dat vrij specialistische taken vervult. Bij die maatregel uit 1977 kregen andere instellingen voor muziekonderwijs eerder iets meer, terwijl het Koninklijk Conservatorium in Den Haag wat minder kreeg.

De heer **Mertens** (D'66): En is dat een structurele dekking?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben, zoals gezegd, geen bezwaren tegen dit amendement.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 119 tot en met 124 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 125, waarop is voorgesteld een amendement-Dees c.s. (stuk nr. 20, II).

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Nu wordt uitgerekend de informatica getroffen. Dit is in elk geval in strijd met de door ons verdedigde opvatting, dat hieraan in dit land veel te weinig gebeurt, een opvatting die wij bij de behandeling van het wetenschapsbudget naar voren hebben gebracht. Dit is de reden waarom wij niet voor dit dekkingsamendement zullen stemmen.

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! De Regering hecht veel waarde aan een geïntegreerd informaticabeleid. Dit is onder meer ook door collega Peijnenburg naar voren gebracht. Ik meen dat dit amendement niet in strijd is met het standpunt dat door de Regering is geformuleerd.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 126 tot en met 137 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 138, waarop is voorgesteld een amendement-Konings c.s. (stuk nr. 23, I).

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben hierbij te maken met het feit, dat 5 miljoen gulden wordt overgeheveld van artikel 159 naar artikel 138, althans dit houdt het voorstel in. Gelet op de mate waarin beleidsvoornemens en het beleid in het verleden voortzetting verdienen in de komende periode, is het onaanvaardbaar tot een dergelijke besnoeiing te komen op artikel 159. Dit is de reden waarom wij dit amendement niet kunnen overnemen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 139 tot en met 158 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 159, waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Konings c.s. (stuk nr. 23, II);

een amendement-Mertens c.s. (stuk nr. 31, I).

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil verklaren waarom wij niet vóór het amendement zijn van de Partij van de Arbeid op dit artikel. De 5 miljoen is namelijk een schromelijke overschatting van de ruimte die in die post zit. Die ruimte is aanmerkelijk kleiner. Voor zover onze informatie strekt, is echter de ruimte voor 1 miljoen, door ons benodigd voor een doorschuiving, wel aanwezig.

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! De beste informatie waarover ik op dit ogenblik beschik, bevestigt niet het standpunt dat de heer Mertens zoëven naar voren heeft gebracht. Dit is de reden waarom ik geen vrijheid kan vinden, positief te staan tegenover dit amendement.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 160 tot en met 176 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 177, waarop is voorgesteld een amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 24, I).

Staatssecretaris **Hermes:** Mijnheer de Voorzitter! Van de zijde van de Regering bestaan er ernstige bezwaren tegen dit amendement, omdat het strekt ter dekking van een andere zaak, waarvoor geen subsidiëring nodig is. De werkwijze van het CIO kan ook verlopen via een samenwerking van de LPC's en de WPRO. Wij vinden dit amendement dus overbodig.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 178 tot en met 181 en artikel 182 met het daarop voorgestelde amendement wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 183, waarop is voorgesteld een gewijzigd amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, I).

□

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er behoefte aan, enige uitleg te geven, met name omdat collega Mertens keer op keer op het tapijt brengt, dat wij de dekking hebben menen te vinden op de post open universiteit. Voor ons zelf zijn wij tot de conclusie gekomen, dat de totstandkoming van de open universiteit het komende jaar iets minder snel gaat dan wij hopen. Ik breng de heer Mertens in herinnering, dat sinds jaar en dag van de zijde van de VVD gepleit wordt voor een goed systeem van vol-

Mevrouw Ginjaar-Maas (VVD) aan het woord

wassen-onderwijs: open school en open universiteit, met alles erop en eraan.

Het spijt ons heel erg, dat dit tot nu toe onder leiding van deze bewindslieden niet zo snel is gegaan als wij gehoopt hadden. Daardoor menen wij de ruimte van een miljoen gevonden te hebben om tijdelijk te besteden voor de stichting voor onderzoek van het onderwijs. Ik zei 'tijdelijk', omdat ik ervan uitga, dat deze bewindslieden met kracht zullen verder gaan om een open universiteit tot stand te brengen, waarvoor wij in de komende jaren al ons geld nodig zullen hebben.

Staatssecretaris Hermes: Mijnheer de Voorzitter! In tweede termijn heb ik al gezegd, dat er begrip bestaat voor de amendementen van mevrouw Ginjaar. Dat neemt niet weg dat, nu het om dit artikel gaat, het natuurlijk een belangrijk punt is. Ik zou er eigenlijk op willen wijzen – naar ik meen is het een belangrijk aspect – dat het hier gaat om een conjuncturele maatregel. Het is niet structureel en kan ook niet structureel bedoeld zijn. In dat licht gezien laat de Regering graag het oordeel aan de Kamer over.

De heer Mertens (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Betekent het feit dat de dekking conjunctureel is naar de mening van de Staatssecretaris dat in de komende jaren de oorspronkelijke meerjarencijfers zullen worden gehaald, gegeven de nu al bestaande achterstand?

Staatssecretaris Hermes: Mijnheer de Voorzitter! Het is uitermate moeilijk op de begroting voor 1980 vooruit te lopen. Maar de meerjarencijfers van 1980 bestaan nog steeds.

De heer Mertens (D'66): Acht u die nog steeds reëel, nu er een miljoen wordt gekort en er al een achterstand is opgelopen?

Staatssecretaris Hermes: Ik denk inderdaad dat zij enige bijstelling zou kunnen krijgen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 184 tot en met 232 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 233, waarop is voorgesteld een amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 25, I).

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Het betreft hier uitermate vredelievende studies die in dit kader worden verricht. Het gaat om uitwisseling van wetenschappers en meer van dat soort zaken. Ik geloof dat het een onverstandige zaak zou zijn dit artikel te schrappen. De Regering heeft daaraan ook geen enkele behoefte en is dus tegen het voorstel om dat te doen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 234 tot en met 269 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 270, waarop is voorgesteld een amendement-Van Leijenhorst c.s. (stuk nr. 30, I).

De heer Deetman (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij achten het van groot belang dat de bezuiniging in verband met de landelijke centra ongedaan wordt gemaakt. Dat is de reden waarom wij gezocht hebben naar middelen om die bezuiniging ongedaan te maken. Wij menen bij artikel 270 een post gevonden te hebben, waarbij wij zonder nadeel te berokkenen aan bestaande activiteiten wat het komende jaar betreft de landelijke centra op het oude niveau kunnen brengen.

De heer Mertens (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het moet toch eens gezegd worden, dat te vaak bij de tot nu toe aan de orde geweest zijnde amendementen van de regeringspartijen gesnoeid wordt in sectoren die al erg zwak zijn. Dit is er één van. Ik vraag daar de speciale aandacht voor. Ik vind het onjuist dat achteloos wordt beweerd, dat er ruimte zou zijn terwijl er integendeel een groot tekort aanwezig is.

Staatssecretaris Hermes: Mijnheer de Voorzitter! Aan de kant van de Regering bestaat enige aarzeling. Daar gaat het dus niet om. Maar omdat het hier, evenals bij het andere amendement, gaat om een conjuncturele dekking, zijn er mogelijkheden om dit amendement eventueel te aanvaarden. In dat licht laat de Regering de beslissing graag aan de Kamer over.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 271 tot en met 286 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 287, waarop is voorgesteld een amendement-Mertens c.s. (stuk nr. 27).

Minister Pais: Ik moet constateren, mijnheer de Voorzitter, dat in dit amendement geen dekking wordt aangegeven. De heer Mertens is van mening dat het tijdpad van de bijdrage, die het departement van Onderwijs en Wetenschappen levert aan Bestek '81, hiervoor ruimte biedt. Ik weet niet of hij, na de mededeling van gisteren over de additionele maatregelen in het kader van het actieplan, nog steeds zijn opmerking over het tijdpad ten volle handhaaft, maar de Regering kan geen vrijheid vinden akkoord te gaan met amendementen ten bedrage van meer dan 8 mln., waarvoor geen enkele dekking is aangegeven.

De heer Mertens (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het plan van de Minister behoeft, bij een heel voorzichtige schatting, nog geen 10 mln. aan kosten met zich mee te brengen.

Mertens

In de tweede termijn heb ik elementen naar voren geschoven waarin de Regering, die over een betere equipage beschikt dan ik, wel degelijk dekkingsmiddelen zou kunnen vinden. Ik heb ze aangewezen ter zake van een computerinstelling bij niet-Groningen, bij niet-Amsterdam en bij niet-Utrecht. Ik vind nog steeds dat daar mogelijkheden liggen, die de moeite van het overwegen zeker waard zijn.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 288 tot en met 291 wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 292, waarop zijn voorgesteld twee amendementen-Van Ooijen c.s. (stukken nrs. 16, I en 25, II)

Minister **Pais**: Bij het bespreken van de dekking die in dit amendement wordt aangegeven, heb ik al het standpunt van de Regering naar voren gebracht, mijnheer de Voorzitter.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 293, 294 en het daarop voorgestelde amendement, 295 en het amendement tot invoeging van een nieuw artikel 295A wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 296, waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 17);

een amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 19, I).

Staatssecretaris **De Jong**: De Regering gaat akkoord met het amendement op stuk nr. 19 van mevrouw Ginjaar-Maas. Dat is het amendement waar de overheveling van 298 naar 296 plaatsvindt.

Minister **Pais**: Voor het amendement op stuk nr. 17 geldt dezelfde motivering als voorheen. Er wordt hier verwezen naar illusoire dekking en daarom kan de Regering niet akkoord gaan met dit amendement.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Voor mij is het niet illusoir, maar reëel. Het is voor mij even reëel als het kennelijk gisteren voor de Minister was om een actieplan in te dienen en dan buiten de begroting dekking te zoeken.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de volksvertegenwoordiging een uitspraak heeft gedaan, dient dit richting te geven aan de rest van het beleid. Welnu, de volksvertegenwoordiging heeft het dekkingsplan, dat de heer Van Ooijen telkens opvoert, afge-

wezen. Ik vind het illusoir, daarnaar te verwijzen. Vandaar dat ik het een illusoire dekkingsbron noem.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over het amendement tot invoeging van een nieuw artikel 296A wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 297, waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 16, II)

een gewijzigd amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, II)

een amendement-Mertens c.s. (stuk nr. 31, II).

Staatssecretaris **Hermes**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ontraad aanneming van het amendement op stuk nr. 31.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 298 en de daarop voorgestelde amendementen, 299 en de daarop voorgestelde amendementen, 300 tot en met 302, 303 en het daarop voorgestelde gewijzigde amendement alsmede 304 tot en met 321 wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van artikel I wordt geschorst.

Over artikel II en de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

In behandeling komt het wetsontwerp 15 300-VIII, nr. 4.

Over het Enig artikel en de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

De vergadering wordt van 16.30 uur tot 16.35 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Nadere wijziging van de kinderbijlagewetten en enkele belastingwetten (beperking recht op meervoudige kinderbijlag en kinderaftrek ten aanzien van 16- en 17-jarige kinderen (15 344))** en van de daarbij voorgestelde moties.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De heer **Hermesen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de bewindslieden danken voor de aandacht die zij in hun antwoord ook aan mijn inbreng in deze discussie hebben willen schenken. Ik moet vervolgens, mede namens de eerste ondertekenaar van het amendement voorkomend op stuk nr. 18, dat mede mijn naam draagt, een klein verzuim goed maken. In de toelichting op dit amendement had onzes inziens ook dienen te worden opgemerkt, dat bij aanneming daarvan ook het intitulé van het wetsontwerp dient te worden gewijzigd overeenkomstig de wijziging die wij willen zien aangebracht in de beweegreden. Als het nodig is, zou deze aanvulling op de toelichting een gewijzigde tekst van dit amendement bewerkstelligen.

De **Voorzitter**: De heer Hermesen stelt mondeling nog een amendement

De heer Mertens (D'66) in gesprek met Minister Pais

De heer Hermesen (CDA) aan het woord

voor, dat hij, naar ik aanneem, nu goed heeft geformuleerd.

De heer **Hermesen** (CDA): Ik heb het aldus geformuleerd: Bij aanneming van het amendement, oorspronkelijk voorkomend op stuk nr. 18 – ik heb begrepen dat in verband met enkele kleine technische opmerkingen van de kant van het Ministerie van Financiën inmiddels een gewijzigde tekst is ingediend – dient onzes inziens ook het intitué van het wetsontwerp te worden gewijzigd overeenkomstig de wijziging die wij aangebracht wensen te zien in de beweegreden van het wetsontwerp.

Als wij het goed zien, dan blijkt zowel uit hetgeen door de woordvoerders van andere fracties en door mij in de eerste ronde is ingebracht als uit het antwoord van de bewindslieden duidelijk, dat ook vandaag vrijwel algemeen wordt onderkend dat de noodzakelijke uitvoering van Bestek '81 een operatie kinderbijslag eist en dat over de omvang van dat deel in feite geen groot meningsverschil bestaat. Het meningsverschil in onze Kamer concentreert zich op de vraag, of binnen de regelingen ten aanzien van kinderen geen ander middel had dienen te worden gebruikt van dezelfde omvang, of, indien dit middel het meest aanvaardbare is – het uitstel van de verdubbeling voor de 16- en 17-jarigen – en daarmee een uitstel van de verwachte inkomensvermeerdering voor de gezinnen, gevoegd bij de gegeven compensatieregeling, dit toch niet te hard aankomt. Vervolgens doet de vraag zich voor, of het middel dat wij

willen gebruiken om het effect van het regeringsvoorstel te verzachten niet nog meer pijn oproept.

Vervolgens wil ik een paar opmerkingen maken in verband met het antwoord van de Staatssecretaris, waar hij sprak over ons amendement. Had geen ander beter middel kunnen worden gebruikt? Ik meen dat er in deze discussie nog drie zijn genoemd of herhaald. Opnieuw is gesproken over een inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslagen en in feite over een aftopping daarvan boven een bepaald inkomen en een geleidelijk afbouwen daarvan.

Bij de argumenten die door de Regering tegen een dergelijke maatregel zijn ingebracht sluit ik mij volledig aan. Een dergelijke gang van zaken zou op dit ogenblik in strijd zijn met de toepassing van het draagkrachtbeginsel en het is bovendien uitermate moeilijk uitvoerbaar, gelet op de relatie tot het inkomen. Welk inkomen moet worden genomen? Deze vraag doet zich zeker voor in een situatie, waarin steeds meer kan worden gesproken van een inkomen dat door beide ouders wordt verdiend en in andere gevallen weer door een van de ouders.

Ik voeg hieraan toe, dat voor ons ook het andere argument zwaar telt. Ik heb het al in eerste instantie genoemd. Wij wensen niet alleen in de onderste inkomenslagen rekening te houden met de verschillen, die in het besteedbare inkomen ontstaan tussen het gezin zonder kinderen en het gezin met 1, 2 of 3 kinderen, tussen het kleinere en het

grotere gezin. Sociale rechtvaardigheid eist ook, dat wij rekening houden met verschillen in gezinssamenstelling bij midden- en hogere inkomens.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De heer Hermesen is dus tegen inkomensafhankelijkheid. Wat vindt hij dan van de inkomenseffecten van het amendement-De Korte-Hermesen, die erop neerkomen dat de laagste inkomens er het meest op achteruit gaan?

De heer **Hermesen** (CDA): Ik zal daarop ingaan als ik bij de toelichting van door ons (mede)ondertekende amendementen kom.

Ik merk nog op, dat de kinderbijslagen ook nu al voor alle inkomens, ongeacht de omvang daarvan, gelijk zijn. Daarin is er al sprake van een nivellering, die niet mag worden onderschat.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Dat is zeker, maar ik zeg u, dat de laagste inkomensgroepen erop achteruit zullen gaan.

De heer **Hermesen** (CDA): Ik kom er nog op terug.

De heer Nypels heeft gepleit voor een bevrozing over de gehele linie, gecombineerd met een halvering van de kinderbijslagen tot vier jaar. Mijnheer de Voorzitter! Men kan op het eerste gehoor een dergelijke gedachtingang sympathiek vinden, omdat daarmee een offer van alle kinderbijslaggerechtigden verlangd wordt. Echter, het is duidelijk dat met een dergelijk systeem naarmate een gezin meer kinderen telt, het ook meer door de bevrozing wordt getroffen. Bovendien kan de combinatie ertoe leiden, dat er sprake is van een jonggeborene, die wat betreft de toerekening van de kinderbijslag 'een achtste' kind is. Wij menen dat, wanneer deze mogelijkheid wordt gekozen, er een te onevenredige verdeling van lasten plaatsvindt. Wij willen die mogelijkheid dan ook niet kiezen.

De heer **Nypels** (D'66): U weet toch ook wel, dat juist de kosten van opvoeding van kinderen in het algemeen afneemt, naarmate de rangorde in het gezin toeneemt? Het zevende en achtste kind kosten in het algemeen minder dan het eerste en het tweede. Op die grond is de door ons voorgestelde wijziging goed te motiveren.

De heer **Hermesen** (CDA): In de totale combinatie moeten wij echter concluderen dat een dergelijk offer – bij de bevrozing is er altijd sprake van een zeker tekort – wel degelijk zwaarder aankomt dan wanneer de gedachtingang wordt gevolgd, die in ons amendement ter zake is verwoord.

Hermsen

De vraag rijst, of – indien men het reageringsvoorstel volgt – de effecten niet te hard zullen aankomen. Van de zijde van het CDA, de PvdA en andere partijen is gewezen op de nadelige effecten, die gaan om onderwijseffecten, de onderwijsmotivatie, de onderwijsdeelname enz. De Regering erkent in haar memorie van toelichting en in het zojuist gegeven antwoord, dat een zeker risico niet afwezig moet worden geacht. Wij moeten hierbij uiterst voorzichtig te werk gaan.

Aan de andere kant moeten wij echter ook nuchter zijn en niet alleen de materiële kant van de zaak bekijken als het gaat om onderwijseffecten. Wij moeten niet alleen wijzen op de drempels die kunnen ontstaan ten gevolge van bepaalde financiële belemmeringen. Uiteraard dienen die drempels zo laag mogelijk te blijven en waar mogelijk geheel te worden opgeruimd, maar ook andere factoren zijn bij de bepaling van de onderwijsdeelname wel degelijk van grote betekenis. Dat is ook de woordvoerder van de Partij van de Arbeid uit-en-te-na bekend.

De heer Van Kemenade haalde het voorbeeld aan van het wegvallen van het kleuterschoolgeld. Wij willen opmerken dat het effect van het bevorderen van de onderwijsdeelname door het wegnemen van een financieel probleemje anders kan zijn dan het effect van een enigermate verzwaren van een financiële drempel. Verder wil ik op het volgende wijzen. In de achter ons liggende 20 jaar is een sterke gezinsverkleining opgetreden. Daardoor worden de behoeften aan sociale contacten op zeer jeugdige leeftijd veel sterker ervaren dan zo'n 20 jaar geleden. Een financiële drempel om aan het onderwijs deel te nemen, zal dan meestal niet ontstaan omdat men het als een grote noodzaak zal blijven ervaren dat de kinderen in het kleine gezin zo snel mogelijk sociaal contact met kleuters van hun leeftijd krijgen.

De heer Van Kemenade (PvdA): Dat gebeurde uitgerekend in 1975 met 5% in één keer.

De heer Hermsen (CDA): Inderdaad, dat heeft duidelijk een rol meegepeeld, maar ik zeg nogmaals: Het wegnemen van een drempel heeft nog niet te betekenen dat het opwerpen van een kleine financiële moeilijkheid dezelfde drempel weer zal doen ontstaan.

De heer Van Kemenade (PvdA): De drempel bedroeg indertijd f 60. De 'kleine financiële moeilijkheid' van dit moment bedraagt – zelfs in uw voorstel – f 800 per jaar.

De heer Hermsen (CDA): Waarbij het wel gaat om een totaal andere leeftijdsgroep, die al aan het onderwijs deelneemt.

De heer Van Kemenade (PvdA): Ook de leeftijdsgroep van 4-jarigen nam in die dagen al voor 85% aan het onderwijs deel.

De heer Hermsen (CDA): Akkoord, maar het gaat hier om een groep van 16-17-jarigen, die geplaatst wordt voor de keus door te gaan met onderwijsdeelname of ermee te stoppen. Dat is naar mijn mening totaal iets anders.

De heer Van Kemenade (PvdA): U hebt de twijfel overgelaten dat er geen lineaire relatie bestaat. Ik heb althans de moeite genomen aan te tonen dat de financiële drempel buitengewoon gevoelig is bij onderwijszaken.

De heer Hermsen (CDA): Die gevoeligheid ontken ik niet, maar u overdrijft het.

De heer De Korte (VVD): De heer Van Kemenade haalt altijd de minst gunstige getallen naar voren. Ik wil hem erop wijzen dat voor een minimuminkomen met één ander kind het gaat om f 70 à f 80. Het is goed, dit ook even in het geding te brengen.

De heer Van Kemenade (PvdA): Uit mijn hoofd: En met nul andere kinderen f 150 en met 2 andere kinderen f 325, minder.

De heer De Korte (VVD): Ja, maar dat is natuurlijk heel iets anders dan de f 800 die u noemde. Dat wilde ik even rechtzetten.

De heer Van Kemenade (PvdA): Ja, maar het zijn ook heel andere cijfers dan de f 60-drempel toen het ging om het schoolgeld voor de kleuters.

De heer Hermsen (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij erkennen dat er een bepaald risico bestaat; dat risico dient tot zo klein mogelijke verhoudingen te worden teruggebracht. Juist met het oog daarop hebben wij gezocht naar mogelijkheden om de de meest knellende effecten zoveel mogelijk te verzachten.

Zoekende naar die mogelijkheid en rekening houdend met het feit dat bepaalde belangrijke andere richtingen die wij hebben afgetast niet begaambaar blijken te zijn, zijn wij gekomen op het verbreden van de groep die thans bij de onderhavige maatregel is betrokken door daarbij ook te betrekken de jonge gezinnen die straks voor de eerste maal een kinderbijslaglijst dienen in te vullen. Als bezwaar wordt dikwijls gezegd dat deze jonge mensen nog bezig zijn om vanuit een laag

inkomen uit de startblokken te komen en dat de vrouwen zodra de gezinsuitbreiding er bijna is, stoppen met werken, waardoor de helft van het gezinsinkomen of een belangrijk deel daarvan wegvalt. Daarbij wordt ook nog opgemerkt dat het eerste kind een betrekkelijk duur moment is in het gezinsleven. Ik zal die bezwaren niet ontkennen; ook hier zal het betrekken van de groep jonge mensen duidelijk pijn veroorzaken, maar wij trachten de pijn die thans aanwezig is bij een groep ouders van 16- en 17-jarigen te spreiden en te verzachten door daarin ook een andere groep ouders te betrekken.

Het gaat om jonge mensen die voor de eerste keer een KBW-lijst gaan invullen, maar ook om jonge mensen – dat is bekend, al heb ik hiervan niet direct concrete cijfers bij de hand – die in een terecht hoog percentage de huwelijksdatum niet zien als de datum waarop de man of een van beide partners zonder meer de andere partner heeft te verzorgen en alleen voor de gezinskosten komt te staan. Beiden werken in een vrij hoog percentage rustig door na de datum van hun huwelijk en zij werken toe naar een moment waarop in de toekomst gezien het gezin zich gaat uitbreiden. Die babykamer is in feite betaald als dat gezin uitgebreid wordt. Men moet hier duidelijk onderscheid maken tussen de aanschaffingen die nodig zijn om de eerste gezinsuitbreiding op te vangen en de onderhoudskosten van het kind die daarna volgen. Als ik die kosten stel tegenover de onderhoudskosten van een 16-/17-jarige, dan lijkt het mij niet onredelijk om ook deze jonge mensen in deze kinderbijslagoperatie te betrekken.

De heer Van Kemenade (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Hermsen suggereert dat jonge gezinnen die een eerste kind krijgen in zeer veel gevallen beiden werken. Weet hij ook om hoeveel procent dat gaat?

De heer Hermsen (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zei al dat ik daarvan geen percentage bij de hand had, maar het is niet onbekend dat dit percentage de laatste 10-15 jaar belangrijk gestegen is.

De heer Van Kemenade (PvdA): Zal ik u eens helpen aan de hand van het Statistisch zakboek?

De heer Hermsen (CDA): Gaat uw gang!

De heer Van Kemenade (PvdA): De gemiddelde huwelijksleeftijd van vrouwen in Nederland is 24 jaar.

Zij zal niet onmiddellijk een kind krijgen. Het gemiddeld percentage wer-

Hermesen

kende vrouwen tussen 25 en 29 jaar is ongeveer 31. Neem ik het gemiddelde, dan gaat het om éénderde van de gezinnen!

De heer **Hermesen** (CDA): Dat percentage is in belangrijke mate gestegen vergeleken bij een aantal jaren geleden en heeft de neiging om steeds sterker te stijgen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Het zijn cijfers van 1977!

De heer **Hermesen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Alle andere mogelijkheden afgewogen hebbende, geplaatst voor die situatie, geplaatst ook deze mogelijke oplossing tegenover een oplossing waarbij wij eventueel het toekennen van kinderbijslag een kwartaal of twee kwartalen later zouden kunnen aanvangen, hebben wij gemeend, de richting in te moeten slaan die in ons amendement is aangegeven.

Men kan nu wel vragen of ik hiermede niet te vroeg de kant opga van het koppelen van de hoogte van de kinderbijslag aan de leeftijd. Schijnbaar is dat het geval. Terecht heeft de Staatssecretaris gezegd dat een dergelijke rigouze omschrijving van het systeem een diepgaande studie vereist en ook duidelijk een respons dient te hebben vanuit het achterland, vanuit het bedrijfsleven en te zijner tijd mogelijk een advies van de SER.

Ik erken, dat ik daarmee weliswaar iets van dat principe van aan leeftijd gebonden kinderbijslag dreig te accepteren, maar ik stel ook hierbij dat ik dit zie in het licht van de situatie waarin wij op dit ogenblik terecht zijn gekomen en de hardheid van de operatie die wij moeten uitvoeren. Alles afwegend zie ik dit voorlopig als een oplossing om de pijn zo goed mogelijk te spreiden, waarbij wij voor de langere termijn die nadere studies rustig kunnen afwachten. Ik zie er met belangstelling naar uit, te meer omdat daarbij de positie van het gezin met verschillende kinderen wat nauwlettender zal moeten worden gezien. Zonder meer komen wij er ook niet uit door een kinderbijslag naar leeftijd in te richten.

Ik heb geconstateerd dat de Minister ons duidelijk heeft gemaakt, dat hij niet erg bevreesd is, dat een maatregel zoals door ons amendement wordt beoogd, een duidelijk en hard loonpolitiek effect zal hebben, gelet op het percentage gezinnen waarom het gaat, in relatie tot het totaal aantal bij een c.a.o. betrokken personen. Wel wil ik hierbij opmerken dat het vanzelfsprekend is dat wij, als wij over enige maanden de

balans dienen op te maken in verband met de ontwikkelingen die zich per 1 juli kunnen voordoen, met name ten aanzien van de sociale verzekeringen, uiteraard verwachten dat de effecten van de thans voorgestelde regeling daarin moeten worden verwerkt en dat wij daarmee rekening zullen moeten houden.

De Staatssecretaris erkent overigens dat ons amendement belangrijke verzachtingen aanbrengt voor de groep van 16- en 17-jarigen en daarmee ook verbeteringen bevat. Men zie de effecten, vooral het verschil tussen het aanvankelijke effect van het regeringsvoorstel en dat van het door ons geamendeerde voorstel, te vinden in het staatje. De Staatssecretaris heeft gevraagd, of wij door het kiezen van intervallen van f 2500 per ander kind, in plaats van f 870, niet te forse sprongen dreigen te maken. Dit vereist inderdaad enige nadere toelichting. Duidelijk is dat de additionele kosten per kind niet door de kinderbijslag worden gedekt. Per kind ontstaat een tekort, dat groter wordt naarmate het kindertal groter is.

Deze vergrotingen van de intervallen leiden ertoe, dat met name in de modale sfeer een gezin met drie andere kinderen reeds bijna de maximum-toeslag kan krijgen. Wij doen dus een poging, naarmate het gezin groter wordt, de effecten van het regeringsvoorstel binnen zo redelijke mogelijke grenzen te houden. De offers worden redelijker verdeeld tussen kleine en grotere gezinnen, ook in de modale sfeer; ook nog bij inkomens van f 40.000 en bij bijzonder grote gezinnen zelfs nog bij f 50.000. De koopkracht wordt niet sterker aangetast dan echt onontkoombaar is.

Wij hebben echter geen moment ontkend, dat de koopkracht wordt aangetast. Daarmee komen wij echter terecht in de sfeer van de noodzaak van deze totale operatie. Wij kunnen niet blijven roepen, dat men overal terecht kan, als maar niet ons eigen stoepje wordt geveegd.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Erkent collega Hermesen ook, dat de koopkracht van de sociale minima hierdoor wordt aangetast?

De heer **Hermesen** (CDA): Ik erken, dat hierbij koopkrachteffecten voor de sociale minima optreden. Dit moeten wij echter bezien in het kader van het effect van de totale operatie voor 1979. Ik heb ook gezegd dat wij voor de situatie per 1 juli met die totale effecten rekening moeten houden.

De heer **De Korte** (VVD): Ik wil er de nadruk op leggen, dat de heer Van Kemenade een beetje de indruk wekt, dat de koopkracht van alle inkomens in het geding is. Het gaat om een aantal sectoren en wel die – dat heeft de heer Hermesen duidelijk gemaakt – waar het nog het gemakkelijkste kan.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): U handhaaft de koopkracht van de sociale minima, als men maar geen kind krijgt!

De heer **De Korte** (VVD): Neen, dat zeg ik niet. U weet namelijk even goed als ik dat de koopkracht van de sociale minima uitgerekend is voor gehuwden met kinderen en zonder kinderen. Het is duidelijk dat er voor de allergrootste groep – 80% – helemaal geen problemen zijn.

De heer **Hermesen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Voor zover ik kan nagaan heeft ons amendement tot gevolg dat in circa 100.000 gevallen de inkomens-toeslageregeling of enig effect krijgt, of een duidelijk beter effect krijgt, tegenover 72.000 gezinnen die dan ook gaan mee-offeren.

In verband met ons amendement is het ook van belang te weten dat in het rekest van de FNV – dat ons recent bereikte – nadrukkelijk wordt gesteld dat de toename van de inkomensgrens per afhankelijk kind uiterst gering wordt geacht – f 870 – en dat daarin heel sterk wordt gepleit voor een flinke verhoging van interval. Ik meen dat wij in dat opzicht de FNV op haar wenken kunnen bedienen.

De Staatssecretaris heeft nog een opmerking gemaakt naar aanleiding van het feit dat wij, indien een invalide 16- à 17-jarig kind schoolgaand is, bij de berekening van het inkomen voor de toekenning van de TS-regeling, een extra toekenning wilden zien voor een ander kind. Wij menen daarmee enigermate te honoreren dat ook in dat geval sprake kan zijn van bepaalde kosten die op de ouders van een invalide schoolgaand kind kunnen drukken en die niet door verstrekkingen geheel kunnen worden vergoed. Wij willen niet zo ver gaan als in het amendement van de heer Van Kemenade wordt voorgesteld om al deze invalide kinderen volledig onder de dubbele kinderbijslag te laten vallen. Wij hebben aanvankelijk met die gedachte gespeeld. Er is echter een interdepartementale studie op gang gebracht, die de positie van de invalide jeugdigen zal bezien en daarover zal rapporteren. Wij menen in dit stadium voor de totale groep niet verder te kunnen gaan.

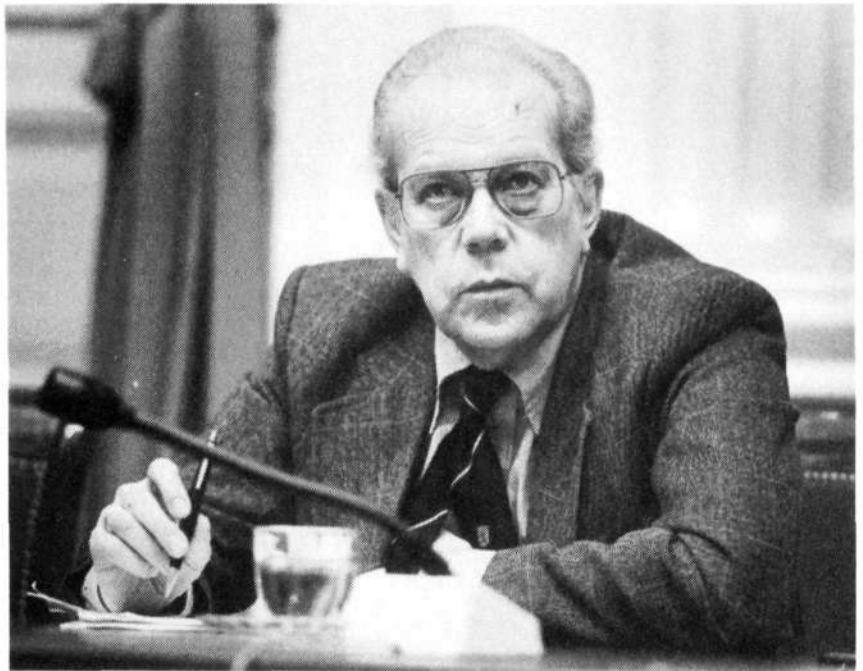
De Staatssecretaris heeft overigens onze motie in dat opzicht bepaald niet bestreden, maar eerder als een voor hem aanvaardbare oplossing beschouwd van een ook door hem als nijpend gevoeld probleem. Wij menen dat voor die 500 zwaar invalide kinderen die thuis zijn een regeling zoals in onze motie is voorgesteld, dient te worden getroffen, waardoor de inkomensachteruitgang wordt opgevangen.

De Staatssecretaris heeft daarbij gezegd dat hij erover denkt dat bedrag af te stemmen op de TS-regeling. Hij zal daarover, bij aanvaarding van onze motie, advies vragen van de Sociale Verzekeringsraad. Dit zal nodig zijn, willen wij tot een uitvoering van een dergelijke regeling komen. Ik wil wel een vraagteken zetten bij de bewoordingen waarin hij dat stelde. Als hij spreekt over een bedrag afstemmen op de TS-regeling, dan vrees ik dat hij toch weer denkt – ook voor deze 500 kinderen – die uitkering te kunnen afstemmen op het inkomen van de ouders. Ik merk op – en in dat opzicht ben ik benieuwd naar het advies van de SVR – dat een dergelijk inkomensgebonden element in de AAW, voorzover het is afgestemd op het inkomen van de ouders, mij oneigenlijk lijkt.

Ik vraag mij ook af of, gelet op de beperkte omvang van deze groep en vooral op het feit dat het hier duidelijk gaat om zeer zwaar gehandicapten en om echt zeer bijzondere kosten thuis, het nodig zal zijn dáár ook nog te komen tot inkomensafhankelijkheid, temeer omdat dit een ietwat vreemd element zal zijn in het kader van de AAW.

□

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Uit het nogal summiere antwoord van de Regering in eerste termijn blijkt dat ook de Regering van mening is dat haar plannen risico's inhouden voor de kans op onderwijsdeelname voor arbeiderskinderen en voor meisjes, maar tegelijkertijd is gebleken dat de Regering meent, alles afwegend, dat die risico's niet zo groot zullen zijn en dat ze in elk geval genomen moeten worden in het licht van het grotere belang van de omvang van de bezuinigingen en in het licht van het blijkbaar heilige fiscale-draagkrachtbeginsel. De Regering brengt anderzijds geen enkel argument op tafel om de mening dat die risico's niet zo groot zijn, hard te onderbouwen. Het enige dat tegen mijn betoog met betrekking tot die risico's is ingebracht, is het feit dat de invoering van

Minister Albeda van Sociale Zaken tijdens het debat over de beperking recht op meervoudige kinderbijslag en kinderaftrek ten aanzien van 16- en 17-jarigen

de dubbele kinderbijslag in de jaren '60 toen niet tot een duidelijke stijging van de onderwijsdeelname van 16- en 17-jarigen heeft geleid. Ook wordt wel beweerde (het is nu niet gedaan) dat die ongelijkheid in onderwijsdeelname ondanks het bestaan van de dubbele kinderbijslag toch maar voortduurt.

Het is duidelijk (en ik denk dat de Regering dit ook wel weet) dat beide argumenten geen hout snijden. Het feit dat gelijke onderwijskansen nog niet zijn gerealiseerd ondanks de dubbele kinderbijslag is natuurlijk geen reden om alles wat tot nu toe is bereikt, weer af te breken, ongedaan te maken; op die manier zou men de politie kunnen afschaffen omdat er nog criminaliteit bestaat. Integendeel! Het feit van het nog steeds bestaan van ongelijke kansen op onderwijsdeelname moet een aansporing zijn om verder te gaan en in elk geval vast te houden aan hetgeen tot nu toe met veel inspanning is verworven.

Van het argument dat invoering van de dubbele kinderbijslag in 1963 niet tot een duidelijke groei van de onderwijsdeelname van 16- en 17-jarigen op dat moment heeft geleid, heb ik per interruptie al de ondeugdelijkheid aangegeven, omdat wij ons moeten realiseren (en dit is geen onbelangrijk feit in dit verband) dat in 1963, in de eerste helft van de jaren '60, de leerplicht 9 jaar was, terwijl de MULO, de huishoudschool, de ambachtschool in het algemeen driejarig waren, zodat het

leeuwedeel van de kinderen toen op het beslissingsmoment stonden aan het einde van het 14e, begin 15e jaar. De Minister heeft gezegd, dat dit een wat te mechanistische redenering zou zijn. Over die grenzen heen zijn er natuurlijk telkens categorieën, maar buiten kijf blijft staan dat in ons onderwijsbestel van dat moment door de leerplicht en de opbouw van deze schooltypen, waarop het leeuwedeel van de kinderen zit waarover ik spreek, het beslissingsmoment heel duidelijk op het eind van het 14e jaar lag. Uit het feit dat de invoering van de dubbele kinderbijslag niet tot een onmiddellijke en sterke stijging van de onderwijsdeelname leidde, wordt dan ook naar mijn smaak eerder bewezen dat uitstel van verwachte inkomens toeneming niet stimuleert tot verdere onderwijsdeelname en wordt mijns inziens het risico van de huidige operatie eerder onderstreept dan ontkend.

De heer **Nijhof** (DS'70): Het schiftingsmoment ligt primair tussen basis- en secundair onderwijs. Dat was toen zo en dat is nu zo. Ik wijs op de bevindingen, neergelegd in het Talentenproject van Van Heek. Het gaat hier om categorieën die inderdaad in mindere mate tot verdere studie komen. Dit is niet te herleiden tot dat financiële moment, maar tot het genoemde schiftingsmoment dat eerder op 12-/13-jarige leeftijd ligt dan op 16-/17-jarige leeftijd.

Van Kemenade

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Allereerst ligt het schiftingsmoment, de keuze uit onze schooltypen in het nog steeds, helaas, categorale onderwijs, op 12-jarige leeftijd. Daarna is er een beslissingsmoment aan het eind van de leerplicht, in het algemeen aan het eind van de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Dat was aan het eind van het veertiende jaar en dat is nu het eind van het vijftiende jaar. Ruwweg 150.000 kinderen staan op dat moment voor die beslissing.

De heer **Nijhof** (DS'70): De uitkomst van die beslissing wordt merendeels bepaald door het soort van onderwijs dat men gevolgd heeft en niet door het feit of dan al of niet de kinderbijslag voordelig is. Dat is bepalend en dat weet de heer Van Kemenade net zo goed als ik!

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De heer Nijhof zegt dit wellicht op basis van 'het verborgen talent' van Van Heek, waaruit gebleken is, dat de inkomens niet samenhangen met de doorstroming. Als hij daarover goed geïnformeerd is, heeft hij zonder twijfel ook het artikel gelezen dat daarna verschenen is en dat een heranalyse geeft van de gegevens van Van Heek, waaruit blijkt, dat wel degelijk de inkomenscategorïeën mede van bepalend belang zijn voor het niet doorstromen van geschikte leerlingen naar het VHMO.

De heer **Nijhof** (DS'70): Aanstands kom ik hierop terug.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Dat moet de heer Nijhof doen. Ik kan hem lezing van de artikel aanbevelen; het staat in de Sociologische Gids.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dus, dat het argument van de Regering geen hout snijdt. Alles bijeen genomen zegt de Regering in feite, dat zij bereid is de risico's te nemen met de onderwijskansen van arbeiderskinderen en de onderwijskansen van meisjes en dus met vergroting van de jeugdwerkloosheid en vergroting van het volume van mensen die aanspraken moeten doen op sociale uitkeringen. Waarom? Dit doet zij niet om het beoogde bedrag van de bezuinigingen op de kinderbijslag te halen. Dat zou ook heel wel kunnen worden bereikt door voorstellen van het vorige kabinet – ik heb het al in eerste termijn gezegd – om de kinderbijslag/kinderaf trek tot een inkomensafhankelijk stelsel om te bouwen. Ook die operatie zou ruim 1 miljard opleveren. Ik zeg dit heel nadrukkelijk om te voorkomen,

dat sommigen, bij voorbeeld de heer Lubbers, buiten deze Kamer weer ten onrechte zouden vertellen, dat de Partij van de Arbeid alleen maar 'neen' zegt en geen alternatieven heeft. De zaak is, dat de Partij van de Arbeid, ook hierbij, andere politieke keuzen maakt. Het is beter, dat duidelijk te maken.

Neen, mijnheer de Voorzitter, die keuze wordt niet gemaakt, omdat anders het bedrag van bezuiniging niet zou worden gehaald, maar die keuze wordt uitsluitend en alleen gemaakt, omdat de Regering die inkomensafhankelijkheid niet wil en omdat de Regering, onder het vaandel van het fiscale draagkrachtbeginsel, niet de sterkste schouders met de zwaarste lasten wil beladen. Daarom alleen moeten onderwijskansen van arbeiderskinderen en meisjes in de waagschaal worden gesteld.

De consequenties van het standpunt van niet willen kiezen vóór inkomensafhankelijkheid van de kinderbijslag, waarvoor wij vandaag staan omdat er een andere keuze moest worden gemaakt, die de Regering ook heeft gemaakt, zijn niet alleen door ons onderkend. Ik geef dit graag toe. Op een vroeg moment is dit ook al gebeurd door verschillenden binnen het CDA. Daarom werden half april 1977 tijdens het CDA-congres over het verkiezingsprogramma 'Niet bij brood alleen', onder anderen door de toenmalige CDA-kamerkandidaten Beinema, Beumer, De Boer, Borgman, Faber, Van Houwelingen, De Kwaadsteniet en L. de Graaf voorbehouden gemaakt tegen artikel 111 van dat verkiezingsprogramma. Ik meen dat dit terecht was. Zij zagen toen blijkbaar de bui al hangen. Het is hoopvol, dat wij velen van hen vandaag als kamerleden in ons midden hebben, nu het er echt op aankomt, die bui te keren, die gok met onderwijskansen en jeugdwerkloosheid te voorkomen. Onze motie op stuk nr. 16 biedt hen daartoe de gelegenheid.

Zelfs de heer Van Leijenhorst, toch in het algemeen niet zo'n bezwaarde als het om dit soort zaken gaat, heeft nog verleden week in deze Kamer bij de behandeling van de onderwijsbegroting een ernstig pleidooi gehouden, waarin hij de Minister van Onderwijs heeft gewezen op de ernstige risico's van een eventuele eigen bijdrage voor de onderwijskansen van arbeiderskinderen. Ook de heer Van Leijenhorst zou wat dat betreft onze motie op stuk nr. 16 eens goed onder ogen moeten zien.

Ook de woordvoerders van CDA en VVD hebben – dit geef ik toe – zich maandag jongstleden bezorgd ge-

toond over de gevolgen van de regeringsplannen voor de onderwijskansen van 16- en 17-jarigen.

Zij hebben een onzes inziens onvoldoende – ik kom daar nog op – en op zich zelf zeer bezwaarlijke poging gedaan om daar iets aan te doen. Zij hebben voorgesteld de kinderbijslag voor eerstgeboren baby's van 0 tot en met 3 jaar te halveren en het daarmee vrijkomende bedrag toe te voegen aan de regeling tegemoetkoming studiekosten.

Het amendement roept op zich zelf zeer ernstige bezwaren op, zoals ook al buiten deze Kamer is gebleken. Als de heer Hermsen zo juist zei, dat hij de FNV tegemoet was gekomen, dan zou ik hem willen vragen het commentaar van de FNV en van het CNV op het totaal van de voorstellen nog eens na te gaan als hij het zo belangrijk vindt – en terecht – aan die organisaties tegemoet te komen.

Allereerst merk ik op dat de aanslag op de eerstgeborenen naar mijn indruk wel een buitengewoon ongelukkige greep is, omdat het hier uitgerekend om de duurste baby's gaat, zoals elk jong gezin zou kunnen bevestigen en zoals ook, als je informatie vraagt bij de gezinsraad en consumentenorganisaties, door deze zal worden bevestigd.

Zoals bovendien uit een tabel in de Volkskrant van vanmorgen blijkt – de indieners hebben zelf blijkbaar geen inkomenspolitiek plaatje van hun voorstellen gemaakt –, welke tabel is bevestigd door de Staatssecretaris, wordt door dit voorstel de koopkracht van de gezinnen met een minimuminkomen het volgende jaar met zo'n f 438 inclusief de effecten van de eerste fase.... Ik zie de heer De Korte aankomen. Ik denk dat hij weer met zijn f 78 komt.

De heer **De Korte** (VVD): Hoe komt het dat u deze getallen kent? Omdat ik ze al van tevoren in het eindverslag heb gevraagd. Waarom moet ik die dan nog eens vragen? Ik hoef dat toch niet twee keer te doen?

De heer **Van Kemenade** (PvdA): U hoeft dat natuurlijk niet twee keer te doen. Wij hebben in ieder geval een plaatje en het is duidelijk, dat u de cijfers niet ontkent. Gezinnen met een minimuminkomen gaan er ten gevolge van dit voorstel – halvering van de kinderbijslag voor eerstgeboren baby's – het volgende jaar met f 438 netto op achteruit en dan nog inclusief de voor hen gunstige effecten van de eerste fase. Gezinnen met een modaal inkomen – dat kan ook uit het prentje gelezen

Van Kemenade

worden – gaan er zelfs ruim f 500 netto op achteruit volgend jaar. Dat is een daling van de koopkracht voor die gezinnen met ongeveer 2,5% in het volgende jaar. Nogmaals, dit afgezien van de effecten van de eerste fase. Afgezien daarvan betekent het baby-amendement een inkomensvermindering voor iedereen met f 503 of ruim 3% voor de mensen met een minimuminkomen en ook met uitkeringen op het niveau van de sociale minima. Het betekent een daling van ruim 2,5% voor gezinnen met een modaal inkomen. Een modaal inkomen – het moet nog maar eens gezegd worden – is maar f 30.000 per jaar bruto.

Ik heb al bij interruptie gezegd, dat de regeringspartijen blijkbaar de koopkracht handhaven van de minima het volgende jaar, als je vooral als jong gezin maar geen kind krijgt. Als je wel een kind krijgt, wordt dat gestraft en zwaarder naarmate je minder verdient. Door dit amendement zullen gezinnen met een minimuminkomen er 3% op achteruitgaan, niet meegerekend de eerste fase. Gezinnen met een inkomen van f 75.000 zullen er ruim 1% op achteruitgaan. De inkomensafhankelijkheid ten voeten uit, maar dan wel in omgekeerde zin! De inkomensafhankelijkheid die het slechtste uitwerkt voor de mensen met de laagste inkomens.

De heer **De Korte** (VVD): Mag ik de heer Van Kemenade, die zo'n demonstratie geeft op dit punt, wijzen op wat er gebeurd is voor de 16- en 17-jarigen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Daar kom ik nog op.

De heer **De Korte** (VVD): Tot nog toe ontmoetten wij daar de grootste bezwaren van zijn kant, overigens terecht, vanwege de onderwijskansen. Bij de 0-, 1- en 2-jarigen is dat nog niet in het geding. Dat zou pas op 3-jarige leeftijd – peuterscholen en dergelijke – in het geding zijn. Ik heb begrepen dat juist de onderwijskansen zo'n belangrijk argument zijn. De heer Van Kemenade kan dat als oud-minister van Onderwijs ook het beste weten. Dan moet hij dat dan wel heel duidelijk erbij betrekken.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Daar kom ik nog op maar niet dan na van de Staatssecretaris gevraagd te hebben, of hij nog eens precies zou kunnen uitleggen hoe het eigenlijk zit met de bedragen die het baby-amendement oplevert. Wat zijn precies de bruto- en netto-revenuen die daarvan in 1979,

1980 en 1981 naar voren komen en wat voor gaten zullen er vallen ten gevolge van het baby-amendement in de meerjarenraming?

Afgezien van de bezwaren die ik zojuist heb geformuleerd en die grote groepen van de bevolking buiten deze Kamer in oproer hebben gebracht, omdat het ook voor hen volstrekt uit de hemel kwam vallen, worden ook door dit voorstel naar mijn mening de door mij in eerste termijn uitvoerig genoemde risico's voor de onderwijskansen van 16- en 17-jarigen en voor de jeugdwerkloosheid niet uitgebannen. Door de verhoging van het draaipunt naar f 40.000 resp. f 50.000 en door verhoging van de opslagen van f 870 naar f 2500 voor een ander kind wordt in het voorstel van VVD en CDA de inkomensachteruitgang van gezinnen met 1 kind en een minimumloon of een minimum sociale uitkering nog slechts voor 85% gecompenseerd – ik geef toe dat het meer is dan in het regeringsvoorstel – en van gezinnen met een modaal inkomen voor ongeveer 60%, zodat zij er nog altijd rond f 200 en rond f 800 netto per jaar op achteruit zullen gaan.

De heer **De Korte** (VVD): U noemt iedere keer weer de minst goede getallen. Bij het minimuminkomen ....

De **Voorzitter**: U hebt aanstonds ook nog een termijn.

De heer **De Korte** (VVD): Dat is waar, maar ik vind het toch jammer dat iedere keer ....

De **Voorzitter**: Als het iedere keer is, behoeft het niet herhaald te worden.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Bovendien wil ik ook best een gezin met drie kinderen met het minimuminkomen noemen, dat er f 325 per jaar op achteruit zou gaan.

Juist daar, juist bij kinderen uit gezinnen onder het modale inkomen is in dit verband het risico met betrekking tot de onderwijskansen het grootst, zoals ik in eerste termijn nogal uitvoerig heb aangetoond en zoals ook blijkt uit het rapport van het Sociaal-cultureel planbureau. Ik zou mijn collega's met name willen wijzen op tabel 3.3 uit dat rapport. Vooral de onderwijsdeelname van 16- en 17-jarigen uit de laagste inkomensgroepen – om met het Sociaal-Cultureel Planbureau te spreken: de eerste 4 à 5 inkomensdecilen; dat zijn de inkomens beneden modaal – is nog steeds verhoudingsgewijs bijzonder gering, namelijk tegen de 50%, terwijl het voor de inkomensgroepen al vlak daarboven zeer sterk oploopt tot ongeveer 80%. Bij de laagste inko-

mensgroepen liggen dan ook verreweg de grootste risico's. Die risico's zullen allereerst uitgebannen moeten worden, zoals wij in onze motie op stuk nr. 16 hebben voorgesteld.

Wanneer men daarboven – tot f 35.000, tot f 40.000 of tot f 50.000 – de compensatie wil verhogen, is dat op zich zelf best verdedigbaar, maar in veel mindere mate op grond van overwegingen met betrekking tot de onderwijskansen en zeker niet als dat ten koste gaat van de groepen beneden modaal, waarvan de onderwijskansen echt in het geding zijn.

Ik wijs er ook ten behoeve van de Regering nogmaals op, dat het ook om budgettaire redenen absoluut noodzakelijk is om elk risico ten aanzien van de onderwijskansen van kinderen uit de lage inkomensgroepen te vermijden. De groei van de onderwijsdeelname van de 16- en 17-jarigen tot en met 1981, die bepalend is voor de opbrengst van deze bezuinigingsvoorstellen, moet immers praktisch uitsluitend komen van de kinderen uit de lagere inkomensgroepen en vooral van de meisjes onder hen. Als die groei ten gevolge van deze maatregelen stagneert, wordt eenvoudig de geraamde opbrengst van netto 700 mln. niet gehaald en stijgen macro-economisch de kosten ten gevolge van extra sociale uitkeringen. Elk procent minder groei in de onderwijsdeelname – de Regering gaat uit van 3% groei per jaar, 9% in totaal vanaf 1979 – kost dan zeker 20 à 25 mln., zodat een niet onwaarschijnlijke halvering van die groei in 1981 ruim 100 mln. zou kosten en een zeer aanzienlijk bedrag uitmaakt in datgene wat de Regering denkt aan opbrengst te kunnen krijgen.

Het Sociaal-Cultureel Planbureau zegt op pagina 24 en 25: 'Dat de prijselasticiteit van de kans op onderwijsdeelname nul zou zijn, lijkt zeer onwaarschijnlijk, met name voor de lagere inkomensgroepen.' Iets verderop staat: 'Zelfs moet het mogelijk worden geacht, dat onder dergelijke omstandigheden de onderwijsdeelname van de groep 16- en 17-jarigen terugloopt.' Terugloopt, mijnheer de Voorzitter, dat wil zeggen: 200 mln. minder opbrengst. Zover ben ik niet eens durven gaan. Natuurlijk is over die prijselasticiteit en over de precieze invloed van de financiële drempel op de onderwijsdeelname van 16- en 17-jarigen niets met zekerheid te zeggen. Het gaat om de vraag, of men bereid is de gok te wagen, het risico te nemen. Wij zijn daartoe voor deze groepen niet bereid. Nu het er echt op aankomt, hebben wij daartegen ernstig gravamen.

Van Kemenade

Daarom hebben wij een motie ingediend, nogmaals, als een minimale garantie om dat te voorkomen. Wij pleiten er bij de Kamer voor, die minimale garantie zeker te stellen. Het kan en mag toch niet waar zijn, dat wij in 1978 in deze Kamer een maatregel treffen, die de onderwijskansen van arbeiderskinderen, van meisjes onder hen, vermindert, na alles, wat zeer velen daarvoor hebben gedaan en nog zouden moeten doen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil iets zeggen over de consequenties van de afschaffing van de dubbele kinderbijslag voor invalide kinderen. De collegae Hermesen en De Korte hebben een motie ingediend om de gevolgen voor de 500 niet studerende thuiswonende invalide kinderen via de AAW op te vangen. Ook wij zijn in principe voor een oplossing voor de 16- en 17-jarigen invalide kinderen via de AAW, maar wij vinden, dat deze motie zich ten onrechte beperkt tot de zeer kleine groep niet-studerende invalide kinderen. Vele argumenten, die collega Hermesen met betrekking tot de extra kosten voor invalide kinderen ook in de schriftelijke stukken heeft gehanteerd, hebben ook evenzeer betrekking op studerende invalide kinderen, zeker als voor hen dubbele kinderbijslag komt te vervallen.

De heer **Hermesen** (CDA): Maar duidelijk niet met hetzelfde gewicht.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De gedachte, dat niet-studerende invalide kinderen in het algemeen een zwaardere lichamelijke of geestelijke handicap hebben, is in het algemeen niet juist, zoals de heer Hermesen dit bevestigd had kunnen krijgen, als hij daarover informatie zou hebben ingewonnen bij de ANIB en de Gehandicaptenraad, zoals ik dat heb gedaan. Het al of niet studeren van invalide 16- en 17-jarigen is bepaald niet alleen afhankelijk van de aard van de handicap, maar bijvoorbeeld ook van de beschikbaarheid van voor deze kinderen aangepaste onderwijsvoorzieningen en dus van de vraag, of je in de stad of op het platteland woont.

De heer **Hermesen** (CDA): In mijn motie komt dat duidelijk tot uiting. Ik heb niet alleen gesproken over degenen, die niet in staat zijn onderwijs te volgen, maar ook over degenen die niet in staat zijn adequaat onderwijs te volgen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De kosten die verbonden zijn aan de handicap komen niet alleen voor bij niet-

studerenden, maar duidelijk ook bij studerende kinderen. In sommige gevallen zijn die kosten zelfs hoger, want bij voorbeeld de kosten als gevolg van het mee kunnen doen aan het maatschappelijke verkeer – terecht heeft de heer Hermesen daarover gesproken – kunnen voor studerende invalide kinderen wel eens hoger zijn. Beperking van de oplossing tot die kleine groep is budgettair wel aantrekkelijk, maar ik acht het niet rechtvaardig. Bovendien zit er een gevaarlijk element in. Louter financieel gezien – ik wil het niet overdrijven – maakt men het voor deze groep aantrekkelijker om niet naar school te gaan. Ik zou dat op geen enkele wijze willen bevorderen.

De heer **Hermesen** (CDA): Dit argument speelt ter zake van het al of niet schoolgaand zijn geen rol. Het financieel argument speelt juist in die situatie een geringe rol. Ouders zijn zelfs bereid een groter offer te brengen, opdat het kind naar school kan gaan. Als het maar enigszins mogelijk is, laat men het gehandicapte kind onderwijs volgen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Uitstekend, maar ik zou dan ook wat dat betreft geen onderscheid willen maken voor zover men niet studeert en wel studeert, omdat dat ook onaantrekkelijke aspecten heeft. Daarom beoogt het door mij ingediende amendement het verlies van de dubbele kinderbijslag voor alle 16- en 17-jarige invalide kinderen ongedaan te maken, waarbij uiteraard – ik zeg dit met nadruk aan het adres van de Regering – een cumulatie van uitkeringen door maatregelen in de regeling tegemoetkoming studiekosten zou moeten worden voorkomen.

Wij zijn graag bereid om een en ander opnieuw in overweging te nemen naar aanleiding van de resultaten van de studie die door de Regering is aangekondigd over gezinnen met thuiswonende gehandicapte kinderen. Wij menen echter dat het niet aangaat, vooruitlopend op die studie, nu al de extra kinderbijslag voor deze groep te laten vervallen.

Vervolgens wil ik iets zeggen over de studiefinanciering. Die is weliswaar nu bij de behandeling van de tweede fase niet aan de orde, vooral ook niet omdat de Staatssecretaris heel duidelijk heeft aangetoond, dat deze tweede fase geen effecten heeft op het nu vigerende stelsel voor studiefinanciering, noch op de omvang van de gelden, beschikbaar voor de studiefinanciering, noch op individuele uitkeringsgevallen. Zij is echter in het licht

van de binnenkort te verwachten voorstellen over de derde fase wel degelijk van belang. Ik heb in eerste termijn betoogd, dat de wet op de studiefinanciering dringend noodzakelijk is, dat er een zeer nauwe samenhang bestaat tussen de definitieve regeling van kinderbijslag en kinderaf trek en een regeling van de studiefinanciering en dat daarom de Kamer tegelijk met de voorstellen over de derde fase moet kunnen oordelen over de definitieve regeling van de studiefinanciering. Ik heb de Minister van Onderwijs en Wetenschappen vanmiddag bij interruptie gevraagd, of zijn concrete voorname, waarover de Staatssecretaris sprak, een wettelijke regeling zouden inhouden. Hij hoopte dat die een wettelijke regeling zouden kunnen inhouden voor het volgende jaar, maar hij wilde niets beloven. Aangezien de Regering zich voorneemt wel met definitieve voorstellen inzake de derde fase te komen in de loop van 1979, willen wij gegarandeerd hebben dat het parlement tegelijkertijd en te zelfder tijd kan oordelen over twee zo nauw samenhangende voorstellen. Ik heb het genoeg u, mijnheer de Voorzitter, een motie ter zake te overhandigen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Van Kemenade, Nypels en Jansen wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over wetsontwerp 15 344;

van oordeel, dat er een nauwe samenhang bestaat tussen de herstructurering van de kinderbijslag en de kinderaf trek en een regeling van de studiefinanciering voor alle studerende vanaf 18 jaar;

van oordeel, dat een nieuwe wettelijke regeling van de studiefinanciering dringend geboden is;

van oordeel, dat in de afgelopen jaren door regering en parlement terzake reeds voldoende voorbereidingen zijn getroffen o.a. in het kader van de gedachtenwisseling met betrekking tot Kamerstuk 12 778;

nodigt de Regering uit, om tegelijk met de voorstellen voor de zogenaamde derde fase van de herstructurering van kinderbijslag en kinderaf trek een wet op de studiefinanciering in te dienen, en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 19.

Van Kemenade

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik rond af. De Kamer staat vandaag voor een beslissing die in vele opzichten aanzienlijk ingrijpender is dan veel voorstellen die wij in de afgelopen maanden als uitwerking van Bestek '81 op ons bord hebben gehad. Aanzienlijk ingrijpender zelfs in sommige opzichten dan de grote discussie die in deze Kamer vorige week is gevoerd over de half procent korting op de sociale uitkeringen. Aanzienlijk ingrijpender niet alleen vanwege de financiële consequenties van dit voorstel voor het besteedbaar inkomen van mensen met kleine inkomens, maar aanzienlijk ingrijpender vooral, omdat wij hiermee vind ik raken aan het hart van het sinds vele jaren door veel kabinetten gevoerde welzijnsbeleid, namelijk de bevordering en de verbetering van gelijke kansen op onderwijs voor iedereen en natuurlijk vooral voor de kinderen, die daaraan tot nu toe in onvoldoende mate zijn toegekomen: arbeiderskinderen, kinderen uit de laagste inkomensgroepen en in het bijzonder meisjes onder hen. Het gaat hierbij niet zo maar om weer een consumptiegoed uit de welvaartsstaat, het gaat om deelname aan onderwijs. Onderwijs dat niet ideaal is en zeker niet alleenzelligmakend, maar onderwijs dat wel in onze samenleving een van de belangrijkste voertuigen is voor het verkrijgen van een maatschappelijke loopbaan, voor werk, voor inkomen, onderwijs vooral ook dat een van de belangrijkste mogelijkheden is juist voor deze kinderen om kennis en vaardigheden te verkrijgen die men nodig heeft om in onze samenleving mee te kunnen doen, om niet afhankelijk, niet weerloos te zijn, maar om mondig te kunnen zijn en samen verantwoordelijk.

Ik kan mij niet voorstellen, dat de meerderheid van deze Kamer vandaag bereid en in staat zou zijn om de kans daarop, vooral voor arbeiderskinderen en voor meisjes onder hen, weer te verslechteren of het risico daarop wil lopen.

□

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De drie bewindslieden wil ik graag bedanken voor hun antwoorden. De onderhavige maatregel is van vitaal belang voor Bestek '81 als geheel. Deze opmerking van de Minister wil ik dik onderstrepen. De vorige week is een eerste belangrijke stap gezet door het aannemen van de voorshotwet met betrekking tot de 0,5%

opshoning van de sociale uitkeringen. Vandaag kan een nieuwe stap bij wet worden gezet. Het gaat nu om het moeilijkste en meest weerbarstigste gedeelte van de bestek-operatie: de overdrachtsuitgavenombuiging.

Daarin is het vorige kabinet, waarvan de heer Van Kemenade een belangrijk lid was, nu uitgerekend niet geslaagd. De 1%-operatie beoogde een f 7,5 miljard-ombuiging waarvan f 4,5 miljard in de sociale sfeer. Van die f 4,5 miljard zijn door dat kabinet f 4 miljard doorgeschoven naar dit kabinet. Was het toen allemaal maar meer voortvarend en vooruitstrevend aangevat, mijnheer de Voorzitter, dan zaten wij nu niet met deze trieste erfenis. Pikant is wat de heer Duisenberg, een collega van de heer Van Kemenade in dat kabinet, gisteren in de 'NRC' stelde: met het uitzicht op teruglopende aardgasinkomsten en de enorme financiële opgaven, die de chips-ontwikkeling aan onze industrie stelt, is er nog veel méér nodig. Kortom, mijnheer de Voorzitter, het was een pleidooi voor wat ik al in eerste termijn stelde, een Bestek 2000.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Nu doet u weer de suggestie, dat wij nee zouden zeggen tegen de bezuiniging op de kinderbijslag. Ik heb een- en andermaal duidelijk gemaakt, dat de manier waarop dit gebeurt essentieel is. Inderdaad, wás het maar eerder gebeurd, dan hadden wij nu een inkomensafhankelijk stelsel gehad!

De heer **Dolman** (PvdA): De heer De Korte heeft nu ongeveer zeven keer in verschillende debatten gezegd, dat het vorige kabinet 'maar f 4,5 miljard had ingevuld'. Dat hebben wij gedaan in één jaar, terwijl die f 10 miljard van de heer De Korte wordt uitgesmeerd over een vierjarige periode. Het komt dus neer op f 2,5 miljard per jaar, ongeveer de helft van wat wij deden.

De heer **De Korte** (VVD): U weet natuurlijk ook wel, dat die 1%-nota tot doel had, het over een aantal jaren te spreiden. Die f 7,5 miljard wilde u toch niet in één jaar realiseren? Als dat het geval was geweest was de opstand in het land terecht groot geweest.

De heer **Dolman** (PvdA): Die f 4 miljard zijn gerealiseerd.

De heer **De Korte** (VVD): Ja, maar die f 7,5 miljard waarvoor u toen stond, zijn niet gerealiseerd. Er is f 4,5 miljard van doorgeschoven en dat waren nu juist de moeilijkste posten.

De heer **Dolman** (PvdA): U geeft dus toe, dat er in één jaar f 3 tot f 4 miljard is gerealiseerd?

De heer **De Korte** (VVD): Ja, ik geef toe, dat er f 3 miljard is gerealiseerd op gemakkelijke posten.

De heer **Dolman** (PvdA): Het gaat erom, dat u vergelijkt wat er in één jaar is gerealiseerd en wat er naar u hoopt in vier jaar kan worden gerealiseerd. Er zit in de vergelijking, die u zojuist deed, demagogie en leugenachtigheid.

De heer **De Korte** (VVD): Neen, het ging om niveauveranderingen over een periode van vier jaar. Op de laatste bladzijde van Bestek '81 wordt dat heel aardig weergegeven en ik verwijs u daarnaar.

Juist voor onze kinderen is herstel en gezondmaking van de economische basis van het allergrootste belang.

Ombuigingen in de sfeer van de kinderbijslagvoorzieningen zijn een middel tot dat doel. Ten aanzien van degenen, die het dichtst bij toetreding tot de arbeidsmarkt staan, past extra waakzaamheid. Laten wij niet de Bestek-doelstelling – intomen van de groei van het aantal in-actieven – frustreren door met dit middel het doel voorbij te schieten. Kortom, laten we zorgvuldig omspringen met de belangen van de oudste kinderen van 16 en 17 jaar.

De heer Van Kemenade heeft gepleit voor inkomensafhankelijkheid van de bijlagen. Die discussie hebben wij uitgebreid gehad bij de bespreking van de eerste fase. Ik herinner mij het fiscaal-filosofische betoog van Staatssecretaris Nootboom. Ik geloof dat wij allen van dat betoog hebben genoten. Ik deel de tegenargumenten van de beide bewindslieden van Sociale Zaken volledig, met name de volgende twee. Allereerst de kwestie van het fiscale draagkrachtbeginsel en in de tweede plaats, dat de positie van de middengroepen sterk zou worden aangetast. Want natuurlijk zal dan het draaipunt bij die inkomens worden aangetast. De heer Van Kemenade is voor middenscholen, maar kennelijk niet voor middengroepen. Dat zij zo. Ik wil uitdrukkelijk het argument van de middengroepen noemen. De heer Van Kemenade hoort mij steeds over de middengroepen spreken. Het argument dat het kabinet geen inkomensafhankelijkheid kan doorvoeren omdat de VVD de hoogste inkomens – bij voorbeeld het inkomen van de heer Van Kemenade toen hij nog hoogleraar was – wil sparen, vind ik gewoon op het beledigende af voor mijn partij. De VVD is een volkspartij! Niet voor niets hebben wij kiezers, die voor de helft beneden de inkomensgrens van f 35.000 zitten.

De Korte

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Wilt u dan nog eens even kijken naar de inkomenseffecten van het 'baby-amendement'? 2,7% negatief voor het minimumloon en 1,9% voor inkomens boven de f 75.000.

De heer **De Korte** (VVD): Ik spreek over de argumentatie, die u hebt gebruikt tegenover het kabinet, nl. dat het kabinet die inkomensafhankelijkheid niet kon doorvoeren omdat de VVD de hoogste inkomens wil sparen. Ik heb het steeds over de middeninkomens. Als u kijkt naar de gevolgen van het amendement van de VVD en het CDA voor de onderste inkomensgroepen – omdat als het gaat om de onderwijskansen van hún kinderen – dan ziet u waar wij voor staan!

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Dan zie ik inderdaad waar u voor staat: Een neergang van 5% voor de inkomens van f 40.000 en voor de inkomens van boven de f 75.000.

De heer **De Korte** (VVD): Wij wilden het inkomensprentje verbeteren waar de Regering op uit is gekomen. Het is voor de groepen tussen modaal en f 40.000 veel ongunstiger. Dat moet u nu vergelijken. Daar gaat het om. U hebt natuurlijk terecht gesproken over de onderwijskansen bij de laagste inkomens, maar daar vlak boven, bij de lagere middengroepen, geldt deze problematiek evenzeer. U weet dat alle effecten van gezinstoelagen e.d. daar ophouden.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Hoeveel procent in die groepen neemt deel aan het onderwijs?

De heer **De Korte** (VVD): Het zal daar wat hoger liggen. U hebt zoëven de cijfers genoemd, maar desalniettemin gelden uw argumenten ook voor die groepen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Nee, niet 'desalniettemin', de cijfers zijn anders!

De heer **De Korte** (VVD): Natuurlijk, maar dat neemt niet weg dat ook daar een bepaald percentage niet aan verder onderwijs deelneemt. Daar wil ik op wijzen.

De **Voorzitter**: Ik wil vragen om, zeker op dit moment, niet in herhalingen te treden.

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Juist vanwege onze zorg voor de verwaarloosde middengroepen ben ik zeer verheugd met de aankondiging van de Staatssecretaris van Financiën dat er een studie wordt ver-

richt naar de invloed van allerlei cumulatieve effecten van inkomensafhankelijke toe- en bijslagen. De marginale druk voor de middeninkomens blijkt ontmoedigend hoog. Zonder rekening te houden met de tertiaire inkomenseffecten zal in 1979 de verhouding tussen het netto-loon van een minimuminkomen en dat van anderhalf maal modaal loon – het gaat om 9 van de 10 werknemers – 1: 1.9 zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de Staatssecretaris gevraagd reeds bij de derde fase de uitgangspunten te betrekken, die ons inziens de toekomstige kinderbijslagregeling moeten schragen. Hij spreekt nu echter van een vierde fase. Dat lijkt mij geen goede ontwikkeling. Als wij het ondoorzichtige woud van regelingen, dat nu gaat ontstaan, proberen eenvoudiger te maken, moeten wij dat goed en volledig doen.

Waarom kan de Staatssecretaris die derde fase, die vereenvoudigingsfase, niet opdelen in twee parten, nl. in het vereenvoudigen van de regelingen voor reeds opgroeiende kinderen én in het op een nieuwe leest schoeien (met medeneming van leeftijdsdifferentiatie als criterium, naast rangorde en minimum gezinswelvaart) van de regeling voor nog niet geboren kinderen? Ik vraag de Staatssecretaris met nadruk om hierover nog eens na te denken en zijn oordeel hierover te geven. Dit alles hoeft niet achter elkaar, maar kan parallel geschakeld worden. Het zou anders alleen maar tot tijdelijke verliezen leiden. Ik blijf dan ook hameren op die differentiatie naar leeftijd als een rechtvaardige basis voor het nieuwe stelsel. Ik heb al gezegd: een baby kost beduidend minder dan een basisscholier van 6, die kost minder dan een mavo-scholier van 12 en die weer minder dan een 16- of 17-jarige in het voortgezet onderwijs. Ik zie dat de heer Nypels in dezen – dat gebeurt meer de laatste tijd – principieel met ons gelijk oploopt.

Bij aanvaarding van het amendement op stuk nr. 18 zetten wij bovendien een eerste stap in de richting van zo'n differentiatie, d.w.z. reeds bij de vereenvoudiging van de bestaande regelingen in 1980 moet er wel degelijk rekening mee gehouden worden als ons amendement wordt aangenomen.

Evenals de heer Van Kemenade heb ik mij van het allereerste begin ongerust getoond over het risico van schade voor de onderwijskansen van 16- en 17-jarigen door deze maatregel.

Die risico's moeten zoveel mogelijk worden weggenomen. Zekerheid is er natuurlijk nooit, want dan moet de

maatregel als zodanig niet worden genomen. En dan nog, mijnheer Van Kemenade, het zit hem niet alleen in de financiën – uiteraard zijn die wel belangrijk – maar ook in de mogelijkheden die onder andere de overheid biedt voor het volgen van verder onderwijs. Daarom zijn wij zulke voorstanders van het nieuwe beroepsdagonderwijs voor 16- tot 18-jarigen dat het kabinet wil realiseren. Dat helpt namelijk ook!

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De middelen daarvoor wilt u ook structureel garanderen?

De heer **De Korte** (VVD): U moet niet zeggen 'als aan die financiële prikkel voldaan is, dan zit het wel goed'.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Ik sprak over de financiële middelen voor het onderwijs waarop u doelde.

De heer **De Korte** (VVD): Ons amendement is er mede op gericht om dat mogelijk te maken. U moet maar naar de inkomenseffecten kijken.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Er wordt met die onderwijsvoorziening – ik begrijp wel dat u het argument even wilde gebruiken – een begin gemaakt met proefprojecten, maar structureel is er financieel niets gegarandeerd.

De heer **De Korte** (VVD): Goed, maar het gebeurt dan toch maar. We moeten niet alleen hameren op het financiële aspect, waar u steeds op hamert, maar ook op het andere aspect, nl. wat er met name voor deze groep in dat voortgezet beroepsdagonderwijs gerealiseerd kan worden. Als wij spreken over de ontplooiing van het individu, dan vraagt dat onderwijs dat bij de kinderen past en aansluiting geeft op de latere ontplooiing in de samenleving, dus op het werk. Dan moet er wel werk zijn. Daarvoor moet Bestek '81 een nieuwe aanzet geven, met name door duizenden nieuwe arbeidsplaatsen in de marktsector te laten ontstaan, want daar is, zoals bekend, de inkrimping het allergrootst geweest. De heer Van Kemenade zegt 'gelijke kansen op onderwijs'. Ik zeg 'gelijke, eerlijke kansen op onderwijs, maar daarna ook eerlijke kansen op werk'. Als men mensen opleidt, is het ook reuze belangrijk dat er werk is. Daar gaat deze operatie ten slotte om. Het is dus niet of/of, maar en/en; je moet het samen wegen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Ik spreek niet over de omvang van het bezuinigingsbedrag, maar over de manier waarop. Die 1 mld. kan ook op een andere manier worden gefinancierd en al die duizenden arbeidsplaat-

De Korte

sen, waar u zo roerend over spreekt, kunnen daarmee worden gerealiseerd en tegelijk de onderwijskansen worden behouden.

De heer **De Korte** (VVD): Ik mag van de Voorzitter niet in herhalingen vervallen....

De **Voorzitter**: Dat wilt u ook niet!

De heer **De Korte** (VVD): Inderdaad, mijnheer de Voorzitter, het is eigenlijk ook niet nodig, want iedereen luistert goed.

Om nu de risico's van het schaden van onderwijskansen zo goed als weg te nemen, hebben VVD en CDA samen het amendement op stuk nr. 18 ingediend. Dit amendement beoogt de leeftijdstoelagenregeling, waarop ook de PvdA heeft gewezen in de voorlopige en eindverslagen, fors uit te breiden en te verbeteren. Het gaat ons om een verdubbeling van het uitgetrokken nettobedrag van op dit moment ruim 100 mln. tot 200 mln. De dekking zoeken wij aan de onderkant van de leeftijdscategorieën, de 0-, 1- en 2-jarige eerstgeborenen.

Ik noem nu de voordelen. In de eerste plaats wordt de steil aflopende leeftijdstoelage tot f 34.000 door ons amendement pas nul bij f. 40.000, een verbetering voor de middeninkomens derhalve tussen die twee bedragen, dat wil zeggen zo rond de ziekenfondsgrens. In de tweede plaats krijgen de grotere gezinnen in de lagere en middengroepen meer soelaas. De modale inkomenstrekker met vier kinderen krijgt nu een leeftijdstoelage die bijna maximaal is, namelijk 85%. Wij streven dus naar compensatie tot het modale inkomen bij die gezinsomvang. In de derde plaats krijgen de invalide studerende 16- en 17-jarigen een extra tegemoetkoming. Zij gelden als een extra 'ander' kind. Ik hoop dat hieraan in de praktijk – de Staatssecretaris plaatste hierbij enige vraagtekens – toch uitvoering kan worden gegeven.

In de vierde plaats stevenen wij hiermee af op structurele verbetering van het kinderbijslagstelsel via differentiatie naar leeftijd. In de vijfde plaats introduceren wij een verbreding van deze ombuigingsmaatregel naar een groter aantal gezinnen met de in onderhoud goedkoopste kinderen. Je kunt spreken van uitbreiding van het uitgangspunt van Bestek '81, dwz. van ouders naar draagkracht. Het gaat dan om inschakeling van de 'horizontale draagkracht'.

De Staatssecretaris heeft gewezen op de inkomensmutaties met betrekking tot de gezinnen met 0-, 1- en 2-jarigen – de heer Van Kemenade heeft er zoëven ook nog wat over gezegd – waarbij wij uit zorgvuldigheidsoverwegingen de eerstgeborenen gekozen hebben bij de halvering. De Staatssecretaris noemde nog het nadeel, dat in 1981 een netto-verschil van 8 mld. tussen inkomsten en uitgaven zal bestaan. Ik wijs erop, dat in 1982 een overschot van 12 mln. zal bestaan. Dus structureel zit de zaak het zonder meer goed.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De heer De Korte heeft gezegd, dat hij juist uit zorgvuldigheidsoverwegingen de eerstgeborenen heeft gekozen. Zou hij dat eens kunnen uitleggen?

De heer **De Korte** (VVD): De heer Van Kemenade heeft in het eindverslag kunnen lezen – ik vind dit weerspiegeld in het voorstel van D'66 – dat wij oorspronkelijk verder hadden willen gaan met de differentiatie naar leeftijd. Dan zou ook het ombuigingsbedrag aanzienlijker zijn geweest en had de bijslag voor 16- en 17-jarigen verhoogd kunnen worden. Hierbij spelen echter ook rangordeaspecten een rol. Wij vonden het op zo'n korte termijn niet zorgvuldig, die aspecten per amendement te regelen. De Staatssecretaris heeft om meer tijd voor studie gevraagd. Dat is de zorgvuldigheidsoverweging geweest, waarop ik doelde.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Is het anderszins niet een erg ongelukkige greep, omdat het waarschijnlijk ook naar de mening van de heer De Korte om de 'duurste' babies gaat?

De heer **De Korte** (VVD): Ik denk inderdaad dat het oudste kind de meeste kosten met zich meebrengt. Ook speelt het aspect van de gezinswelvaart een rol. De bijslag is nooit geheel kostendeckend geweest, ook niet die voor het tweede kind. Er is altijd een deel dat de ouders moeten opbrengen. In die sfeer kun je je voorstellen dat de optel- en aftreksom met zich kan meebrengen, dat de tweede kinderen samen met de eerste kinderen toch relatief duurder worden.

De heer **Van Kemenade** (VVD): De heer De Korte spreekt van gezinswelvaart, als het gaat om jonge gezinnen, dus gezinnen die pas een kind hebben?

De heer **De Korte** (VVD): De heer Van Kemenade is niet vanaf het begin bij deze discussies over de kinderbijslag geweest, dan zou hij weten dat hierbij naast het aspect van rangorde ook het aspect van de gezinswelvaart een rol speelt. Dat is een van de uitgangspunten voor dit systeem. Een uitgangspunt is daarmee ook dat niet de volledige kosten worden vergoed.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Neen, maar de heer De Korte zal het toch met mij eens zijn, dat de gezinnen waarom het gaat, gemiddeld de gezinnen zijn met de laagste inkomens.

De heer **De Korte** (VVD): Dat ben ik met de heer Van Kemenade eens. Het gaat om de duurste baby.

Ik wil er alleen op attenderen, dat men ook naar de gezinswelvaart moet kijken. De kosten worden nooit geheel gedekt. Dat zijn de zorgvuldigheidsoverwegingen die wij in het geding hebben gebracht.

Wie minder ombuigt, moet in dezelfde sector compensatie vinden. Dat is onze Bestek '81-filosofie. Wij hebben die de afgelopen drie weken herhaaldelijk naar voren gebracht om de f 10 miljard – eigenlijk een minimum-pakket – overeind te houden. Zoals gezegd, zoeken wij de compensatie in de halvering van de kinderbijlagen voor 0-, 1- en 2-jarigen eerstgeborenen. Met klem houd ik elke demografische reden voor halvering van mij. De argumentatie van het kabinet dat bij 16- en 17-jarigen nu geen achteruitgang, maar een uitstel van inkomensstijging optreedt, geldt veel zuiverder voor 0-, 1- en 2-jarigen. Voor 16- en 17-jarigen is het niet zeker dat zij doorleren en dus de meervoudige bijslag voor 18-jarigen zullen ontvangen. Voor 0-, 1- en 2-jarigen is het zeker dat zij allen op 3-jarige leeftijd meer bijslag ontvangen. Ik wijs er dus uitdrukkelijk op dat het steeds om nieuwe gevallen gaat.

Ik blijf het verstandig vinden dat de leeftijdstoelagen aan de prijzen worden gekoppeld. Het Bestek '81 inkomensbeleid is immers gebaseerd op koopkrachtgarantie (dus op het bestand zijn van de inkomens tegen de prijzeninflatie) voor de inkomens en uitkeringen tot modaal toe.

Ik meen dat wij met onze motie op stuk nr. 15 en met ons amendement op stuk nr. 18 voor invalide kinderen alleszins met hun moeilijke en uitzonderlijke positie rekening hebben gehouden. Ik kan mij overigens goed voorstellen dat de Staatssecretaris nog een advies wil vragen van de Sociale Verzekeringsraad.

Het amendement van de heer Van Kemenade op stuk nr. 12 gaat ons te ver. Het kost f 20 à f 25 miljoen.

Zal ons amendement invloed uitoefenen op de komende loononderhandelingen? Ik meen van niet. Het gaat om een partje van alle gezinnen,

De Korte

10 %. Dat mag geen invloed uitoefenen op de komende loononderhandelingen. Dit zou natuurlijk wel het geval zijn bij een bevrozingsmaatregel, zoals is voorgesteld door de heer Nypels op stuk nr. 14.

De heer **Jansen** (PPR): Van wie mag dat niet? Van u niet?

De heer **Van Dis** (SGP): Moreel mag dat niet!

De heer **De Korte** (VVD): Inderdaad, moreel mag dat niet.

De heer **Jansen** (PPR): En wie legt de criteria aan van wat moreel wel of niet verantwoord is?

De heer **De Korte** (VVD): Ik wil niet in de loononderhandelingen treden. Dat is mijn taak niet. Ik mag wel als parlementariër en als burger een moreel oordeel daarover uitspreken. Ik hoop tenminste dat dit mag van u.

De heer **Jansen** (PPR): Maar uw morele oordeel zal in dit opzicht zeker niet altijd worden gevolgd of gedeeld. Ik deel uw oordeel niet.

De heer **De Korte** (VVD): Ik zou het jammer vinden als u een ander oordeel op dit punt hebt, maar het is uw goed recht.

De heer **Jansen** (PPR): Daar kunt u een tijdje over blijven treuren.

De heer **De Korte** (VVD): Maar ik ben ook wel eens vrolijk over andere dingen die u zegt.

Mijnheer de Voorzitter! Deze bevrozing, zoals door de heer Nypels voorgesteld, betreft alle bijlagen en zal dus doorwerken in het inkomen van de modale werknemer met twee kinderen. Wat dan via de ombuigingen wordt binnengehaald, gaat op het loonfront weer verloren. Door deze achterdeur blijft het netto-resultaat aanzienlijk achter. Dat mag onder geen beding gebeuren. Dit is een vitaal onderdeel van Bestek '81. Bestek '81 is een vitaal onderdeel van het weer op een hechte en gezonde leest schoeien van onze sociaal-economische huishouding, inclusief ons gehele sociale zekerheidstelsel. Het is ombuigen of barsten; het is nu of nooit!

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik begin met een woord van erkentelijkheid voor de antwoorden van de bewindslieden. Ik vind dit op zijn plaats, zij het dat ik mijn teleurstelling erover wil uitspreken dat de bewindslieden niet zijn ingegaan op wat door mij als wezenlijk bijdrage – rakend de fundamentele basis van ons

zijn en welzijn in deze wereld – aan de orde is gesteld. Het was uiteraard niet de bedoeling dat min of meer vrijblijvend daarvan kennis kon worden genomen en dat daarna kon worden overgegaan tot de orde van de dag. Wij hadden een positieve reactie op prijs gesteld en wij vragen dan nu daarom.

Uit de discussie is gebleken dat met name de waardering over de invloed van het ombuigingsvoorstel op de onderwijsdeelneming – de zogenaamde onderwijskansen – zeer sterk subjectief bepaald is. Mijn vraag in eerste termijn om ter zake meer gericht onderzoek te laten verrichten, was daarop gebaseerd.

Niet dat hiermee elke subjectiviteit zou zijn verdwenen, maar opdat hierdoor een beter inzicht in de verbanden kan worden verkregen. Daarop heb ik, voor zover ik kon nagaan, geen antwoord gekregen.

Mijn tweede opmerking behelst de vraag over de door de bewindsman gedane poging opnieuw aan de onderhandelingsstafel te gaan zitten. Ik ben het met de Minister eens, dat de gevolgen van een door onze fractie positief beoordeeld amendement van de regeringsfracties niet kunnen worden gezien als een wezenlijke versterking van extra looneisen bij de loononderhandelingen ten behoeve van de laagstbetaalden. Ik krijg overigens wel de indruk dat juist het steeds weer en steeds luider nadruk leggen op de mogelijkheid van het stellen van extra eisen hierdoor juist wordt bevorderd. Wil de Partij van de Arbeid soms dat het nieuwe initiatief bij voorbaat wordt getorpedeerd?

Als ik het amendement van de heren De Korte en Hermsen goed begrijp, is het gevolg hiervan dat de pijn van de ombuiging (ombuigen doet altijd pijn; de Staatssecretaris van Sociale Zaken heeft ook nog een aantal voordelen van dit amendement genoemd) gespreid wordt over een belangrijk groter aantal gezinnen dan in het regeringsvoorstel. Dit betekent toch een nog verder gaande verbreding van het reeds brede draagvlak waarover de bewindslieden het steeds gehad hebben. Bovendien is in het dekkingsgedeelte van het amendement de keus gevallen op een tijdelijke halvering van inkomensverwachtingen, zodat niet van een langer dan twee jaar durende vermindering daarvan kan worden gesproken. Uiteraard bij leven en welzijn.

Wij menen met de indieners dat de kosten over het algemeen voor de jongste kinderen lager zullen zijn dan

die voor de oudere kinderen. Alleen willen wij toch wel afstand nemen van het door de heer De Korte bij interruptie aangevoerde argument: het gaat om nieuwe eerstgeboren kinderen en men kan er dan rekening mee houden. Of woorden van die strekking.

De heer **De Korte** (VVD): Ik heb uitdrukkelijk geen demografische motieven op het oog gehad. Ik wil, zoals ik in tweede termijn zoëven heb gezegd, uitdrukkelijk zeggen dat dit absoluut niet in mijn woorden gelegd of gezocht mag worden.

De heer **Van Dis** (SGP): Ik ben dankbaar voor deze nadere verklaring. Zij geeft mij in elk geval een soort aangrijpingspunt even iets te zeggen over het fundamentele karakter van gezinsvorming. Wij zien deze beperking van de bijslag, zoals in het amendement voorgesteld, als een versterking van het verantwoordelijkheidsbesef van de ouders ten aanzien van de aan hun zorgen toevertrouwde kinderen, tot het verkrijgen waarvan zij naar bijbelse maatstaven behoren gebonden te zijn aan het reeds door mij in eerste termijn naar voren gebrachte feit dat de kinderen een zegen van de Here zijn. Daarom kunnen wij het gebruik van voorbehoedsmiddelen niet aanvaarden, terwijl het plegen van abortus niets anders is dan het pas ontstane menselijk leven te doden, in strijd met het gebod: gij zult niet doden.

De **Voorzitter**: Ik verzoek de heer Van Dis binnen de orde te blijven.

De heer **Van Dis** (SGP): Ik heb hierover in eerste termijn ook gesproken. Juist tegen deze praktijk was mijn waarschuwend woord in eerste termijn impliciet gericht.

De Staatssecretaris van Sociale Zaken heeft mij goed begrepen wat onze standpuntbepaling betreft ten aanzien van deze tweede fase. Het gaat dan ook in deze fase niet om een principiële verandering van het wettelijk systeem. Wij willen hierbij echter uitdrukkelijk stellen dat onze fractie ten aanzien van de derde fase, vanwege de uitbreiding en de omwerking tot volksverzekering, haar standpunt wil voorbehouden.

De dwingend voorgeschreven verzekeringsaspecten nopen ons tot deze houding. Wij wachten overigens het wetsvoorstel ter zake af en zullen dat kritisch beoordelen.

De Staatssecretaris van Sociale Zaken heeft vermoedelijk niet helemaal begrepen wat ik vroeg omtrent het draaipunt voor het geval inkomensafhankelijke bijlagen zouden zijn toege-

Van Dis

past. Hij zei: Dat hangt af van de hoogte en de afbouw van de bijlagen. Mijn vraag ging echter uit van de veronderstelling, dat het vorige kabinet – en ik ben blij dat de heer Van Kemenade daarop ook nog eens nadrukkelijk heeft gewezen – wel inkomensafhankelijke bijlagen wilde en toch ongeveer hetzelfde ombuigingsbedrag wilde halen uit de bijslagregelingen. De heer Van Kemenade sprak in dit verband zelfs over 1 miljard. Daaraan moet toch een berekening ten grondslag hebben gelegen, waarbij de hoogte en de afbouw van de bijlagen schattenderwijs waren aangenomen? Ik heb al gezegd, dat mijn mening werd bevestigd door de stellingname van de heer Van Kemenade die zei, dat zijn partij bereid was en blijft, via inkomensafhankelijke bijlagen 1 miljard om te buigen. Ook dat moet gebaseerd zijn op bepaalde veronderstellingen. Het is duidelijk, dat de bulk van het miljard moet komen uit de bijlagen van 75% van de werkende bevolking, met andere woorden: Jan Modaal. Wellicht kan de Staatssecretaris nu een antwoord geven.

Ik ben overtuigd door het antwoord, dat verder uitstel tot 1 januari 1980 van de tweede fase alleen maar de budgettaire moeilijkheden zou vergroten. Daarvan heb ik kennis genomen.

Aan het adres van de Staatssecretaris van Financiën heb ik alleen te zeggen, dat hij erin is geslaagd, mij op de hem eigen wijze tevreden te stellen, alhoewel ik mijn oplossing, met uiteraard ook daarin de noodzakelijke en wezenlijke ombuiging verwerkt, ten aanzien van het fiscale draagkrachtprincipe nog bepaald niet kan laten vallen.

Wij hebben ook kennis genomen van de aan de gang zijnde studie ter zake van de samenloop tussen algemene lasten – de belastingen en sociale premies – en inkomensafhankelijke overheidsregelingen. Wij hebben daarop in het verleden meermalen de aandacht gevestigd. Wij zouden dan ook willen aandringen op een bespoediging daarvan, zodat de resultaten daarvan zo snel mogelijk naar voren kunnen worden gebracht.

Ten slotte maak ik aan het adres van de Staatssecretaris van Sociale Zaken nog een opmerking. In het kader van de incorporatie van de bijslag in het loon heb ik hem gewezen op het feit, dat er nu al een aantal gezinnen zijn, die vanwege gemoedsbezwaren geen bijslag ontvangen en toch van het verdiende inkomen rond komen. Uit de benadering van de Staatssecretaris

trek ik in ieder geval de conclusie, dat deze gezinnen, vaak behorend tot de groep van grote gezinnen, aanzienlijk benadeeld worden ten opzichte van de andere gezinnen. Is dit dan wel rechtvaardig en billijk? Immers, op hen drukt wel de last van de als bijzondere inkomstenbelasting te betalen premie.

□

De heer **Nijhof** (DS'70): *Mijnheer de Voorzitter!* Ik heb bezwaren naar voren gebracht tegen de inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de studiekosten. Die bezwaren zijn op zich zelf niet weggenomen. Naar mijn mening bedienen de bewindslieden zich ten aanzien van dit aspect van het wetsontwerp van een inconsequente redenering: wel bezwaren tegen inkomensafhankelijke kinderbijslag, geen bezwaren tegen inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de studiekosten.

In het kader van dit wetsontwerp zijn er drie differentiaties denkbaar: de inkomensafhankelijkheid (ik heb daarop al gewezen), naar het aantal kinderen (dat beoordeel ik positief) en naar leeftijdsfasen. De laatste differentiatie beoordeel ik op zich zelf ook positief. De leeftijdsfase van het opgroeiende kind is van invloed op het kostenniveau. Ziet men het kind als een zelfstandig individu met eigen behoeften en rechten, dan dient men hiermee ook rekening te houden. Dit leidt dan, consequent doorgevoerd, tot een pleidooi voor een gedifferentieerde kinderbijslag, dus afhankelijk van de leeftijd annex kostenfase.

Het amendement-Nypels en het amendement-De Korte/ Hermsen voorzien hierin in bescheiden mate. Toch kan men hierop ook kritiek hebben. In dit verband wijs ik op de volgende aspecten. Bij het eerste kind bevinden de ouders zich als regel nog laag op de loonladder. Het tweede aspect is, dat het eerste kind relatief het duurste is.

Een verder argument tegen kunnen zijn dat bij de gezinsplanning vanuit een oogpunt van het uit elkaar schuiven van de financiële lasten in de tijd ook het krijgen van kinderen uit elkaar te schuiven in de tijd. Dat staat dan weer tegenover het emancipatiestreven, bij voorbeeld om twee kinderen kort na elkaar te krijgen in verband met de deelname aan het arbeidsproces.

Ondanks deze argumenten contra weegt voor mij het principe van de introductie van een kinderbijslag naar leeftijdsfase zwaarder dan de vermelde bezwaren. Mijn voorkeur gaat dan uit naar het amendement-Nypels, om-

dat in dit amendement in tegenstelling tot het amendement-De Korte-Hermsen niet wordt teruggegrepen op de inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de studietoelage.

Bij bevrozing – een ander amendement van de heer Nypels – worden de kosten voorts gelijkmatiger verdeeld. Ik meen dat een combinatie van die twee te prefereren valt.

Wat de inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de studiekosten betreft ben ik in eerste termijn ingegaan op de problematiek der geïntegreerde marginale tarieven. Ik wijs er daarbij op dat ook iemand als onze oud-collega Flip de Kam van de PvdA zich in publicaties tegen de inkomensafhankelijke toelagen, subsidies enz. enz. sterk heeft verzet. Het door hem geïntroduceerde voorbeeld met betrekking tot de heer Gerrit Dekzeil, medewerker in een limonadefabriek, die al zijn extra inspanningen weg-belast ziet, heeft zich wat dat betreft in brede kring reputatie verworven.

Het is onjuist, zoals in dit debat door de PvdA is gedaan, inkomensmaatregelen respectievelijk maatregelen die van invloed zijn op de inkomenspositie geïsoleerd te beoordelen. Immers, het inkomen is een mozaïek, bestaande uit een aantal rijk geschakeerde facetten, die onderling elkaar beïnvloeden. Neemt men één poot van de inkomensdruipendpoot, dan blaast men één facet alles overheersend op en vertekent men daarmee het totale beeld. Daarom heb ik ook bezwaren tegen de cijfers die van de kant van de PvdA zijn gegeven, niet omdat zij op zich zelf onjuist zijn – die cijfers zijn op zich zelf juist –, maar in het perspectief van het totale inkomensplaatje zijn zij een vertekening, een karikatuur van de werkelijkheid.

Een laatste opmerking met betrekking tot het punt van de veronderstelde hindernissen ten aanzien van de studiedeelname voor zover veroorzaakt door dit wetsontwerp. Ik wijs erop – ik heb dat ook bij interruptie gedaan – dat de bevindingen uit het talentenproject van prof. F. van Heek aantonen, dat het schiftingsmoment zich primair bevindt tussen het basis- en het secundair onderwijs en dat daarbij met name het schooltype dat men gevolgd heeft bepaalt, of men al of niet verder gaat studeren. Ik wijs verder ook op de gegevens, die in de memorie van toelichting ten aanzien van dit aspect zijn genoemd. Als je de ijzere kring milieu, school, beroep en inkomen wilt doorbreken, dan is dat maar relatief mogelijk vanuit de bovenbouw, met andere woorden: van-

Nijhof

uit het onderwijs. Wil je die werkelijk fundamenteel doorbreken, dan zul je dat moeten doen uit de onderbouw, wat dus wil zeggen vanuit de eigendomsverhoudingen en de wijze waarop de arbeidsplaatsen – ik denk dan aan aspecten als werkoverleg en herstructurering binnen de onderneming, binnen de overheid of waar dan ook – georganiseerd zijn. Ik dacht dat dit een redenering was die socialisten zou moeten aanspreken.

Met betrekking tot de specifieke milieufactoor wijs ik er nog op, dat voorts vooral traditionele rolpatronen, het feit of er al of niet sprake is van een studietraditie in het gezin, het onderwijs- en opleidingsniveau van de ouders en de motivatie bij de betrokkene zelf veel sterker overheersende aspecten zijn dan alleen het financiële. Ook hier heb ik weer hetzelfde bezwaar, dat men van de duizendpoot één poot opblaast als alles overheersend aspect. Ik meen dat dit op zich zelf niet juist is.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Wij spreken vandaag toch alleen over dit aspect en niet over alle andere aspecten. Mag ik u, nu u ook literatuur hebt genoemd, wat dat ene aspect betreft ter lezing aanbevelen: Vervoort, Gezin en schoolkeuze bij handarbeiders 1968; ik denk blz. 34.

De heer **Nijhof** (DS'70): Als wij elkaar leesadviezen geven, wil ik u ook wel wat ter lezing aanbevelen. Ik beveel dan aan een artikel van prof. Derk Philips in De Gids van juli jl. waarin met name op het aspect ten aanzien van het onderwijs wordt gewezen, dat de deelname aan het onderwijs vooral leidt tot een algemene verhoging van het onderwijsniveau, maar dat het niet heeft geleid, noch hier, noch elders, tot een geringer verschil tussen de sociale klassen. Als men praat over spreiding van kennis, macht en inkomen, dan is dat toch het aspect waar het om gaat. Het is niet juist alleen het aspect eruit te halen dat u hebt genoemd.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mag dan misschien ter afsluiting worden genoemd: Tinbergen, Inkomensdistributie?

De heer **Nijhof** (DS'70): Dat boek ken ik.

Ten slotte zou ik willen opmerken dat ik de Staatssecretaris van Financiën erkentelijk ben voor zijn reactie op mijn betoog in eerste termijn. Ik had eigenlijk de indruk dat wij het goedgevoel met elkaar eens waren.

De heer **Nypels** (D'66): Staatssecretaris Nooteboom, mijnheer de Voorzitter, had een verheugende mededeling, namelijk dat op het departement een studie is begonnen naar de inkomenseffecten in het algemeen van inkomensafhankelijke bijlagen en subsidies. Ik neem aan dat bij die studie verschillende departementen betrokken zijn, met name dat van Sociale Zaken, omdat volgens de plannen van de Regering de Minister van Sociale Zaken op den duur coördinerend bewindsvaard zal zijn voor allerlei maatregelen van de Regering die inkomenspolitieke effecten zullen hebben.

Minister Albada heeft er terecht naar verwezen, dat wij voor een keuze staan in de politiek. Het gaat er daarbij niet om de betekenis die de kinderbijslag op dit moment heeft te kleineren, maar het gaat erom prioriteiten te stellen. Het gaat erom een keuze te doen en te zeggen welke uitgaven voor welke voorzieningen als de meest urgente beschouwd moeten worden. Op die grond komen wij tot een vrijwel gelijklopende conclusie als het de omvang van de bezuinigingen betreft, die in de sfeer van kinderbijslag en kinderaftek te zamen verantwoord zijn.

Anders wordt de situatie als wij kijken naar de oplossing die op het ogenblik door de Regering wordt gekozen. Wij blijven ook na het aanhoren van de debatten bezwaren maken tegen de methode die de Regering aangeeft door vermindering van meervoudige kinderbijslag voor 16- en 17-jarige studerende kinderen. Wij blijven dit bezwaarlijk achten, ook in verband met de mogelijke nadelige effecten van de keuze voor verdere opleidingen. Het is echter niet alleen dit wat ons tot afwijzing van de voorstellen brengt. Het gaat daarbij ook om de compensatieregelingen. De Regering is, mede door de kritiek op de oorspronkelijke voorstellen, gedwongen in de ergste gevallen tot een compensatieregeling te komen en de nadelen van de vermindering van meervoudige kinderbijslag te compenseren. Dat geschiedt echter door middel van inkomensafhankelijke bijlagen, die de Regering op andere terreinen juist zo bestrijdt. Het effect daarvan is dat bij de lagere inkomensgroepen, met name bij gezinnen met het modale inkomen of daaromtrent, toch nog een fikse aderlating moet plaatsvinden.

Uit de gegevens, in de nota naar aanleiding van het eindverslag verschaft, blijkt dat de groep van gezin-

nen met inkomens tot het modale toch nog ondanks de compensatiemaatregelen te zamen 80 mln. à 90 mln. in 1981 zal moeten toeleggen. De gezinnen met inkomens tot f 40.000 zullen 200 mln. à 250 mln. moeten toeleggen, ondanks de compensatieregeling. Dat zijn toch wel bezwaarlijke kanten. Er komt bij dat, wanneer de ouders meer gaan verdienen, dit automatisch wordt gekort door de afname van de studietoelagen.

De Regering wijst erop dat de voorstellen van onze kant belangrijke inkomenspolitieke effecten hebben.

Dat geldt met name voor het voorstel om de kinderbijslag voor kinderen tot vier jaar te halveren. De inkomenspolitieke effecten zijn inderdaad belangrijk. Wij willen dat niet bagatelliseren. Deze effecten zijn echter onverbreekelijk verbonden aan een stelsel van leeftijdsafhankelijke bijlagen. Een dergelijk stelsel houdt in dat men bij lagere leeftijden minder hoge bijlagen geeft. Dat wordt voor een belangrijk deel gecompenseerd doordat men op hogere leeftijd meer bijslag ontvangt. Wanneer wij uitgaan van het door ons gewenste in de derde fase in te voeren voorstel van leeftijdsafhankelijke bijlagen, gaat het ons erom dat voor kinderen die 14 of 15 jaar worden 125 of 150% van het huidige niveau van kinderbijslag wordt gegeven.

Het is duidelijk dat wij moeten kijken naar het totaaleffect van de maatregelen over de leeftijdsperiode van 1–16 jaar. In het systeem van ons betekent het dat studerende kinderen een extra tegemoetkoming ontvangen. Wij hebben hiervoor bewust gekozen. Wij houden niet alleen rekening met het werkelijke inkomenseffect. Wij beschouwen het in relatie met de kosten van opvoeding in een gezin. De vermindering van kinderbijslagen vindt dus plaats op het moment dat de kosten aanmerkelijk lager zijn. Daar staat een veel hogere kinderbijslag op hogere leeftijd tegenover. Dat is veel minder ernstig en grijpt ook veel minder in in de gezinsbudgetten dan de voorstellen die de Regering op tafel legt.

De Regering heeft als bezwaar tegen ons voorstel om de kinderbijslagen te bevriezen naar voren gebracht dat er op die wijze mogelijk overcompensatie ontstaat in de lonen. Bij de loononderhandelingen zou compensatie worden geëist voor de vermindering van de lonen van een deel van de gezinnen. Compensatie heeft dan een averechts effect. Via de lonen komt zij ook terecht bij gezinnen waar geen inkomensvermindering plaatsvindt. Het

Nypels

gevaar is niet geheel denkbeeldig. Dit argument kan echter geen reden zijn ter ondersteuning van het regeringsstandpunt. Het mag niet voorkomen dat men een maatregel neemt uit angst voor overcompensatie via de lonen en dan maar een kleine categorie aanwijst om de lasten te dragen. Op die grond kan men niet afzien van algemene maatregel om tot een beperking te komen. Moet worden bezuinigd op de kinderbijslag, dan moet worden getracht tot een billijke verdeling te komen, met name ook door het draagvlak te vergroten. Dat betekent dat een maatregel die bevrozing van kinderbijlagen inhoudt tot effect heeft dat alle gezinnen eraan bijdragen, waardoor het inkomenseffect per gezin aanmerkelijk wordt beperkt. De heer Hermsen heeft terecht aangevoeld dat dit een van de doelstellingen was van die maatregel.

Het ging er ons verder om op deze wijze, zonder al te veel vooruit te lopen op de nieuwe structuur in de derde fase, bij te dragen aan een uitgaavenvermindering van het totaal. Staatssecretaris De Graaf heeft verklaard daartegen bezwaar te hebben omdat het de derde fase op de tocht zou zetten.

Dat is niet de bedoeling. Ik ben ervan uitgegaan – door een beperkte periode van twee jaar te nemen – dat na die twee jaar – misschien zelfs na één jaar – een integratie in de derde fase zou moeten plaatsvinden. Wij luisteren graag – zoals altijd – naar argumenten van tegenstanders in de Kamer of van de Regering. De woorden van de Staatssecretaris hebben ons aan het denken gezet; dit heeft ook enig resultaat gehad. Wij stellen voorop, dat de richting, die wij in onze beide amendementen aangeven in onze ogen nog steeds goed motiveerbaar en verantwoord is, ook in het licht van de alternatieven, die de Regering op tafel heeft gelegd. Wij handhaven onze opvattingen. De Staatssecretaris heeft ons wel gewezen op een probleem ten aanzien van de derde fase. Wij hebben op geen enkele wijze die fase nu al willen belasten met het nemen van definitieve, concreet uitgewerkte plannen voor na 1 januari 1980. Uitgangspunt was, dat die plannen een hoofdlijn aangeven, die voor aanpassing vatbaar is. Aangegeven werd, in welke richting wij in de komende periode de bezuinigingen willen zien gaan. Wij hebben op geen enkele wijze vooruit willen lopen op een definitieve regeling na 1 januari 1980. Wij hebben gepleit voor leeftijdsafhankelijke bijlagen. Een nadere studie in de loop van het komende jaar zou tot een

verfijning van het tarief aanleiding moeten geven. Op grond daarvan zijn wij tot de conclusie gekomen, dat het wellicht beter was dat in onze amendementen een tweetal maatregelen zouden zijn voorgesteld voor een overgangperiode van één jaar. Overwogen is dan ook om onze beide amendementen in die zin aan te passen. Gelet op het feit, dat onze ideeën op dit moment nog niet veel bijval hebben gekregen, hebben wij afgezien van een wijziging van onze amendementen. Wij hebben besloten ze in te trekken. Het betreft de amendementen nrs. 13, 14 en 17. Hieruit mag overigens niet de conclusie worden getrokken, dat wij het wetsontwerp zullen steunen. Wij houden onze bezwaren overeind.

De **Voorzitter**: Aangezien de amendementen-Nypels (stukken nrs. 13, 14 en 17) zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! ....

De heer **De Korte** (VVD): Een deel van de argumentatie ter zake van uw amendementen kon worden teruggevonden in onze amendementen. Betekent die intrekking nu, dat de heer Nypels positief denkt over het amendement nr. 18 van de heer Hermsen en mij?

De heer **Nypels** (D'66): Ik moet u helaas teleurstellen. Het amendement zal nog door de fractie besproken moeten worden. Mijn advies zal negatief zijn. Het feit, dat door aanneming van dat amendement een eerste stap wordt gezet in de richting van leeftijdsafhankelijke bijlagen beoordeel ik positief. Dit zou derhalve pleiten voor aanneming van het amendement. Twee belangrijke bezwaren staan hier tegenover, die overigens samenhangen met het uitgangspunt, dat wij beiden hebben, namelijk dat wij moeten komen tot een gezinssubsidie-systeem, waarin een directe relatie wordt gelegd met de kosten van opvoeding van het kind.

Als wij dat als uitgangspunt nemen, dan zijn er een aantal bezwaren. De kosten voor eerste kinderen in een gezin zijn als regel hoger dan die voor volgende kinderen. Kostenberekeningen hebben dat in verschillende gevallen aangetoond; ik heb daarop al bij de discussie over de eerste fase gewezen. De hogere kosten voor eerste kinderen zouden eigenlijk moeten leiden tot een degressie naar kindertal, naar rangorde in het gezin. Het amendement van de VVD en het CDA verscherpt nog eens de progressie naar kindertal in een gezin. Dat roept bij ons toch wel grote bezwaren op.

De heer **De Korte** (VVD): Ik wil de heer Nypels toch even wijzen op het feit, dat de kinderbijslag niet kostendekkend is. Van de kosten wordt slechts een deel vergoed. Bij het eerste kind is dat al een feit, bij het tweede kind is dat nog sterker het geval. Dat is dus een overweging om te zeggen: Wees heel voorzichtig op het punt van het doortrekken van de eerstgeborene naar de tweede en de derde geborene.

De heer **Nypels** (D'66): Als de heer De Korte denkt aan leeftijdsafhankelijke bijlagen, dan wil hij mij toch niet gaan vertellen, dat hij daarbij op het oog heeft te starten met hoge bijlagen. Dat blijkt ook niet uit het amendement. Dat zou zijn redenering tot gevolg kunnen hebben. De heer De Korte zegt: Wij kunnen vaststellen dat er duidelijk een omgekeerde relatie is met wat in het amendement wordt aangegeven. Eerste kinderen kosten meer dan volgende kinderen in een gezin als algemeen uitgangspunt. Met het amendement, om de invoering van leeftijdsafhankelijke kinderbijslag te beperken tot eerstgeborenen, bereikt de heer De Korte net het omgekeerde effect.

De heer **De Korte** (VVD): Wij willen eigenlijk (ik hoop dat de heer Nypels dat ook wil) dat leeftijdsdifferentiatie, rangorde en gezinswelvaart gezamenlijk uitgangspunten worden in de toekomst bij de kinderbijslagvoorziening. Wij vinden het te ongenueanceerd als men stelt: 'Hou er alleen maar leeftijdsdifferentiatie op na'. Men moet de andere criteria er wel degelijk bij betrekken. Dat is de reden waarom wij uit zorgvuldigheidsoverweging hebben gezegd: Begin nu met de eerstgeborenen.

De heer **Nypels** (D'66): Ik meen redelijk bekend te zijn met de standpunten in de politieke kring van de heer De Korte. Daar is het algemene uitgangspunt dat, als er wijzigingen zouden plaatsvinden, het meest wenselijke was een degressie naar rangorde in het gezin. Nu kan men gemakshalve zeggen – dat zijn wij met de heer De Korte eens –: Wij zien af van de degressie en bepleiten gelijke bijlagen, los van de rangorde in het gezin. Dat is het standpunt dat ook in het programma van D'66 naar voren wordt gebracht. Met het amendement bereikt men het omgekeerde; men verscherpt de progressie naar kindertal. Daartegen heb ik grote bezwaren.

De heer **De Korte** (VVD): Het zij uitdrukkelijk gesteld: vanuit onze optiek gezien is dit een eerste stap, die uit zorgvuldigheidsoverwegingen zo wordt gezet.

Nypels

De heer **Nypels** (D'66): Waarmee de heer De Korte de problematiek groter maakt, namelijk de problematiek van het afschaffen van de progressie naar kindertal die wij zeer belangrijk vinden.

De heer **De Korte** (VVD): De heer Nypels zou gelijk hebben, indien de kinderbijslag geheel kostendekkend was voor de minima.

De heer **Nypels** (D'66): Dat verandert maar heel weinig aan de motivering en aan de effecten.

Ik wil een afsluitende opmerking maken over een onderwerp, waarover ook de heer Van Kemenade heeft gesproken. Ik wil mij vooral aansluiten bij het verzoek aan de Regering om te zorgen, dat tijdig voor de behandeling van de derde fase er meer inzicht is in de opzet van de studietoelagenregeling, omdat de beide systemen nauw met elkaar samenhangen. Ik geloof dat het bijzonder moeilijk is om over de derde fase ook straks, als die in een wetsontwerp wordt gegoten, een oordeel te vellen, als niet ten minste de regelingen of de voorlopige richtlijnen, waarop een nieuwe studiekostentoeelageregeling zal zijn gebaseerd, bekend zijn.

De heer **Jansen** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor de aandacht, die zij aan mijn betoog besteed hebben. Ik zal mij thans beperken tot het ophelderen van enkele misverstanden.

De PPR-fractie heeft nimmer de kinderbijslag als een bron voor ombuiging afgewezen. Zij heeft erop aangedrongen, dat bij het zoeken naar ombuigingsmogelijkheden zou worden gezien naar consumptieverhoudingen in de samenleving in relatie met de inkomensafhankelijkheid. In het kader van het laatste zou men ook best aan de kinderbijslag mogen denken.

Inkomensafhankelijke kinderbijslag, onderworpen aan een belastingheffing, zoals door ons gesuggereerd, is door de Staatssecretaris afgewezen, voornamelijk omdat dit voor hem onverbreekelijk was verbonden aan de kinderaftek. Eerst dacht ik, dat ik nogal dom was – ik begreep het niet – maar bij navraag blijkt mij, dat die suggestie toch niet zó onwaarschijnlijk is. Wat heeft de Staatssecretaris nu precies bedoeld? Wij zijn op de hoogte van de historische ontwikkeling van de kinderbijslag en weten wat er in 1973 gebeurd is, maar wij kunnen niet bedenken waarom het geven van kinderbijslag, die tot het inkomen zou worden

gerekend, zou moeten inhouden dat er sprake zou moeten zijn van kinderaftek. In tegendeel, waar het draagkrachtargument een zo grote rol speelt in de overwegingen van de Regering, menen wij dat ons voorstel zowel aan het horizontale als aan het verticale draagkrachtbeginsel op fraaie wijze tegemoet komt.

Wat betreft de onderwijsdeelname heb ik een vergelijking gemaakt tussen de jeugdwerklozen en degenen, die verder onderwijs volgen. Dit was de meest trieste vergelijking. Ik heb gezegd, dat financiële overwegingen bij de besluitvorming een rol spelen. Ik lees, dat voor 17-jarige schoolverlaters de uitkering f 3700 per jaar is, dat een tweevoudige kinderbijslag ook f 3700 per jaar bedraagt en dat de kinderbijslag inclusief opslag voor minimumloners f 2023 en voor modale werknemers f 2441 per jaar bedraagt. Het is mogelijk dat de laatste twee bedragen in de memorie van antwoord zijn verwisseld, maar daarmee wordt aan de essentie niet afgedaan: er is een verschil tussen de niveaus van f 1200 tot f 1700. Dat verschil was er in 1963 niet; er was toen nog geen schoolverlatersuitkering. Ik meen, dat dit een argument te meer is bij het verhaal over de onderwijsdeelname. Ik blijf van oordeel, dat geen van beide opvattingen ter zake hard wordt ondersteund. Echter, als de opvatting, dat het risico gering is, niet voldoende kan worden ondersteund met cijfers, moet men van de slechtst mogelijke situatie uitgaan.

Er zijn niet veel amendementen meer over. Ik behoef geen oordeel meer te geven over de amendementen van de heer Nypels, hetgeen mij een genoegen is. Het zou niet zo leuk zijn om daarover een mening te moeten geven. De andere amendementen komen niet tegemoet aan de behoefte van de PPR-fractie om een sterker inkomenspolitiek element in deze operatie te leggen. Derhalve vormen zij voor ons geen verbetering.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte – en dit is niet het wegnemen van een misverstand – is het mij in dit debat gevallen dat de heer De Korte zich als een onversneden ondersteuner van dit kabinet opstelt. Daarvoor verdient hij mijn waardering, zonder dat ik overigens zijn mening deel.

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! Ik denk dat ik het betrekkelijk kort kan houden omdat de argumenten van de eerste ronde veelal zijn teruggekeerd in de tweede termijn.

De heer Hermsen heeft met name het eigen amendement toegelicht en gewezen op de problematiek van het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag, waarover ook de heer Van Kemenade heeft gesproken. Ik ben het overigens met hem eens dat het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag en dan toch komen tot een ombuiging in de orde van grootte, waar wij thans over spreken, moet leiden tot een zeer ruw hakken in de kinderbijslagen boven de grens van f 34.000 – f 35.000. Dat zou voor de gehele inkomensverdeling ingrijpende gevolgen hebben. Een dergelijke majeure operatie zie ik niet zitten.

De heer Hermsen heeft voorts gezocht naar mogelijkheden van verbreding van de groep, die bij de maatregel wordt betrokken, met name omdat hij kennelijk onder de indruk is van het betoog dat afschaffing van de dubbele kinderbijslag kan leiden tot vermindering van schooldeelname van arbeiderskinderen.

Ik heb al gesteld dat de argumentatie daarvoor betrekkelijk willekeurig is. Het is niet gemakkelijk aantoonbaar dat de kosten van schooldeelname voor de 18- en 17-jarigen zoveel hoger liggen en dat het niet begint bij de 18-jarige leeftijd. De heer Van Kemenade stelt daarnaast dat, wanneer men niet langer de dubbele kinderbijslag geniet, de financiële last van het voortgezet te zwaar gaat wegen – de prijs-elasticiteit is niet nul – dat de toename van de onderwijsdeelname zal achterblijven. Het is zelfs denkbaar, zo zegt hij, dat er sprake zal zijn van een afname. De heer Van Kemenade zegt nu tegen mij dat de verdubbeling in 1963 – waarin ik geen sprongsgewijze verandering zie – toch wel een wankel basis is voor mijn conclusie. Welnu, ik heb de neiging te stellen dat ook de redenering van de heer Van Kemenade – gebaseerd op deelname aan het kleuterschoolonderwijs en het voorbeeld van de bibliotheken – cijfermatig moeilijk te onderbouwen is. We lopen op deze manier het gevaar in een nietes-welles-debat terecht te komen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Wij erkennen beiden de risico's. Ik heb geprobeerd aan te tonen dat ik het zware risico's vind en dat ik die risico's in het geheel niet wil lopen.

Minister **Albeda**: Ik begrijp uw redenering. Ik meen echter dat de ontwikkeling naar een grotere participatie aan het onderwijs zozeer een algemene beweging is, zozeer deel is gaan uitmaken van het leefpatroon, dat ik mij moeilijk kan voorstellen dat deze ingreep ertoe leidt dat het werkelijk wordt afgebroken.

Albeda

Kennelijk vinden ook de heren De Korte en Hermsen dat dit risico moet worden verminderd. Het verbaast mij wel dat het voor de heer Van Kemenade blijkbaar alleen maar moet gaan om die verduubeling en dat er nauwelijks iets van af mag worden genomen voordat elk risico is vermeden. Dat gaat mij een beetje ver.

Wanneer men vindt dat er op dit punt risico's zijn – ik zie die risico's dus niet in die mate – kan ik mij voorstellen dat men zoekt naar een andere spreiding van de ombuiging. Men komt dan uiteraard op het betrekkelijk pijnlijke effect van het ontgaan van een deelinkomen op alle niveaus, maar ongeacht het feit dat het bij het minimum-inkomen om een kleiner bedrag gaat dan bij het maximale inkomen, drukt het toch sterker op het minimum-inkomen. Ik kan de bezwaren van de heer Van Kemenade op dat punt begrijpen, al lijkt mij dat deze zaak zal moeten worden beschouwd vanuit de visie dat, wanneer je eenmaal zegt 'wij accepteren dat er een lagere kinderbijslag, kinderftrek is voor de laagste leeftijdsgroepen, ten einde te financieren een hogere bijslag in de vorm van de t.s. voor de leeftijdsgroep 16/17 jaar, men daarmee dan gaat in de richting van een leeftijdsafhankelijke kinderbijslag. De heer Nypels heeft terecht opgemerkt dat dit kan betekenen dat er in de eerste jaren een zekere ondervergoeding is en dat daar in latere jaren een compensatie tegenover staat. Volgens mij kan men ook alleen maar vanuit deze redenering accepteren dat er een pijnlijke operatie plaatsvindt voor jonge gezinnen. Het zou onjuist zijn om alleen maar te kijken naar het cijfer van 1 jaar, maar men zou moeten kijken naar de gehele ontwikkeling van het inkomen gedurende de tijd dat de kinderen in een gezin worden opgevoed. In die visie kan ik het accepteren, al blijf ik van mening dat ik nog niet zie dat de risico's zo groot zijn dat het in elk geval zou moeten gebeuren.

De heer Van Dis heeft nog eens gewezen op zijn fundamenteel andere benadering. Het is moeilijk om, wanneer je eenmaal vanuit een bepaalde optiek redeneert, terug te vallen in de benadering van de heer Van Dis die veeleer is: 'zorg dat het loonpeil zo is dat ouders kinderen kunnen onderhouden zonder dat ze daar al te zeer in moeilijkheden komen'. Ik denk dat een switch van ons systeem naar dat systeem bijna ondenkbaar is op dit moment. Het uitgangspunt van de heer Van Dis, namelijk: 'kijk naar kinderen als een zegen des Heren', deel ik helemaal en graag.

Mijnheer de Voorzitter! Ervan uitgaande dat de andere vragen meer liggen op het terrein van de Staatssecretaris, kom ik nu bij de heer Jansen die heeft geprobeerd enkele misverstanden weg te nemen. Ik neem daarvan nota en ik denk dat zijn vraag over de onderwijsdeelneming al enigszins is meegenomen in mijn eerdere opmerkingen. De Staatssecretaris van Financiën zal wel terugkomen op de problematiek van de kinderftrek.

□

Staatssecretaris Nooteboom: Mijnheer de Voorzitter! De heer Jansen heeft gevraagd naar de situatie die zou ontstaan wanneer de kinderbijslag zou worden belast. In dat geval wordt met draagkrachtverschillen als gevolg van het hebben van kinderen geen rekening meer gehouden door middel van een fiscale vrijstelling van de kinderbijslag. Deze maakt op zichzelf onderdeel uit van de horizontale tariefstructuur. Daarom is het naar mijn mening ook onontkoombaar om de kinderftrek weer te laten herleven, omdat alleen daardoor die horizontale structuur van het tarief in stand kan worden gehouden.

De heer **Jansen** (PPR): Dat blijf ik niet begrijpen, want als ouders met een inkomen van f 70.000 kinderbijslag ten bedrage van f 1000 krijgen, dan weerspiegelt zich daarin de opvatting van de samenleving, dat het hebben van kinderen een andere financiële positie tot gevolg heeft. Daarna wordt er een belasting geheven waarin de verticale draagkracht weer tot uitdrukking komt. Ik vermag echt niet in te zien, dat het noodzakelijke gevolg is, dat men ook een aftrek introduceert.

Staatssecretaris Nooteboom: Ik wil best proberen, dat nog eens uit te leggen. Wanneer men tariefstructuren van de inkomstenbelasting gaat aanbrengen, dan is de eerste vraag die men zich stelt, wanneer mag worden begonnen met het heffen van inkomstenbelasting. Men wordt, als men geen kinderen heeft, geacht een geringer bedrag nodig te hebben dan wanneer men wel kinderen heeft. Eerst nadat met die factor in de lastenverdeling rekening is gehouden, mag belasting worden geheven. Dat betekent een horizontale tariefstructuur. Als de heer Jansen de kinderbijslag wil belasten en geen kinderftrek wil toepassen, dan loopt dit volmaakt fout.

De heer **Jansen** (PPR): Ik denk dat ik in verband met de beschikbare tijd maar een andere keer met de Staatssecretaris hierover moet discussiëren.

Staatssecretaris Nooteboom: Heel graag.

□

Staatssecretaris De Graaf: Mijnheer de Voorzitter! De heer Hermsen heeft nog een aantal opmerkingen gemaakt over de alternatieve mogelijkheden. Hij heeft eigenlijk een reeds eerder door mij gevolgde benaderingswijze bevestigd.

Ik heb ook begrepen, dat de heer Hermsen geprobeerd heeft, door middel van het amendement van de VVD en het CDA tot een verzachting te komen, met name voor de gezinnen met kinderen van 16 jaar. Ik zie duidelijke voordelen in die zaak en je moet inderdaad toegeven dat hierbij sprake is van spreiding, van een breder draagvlak. De Minister heeft hierop al in die zin gereageerd.

De heer Hermsen heeft vervolgens meer een motivering willen geven voor die intervallen van f 2500 per ander kind. Hij heeft gelijk als hij zegt, dat de kinderbijslag inderdaad niet geheel kostendekkend is en dat al naar gelang het gezin groter is, meer niet gedekte gaten ontstaan. Ik begrijp die redenering, al is daarmee naar mijn gevoelen niet geheel het verschil verklaard tussen onze intervallen en die van hem.

Ook heeft de heer Hermsen nog gesproken over het als een extra ander kind gelden van invalide kinderen van 16 jaar. Daarbij gaat het niet om de probleemgroep van 500, waarop ik nog afzonderlijk terugkom. Het bezwaar hiertegen is met name van uitvoeringstechnische aard. Er moeten keuringen plaatsvinden en voor een dergelijk studerend kind is een mogelijkheid tot compensatie ingebouwd. Dat kan bij de door de heer Hermsen aangegeven inkomensgrenzen maximaal 85% van f 1517 zijn, dus f 1290. Zou je daarenboven een extra ander kind toekennen, dan levert dat een compensatie van f 250 op, samen f 1540. De uitvoerder van deze zaak, met name het Ministerie van Onderwijs, heeft hiermee nogal wat moeite. Deze kinderen zijn namelijk niet geregistreerd als invalide.

De heer **Hermsen** (CDA): De Staatssecretaris zegt dat hierbij de technische uitvoering in het geding is omdat de kinderen een keuring zouden moeten ondergaan. Een vrij groot percentage daarvan zal twee jaar later van de AAW gebruik moeten maken. Dat deel is waarschijnlijk al geregistreerd, omdat het ook in de voorafgaande periode al gebruik kan maken van verstrekingen krachtens de AAW, zodat die groep waarschijnlijk al gekeurd is.

De Graaf

Men zou dus kunnen afgaan op de registratie, waarmee de invaliditeit door de betrokken bedrijfsverenigingen erkend is.

Wat het bedrag betreft, moet ik toegeven dat ik waarschijnlijk daarmee iets overcompenseer, ofschoon daar enige aanleiding voor zou kunnen zijn. Ik vlei mij met de gedachte dat, wat wij hier voorstellen, een basis bevat voor verbetering van de TS-regeling en dat bij de uitwerking daarvan op dat punt mogelijk die vorm van overcompensatie kan worden weggenomen, zonder dat wij in dat opzicht onze toelichting per se behoeven te wijzigen.

Staatssecretaris De Graaf: Ik ontken niet dat een aantal van deze kinderen op dit moment al via bij voorbeeld voorzieningen in het kader van de AAW, zijn geregistreerd. Ik weet niet helemaal zeker of zij automatisch als zij 18 jaar worden, voor een uitkering in aanmerking komen. Het hangt dan natuurlijk ook van de beoordeling af. Ik wil overigens wel nakijken hoeveel van deze mensen geregistreerd zijn.

De heer Hermsen heeft ook nog even gesproken over de kwestie van de 500 kinderen. Hij vroeg of het niet oneigelijk is om in een eventueel te treffen voorziening op basis van de AAW, inkomenselementen mee te nemen. Het is mij bekend dat daar wel eens naar wordt gekeken, maar ik wil deze vraag nadrukkelijk in de adviesaanvraag aan de SVR aan de orde stellen.

De heer Van Kemenade herinnerde eraan dat sommige mensen – en ik behoorde daartoe ook – gravamen hebben ingediend tegen een onderdeel, en zelfs tegen sommige onderdelen, van het CDA-programma. Dat is juist. In die tijd had ik vanuit een andere verantwoordelijkheid ook een aantal opvattingen met betrekking tot kinderbijslag en kinderaftrek, die in ieder geval niet in overeenstemming waren met de desbetreffende onderdelen van het genoemde programma. Dat betekent niet dat ik daarmee volstrek op de lijn zit die u misschien veronderstelt, omdat in die zaak ook nog meespeelde de discussie over de vraag omtrent het al of niet teruggaan met de introductie van de kinderaftrek in de fiscale wetgeving. Dat was een element dat daarin – zeker wat mij betreft – zeker een rol speelde. Als ik nu kijk naar wat aan de orde is met betrekking tot de eerste en de tweede fase van de kinderbijslag, dan heb ik het gevoel dat ik mij in voldoende mate herken in mijn opvatting met betrekking tot de

totaliteit van kinderbijslag en kinderaftrek, zoals ik die destijds had. Ook hier is in de eerste fase een mate van overcompensatie geaccepteerd beneden bepaalde inkomens en een ondercompensatie voor inkomens boven bepaalde draaipunten. Deze tweede fase bevat bovendien niet onbelangrijke inkomensafhankelijke elementen, zij het niet in de kinderbijslag, maar in de regeling met betrekking tot de studiefinanciering TS. Ik acht het zeer juist dat daarbij inkomensafhankelijke elementen een rol spelen. Wat dat betreft voel ik, ook al is er nu sprake van een volstrekt andere situatie, mijn mening niet zo afwijken van wat ik toen als gravamen heb ingediend. Ik heb dat destijds bepaald niet exact ingevuld.

De heer Van Kemenade (PvdA): Het is natuurlijk niet mijn taak om de gravamen op een ander verkiezingscongres dan het mijne te wegen, maar speelde daarbij niet de discussie een rol over de problematiek die voor de onderwijskansen mogelijkwijze kon ontstaan?

Staatssecretaris De Graaf: Bij mijn overwegingen op dat moment niet. Ik hield mij in die situatie niet bezig met die onderwijsproblematiek. Ik heb dat in die overwegingen ook nooit concreet naar voren gebracht of genoemd, ook niet in de vorm van een gravamen.

De heer Van Kemenade vroeg nog wat cijfers in verband met wat hij noemde het 'baby-amendement'. Ik had voor 1981 de cijfers gegeven.

Op zijn verzoek wil ik nog mededelen hoe dit uitpakt voor 1979, 1980 en 1982. In 1979 netto een negatief saldo van 14 mln., bruto 35 mln. In 1980 netto 29 mln. negatief, bruto 87 mln. In 1982 netto een positief saldo van 12 mln., maar bruto toch nog een negatief saldo van 64 mln. Bij het aannemen van het amendement zal de Regering inderdaad genoodzaakt zijn zich over de gevolgen daarvan te beraden.

De heer Van Kemenade (PvdA): Als ik het goed begrijp, treedt voor de begroting-1979, waarover wij hebben gesproken, een netto negatief saldo van 14 mln. op?

Staatssecretaris De Graaf: Ja.

De heer Van Kemenade (PvdA): Ik vraag het voor de volledigheid, omdat de tegenstellingen vaak zo sterk zijn. Nog geen twee uur hiervoor werd bij de behandeling van de begroting van Onderwijs en Wetenschappen gezegd, telkens wanneer het om een amendement van b.v. 1 mln. zonder dekking ging: dat kan niet in 1979.

De heer Van der Doef (PvdA): Na de 60 mln. van verleden week kan het nooit een probleem zijn als er een klein gat in de begroting ontstaat.

De heer de Korte (VVD): Daar wordt compensatie voor gezocht.

De heer Van der Doef (PvdA): Gezocht, maar nog niet gevonden.

Staatssecretaris De Graaf: Ik zal niet ontkennen dat er, hoe dan ook, in dit opzicht problemen ontstaan.

De heer Van Kemenade heeft voor die 500 kinderen een andere oplossing bepleit dan met name is gedaan door de vertegenwoordigers van VVD en CDA. Hij heeft erop gewezen (vandaar hij ook met een amendement komt voor de 16- en 17-jarigen) dat juist deze studerende invalide kinderen vanwege hun invaliditeit waarschijnlijk vaak extra kosten moeten maken om te kunnen studeren. Voor zover dit werkelijk aanwijsbare kosten zijn, worden die vergoed in het kader van de voorzieningen op basis van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet. Ik heb daarvan ook een vrij uitvoerig overzicht gegeven.

De heer Van Kemenade: Daar is geen twijfel over. Het ging mij om de vraag, die ook door de heer Hermsen is gesteld, namelijk of het niet veelal gaat om kosten die niet als direct aanwijsbaar en rechtstreeks gerelateerd aan de handicap door de AAW vergoed worden of anderszins vergoed worden, imponderabilia zijn, zoals de heer Hermsen zei, kosten die nodig zijn om in het maatschappelijk verkeer zo normaal mogelijk te kunnen functioneren. Mijn stelling is, dat dit geldt voor zowel studerende als niet studerende invalide kinderen.

Staatssecretaris De Graaf: Daarom wordt van de zijde van het CDA, speciaal hiervoor, voorgesteld om bij de TS-regeling voor deze kinderen een ander kind extra te tellen. Dit is heel anders dan in uw amendement, waardoor men een gat krijgt van 20 à 25 mln.

De heer Van Kemenade: Nu ja!

Staatssecretaris De Graaf: De heer Van Kemenade heeft ook de aandacht gevraagd voor de studiefinanciering en de wenselijkheid daarmee rond te komen voor de invoering van de derde fase van de kinderbijslag. De herstructurering van de kinderbijslag derde fase is op dit moment niet aan de orde. Als ik kijk naar wat er in die derde fase moet gebeuren aan aanpassingen in de kinderbijslagwetgeving, is dit eigenlijk veel meer een afronding van

De Graaf

wat er in de eerste en de tweede fase is gebeurd dan een wezenlijke verandering van de kinderbijslagwetgeving. Daarom geef ik toe dat die relatie meer betrekking heeft op wat even is genoemd: de vierde fase van de kinderbijslagoperatie. Ik wil dit echter geen vierde fase noemen. De heer Nypels en de heer De Korte hebben hierover ook gesproken. Die vierde fase mogen wij zo niet noemen. Dan praat men namelijk over een heel ander, een nieuw systeem van kinderbijslagvoorzieningen. De derde fase, waarover de adviezen, als het enigszins kan, gereed moeten zijn voor mei volgend jaar, ten einde vóór het zomerreces nog wetsontwerpen te kunnen indienen, vraagt veel tijd. Wij hebben hiervoor de tijd meer dan nodig.

Die adviesaanvraag is al verstuurd en die is ook aan de Kamer toegezonden. De inhoud daarvan is bekend. In de vorm zoals ik de aanvraag voor mij heb, telt deze niet minder dan 28 pagina's. Het is een hele zaak die gereed te krijgen. Ik heb ook in de discussie met de heer Van Tets in de Eerste Kamer, met name tegen zijn amendement zoals het aanvankelijk luidde, bezwaren gemaakt, omdat hij verbindingen legde met deze derde fase en de eigenlijk meer structurele oplossingen. Ik meen dat, wil je leeftijdsafhankelijkheid introduceren, dit een vrij ingrijpende verandering betekent in onze kinderbijslagwetgeving. Het zal veel tijd en studie vergen, ook voor ons zelf op het departement, voordat wij in dit opzicht een duidelijk gerichte adviesaanvraag kunnen maken. Ik kijk dus iets anders tegen die operatie aan dan kennelijk nu de heren De Korte en Nypels doen.

Ik heb niet voor niets de motie van de heer Van Tets in zijn oorspronkelijke vorm afgewezen. Hij heeft die daarom ook gewijzigd. Ik heb toegezegd, in de loop van het parlementaire jaar een start te maken met het formuleren van een gerichte adviesaanvraag ten aanzien van een meer fundamentele herziening van de kinderbijslagwetgeving.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris geeft aan wat de oorspronkelijke bedoelingen waren van de verschillende fases. Nu is bij de tweede fase al door deze Regering een heel andere betekenis aan de herstructurering gegeven dan wat oorspronkelijk bedoeld werd. De leden van de fractie van de Partij van de Arbeid hebben daarop uitdrukkelijk gewezen.

Staatssecretaris De Graaf: In welk opzicht heeft de Regering de tweede fase een andere invulling gegeven dan oorspronkelijk was bedoeld?

De heer **Nypels** (D'66): Oorspronkelijk zou het namelijk een inkomensafhankelijke toeslagregeling worden. Wij hebben ons ook met overtuiging neergelegd bij de wijziging die de Regering in deze plannen heeft aangebracht. Dat heeft dus onze instemming. Dat is heel duidelijk. Waarom het gaat is, dat er geen enkele reden is om ook maar te zeggen: Wij hadden vroeger het plan, de derde fase zo en zo te doen en wij zullen ons daaraan maar houden. Als er een duidelijke stroming in deze Kamer is, bestaande uit een groot aantal kamerleden en fracties die in de derde fase wel een leeftijdsafhankelijke bijslag willen introduceren, moet zo iets toch mogelijk zijn? Anders krijgen wij toch wel een heel rare situatie. De Staatssecretaris heeft al gesproken over de vierde fase. Wij kunnen niet achtereenvolgens een, twee, drie, vier en vijf fases hebben.

Staatssecretaris De Graaf: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nu juist geen vierde fase willen noemen. De derde fase is echter meer een technische afronding van de eerste twee fasen in de kinderbijslag die wij nu introduceren. Die fase is nodig per 1 januari 1980 vanwege het vinden van een nieuw indexeringsmechanisme – dat kan zo niet blijven! – en vanwege het vinden van een oplossing voor de zelfstandigen wat de eerste twee kinderen betreft. Enfin, je kunt een hele serie overwegingen in deze ...

De heer **Nypels** (D'66): Wij kunnen toch niet al maar doorgaan met fases van wetgeving?

Staatssecretaris De Graaf: Ik probeer dan ook te zeggen, dat die plannen een diepgaande studie vergen. Immers, dat houdt vervanging in van de gezinswelvaartstheorie, die nu aan de wetgeving ten grondslag ligt, door een afhankelijkheid van de leeftijd van de kinderen. Dat zijn vrij ingrijpende zaken.

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris zegt: vervangen door. Ik meen echter, dat dit niet de bedoeling kan zijn. Het gaat erom, dat er een criterium wordt toegevoegd. Dat behoeft niet zo'n drastische studie en verandering mee te brengen.

Staatssecretaris De Graaf: Je moet wel eerst weten of je het wilt, voordat je deze zaak werkelijk helemaal loslaat.

Je moet dan in alle opzichten, ook voor de grote gezinnen, de consequenties goed kunnen overzien. Dat was echter niet mogelijk bij het versturen van de adviesaanvraag, zoals deze nu naar de SER is gegaan. Ik meen ook, dat de SER zich eraan zou vertillen in die korte tijd om in die zin fundamenteel een advies gereed te hebben ten aanzien van de adviesaanvraag. Ik zal blij zijn, als de SER een advies gereed heeft ten aanzien van de derde fase, zoals deze nu is geformuleerd. De realisatie daarvan zal met nog heel wat moeite en inspanning gepaard gaan.

De heer **De Korte** (VVD): Ik heb moeite met de woorden 'vierde fase'.

Staatssecretaris De Graaf: Maar het is geen vierde fase.

De heer **De Korte** (VVD): Ik ben er blij mee, dat u dit zegt. Als het maar parallel gebeurt. Dat scheelt heel veel tijd.

Staatssecretaris De Graaf: Het is de bedoeling dat wij dit jaar parallel met de adviesaanvraag gereedkomen en dat deze aanvraag vervolgens afzonderlijk naar de SER wordt gestuurd. Het zou namelijk helemaal fout zijn als daardoor de invoering van de derde fase zoals deze ons voor ogen staat per 1 januari 1980 op de tocht werd gezet. Dat kan niet.

De heer **Hermesen** (CDA): Ook de grote groep zelfstandigen zou buitengewoon teleurgesteld zijn als door ontwikkelingen die hierdoor zouden kunnen ontstaan, de parallelisatie van de verschillende regelingen die met name toch ook in haar belang gebeurt langer moest wachten dan 1 januari 1980. Dat kan toch ook niet de bedoeling van collega De Korte zijn.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Begrijp ik goed uit deze discussie, dat de Staatssecretaris, zonder de studie te hebben gedaan, ernstige bezwaren heeft nu leeftijdsdifferentiatie in te voeren?

Staatssecretaris De Graaf: Ik heb vanmorgen de nadelen en de voordelen onder woorden gebracht. Men kan dan tot een afweging komen. Ik geloof niet dat ik de woorden 'ernstige bezwaren' in de mond heb genomen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Het was een overtuigend betoog dat u net hield.

Staatssecretaris De Graaf: Daar ben ik blij om.

De primaire verantwoordelijkheid voor een nieuw stelsel van studiefinanciering ligt bij de Minister van Onderwijs en Wetenschappen. Ik heb be-

De Graaf

grepen dat de Minister hedenmiddag bij de behandeling van de begroting in tweede termijn heeft gezegd te hopen in 1979 met definitieve voorstellen ter zake te komen. Ik heb begrepen geen wetsontwerp en daarom heb ik, en ook op grond van de andere overwegingen, geen behoefte aan de motie.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Maar ook geen bezwaar?

Mevrouw **Müller-van Ast** (PvdA): Het kan vriezen en het kan dooien.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): U zoudt het, als het tegelijkertijd kon, wel keurig vinden een wet op de studiefinanciering te hebben.

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat kan ik mij indenken, maar nogmaals, ik zie de noodzaak van het getijdig ter beschikking hebben van deze zaken niet zo zeer in de technische afronding van de derde fase, maar meer in de principiële toekomstige visie met betrekking tot de kinderbijslagfinanciering.

De heer Van Dis heeft gevraagd naar het draaipunt in verband met de voorstellen van het vorige kabinet, als je volledige inkomensafhankelijkheid zou introduceren. Bij mijn weten is dat in beginsel wel zo aangekondigd, maar het is nooit precies ingevuld. Het hangt nu juist met name van de invulling af, hoe je hier op een gegeven moment uit komt. Ik ben het wel met hem eens dat, als je dat zou introduceren, je vrij snel tot een afbouw van de kinderbijslag zult moeten komen, sneller dan velen waarschijnlijk lief is.

De heer **Van Dis** (SGP): Ik heb begrepen dat de Minister ook min of meer op die vraag is ingegaan. Hij heeft o.a. een bedrag van ongeveer f 34.000 genoemd.

Staatssecretaris **De Graaf**: Er is nooit politiek concreet ingevuld. Er zijn wel wat invuloefeningen geweest, maar naar mijn gevoel is meer in concreto het totale bedrag vastgesteld dan dat er een werkelijk politieke keuze is gemaakt.

Over de principiële opvatting over het hebben van kinderen heeft de Minister al een opmerking gemaakt. Ik ben het daar van ganser harte mee eens.

De heer Van Dis heeft vervolgens nog aandacht gevraagd voor de gemoedsbezwaarden en erop gewezen, dat er gemoedsbezwaarden zijn die op dit moment geen kinderbijslag ontvangen en er toch van leven. Ik beaam dat. Ik heb ook geprobeerd zo veel mogelijk tegemoet te komen aan de bezwaren van de gemoedsbezwaarden.

Ik meen hiermee indirect ook geantwoord te hebben op vragen van andere geachte afgevaardigden.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, worden de op het wetsontwerp voorgestelde amendementen voldoende ondersteund.

Over de artikelen en de daarop voorgestelde amendementen wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

De vergadering wordt van 19.20 uur tot 20.45 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat om een debat te houden over de gang van zaken bij KLM-vestiging te New York (15 329) stel ik voor deze stukken aan de orde te stellen en te behandelen in de vergadering van woensdag 31 januari 1979 na de eerste termijn van de Kamer over de Europese Top (15 414), niet vóór 15.00 uur.

Ook stel ik voor na de stemmingen over de hoofdstukken X (Defensie) en V (Buitenlandse Zaken) ook te stemmen over:

I. de tijdens de openbare commissievergadering over het verslag betreffende de uitwerking en toepassing van de Verdragen tot oprichting van de EEG en Euratom over het jaar 1977 (15 095) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

de motie-Notenboom over een grotere Europese wisselkoersstabiliteit (15 095, nr. 6);

de motie-Waltmans over samenwerking met de landen met staatshandel (15 095, nr. 7);

de motie-Brinkhorst over de aanwezigheid van de Minister-President bij kamerdebatten over het gebeuren in de Europese Raad (15 095, nr. 8);

II. de tijdens de openbare commissievergadering over de NAVO-gedeelten uit de begrotingen van hoofdstuk V (Buitenlandse Zaken) en hoofdstuk X (Defensie) en over de bijlage 'De Kernbewapening' van de memorie van toelichting van hoofdstuk X (Defensie) (15 300) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

de gewijzigde motie-Van der Stoel over het geven van prioriteit aan terugdringing van de rol van kernwapens (15 300-V-X, nr. 59);

de motie-Stemerding over het verminderen van aantal en soorten tactische nucleaire wapens (15 300-V-X, nr. 46);

de motie-Stemerding over het niet uitbreiden van het aantal stukken korte afstandartillerie met tweeledige taak (15 300-V-X, nr. 47);

de motie-Stemerding over de bestelling van een wapensysteem (15 300-V-X, nr. 48);

de motie-Stemerding over het niet aanbrengen in alle F-16 vliegtuigen van essentiële onderdelen, geschikt voor het verrichten van een nucleaire taak (15 300-V-X, nr. 49);

de motie-Brinkhorst over vermindering van de afhankelijkheid van kernwapens (15 300-V-X, nr. 50);

de motie-Ploeg over het in NAVO-verband ondernemen van stappen, de SS 20 onderwerp te doen zijn van de wapenbeheersingsbesprekingen tussen Oost en West (15 300-V-X, nr. 51);

de motie-Waltmans over het verminderen van het Nederlandse aandeel in de kernbewapening (15 300-V-X, nr. 52);

de motie-Waltmans over het streven, de rol van de kernwapens te verminderen en te komen tot kernwapenvrije zones in Europa (15 300-V-X, nr. 53);

de motie-Waltmans over het komen tot een verbod van het in productie nemen van neutronenwapens (15 300-V-X, nr. 54);

de motie-Waltmans over het streven naar een totale denuclearisering van de Nederlandse strijdkrachten, verwijdering van de kernwapens van het Nederlandse grondgebied en een verbod van vervoer van kernwapens over Nederlands grondgebied (15 300-V-X, nr. 55);

de motie-Van der Spek over het afschaffen van de atoombommen van zowel de 155 mm houwitser, als de 8 inch houwitser van de Nederlandse krijgsmacht (15 300-V-X, nr. 56);

de motie-Van der Spek over de invoering van cruise-missiles, die met kernkoppen kunnen worden uitgerust (15 300-V-X, nr. 57);

de motie-Van der Spek over uitspreken van afkeuring over het beleid van de Regering, zoals weergegeven in de bijlage 'De Kernbewapening' (15 300-V-X, nr. 58).

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik bepaal dat de openbare vergadering van de vaste Commissie voor het Wetenschapsbeleid over de Nota Meerjarenplan Sociaal Onderzoek en Beleid (15 043) zal worden gehouden op maandag 12 maart 1979 van 11.15 tot uiterlijk 18.00 uur.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Wijziging van de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers (14 333)**.

De **Voorzitter**: Ik herinner eraan, dat sedert de sluiting van de algemene beraadslaging nog een aantal amendementen zijn ingediend. Deze stukken dragen de nummers 39 tot en met 47.

Ik wil in herinnering brengen dat de eindstemming over dit wetsontwerp een stemming zal zijn waarvoor, krachtens het desbetreffende grondwetsartikel, een gekwalificeerde meerderheid nodig zal zijn, dus tweederde van de aanwezige leden.

Alvorens gelegenheid te geven tot het afleggen van een stemverklaring, stel ik er prijs op aan de leden kenbaar te maken wat de Commissie voor de Werkwijze der Kamer in oktober 1973, nog niet zo vreselijk lang geleden, met betrekking tot stemverklaringen heeft bepaald:

Stemverklaring heeft zin als een fractie anders gaat stemmen dan, gehoord haar woordvoerder in eerste en tweede termijn, of gezien de mede-ondertekenaars van een voorstel, redelijkerwijze zou zijn te verwachten, dan wel indien een fractie niet aan het debat heeft deelgenomen, of als een fractie bij de beraadslaging geen oordeel kenbaar heeft kunnen maken, omdat het een motie betreft welke is ingediend nadat de woordvoerder van die fractie in tweede termijn gesproken heeft. In alle andere gevallen, zo heeft, zeer terecht, de Commissie voor de Werkwijze der Kamer toen gezegd, is geen stemverklaring nodig, omdat aan de Kamer al eerder kan zijn gebleken wat de mening van de desbetreffende fractie is.

Ik geef thans de gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

□

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Mijn stemverklaring past, naar ik meen, bij uitstek in de formulering die u nu ten beste geeft. Er is een amendement van de heer Stoffelen gekomen op stuk nr. 46. Daarop is verder geen toelichting gegeven, en daarom hebben wij behoefte aan een korte stemverklaring. Wij zijn van mening dat de inwerkingtreding van deze wet moet plaatsvinden op het moment dat de wet in het Staatsblad wordt gepubliceerd. Daarom hebben wij geen behoefte aan een ander tijdstip. Er zijn verschillende data voor verschillende groepen politieke ambtsdragers over de tafel gegaan.

Zo was er een amendement met betrekking tot Tweede-Kamerleden en weer andere met betrekking tot gedeputeerden en wethouders. Wij vinden dat niet consistent. Wij hebben er verder geen behoefte aan de rechtspositie, die via dit wetsontwerp wordt ontwikkeld, aan te tasten. Daarom zullen wij tegen het amendement van de heer Stoffelen op stuk nr. 46 stemmen.

De aanhef en de onderdelen A tot en met F van artikel I worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde amendement-Nypels c.s. (stuk nr. 39) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, DS'70, de PPR, de CPN en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring.

De heer **Nypels** (D'66): Nu ons amendement op stuk nr. 39 is verworpen, zullen wij onze stem geven aan het amendement-Stoffelen op stuk nr. 22, dat wij dan als second-best beschouwen.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat de heer Den Uyl iets later ter vergadering zal verschijnen.

Het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 22) wordt met 68 tegen 63 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de leden: Portheine, Rietkerk, Van Rooijen, Van Rossum, Van der Sanden, Scherpenhuizen, Tolman, Tripels, Van de Ven, Verbrugh, Verkerk-Terpstra, De Voogd, B. de Vries, Vrijlandt-Krijnen, Waalkens, Weijers, Wisselink, Van Zeil, Aarts, Abma, Van Amelsvoort, Andela-Baur, B. Bakker, De Beer, Beinema, Berkhouter, Beumer, Blaauw, J. J. P. de Boer, Bolkestein, Borgman, Braams, Braks, Van den Broek, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, G. C. van Dam, Dees, Deetman, Dijkman, Van Dis, Van Erp, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Gerritse, Ginjaar-Maas, Gualthérie van Weezel, Van der Gun, Hennekam, Hermans, Van Houwelingen, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Kleisterlee, Korte-van Hemel, De Korte, De Kwaadsteniet, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Mommersteeg, Nijpels, Notenboom en Ploeg.

Vóór hebben gestemd de leden: Poppe, Pronk, Rienks, Roels, Salomons, Schaapman, Van der Spek, Spieker, Stemerding, Van der Stoel, Stoffelen,

Terlouw, Van Thijn, Vellenga, Voogd, Voortman, K. G. de Vries, Waltmans, Wessel-Tuinstra, Wöltgens, Worrell, Zeevalking, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, Van den Bergh, De Boois, Brinkhorst, Castricum, M. P. A. van Dam, Dankert, Van der Doef, Dolman, Drenth, Duinker, Engwirda, Eema-Brugman, De Graaf, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van der Hek, Jansen, Van Kemenade, Klein, Knol, Kolthoff, Kombrink, Konings, Kosto, Krouwel-Vlam, Lambers-Hacquebard, Langedijk-de Jong, Meijer, Mertens, Molleman, Moor, Müller-van Ast, Nijhof, Nypels, Van Ooijen, Patijn en de Voorzitter.

De **Voorzitter**: Ik herinner eraan, dat de amendementen, voorkomende op stuk nr. 36, door de Regering zijn overgenomen.

Onderdeel G, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 36, I) wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen Ga tot en met S worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde amendement-Nijhof c.s. (stuk nrs. 40, I en II) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van DS'70, D'66, de PPR en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan dat als gevolg van eerder genomen beslissingen de amendementen-Stoffelen op stuk nr. 23 als vervallen kunnen worden beschouwd.

Onderdeel T, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 36, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen Ta tot en met BB worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan dat als gevolg van eerder genomen beslissingen de amendementen-Nijhof c.s. (stuk nr. 18) en -Stoffelen c.s. (stuk nr. 24) als vervallen kunnen worden beschouwd.

Onderdeel CC wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde amendement-Nypels c.s. (stuk nr. 42) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, DS'70, de CPN, de PSP en de PPR vóór dit amendement hebben gestemd.

Onderdeel CCa, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amende-

Voorzitter

ment-Stoffelen c.s. (stuk nr. 36, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen CCb tot en met KK worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan dat als gevolg van eerder genomen beslissingen de amendementen-Nypels c.s. (stuk nrs. 41, I en II) en de amendementen-Stoffelen c.s. (stuk nrs. 25, I en II) als vervallen kunnen worden beschouwd.

Onderdeel LL, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 36, IV) wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen LLa tot en met RR worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan, dat als gevolg van eerder genomen beslissingen het gewijzigde amendement-Nijhof c.s. (stuk nr. 43) als vervallen kan worden beschouwd.

Onderdeel SS, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 36, V), wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De leden 1, 2 en 3 van artikel II worden zonder stemming aangenomen.

Het sub-amendement-Weijers c.s. (stuk nr. 47) op het nader gewijzigde amendement-Nijhof c.s. (stuk nr. 44, I, A) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

Het aldus gewijzigde nader gewijzigde amendement-Nijhof c.s. (stuk nr. 44, I, A) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van DS'70, D'66, de PvdA, de PPR en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Het sub-amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 46) op het amendement-Weijers c.s. (stuk nr. 37, I) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het GPV en de CPN tegen dit sub-amendement hebben gestemd.

Het aldus gewijzigde amendement-Weijers c.s. (stuk nr. 37, I) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

Lid 4, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Weijers c.s. (stuk nr. 37, I) wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan dat als gevolg van de eerder genomen beslissing de overige amendementen-Nijhof c.s. op stuk nr. 44 als vervallen kunnen worden beschouwd.

Het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 45, I, A) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met dezelfde stemverhouding is aangenomen als het sub-amendement-Stoffelen c.s. op stuk nr. 46.

Lid 4a, zoals het is gewijzigd door aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 45, I, A) wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan, dat als gevolg van de eerder genomen beslissing de overige amendementen-Stoffelen c.s. op stuk nr. 45 als aangenomen kunnen worden beschouwd.

Het amendement-Nijhof c.s. (stuk nr. 34, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van DS'70, de PPR, de PSP en de CPN vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de verworping van dit amendement de overige amendementen op stuk nr. 34 als mede de amendementen-Nijhof c.s. op stuk nr. 35 als vervallen kunnen worden beschouwd.

Voorts neem ik aan, dat als gevolg van eerder genomen beslissingen de amendementen-Stoffelen c.s. (stuk nr. 26) en Nypels c.s. (stuk nr. 28) als vervallen kunnen worden beschouwd.

Lid 5, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 45, I, B) wordt zonder stemming aangenomen.

Lid 6, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 45, I, C) wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan, dat als gevolg van de eerder genomen beslissing het amendement-Weijers c.s. (stuk nr. 37, II) als aangenomen kan worden beschouwd.

Lid 7, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Weijers c.s. (stuk nr. 37, II) wordt zonder stemming aangenomen.

Lid 8 wordt zonder stemming aangenomen.

Lid 9, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Stof-

felen c.s. (stuk nr. 45, I, D) wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel III wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel IV, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 45, II) wordt zonder stemming aangenomen.

De beweegreden wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen over het wetsontwerp.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Alhoewel wij de pensioenopbouw in de eerste vier jaar van de politieke ambtsdragers nog steeds aan de royale kant vinden, zullen wij toch met overtuiging onze stem aan dit wetsontwerp geven, omdat op vele andere terreinen de overdreven, royale pensioenrechten zullen worden ingedamd.

Het wetsontwerp wordt met algemene stemmen aangenomen.

Aan de orde is de **stemming** over de motie-Stoffelen c.s. over betaling door kamerleden van een extra tegemoetkoming in de kosten van extra pensioenopbouw (14 333, nr. 38).

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

De heer **Weijers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De strekking van de motie, namelijk kamerleden met een wegens neveninkomsten gekorte schadeloosstelling meer nominale pensioenbijdragen te laten betalen dan kamerleden met een volledige schadeloosstelling, is onlogisch, pensioen-technisch tegenstrijdig en derhalve zullen wij tegen de motie stemmen.

De motie-Stoffelen c.s. (14 333, nr. 38) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

Aan de orde zijn de **stemmingen** over: de motie-Wöltgens c.s. over een nieuwe nota ten aanzien van het herstructureringsbeleid in Zuid-Limburg (13 969, nr. 9);

Voorzitter

de motie-Brinkhorst c.s. over een aanvullende nota met een prioriteitenoverzicht van de uitgaven in het kader van de Perspectievennota (13 969, nr. 10, herdruk);

de motie-Wöltgens c.s. over oprichting van een stichting ten behoeve van collectief ontslagenen uit het herstructureringsgebied (13 969, nr. 12);

de gewijzigde motie-Bremen c.s. over het functioneren van het LIOF (13 969, nr. 46);

de gewijzigde motie-Bremen c.s. over aanvulling van het aantal arbeidsplaatsen in Zuid-Limburg (13 969, nr. 47);

de motie-Portheine c.s. over verwezenlijking van de decentralisatiegedachte (13 969, nr. 17);

de motie-Portheine c.s. over de positie van Limburg in EEG-verband (13 969, nr. 18);

de motie-Brinkhorst c.s. over de financieringsovereenkomst tussen de Regering en het LIOF (13 969, nr. 19);

de motie-Jansen c.s. over instelling van een herstructureringsorgaan (13 969, nr. 21);

de motie-Portheine c.s. over het vliegveld Beek (13 969, nr. 23);

de motie-Van der Spek c.s. over verbetering van het spoorwagennet en het streekvervoer in Zuid-Limburg (13 969, nr. 24);

de motie-Rienks c.s. over een geïntegreerd en taakstellend uitvoeringsprogramma voor Zuid-Limburg (13 969, nr. 26);

de motie-Deetman c.s. over een opleiding voor tolk/vertaler in Zuid-Limburg (13 969, nr. 28);

de motie-Deetman c.s. over vestiging van het nieuwe rijkscomputercentrum in het Zuidlimburgse herstructureringsgebied (13 969, nr. 29);

de gewijzigde motie-G. M. P. Cornelissen c.s. over een extra uitbouw van de functies zorg en educatie (13 969, nr. 52);

de motie-G. M. P. Cornelissen c.s. over tijdelijke arbeidsplaatsen speciaal voor jongeren (13 969, nr. 31);

de motie-G. M. P. Cornelissen c.s. over de Lucasklinieken te Hoensbroek (13 969, nr. 32);

de gewijzigde motie-Dees c.s. over de nieuwbouw van het Ziekenhuis Maastricht (13 969, nr. 49);

de motie-Langedijk-de Jong c.s. over de extra werkgelegenheid voor jeugdige werklozen (13 969, nr. 35);

de motie-Konings c.s. over het stimuleringsproject Oostelijke Mijnstreek (13 969, nr. 39);

de motie-Konings c.s. over het ziekenhuis St. Annadal in Maastricht (13 969, nr. 44);

de motie-Bremen c.s. over een evenwichtige groei van arbeidsplaatsen in de collectieve sector (13 969, nr. 45);

de motie-Deetman c.s. over een geleidelijke uitbouw van de Rijksuniversiteit Limburg (13 969, nr. 48);

de motie-Brinkhorst c.s. over een studierichting sociale gezondheidskunde aan de Rijksuniversiteit Limburg (13 969, nr. 50);

de motie-Rienks c.s. over het Plateau van Margraten (13 969, nr. 51).

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd, de beraadslaging over de moties te heropenen. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Rienks** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van onze motie op stuk nr. 51 is gebleken dat enige fracties er de voorkeur aan geven, deze niet nu af te handelen doch na het kerstecres bij een passende gelegenheid die in het verschiet ligt. Wij vinden dat hieraan gehoor kan worden gegeven, ook in het licht van het tijdsbestek dat komende is. Ik verzoek u dan ook, deze motie van de agenda af te voeren.

De heer **Evenhuis** (VVD): Waarom is de motie dan ingediend op dit moment?

De heer **Rienks** (PvdA): Dat kan de heer Evenhuis volstrekt logisch afleiden uit het betoog dat wij eerder, tijdens de openbare commissievergadering, hebben gehouden.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, te voldoen aan het verzoek van de heer Rienks, zijn motie (13 969, nr. 51) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag mijn motie op stuk nr. 19 aanhouden tot de jaarlijkse evaluatie van de Perspectievennota aan de orde komt. Nu er alsnog een motie-Bremen over dezelfde materie is ingediend, lijkt mij hiertoe alle aanleiding.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, te voldoen aan het verzoek van de heer Brinkhorst, zijn motie (13 969, nr. 19) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Nu motie nr. 19 van de agenda is afgevoerd, ziet mijn fractie alle redenen om tegen motie nr. 46 van de heer Bremen te stemmen.

Wat de motie-Portheine inzake het vliegveld Beek betreft, wij achten een verdere ontwikkeling van het vliegveld Beek om verkeers-economische, milieu- en planologische redenen een ramp voor Zuid-Limburg en wij zullen derhalve tegen deze motie stemmen.

□

De heer **Bremen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ongetwijfeld is een aantal stellingen in de motie van de heer Wöltgens op stuk nr. 9 juist, zij het dat zij wat ongenueanceerd zijn. Mijn fractie heeft daarin echter geen aanleiding kunnen vinden, de aanpak van klemmende problemen in het herstructureringsgebied Zuid-Limburg te vertragen met een omstreden herschreven nota.

Wij geven de voorkeur aan haalbaar geamendeerde beleidsvoornemens die zonder enig tijdverlies uitvoerbaar gemaakt kunnen worden. Wij zullen deze motie dus niet steunen.

Motie nr. 12 van het lid Wöltgens c.s. heeft duidelijk de bedoeling de Regering aan te sporen experimenten aan te durven in een gebied waar de situatie op de arbeidsmarkt dat dringend nodig maakt. In zoverre vinden wij de intentie van de indieners sympathiek, maar het feit dat de Minister zich voorstelt de doeleinden van een opvangstichting op een andere wijze – namelijk via het geïntensiverde arbeidsmarktbeleid – te realiseren, weerhoudt ons voornemen het in deze motie gevraagde experiment te steunen.

Ik kom tot motie nr. 21 van het lid Jansen c.s. Het feit dat de Regering zich positief opstelt ten aanzien van de instelling van een tripartite samengesteld begeleidingsorgaan, geeft ons voldoende vertrouwen in het aanvoelingsvermogen van dit orgaan, om de bevolking – waar mogelijk – in het herstructureringsproces te doen participeren. Wij voelen niets voor een van bovenaf opgelegde participatieplicht en kunnen derhalve deze motie niet steunen.

Voorts kom ik tot motie nr. 24 van het lid Van der Spek c.s. Resultaten met betrekking tot het onderzoek van een aantal in de motie genoemde spoorlijnen zijn ons door de Minister in het vooruitzicht gesteld. Wij willen de uitkomsten van het beraad hierover afwachten, alvorens wij ons hierover per motie uitspreken. In dit stadium steunen wij de motie dus niet.

□

De heer **Wöltgens** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mij tot drie moties beperken. Wij zullen de gewijzigde motie nr. 46 van de heer Bremen c.s. over het LIOF steunen, omdat zij in de lijn ligt van het betoog dat wij bij de begroting

Wöltgens

van Economische Zaken hebben gehouden, zij het onder de daar gemaakte bedingen. Er moet altijd een centrale toetsing gewaarborgd blijven van het uitkeren van overheidsmiddelen. Voorts dient een democratische controle gewaarborgd te blijven ten aanzien van aanwending van overheidsmiddelen. Onder die twee voorwaarden zijn wij bereid, de gewijzigde motie op stuk nr. 46 te steunen.

Wij zullen de motie op stuk nr. 17 van de heer Porthéine c.s. niet steunen. Zij is veel te ruim geformuleerd. Daaronder kan bij voorbeeld vallen de gedachte die door Minister Van Aardenne is gelanceerd om de provincie te betrekken bij de steunverlening aan individuele bedrijven. Dit is naar ons gevoelen een levensgevaarlijke ontwikkeling waartegen wij ook zullen protesteren op het moment dat dit feitelijk aan de orde komt. Voor ons ligt de grens qua decentralisatie bij wat de Kamer heeft aangenomen bij de Nota Regionaal Sociaal-Economisch Beleid toen de motie-Jansen c.s. een meerderheid in deze Kamer kreeg.

Ten slotte kom ik tot de motie op stuk nr. 45 van het lid Bremen c.s. Het is op zich een bijzonder sympathieke gedachte om Limburg te vrijwaren van de gevolgen van Bestek '81. De impliciete gedachte echter dat Bestek '81 voor de rest van ons land wél goed zou zijn, is – zoals bekend mag zijn – voor mijn fractie niet helemaal verteerbaar.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik wil graag een stemverklaring over drie moties afleggen. Ik kom eerst bij motie op stuk nr. 9 van het lid Wöltgens c.s. Hoewel wij de gedachte om een nieuwe nota te schrijven niet zo goed vinden omdat daarmee de uitvoering van de Perspectievennota kan worden vertraagd, zullen wij niettemin vóór die motie stemmen. Wij willen daarmee tot uitdrukking brengen dat wij menen dat binnen Bestek '81 geen werkelijke doeltreffende maatregelen, zoals wij die wensen te zien, voor het zuiden van Limburg kunnen worden genomen.

Wij zullen tevens tegen de motie op stuk nr. 23 van het lid Porthéine c.s. stemmen. Wij zijn op zich zelf niet tegen de gedachte van het vliegveld Beek, maar wij vinden het voorbarig, vooruitlopend op het vliegveldbestemmingsplan dat door de Regering nog moet worden ingediend, een dergelijke uitspraak te doen.

Wij zullen ten slotte stemmen tegen de motie op stuk nr. 45 van het lid Bremen c.s. Wij zijn niet tegen de maatregelen die daarin worden aangekondigd, maar wij zijn van mening dat juist binnen Bestek '81 dergelijke maatregelen binnen Zuid-Limburg niet het gewenste effect zullen hebben.

□

De heer **Rienks** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft motie nr. 23: de Regering bezig is met een structuurschema voor de burgerluchtvaart, moet bekend worden geacht dat ook de positie van het vliegveld Beek daarin aandacht zal krijgen. Wij vinden het nuttig dat het provinciaal bestuur van Limburg een studie laat verrichten, mede gericht op de grensoverschrijdende samenwerking op luchtvaartgebied, een samenwerking die ook door ons wordt gewenst. Onderlinge afstemming van de activiteiten moet uiteraard plaatsvinden. Ons is niet gebleken dat daarover verschil van inzicht bestaat tussen gedeputeerde staten van Limburg en de Regering. Wij vinden deze motie daarom volstrekt overbodig en zullen er tegen stemmen.

Motie nr. 24 zullen wij steunen. Wij achten verdere verbetering van het spoorwegnet nuttig en gewenst en wensen dat de extra middelen die voor Zuid-Limburg beschikbaar zijn in principe ook in aanmerking komen voor de elektrificatieprojecten in de regio. Wij dragen ook andere dan de met name genoemde projecten een warm hart toe.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal stemmen tegen motie nr. 23 van de heren Porthéine en Bremen inzake uitbreiding van het vliegveld Beek, en wel op dezelfde gronden als zojuist door de heer Waltmans vermeld.

Ik zal stemmen voor de motie op stuk nr. 46 van de heer Bremen, waarin meer armslag voor het LIOF wordt gevraagd, met de beperking dat ik van mening ben dat die armslag niet veel zin zal hebben wanneer die niet gepaard gaat met een grotere democratisering, met name zeggenschap van de werknemers. Ik verwacht dus dat een dergelijke democratisering zal worden afgedwongen.

Ik zal ten slotte stemmen tegen de motie op stuk nr. 12 van de heren Wöltgens en Konings, waarin een stichting tot opvang van de collectief ontslagenen wordt voorgesteld, om-

dat ik van mening ben dat de uitvoering van die motie zou betekenen dat er iets gesuggereerd wordt van hulp die in feite geen enkele hulp betekent, omdat er geen positieve werkgelegenheidsgevolgen aan vast zitten. Ik vind dat men de mensen geen rad voor ogen moet draaien.

□

Mevrouw **Langedijk-de Jong** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de brief van Minister Peijnenburg zullen wij tegen de motie op nr. 32 stemmen.

Wat betreft motie nr. 52: wij vinden dat de wijziging van de motie allerm minst een verbetering is. De vaagheid hadden wij op de koop toe genomen, de wijziging niet vanwege onze kritiek op de uitwerking van de hoofdlijnen van beleid in de nota. De motie onderschrijft die hoofdlijnen en impliciet daarmee de uitwerking. Dus zullen wij tegen die motie stemmen.

Wij zullen stemmen voor motie nr. 31, met de volgende kanttekening. Wij vinden het een erg goedkope motie, want bij de desbetreffende begrotingen die aan de orde zijn geweest, blijkt niet of onvoldoende dat niet alleen om aardig te zijn tegen Zuid-Limburg maar ook uit overtuiging van politieke noodzaak gestaan wordt op extra middelen, zoals die in deze motie blijikbaar wel gewenst worden. Zuid-Limburg moet net als elk ander gebied in Nederland terugvallen op een grotendeels nationaal instrumentarium. Dat instrumentarium, waaronder de AW-middelen, verzwakt onder dit kabinet. Maar de tweede 500 jongeren waarover de motie spreekt, zullen er wel van afhankelijk zijn. Daarom was het ons liever geweest dat bij de desbetreffende begrotingsbehandelingen meer van oog voor knel- en achterstandsituaties van de zijde van het CDA was gebleken. Dan had deze motie op een solide basis kunnen berusten. Dit is nu niet het geval.

Desalniettemin zullen wij toch voor deze motie stemmen, ervan uitgaande dat in ons alternatief plan die solide basis wel is gelegd.

De motie-Wöltgens c.s. (13 969, nr. 9) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Brinkhorst c.s. (13 969, nr. 10) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

Voorzitter

De motie-Wöltgens c.s. (13 969, nr. 12) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR en de CPN vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Bremen c.s. (13 969, nr. 46) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PPR tegen deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Bremen c.s. (13 969, nr. 47) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Portheine c.s. (13 969, nr. 17) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Portheine c.s. (13 969, nr. 18) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de CPN tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Jansen c.s. (13 969, nr. 21) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Portheine c.s. (13 969, nr. 23) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-van der Spek c.s. (13 969, nr. 24) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Rienks c.s. (13 969, nr. 26) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de CPN tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Deetman c.s. (13 969, nr. 28) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Deetman c.s. (13 969, nr. 29) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De gewijzigde motie-G. M. P. Cornelissen c.s. (13 969, nr. 52) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-G. M. P. Cornelissen c.s. (13 969, nr. 31) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-G. M. P. Cornelissen c.s. (13 969, nr. 32) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Dees c.s. (13 969, nr. 49) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Langedijk-de Jong c.s. (13 969, nr. 35) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Konings c.s. (13 969, nr. 39) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PSP, de PPR en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Konings c.s. (13 969, nr. 44) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Bremen c.s. (13 969, nr. 45) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66 en de CPN tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Deetman c.s. (13 969, nr. 48) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Brinkhorst c.s. (13 969, nr. 50) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de Perspectievennota Zuid-Limburg voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** over:
de motie-Stemerding c.s. over het hervatten van het overleg over het Orion-programma en over het Atlantic-programma (15 300-X en XIII, nr. 25);
de motie-Stemerding c.s. over het niet geven van een nucleaire taak aan de opvolger van de Neptune (15 300-X en XIII, nr. 26);

de motie-Brinkhorst over verwezenlijking van een F 28 S (F29-)project (15 300-X en XIII, nr. 27)

de motie-Waltmans c.s. over het afwijzen van de vervanging van de Neptune (15 300-X en XIII, nr. 28);

de motie-Van der Hek c.s. over het uitspreken van afkeuring over het besluit van de Regering om thans tot vervanging van de Neptune over te gaan (15 300-X en XIII, nr. 29).

De **Voorzitter**: De heer Stemerding vraagt heropening van de beraadslaging over de moties. Ik stel voor, aan zijn verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Stemerding** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De motie op stuk nr. 26 zouden wij graag aanhouden tot de stemmingen plaatsvinden over de moties, voortkomend uit de openbare commissievergadering over de kernbewapening.

De motie van het lid Waltmans sluit onvoldoende aan bij het standpunt, ingenomen door de fractie van de Partij van de Arbeid. Daarom zal de fractie tegen deze motie stemmen.

De **Voorzitter**: Overeenkomstig het verzoek van de heer Stemerding stel ik voor, motie nr. 26 van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik stel voor mijn motie op stuk nr. 28 het eerst in stemming te brengen, aangezien deze duidelijk het verst strekt.

De **Voorzitter**: Ik wil het wel aan de Kamer voorleggen maar dat is geen gewoonte. Moties worden in stemming gebracht in de volgorde van indiening. Dat is een vaste praktijk. Aangezien de moties betrekking hebben op hetzelfde onderwerp zie ik geen reden van de praktijk af te wijken.

De heer **Blaauw** (VVD): Het is interessant te weten of het stemgedrag van de partij van de heer Waltmans anders is als de motie op stuk nr. 28 niet het eerst in stemming komt. Ik verneem dat graag.

Waltmans

De heer **Waltmans** (PPR): Ik heb mij nooit voor profeet uitgegeven. Zoals elke gewone gelovige zal de heer Blaauw derhalve moeten wachten tot de realiteiten zich voordoen.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt wordt het voorstel van de heer Waltmans, de motie op stuk nr. 28 het eerst in stemming te brengen, voldoende ondersteund.

Ik ontraad de Kamer aanvaarding van dit voorstel.

Het voorstel van de heer Waltmans c.s. wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil iets zeggen over de motie op stuk nr. 27.

Wij vinden de aansluiting van de Nederlandse vliegtuigindustrie bij de ontwikkelingen op Europees niveau door de vermenging van civiele en militaire produktie een dermate groot gevaar voor vrede en veiligheid, dat wij die motie niet kunnen steunen.

De heer **Blaauw** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Gezien onze waardering voor het gebleken beleid van de Regering is het evident, dat wij tegen alle thans bestaande moties zullen stemmen.

De **Voorzitter**: Dit is geen stemverklaring. Als ooit de overbodigheid van een stemverklaring is gebleken, was het deze keer.

De heer **Blaauw** (VVD): Het kon niet worden afgeleid uit mijn betogen in de afgelopen dagen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Die waren ook zeer onduidelijk, mijnheer de Voorzitter!

De motie-Waltmans c.s. (15 300-X en XIII, nr. 28) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de CPN en de PSP voor deze motie hebben gestemd.

De motie-Stemerding c.s. (15 300-X en XIII, nr. 25) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Brinkhorst c.s. (15 300-X en XIII, nr. 27) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, de PSP, DS'70, de PPR en de CPN vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Van der Hek c.s. (stuk 15 300-X en XIII, nr. 29) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor de stukken over de Neptunevervanging voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming** over de motie-Zeevalking c.s. over stopzetting van de werkzaamheden aan het tracé Lunetten-Groenekan voor Rijksweg 27 (15 300-B, nr. 7).

Deze motie wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, de PSP, de CPN, de PPR en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

Aan de orde zijn, nadat de Voorzitter heeft geconstateerd, dat ze voldoende worden ondersteund, de **stemmingen** over:

de motie-Klein c.s. over de maatschappelijke ontwikkeling (15 301, nr. 6);

de motie-Beinema c.s. over wetenschapsvoorlichting (15 301, nr. 7);

de motie-Mertens c.s. over het onderzoek van het onderwijs (15 301, nr. 8);

de motie-Ginjaar-Maas c.s. over ontwikkelingsprogramma's ten behoeve van ontwikkelings samenwerking (15 301, nr. 9);

de motie-Mertens c.s. over de huidige budgetverdeling voor energie-onderzoek (15 301, nr. 10).

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt bestaat er behoefte aan heropening van de beraadslaging over de moties. Ik stel voor daartoe de gelegenheid te geven.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Beinema** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De overweging van mijn motie op stuk nr. 7 bood de mogelijkheid tot verbetering. Ik heb daar minstens ten dele gebruik van gemaakt. Daarom bied ik u nu een enigszins gewijzigde motie aan.

Motie

De **Voorzitter**: De heer Beinema heeft zijn motie op stuk nr. 7 gewijzigd in die zin, dat deze thans luidt:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over het Wetenschapsbudget 1979;

overwegende, dat een verantwoord wetenschapsbeleid in een democratisch bestel een brede maatschappelijke discussie vergt in die gevallen dat wetenschappelijk onderzoek en/of de toepassing daarvan vergaande maatschappelijke gevolgen kan hebben;

van oordeel, dat daarvoor een veelzijdige en flexibele wetenschapsvoorlichting een essentiële voorwaarde is;

nodigt de Regering uit, zich over een dergelijke wetenschapsvoorlichting binnen het kader van de verhouding wetenschap – maatschappij nader te bezinnen en vóór of in het Wetenschapsbudget 1980 de Kamer over de resultaten van die bezinning een notitie aan te bieden,

en gaat over tot de orde van de dag.

Deze gewijzigde motie is ondertekend door de leden Beineman, Mertens, Braams, Lansink en Deetman.

Zij krijgt nr. 13.

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Wij willen de tekst van het dictum van de motie op stuk nr. 10 over de huidige budgetverdeling voor energieonderzoek met twee woorden veranderen. De woorden 'taakstelling' en 'en' willen wij laten vervallen.

Bovendien deel ik mede dat wij de motie op stuk nr. 8 willen intrekken.

Motie

De **Voorzitter**: De heer Mertens heeft zijn motie op stuk nr. 10 gewijzigd in die zin dat in de laatste zin de woorden 'taakstelling en' zijn komen te vervallen.

De gewijzigde motie krijgt nr. 14.

Aangezien de heer Mertens zijn motie op stuk nr. 8 heeft ingetrokken, maakt deze geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik geef thans gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

De heer **Klein** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben ons eerst nogal verbaasd over de motie nr. 9 van mevrouw Ginjaar-Maas. Omdat de voor-

Klein

malige Minister voor Ontwikkelingssamenwerking heel wat heeft gedaan aan het wetenschappelijk onderzoek ten dienste van de emancipatie van de vrouw in de ontwikkelingslanden, is de motie kennelijk bedoeld om te garanderen, dat de pot, die daarvoor beschikbaar is, gehandhaafd zal worden. Daartegen kunnen wij uiteraard geen bezwaar hebben. Wij steunen daarom deze motie.

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter. Ik wil mijn stem motiveren ter zake van de motie-Klein op nr. 6. Deze motie heeft een overweging, die ik niet voor mijn rekening wil nemen. Mijn fractie is van mening, dat het niet zonder meer de taak van Regering en parlement is de maatschappelijke ontwikkeling in hoofdlijnen te beïnvloeden. Ik meen evenwel, dat een zo ingrijpend iets als de snelle ontwikkeling van de chips de volle aandacht van Regering en parlement moet hebben. Daarom maakt het dictum met de dringende uitnodiging aan de Regering om informatie te verschaffen en een prognose te geven van de maatschappelijke gevolgen van de opmars van de chips de motie tot een goede motie, waar mijn fractie voor zal stemmen.

De heer **Beinema** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen over de motie nr. 6 van de leden Klein en Voortman. Wat de aanleiding tot deze motie vormt, heeft de aandacht en zorg van de Regering. Dat heeft uiteraard onze instemming. In feite wordt overvraagd en hieraan zullen wij onze steun niet geven.

De heer **Braams** (VVD): Ter zake van de motie nr. 6 van de heer Klein merk ik op, dat wij de zorg van de indieners delen. Wij zijn er verheugd over, dat de Regering in dezen actief is. In feite is de motie achterhaald. De Minister vericht al activiteiten. In de motie wordt een dwingende termijn voorgeschreven; uit dien hoofde kunnen wij onze stem daaraan niet geven.

Wat de motie op stuk nr. 10 betreft, merk ik op, dat hetgeen in de overwegingen staat, strijdig kan zijn met wat onder 'van oordeel' staat, namelijk dat op het gebied van de andere energiebronnen wordt uitgesloten het onderzoek naar de kernfusie, naar de hoge temperatuur- gas gekoelde reactor en naar alternatieve splijtstofcycli. Wij vinden deze motie onduidelijk. Om nog enkele andere redenen, die ik ter wille van de tijd niet zal noemen, zullen wij tegen deze motie stemmen.

De motie-Klein c.s. (15 301, nr. 6) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP, DS'70 en het GPV vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Beinema c.s. (15 301, nr. 13) wordt met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Ginjaar-Maas c.s. (15 301, nr. 9) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De gewijzigde motie-Mertens c.s. (15 301, nr. 14) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en het GPV tegen deze motie hebben gestemd.

Ik stel voor, de stukken met betrekking tot het Wetenschapsbudget 1979 (15 301) en de Vervolgnota Wetenschapsbudget 1978 (14 801, nr. 5) voor kennisgeving aan te geven.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn, nadat de Voorzitter heeft geconstateerd, dat zij voldoende worden ondersteund, de **stemmingen over**:

de motie-Jansen c.s. om te komen tot een onderzoekscordinator in de top van elk departement (14 623, nr. 9);

de motie-Faber c.s. over het instellen van een werkgroep ten behoeve van een in te stellen sectorraad voor het milieubeheer (14 623, nr. 10);

de motie-De Boois c.s. over de ongewenstheid van het onderscheid tussen de geprofileerde en overige aandachtsgebieden (14 623, nr. 11);

de motie-Mertens c.s. om met een aantal sector- of facetraden te experimenteren (14 623, nr. 12);

de motie-Mertens c.s. over het garanderen van de inbreng van het universitaire onderzoek (14 623, nr. 13).

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring.

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil toelichten, waarom wij tegen de motie-Jansen c.s. op stuk nr. 9 zullen stemmen. Wij hebben van de Minister ter zake gehoord dat hij op het stuk van de onderzoekscordinatie op diverse departementen al actief is. Eén onderzoekscordinator aan de top van elk departement klinkt mooi, maar het zou best kunnen dat het aanwezige

potentieel op een betere manier kan worden toegepast en wij willen de Minister een jaar lang de tijd geven om dat eens uit te proberen.

De motie-Jansen c.s. (14 623, nr. 9) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR en de PvdA vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Faber c.s. (14 623, nr. 10) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-De Boois c.s. (14 623, nr. 11) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN, de PSP, de PPR, D'66 en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Mertens c.s. (14 623, nr. 12) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, DS'70, de PvdA, de CPN, de PSP en de PPR vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Mertens c.s. (14 623, nr. 13) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de SGP tegen deze motie hebben gestemd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de Nota Sectorraden Wetenschapsbeleid (14 623) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van **hoofdstuk VIII (Onderwijs en Wetenschappen) van de rijksbegroting voor 1979**, met uitzondering van afdeling VIII (Coördinatie wetenschapsbeleid) (15 300-VIII) en de daarbij voorgestelde moties.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, bestaat er behoefte aan heropening van de raadslaging. Ik stel voor daartoe de gelegenheid te bieden.

Daartoe wordt besloten.

□

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zie af van een reactie op de antwoorden van de bewindslieden, in tweede termijn gegeven, hoewel het gebrek aan pogingen om

Van Ooijen

zicht te geven op een algemene beleidsvisie mij heeft doen denken aan de spreuk: hier wordt een rijk bestuurd zoals men kleine visjes bakt. Ik zal hierop bij een andere gelegenheid terugkomen.

Wat betreft motie nr. 33 heeft de Staatssecretaris gezegd, dat het verstandig zou zijn, het stuk aan te houden en bij een andere gelegenheid in stemming te brengen. Ik meen, dat dit niet juist is. Ik vraag in die motie om bij de opstelling van de bekostigingsbeschikking inzake de schoolbegeleiding alvast rekening te houden met wat in de motie is vermeld. Welnu, als ik de motie aanhoud, verliest zij haar zin en daarom zal ik haar handhaven.

Een tweede motie, waarover ik een opmerking wil maken betreft die op stuk nr. 42, ingediend door de heer Deetman en de zijnen. Alles wat in de motie wordt gevraagd, is in feite door de Minister toegezegd. De Regering heeft zelf trouwens gesteld, dat de motie een ondersteuning vormt van haar beleid. Men zou dus kunnen stellen dat de motie overbodig is. Ik vraag niettemin het woord omdat in een van de overwegingen wordt vermeld, dat wettelijke bepalingen betreffende het bijzonder onderwijs inzake medezeggenschap, gelet op artikel 208 van de Grondwet, geen eisen van deugdelijkheid kunnen zijn. Ik ga eraan voorbij, dat nog in 1973 de toenmalige woordvoerder van de ARP, de CHU en de KVP, de heer Hermes het wettelijk voorschrijven van oudercommissies als een eis van deugdelijkheid zag. Uiteraard is het aan de desbetreffende fracties om te verantwoorden hoe zij bij het wisselen van de kabinetten ook een geheel tegengestelde visie kunnen krijgen op de interpretatie van artikel 208 van de Grondwet.

Mijn probleem met de motie is dat in de overweging ook een uitspraak wordt gedaan over een discussie, die wij op dit moment houden in de vaste Commissie voor Onderwijs in verband met de procedure rond het initiatiefwetsontwerp van Van Kemenade, stuk nr. 15 057.

Daarin is namelijk ook in discussie de vraag of democratiseringsvoorwaarden nu bekostigingsvoorwaarden in het algemeen zijn of bekostigingsvoorwaarden als deugdelijkheidseisen aan het onderwijs. Welnu, als deze motie zo wordt aanvaard, bepaalt de Kamer een standpunt over een discussie, die thans geheel procedureel plaatsvindt in de vaste commissie. Op deze manier begeeft de Kamer zich op een gevaarlijke weg omdat op die ma-

nier een uitholling kan plaatsvinden van het initiatiefrecht. Doordat de Kamer zich vroegtijdig vastlegt, worden dergelijke discussies zinloos. Ik wil graag de opvatting van de indieners van de motie hieromtrent vernemen.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben bij deze begrotingsbehandeling uitvoerig gesproken over de nieuwe lerarenopleiding en de samenhang daarvan met de MO-opleidingen. Met het oog daarop hebben wij in tweede termijn een motie ingediend, maar de discussie is nog niet afgerond want op 12 februari 1979 hebben wij een openbare commissievergadering over deze materie. Daarom verzoek ik u de motie op stuk nr. 36 aan te houden.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de motie-Konings c.s. (stuk nr. 36) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben ook uitvoerig gesproken over het financieren van arbeidsplaatsen uit wachtgeld, werkloosheidsgelden enz. De Minister heeft daarover gezegd, dat hij in onderhandeling is. De door ons ingediende motie op stuk nr. 37 willen wij aanhouden totdat het door de Minister aangekondigde actieplan-1979-1980 op tafel ligt.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de motie-Konings c.s. (stuk nr. 37) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik een opmerking maken over het amendement op stuk nr. 22. Wat dat betreft heb ik een kleine aanvaring met de Minister gehad. Dat betrof het feit dat wij met betrekking tot artikel 182 geen informatie op het departement konden krijgen. Een nader gesprek met de Minister heeft mij geleerd dat een en ander op een intern misverstand ten departement heeft berust. Daarmee is voor ons dit incident gesloten en willen wij dit amendement intrekken.

De **Voorzitter**: Aangezien de amendementen-Schaapman c.s. (stuk nr. 22) zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van de beraadslaging meer uit.

Mevrouw **Schaapman** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een wijziging aanbrengen in mijn motie op stuk nr. 34 naar aanleiding van de toelichting van de Minister in de tweede termijn. In de laatste alinea staat: 'nodigt de Regering uit voor het zomerreces 1979'. Dat wordt veranderd in: zo spoedig mogelijk doch uiterlijk eind 1979.

Motie

De **Voorzitter**: Mevrouw Schaapman heeft haar motie, voorkomend op stuk nr. 34, in die zin gewijzigd, dat het slot nu luidt:

, nodigt de Regering uit zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk eind 1979 een beleidsplan betreffende de volwasseneducatie aan de Kamer aan te bieden,

en gaat over tot de orde van de dag.'

De gewijzigde motie krijgt nr. 51.

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Gelet op de drietal toezeggingen van de bewindslieden wil ik mijn motie voorkomend op stuk nr. 43 intrekken. Deze toezeggingen doen wel niet volledig recht aan de gewenste interne pluriformiteit, maar ten minste de eerste twee doen vermoeden dat bruikbare informatie voor de door mij geschetste waarschijnlijke toekomstige ontwikkeling kan worden opgedaan. Hiermede heeft deze motie dus haar werk gedaan. Ik trek haar bij deze in.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Mertens c.s. (stuk nr. 43) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! In mijn motie op stuk nr. 48 wil ik in het dictum een kleine wijziging aanbrengen, namelijk in de vierde regel. Achter het woordje 'en' moet worden toegevoegd: voor zover zulks wenselijk blijkt.

Motie

De **Voorzitter**: Het lid Evenhuis heeft de door hem ingediende motie op stuk nr. 48 in die zin gewijzigd, dat in de vierde regel van het dictum na 'en' wordt ingevoegd: , voor zover zulks wenselijk blijkt.,

De gewijzigde motie krijgt nr. 52.

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De reden van deze wijziging is dat het project op bruikbaarheid moet worden getoetst en dat de positieve resultaten, zo de Minister erover heeft gesproken, kunnen worden ingepast in de verdere voortgang van het innovatie- en stimuleringsbeleid. Ik meen de Minister er toch op te moeten attenderen dat, wanneer wij zien dat het project tegen 1-1980 afloopt, er enige haast geboden is om inderdaad de toetsing op bruikbaarheid op niet al te lange termijn te verrichten. Ik denk dat dit toch wel in de komende maanden moet worden gedaan en ik denk

Evenhuis

aan de periode tot 1 maart a.s. In elk geval moeten de mensen die erbij betrokken zijn, in verband met de aanvang van het nieuwe schoolseizoen per 1 augustus 1979, tijdig weten waar zij aan toe zijn. Wij hopen dan ook dat de Minister rond 1 maart a.s. de Kamer kan informeren over de bruikbaarheidswaarde van de toepassing van het project in de verdere ontwikkeling en vernieuwing van het onderwijs.

De heer **Deetman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De slotzin van de door mij ingediende motie op nr. 42 wil ik wijzigen, waardoor de verhouding tussen het openbaar en het bijzonder onderwijs in het licht van de medezeggenschap wat scherper tot uitdrukking komt.

Motie

De **Voorzitter**: Het lid Deetman heeft zijn motie op stuk nr. 42 in die zin gewijzigd, dat aan het dictum na 'gegarandeerd wordt' wordt toegevoegd: op voor openbaar en bijzonder onderwijs gelijkwaardige wijze.

De gewijzigde motie krijgt nr. 53.

De heer **Deetman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van onze motie inzake de democratisering heeft de heer Van Ooijen zoëven enkele bezwaren naar voren gebracht, die erop neerkomen dat hij zegt, dat de motie het wetsontwerp, ingediend door de heer Van Kemenade en de zijnen, in de wielen rijdt. Dat verwijt lijkt mij ten onrechte. Ik wil daarom herinneren aan de afspraak, die in maart 1977 in deze Kamer is gemaakt met betrekking tot de democratisering en de medezeggenschap in het onderwijs. Toen is gezegd, dat de Wet op de ondernemingsraden twee jaar lang niet op het onderwijs zou worden toegepast. In de tussentijd zou het onderwijs de gelegenheid krijgen, zelf gedachten en voorstellen op tafel te leggen. Na het verstrijken van die periode zou opnieuw de kwestie worden bezien.

Zeer binnenkort is die termijn van twee jaar verstreken. Er zijn reacties uit het onderwijsveld en het ligt voor de hand, dat naar aanleiding hiervan, in verband met hetgeen is opgemerkt in de memorie van toelichting, gegeven het feit dat de termijn van twee jaar binnenkort afloopt met het risico dat de Wet op de ondernemingsraden op het onderwijs van toepassing zal worden en gegeven het feit dat in deze Kamer standpunten naar voren zijn ge-

bracht met betrekking tot de medezeggenschap en dat de Regering daarop heeft gereageerd, het alleszins terecht is, wanneer dat wenselijk wordt geacht, tot een kameruitspraak te komen. Te meer nu de Regering dit – de Minister heeft dit vanmiddag verklaard – ziet als een ondersteuning van haar beleid.

Onze conclusie kan in het licht van de gedane uitspraken niet anders zijn, dan dat het gegeven de gemaakte afspraak volstrekt terecht is dat wij op dit moment een uitspraak in dezen doen. Het ligt toch voor de hand dat wij nu de termijn bijna om is, met betrekking tot het principiële punt van een wettelijke regeling tot een uitspraak komen. De in deze Kamer gemaakte afspraak mag naar onze overtuiging niet worden doorbroken op ongemotiveerde wijze. Dat zouden wij niet correct vinden tegenover het onderwijsveld. Wij menen dat de heer Van Kemenade met zijn wetsontwerp in feite die afspraak heeft doorbroken, omdat hij dat wetsontwerp ongemotiveerd indient. Hij heeft wel tijdens een mondeling overleg gezegd, dat hij in het na de kabinetswisseling zittende kabinet geen vertrouwen heeft, in die zin dat hij er niet op vertrouwt, dat de medezeggenschap in het onderwijs adequaat zal worden aangepakt. Er is alom, aldus de heer Van Kemenade, de illusie gewekt dat er in het onderwijsveld niets met betrekking tot de medezeggenschap en de democratisering zou gaan geschieden.

Het zal duidelijk zijn dat die overwegingen de onze niet kunnen zijn. Nu wij geen enkel motief kunnen onderkennen voor het initiatief, kunnen wij ons niet laten afbrengen van de gemaakte afspraak.

Ik hoop dat ik met het voorgaande onze overwegingen duidelijk heb gemaakt, waarom wij vinden dat het terecht is dat wij op dit moment een uitspraak van de Kamer vragen. Met betrekking tot het initiatief-ontwerp, dat is ingediend, wil ik echter nog wel zeggen, dat wij de behandeling van dit wetsontwerp consciëntieus zullen benaderen. Wij zullen het onbevooroordeeld benaderen en wij zullen dat doen in dezelfde mate als de heer Van Ooijen onze motie heeft benaderd.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Wanneer komt de heer Deetman nu aan mijn bezwaren toe? Hij heeft een heel verhaal verteld, dat wij al kenden. Ik heb echter bezwaar tegen een overweging in zijn motie en niet tegen het feit dat hij een motie heeft ingediend.

De heer **Deetman** (CDA): Hoe kun je nu over democratisering en medezeggenschap in het onderwijs praten zonder

te spreken over bekostigingsvoorwaarden en deugdelijkheidseisen? Dat is toch onmogelijk? Het door de fractiegenoot van de heer Van Ooijen ingediende wetsontwerp getuigt ervan, dat je bij het spreken over medezeggenschap en democratisering ook iets over de bekostigingsvoorwaarden en de deugdelijkheidseisen moet zeggen. Daar kunnen wij ook niet omheen. Het zou dwaas zijn, die zaak nu te laten rusten. Wij konden, toen het ging om de kwestie van de wettelijke grondslag voor de medezeggenschap in het onderwijs, er niet omheen, iets te zeggen over bekostigingsvoorwaarden en deugdelijkheidseisen. Dat hebben wij ook in de motie tot uitdrukking willen brengen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik aarzel bijzonder, hierover te spreken, omdat ik het niet terecht vind dat wat in een schriftelijke procedure bij Reglement van Orde is geregeld, hier ter gelegenheid van de behandeling van een motie – ingediend tijdens een begrotingsdebat – aan de orde moet komen. Ik wil daarop dan ook inhoudelijk niet ingaan. Het gaat mij er vooral om dat ik het buitengewoon op prijs zou stellen, wanneer een initiatiefrecht van de Kamer door middel van initiatiefwetsontwerpen – waarmee het recht bestaat op een volledige schriftelijke gedachtenwisseling over alle aspecten die aan de orde zijn gekomen – niet doorkruist wordt door zo'n kort debat, in het openbaar, bij gelegenheid van een begrotingsbehandeling.

De heer **Deetman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij zullen het initiatiefwetsontwerp in de behandeling – ik heb dat al gezegd – zorgvuldig benaderen: onbevooroordeeld, op dezelfde wijze waarop de heer Van Ooijen onze motie heeft benaderd. Ik wil de heer Van Kemenade echter verzekeren dat wij op de argumenten, in zijn initiatiefwetsontwerp genoemd, uitvoerig zullen ingaan bij de verdere behandeling. Ik vind echter – en daar gaat u aan voorbij – dat er in deze Kamer, en de heer Van Kemenade is daarbij in een vorige functie nauw betrokken geweest, een afspraak is gemaakt. Het is niet meer dan redelijk, ook tegenover het onderwijsveld, dat die afspraak wordt nagekomen. Ik heb nog geen enkel argument tot nu toe gehoord, waarom zo hoog nodig halverwege dit jaar een initiatiefwetsontwerp moest worden ingediend. In feite zegt de heer Van Kemenade: er is een initiatiefwetsontwerp ingediend en derhalve zouden wij met de Regering niet meer van gedachten kunnen wisselen, ook indien dit eventueel uitmondt in een uit-

Deetman

spraak van deze Kamer over de medezeggenschap en de democratisering in het onderwijs. Dat kan toch niet?

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Er is geen afspraak gemaakt....

De heer **Deetman** (CDA): Nou en of! Dat is later uit de schriftelijke stukken duidelijk naar voren gekomen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Er is daarover geen afspraak gemaakt. Los daarvan zijn al deze aspecten in de commissie ter discussie geweest en zij hadden zeer ordelijk en zeer behoorlijk in de gedachtenwisseling, zoals die schriftelijk bij een initiatiefwetsontwerp passend is, kunnen worden uiteengezet, waarna daarover van gedachten had kunnen worden gewisseld.

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): De elementen die de heer Van Kemenade noemt, zijn ook al eens aan de orde geweest – zij het in mindere mate – voordat het initiatiefwetsontwerp door de PvdA werd ingediend.

□

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil eerst de Kamer erop wijzen dat het niet helemaal ongebruikelijk is dat zij moties in behandeling neemt die een verband hebben met wetsontwerpen die in het parlement aanhangig zijn. Hier is nu aan de orde dat wij vanuit de Kamer eigenlijk een gesprek aan het voeren zijn in twee richtingen. De eerste richting is met de initiatiefnemers en de tweede richting is met de bewindslieden, die aangekondigd hebben dat zij in het voorjaar met een wetsontwerp zullen komen.

Ik kan mij niet voorstellen dat de initiatiefnemers bedoelen te zeggen dat hun initiatief ons zou moeten verhinderen het gesprek met de Regering te voeren en ons zou moeten verhinderen het kabinet mee te geven wat wij als grondslag zouden willen zien van het wetsontwerp waar zij aan bezig zijn en wat wij overigens al jaren geleden hebben afgesproken.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Waarom gaat mevrouw Ginjaar ook in op het initiatief?

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Ik ben nog niet klaar.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Ik heb een vraag gesteld en daarop hebben noch de heer Deetman noch u een antwoord gegeven.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik denk dat het toch goed is, vast te stellen dat wij – vanuit het parlement – altijd het recht hebben, de Regering te laten weten wat onze opvatting is.

Ik wil echter nog een paar kanttekeningen maken. Een wettelijke regeling van de democratisering, als bekostigingsvoorwaarde, ingegeven vanwege het algemeen belang, betekent voor mijn fractie nadrukkelijk dat wij vinden dat democratisering van het onderwijs van algemeen belang is. Bovendien vinden wij dat de wetgever garanties moet hebben dat ruimte voor eigen invulling – democratie op maat, noemen wij dat wel – voor ons betekent dat er ook werkelijk gedemocratiseerd moet worden. Daar zal een wettelijke regeling voor nodig zijn. De bewindslieden zijn bezig met de voorbereiding van een wetsvoorstel. Wij vinden dat wij onze uitgangspunten en onze ideeën aan hen willen meegeven ter voorbereiding van hun voorstellen. Wij willen dat mede om de discussie, die al jaren loopt, ordelijk en goed af te ronden met beide richtingen: de initiatiefnemers en de Regering.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Ik was degene die het meest enthousiast tegen de bewindslieden heeft gezegd dat ik blij was dat men met een initiatief kwam voor de wettelijke grondslag. Dat heb ik zelfs van mevrouw Ginjaar niet zo enthousiast horen zeggen, want die had kennelijk een motie bij zich. Mijn bezwaar richt zich ertegen dat in die motie niet wordt gevraagd om een wettelijke regeling, maar dat hierin een overweging voorkomt, die een uitspraak doet, een interpretatie van de Grondwet, met name artikel 208, een interpretatie die de discussie die thans gaande is rond het initiatiefontwerp dat in de Kamer in behandeling is, blokkeert door zo vroegtijdig hieraan een consequentie te verbinden die de Regering in haar wetsontwerp zou moeten opnemen. Op dat punt heb ik geen antwoord gekregen. Waarom is dat nu gebeurd?

Mevrouw **Ginjaar** (VVD): De heer Van Ooijen begrijpt nog al maar niet dat de discussie tussen ons en de initiatiefnemers ordelijk en net afgehandeld zal worden. Hij kan erop rekenen. Maar wij zijn nu ook in discussie met de bewindslieden. Van onze kant willen wij de bewindslieden laten weten wat wij van belang vinden voor de democratisering. De heer Van Ooijen weet heel goed dat wij er gelukkig mee zijn dat

dit kabinet bezig is, na de reacties uit het veld, snel zelf met een plan te komen.

□

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een opmerking maken naar aanleiding van hetgeen de heer Van Ooijen juist heeft opgemerkt, namelijk dat bij initiatief-ontwerp een interpretatie zou worden gegeven van artikel 208 van de Grondwet. Ik geloof dat dit een volstrekt onjuiste opmerking is. De interpretatie van de Grondwet geschiedt bij de heroverweging van de nieuwe Grondwet, waarmee wij bezig zijn. De heer Van Ooijen weet dat, omdat artikel 208 ongewijzigd is gebleven, dit artikel nog steeds van kracht is. Of daaraan een andere interpretatie moet worden gegeven, is een vraag voor de grondwetgever. Daarmee hebben wij nog enige jaren de tijd. Dat staat geheel los van de beoordeling van het initiatiefvoorstel dat door de heer Van Kemenade is gedaan. Ik moge naar een andere samenloop, zowel van een initiatiefontwerp als een regeringsontwerp wijzen, bij voorbeeld inzake de abortus. Daarbij zijn allerlei politieke uitspraken gedaan door de Kamer, tijdens bepaalde debatten, over zeer concreet beleid. Ik noem maar het volgingsbeleid ten aanzien van de Bloemenhovekliniek. Daarover heeft de Kamer uitspraken gedaan. Niemand heeft aan een motie over een concreet punt ooit een doorkruising toegekend van een reeks van initiatiefontwerpen die waren ingediend, ook niet van de beoordeling van een wetsontwerp. Met alle begrip voor de complicaties die aan dit soort onderwerpen verbonden zijn, geloof ik toch dat men iets meer terughoudendheid moet betrachten bij het dooreenmenen van Grondwetswijzigingsvoorstellen van de zijde van de Regering en initiatiefwetsontwerpen. Als mijn fractie een uitspraak doet over deze motie, doorkruist zij daarmee op geen enkele manier welke interpretatie van de Grondwet dan ook. Zeker loopt zij niet vooruit op de beoordeling van wetsontwerpen, ook niet van initiatiefontwerpen. Men moet ook niet vergeten dat het recht van initiatief het recht van de Kamer is. Dit staat pas vast nadat de Kamer een eendoordeel heeft gegeven over het initiatiefontwerp. Daarna is het een ontwerp van de Tweede Kamer geworden; voor die tijd is het dat niet.

Kappeyne van de Coppello

De heer **Bakker** (CPN): Ik zou wel eens willen weten sedert wanneer de interpretatie van de Grondwet een kwestie van de grondwetgever is. Het veranderen van de Grondwet is een kwestie van de grondwetgever, maar het interpreteren van de Grondwet is een proces dat voortdurend doorgaat. Dit is met de oude grondwetstekst nu al zo'n dikke 100 jaar gaande. Natuurlijk, u kent toch zelf alle artikelen die op een andere wijze geïnterpreteerd worden dan zij in de Grondwet staan.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): De interpretatie van de Grondwet is gegeven aan de grondwetgever. Als hier een vermenging plaatsvindt doordat men zegt dat bij wet een interpretatie wordt gegeven van de Grondwet, is dit volstrekt onjuist.

De heer **Bakker** (CPN): Er zijn artikelen in de Grondwet, waarbij strijd is over de interpretatie. Die interpretatie kan op een gegeven ogenblik door de wetgeving in de Kamer worden ingevuld. Anders is het geen interpretatie maar een kwestie van wetgeving.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Daarin heeft u helemaal ongelijk, omdat u de twee mogelijkheden met elkaar vermengt, dat de Kamer op een gegeven moment als medewetgever kan optreden en als medegrondwetgever. Ik geef toe, dat er een personele unie is. Als wij echter spreken over de interpretatie van de Grondwet, namelijk over artikelen die wij eventueel nog gaan wijzigen, omdat een herziening ter sprake is, gaat het er niet om of er een uitwerking is in een bepaalde wet. Dat is een heel ander punt.

De heer **Bakker** (CPN): Het gaat juist over artikelen die je niet wijzigt. Artikel 208 is niet gewijzigd.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): U weet niet of dat nog gewijzigd wordt.

De heer **Bakker** (CPN): Dat weet ik ook niet. Dat kan over 50 jaar zijn, maar ook over 3 jaar. Dat doet er niets toe.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Dat doet er een heleboel toe, want u weet net zo goed als ik, dat wij de komende jaren met een grondwetswijziging bezig zijn. Dan is het helemaal prematuur, te spreken over interpretatie van de Grondwet. Dat is de taak van de grondwetgever en niet van de wetgever!

De heer **Bakker** (CPN): U weet ook, dat artikel 208 al achter ons ligt en dat er op dit ogenblik volle ruimte is voor een interpretatie in de komende tijd.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Dit is iets wat u met stelligheid zegt, maar waartoe de Kamer nog niet besloten heeft. Dat staat pas vast als de Kamer de eerste lezing van de grondwetsherziening heeft behandeld.

De heer **Bakker** (CPN): Neen, er is geen wijziging! Het is gebeven zoals het is! Er was strijd over de interpretatie en die zal er blijven tot er op een gegeven ogenblik een duidelijke meerderheid is.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): U weet helemaal niet, of er nog wijzigingsvoorstellen zullen komen. De grondwetswijziging is nog niet voltooid.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Kappeyne van de Coppello heeft zich tot mij gericht.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Pardon, ik richtte mij tot de Voorzitter!

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Zij deed dit via de Voorzitter tot mij. Ik heb veel respect voor staatsrechtgeleerden. Ik wil mij daar geenszins mee meten. Mijn bezwaar tegen de motie is echter, dat daarin een interpretatie van de Grondwet is opgenomen. Je kunt dan zeggen: dat kan natuurlijk niet. Er is echter een bepaalde opvatting opgenomen in de overweging ten aanzien van de vraag op welke wijze je de Grondwet kunt zien. Die overweging staat overigens haaks op een opvatting die vijf jaar geleden door het CDA in deze Kamer werd verwoord.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Ik begrijp, dat de heer Van Ooijen zich nu ook niet meer tot mij richt. Ik verlaat nu dus het spreekgestoelte.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn bezwaar is, dat wij in moties trachten interpretaties van de Grondwet in te brengen. Een dergelijke zaak moet naar mijn gevoel een rol spelen wanneer je wetten maakt.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Dat is niet het geval! Er is naar onze mening geen interpretatie van de Grondwet in de motie vervat. Er is ook geen interpretatie mogelijk door de wetgever ten aanzien van de Grondwet.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): In de motie staat, dat artikel 208 ertoe dwingt, een voorwaarde met betrekking tot de medezeggenschap te zien als een bekostigingsvoorwaarde in het algemeen en niet als een deugdelijkheidsvoorwaarde.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Neen, het is een uitleg van het algemeen belang.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Algemeen belang, goed. Dit zo zijnde, is hieraan een zekere interpretatie gegeven. Ik vind dat je onzorgvuldig handelt door in moties dit soort dingen te regelen. Dat moet je doen, wanneer je je samen met de Regering over wetten beraadt.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): In moties wordt niets geregeld, mijnheer Van Ooijen!

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Ik heb er bezwaar tegen, dat in moties dat soort uitspraken wordt gedaan! Daar is het mij om te doen! Dat moet gebeuren, wanneer wij met wetgeving bezig zijn, nu bij een initiatief, alsmede straks als de Regering met een wetsvoorstel komt. Dat soort dingen moet je niet in een motie opnemen, omdat daarmee de discussie die wij gaan voeren in de vaste commissie volstrekt wordt geblokkeerd.

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Om de zaak toch een beetje terug te brengen tot overzichtelijke proporties wil ik aan de heer Van Ooijen twee vragen stellen. Heeft hij bezwaar tegen de motie als zodanig of heeft hij bezwaar tegen een bepaalde overweging van de motie?

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Laten wij de zaak toch helder voorstellen! Verleden jaar maart is in deze Kamer de discussie begonnen tussen de Regering en de Kamer over de democratisering in het onderwijs naar aanleiding van de behandeling van het wetsontwerp op de ondernemingsraden. Vanaf dat moment is er een discussie geweest tussen de Regering en de Kamer, die ook is herhaald tijdens de begrotingsbehandeling in februari van dit jaar. Toen zijn er duidelijke afspraken gemaakt tussen de Regering en de Kamer met betrekking tot het onderwerp dat nu aan de orde is.

Van de zijde van de PvdA bestond de behoefte, een initiatiefwetsontwerp in te dienen. Daaraan mag men echter niet het recht ontnemen, de discussie die vanaf maart 1977 wordt gevoerd tussen Regering en Kamer te doorkruisen.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb uit de vele bijdragen over dit onderwerp begrepen, dat – bij alle verschil van mening – iedereen er gelukkig over is dat de Regering komt met een wetsontwerp ter zake van de democratisering. De Regering is dankbaar voor die algemene instemming.

Van Ooijen

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al eerder gezegd dat het mij verheugt dat de Regering met een wetsontwerp komt. Alles wat in de motie staat, is al door de Regering toegezegd, zodat ze in dit opzicht overbodig is. Ik zou de motie wat dat betreft kunnen steunen, ware het niet dat er een overweging in staat waar ik grote bezwaren tegen heb. Bovendien blijkt uit de woorden van de heer Van Leijenhorst dat er een duidelijke relatie is met het feit, dat het aan de overzijde zo hoog zit dat er van de zijde van de Partij van de Arbeid een initiatief is ingediend. Dat vind ik een groot bezwaar.

De heer **Deetman** (CDA): Ik moet de laatste opmerking weerleggen. Dat is niet zo. Wij zijn niet meer dan in de procedurele gang ten gevolge van de afspraak van twee jaar terug.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): De heer Van Leijenhorst heeft het gezegd.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt het wetsontwerp 15 300-VIII, nr. 13.

De artikelen 1 t/m 9, 9a en 10 tot en met 39 van artikel I worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 40 wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA en de PPR tegen dit artikel hebben gestemd.

De artikelen 41 t/m 62 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 14, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de CPN en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de verwerping van dit amendement de overige op stuk nr. 14 voorkomende amendementen als vervallen kunnen worden beschouwd.

Artikel 63 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 64 t/m 96 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 15, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat in verband met de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 15 voorkomende amendement als vervallen kan worden beschouwd.

Het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 50, I) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA en de PPR tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 97, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 50, I) wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 98 wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 50, II) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 99, zoals het is gewijzigd door aanneming van het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 50, II), wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De artikelen 100 tot en met 117 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Dees c.s. (stuk nr. 20, I) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA en de PPR tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 118, zoals het is gewijzigd door aanneming van het amendement-Dees c.s. (stuk nr. 20, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 119 tot en met 124 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Dees c.s. (stuk nr. 20, II) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, DS'70, de CPN, de PSP en de PPR tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 125, zoals het is gewijzigd door aanneming van het amendement-Dees c.s. (stuk nr. 20, II) wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 126 tot en met 137 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Konings c.s. (stuk nr. 23, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de CPN en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de verwerping van dit amendement het andere op stuk 23 voorkomende amendement als vervallen kan worden beschouwd.

Artikel 138 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 139 tot en met 158 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Mertens c.s. (stuk nr. 31, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de verwerping van dit amendement de overige op stuk nr. 31 voorkomende amendementen als vervallen kunnen worden beschouwd.

Artikel 159 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 160 tot en met 176 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 24, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de PSP en DS'70 vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de verwerping van dit amendement de overige op stuk nr. 24 voorkomende amendementen als vervallen kunnen worden beschouwd.

Artikel 177 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 178 tot en met 182 worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, I) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PSP, de PPR en de CPN tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 183, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde

Voorzitter

amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, I) wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 184 tot en met 232 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 233 wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, met uitzondering van de heer Van der Stoep, D'66, de PPR, de PSP en de CPN tegen dit artikel hebben gestemd.

De artikelen 234 tot en met 269 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van Leijenhorst c.s. (stuk nr. 30, I) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PSP, de PPR, de CPN en DS'70 tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 270, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Van Leijenhorst c.s. (stuk nr. 30, I) wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 271 tot en met 286 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Mertens c.s. (stuk nr. 27) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de CPN, de PSP en de PPR vóór dit amendement hebben gestemd.

Artikel 287 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 288 tot en met 291 worden zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 16, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN, de PSP en de PPR vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de verwerping van dit amendement de overige op stuk nr. 16 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Verder neem ik aan, dat als gevolg van de over artikel 233 genomen beslissing het amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 25, II) als vervallen kan worden beschouwd.

Artikel 292 wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 293 wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van Leijenhorst c.s. (stuk nr. 30, II) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR en DS'70 tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 294, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Van Leijenhorst c.s. (stuk nr. 30, II), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 295 wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van Ooijen c.s. (stuk nr. 17) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de PSP, de CPN en DS'70 vóór dit amendement hebben gestemd.

Het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 19, I) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 296, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 19, I) wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, II) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 297, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, II), wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 19, II) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de PSP en de CPN tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 298, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 19, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 299 tot en met 302 worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, III) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR en de CPN tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 303, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Ginjaar-Maas c.s. (stuk nr. 29, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 304 tot en met 321 worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Artikelen II en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Het wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

Het wetsontwerp 15 300-VIII, nr. 4, wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik geef thans gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen over de moties.

□

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De motie op stuk nr. 22 is van 17 juni 1975. Zij vraagt op korte termijn een wettelijke regeling te maken voor de nieuwe lerarenopleidingen. Wij vinden dat dit op korte termijn inderdaad moet gebeuren en wij beschouwen dat als een opdracht voor de bewindslieden. Wij zullen dus van harte vóór deze motie stemmen.

Met de motie van de heer Van Ooijen over de uitbreiding van het stimuleringsbeleid hebben wij wat meer problemen, omdat wij menen dat, alvorens tot uitbreiding van het stimuleringsbeleid wordt overgegaan, eerst een evaluatie daarvan moet plaatsvinden, met name met betrekking tot de stimuleringsprojecten. Dat is in 1975 ook in deze Kamer afgesproken. Verder vinden wij dat deze motie toch wel te sterk een verder uitdijen van het stimuleringsbeleid als zodanig beklemtoont, terwijl men juist moet streven tegen de achtergrond van de nieuwe basisschool naar een meer inkaderen in het innovatiebeleid.

De motie van de heer Konings op stuk nr. 37 gaat over de werkgelegenheid. Wij hebben geen behoefte meer vóór deze motie te stemmen. De Minister heeft gisteren nieuwe mededelingen gedaan omtrent de uitbreiding van de werkgelegenheid in het onderwijs. Hij doet daarvoor zijn best en dat houdt in dat deze motie door ons niet zal worden gesteund.

Evenhuis

De motie van de heer Van Ooijen op stuk nr. 33 is belangrijk, omdat zij een richting aangeeft, waarin de schoolbegeleidingsdiensten zich verder zouden moeten ontwikkelen, zeker wat taakstelling en vormgeving betreft. Dat zijn zaken die straks bij de bekostigingsbeschikking die door de bewindslieden is aangekondigd aan de orde zullen moeten komen en zeker ook bij de toekomstige wettelijke regeling, als wij spreken over de verzorgingsstructuur. Wij menen dat deze zaken op dat punt moeten worden meegenomen en getoetst. Wij zullen de bekostigingsbeschikking met belangstelling afwachten en daarom op dit moment tegen deze motie stemmen.

De motie van de heer Van Leijenhorst vraagt om een wettelijke regeling voor de schoolbegeleidingsdiensten. De verdere strekking daarvan is, in feite vragen om een wettelijke regeling voor de verzorgingsstructuur. Wij vinden dat de rechtszekerheid eist dat een wettelijke regeling tot stand komt. Voorts willen wij bij deze motie de kanttekening plaatsen dat in principe iedere school gebruik moet kunnen maken van de diensten van een schoolbegeleidingsdienst. Wij wachten met belangstelling de bekostigingsbeschikking van de bewindslieden en zullen ter oriëntatie daarvan vóór deze motie stemmen.

□

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Omdat bij ons onduidelijkheid is gebleven over de wijze waarop en de mate waarin het stimuleringsbeleid en het innovatiebeleid in elkaar worden geschoven, zullen wij de betrokken motie van de heer Van Ooijen op stuk nr. 32, die wat dat betreft tenminste duidelijkheid schept, steunen.

Wij zullen ook steunen de motie op stuk nr. 33, omdat wij inderdaad onderwijskundige criteria belangrijker vinden dan de confessie ter zake.

Ook de motie op stuk nr. 34 heeft onze steun, omdat intussen bij wijziging een wat realistischer aanpak naar voren is gekomen. Wij achten het een goede zaak, dat de volwasseneneducatie wat sneller 'in de rug' wordt gezet van deze Regering dan wellicht anders het geval zou zijn.

Ik wil mij scharen bij degenen die zoëven in het interruptiedebatje al uitgebreid hun mening hebben gegeven ten nadele van de motie op stuk nr. 42. Wij zullen zowel naar de inhoud als naar de plaats die deze motie in de discussie nu dreigt in te nemen tegen deze motie stemmen.

Op stuk nr. 47 komt de motie van mevrouw Ginjaar-Maas voor.

Ik wijs erop, dat deze motie voor een belangrijk gedeelte een doublure vormt, gelet op motie nr. 12. Ik meen, dat deze motie nr. 12, voorgesteld tijdens de openbare commissievergadering door de heer Van Zeil en mij, de motie van mevrouw Ginjaar geheel omvat.

Rest mij nog op te merken, dat ik de sterke indruk heb, dat met name van de zijde van de regeringspartijen moties zijn ingediend, die nogal overbodig zijn en die daarom bij ons tot moeilijkheden hebben geleid bij het bepalen van onze stem.

De motie-Van Leijenhorst c.s. (12 376, nr. 22) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Beckers-de Bruijn c.s. (15 300-VIII, nr. 28) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Van Ooijen c.s. (15 300-VIII, nr. 32) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de PSP, de CPN, D'66 en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Van Ooijen c.s. (15 300-VIII, nr. 33) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de PSP, de CPN en D'66 vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Schaapman c.s. (15 300-VIII, nr. 51) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de PSP, de CPN, D'66 en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Konings c.s. (15 300-VIII, nr. 35) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de PSP, de CPN en D'66 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Konings c.s. (15 300-VIII, nr. 38) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de PSP, D'66 en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Van Leijenhorst c.s. (15 300-VIII, nr. 39) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Van Leijenhorst c.s. (15 300-VIII, nr. 40) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Deetman c.s. (15 300-VIII, nr. 41) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de CPN tegen deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Deetman c.s. (15 300-VIII, nr. 53) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PSP, de CPN, de PPR en D'66 tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Mertens c.s. (15 300-VIII, nr. 44) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, de PPR, de PSP, de CPN en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Ginjaar-Maas c.s. (15 300-VIII, nr. 45) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Ginjaar-Maas c.s. (15 300-VIII, nr. 46) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Ginjaar-Maas c.s. (15 300-VIII, nr. 47) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De gewijzigde motie-Evenhuis c.s. (15 300-VIII, nr. 52) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Dees c.s. (15 300-VIII, nr. 49) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66 en de PPR tegen deze motie hebben gestemd.

Ik stel voor de volgende stukken voor kennisgeving aan te nemen.

de stukken betreffende het onderzoek inzake het Nieuw-Guineabeleid 1949-1962 (12 093, nrs. 1 t/m 3)

Voorzitter

het verslag van een mondeling overleg over de aanwijzing van projectscholen voor de eerste fase van het middelbaar huishoud- en nijverheidsonderwijs en het middelbaar sociaal-pedagogisch onderwijs (13974, nr. 18)

de brief van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen ten geleide van het rapport van de Commissie van advies voor de inhoud en organisatie van de studierichting der sociaal-culturele wetenschappen (14442)

de brief van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen over het beleidsvoornemen inzake stichting nieuwe lerarenopleidingen (14465)

het verslag van een mondeling overleg over het scholenbouwbeleid op het terrein van het voortgezet onderwijs (14800-VIII, nr. 34)

de brief van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen ten geleide van het eindrapport van de werkgroep RWO-overleg (14800-VIII, nr. 37)

het verslag van een mondeling overleg over de wenselijkheid van een betere regeling van de schoolvakanties in verband met de toenemende druk op schoolbesturen om toe te stemmen in het nemen van vakantie buiten de officieel vastgestelde schoolvakanties (14800-VIII, nr. 38)

het verslag van een mondeling overleg over het innovatieplan van de Innovatiecommissie Basisschool (14800-VIII, nr. 39)

de stukken betreffende de herstructurering TNO (14810, nrs. 1 en 2)

de brief van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen over de toelatingscriteria numerus fixus-studierichtingen voor het studiejaar 1978/1979 (14982)

de brieven van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen over het voorstellen inzake beperking van de inschrijving van eerstejaarsstudenten voor het studiejaar 1978/1979 (15033, nrs. 1-8)

de stukken betreffende Herprogrammering Wetenschappelijk Onderwijs (14924, nrs. 1 t/m 5)

de Brief van de Minister van onderwijs en Wetenschappen over Dierproeven bij instellingen van wetenschappelijk onderwijs 1977 (15403)

dere wijziging van de kinderbijslag-wetten en enkele belastingwetten (beperking recht op meervoudige kinderbijslag en kinderaftrek ten aanzien van 16- en 17-jarige kinderen) (15344) en van de daarbij voorgestelde moties.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Van Kemenade, die het heeft gevraagd.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil via u de Kamer verzoeken om, voordat wij gaan stemmen over de amendementen en het wetsontwerp, te stemmen over motie nr. 16, omdat de uitslag van deze stemming van groot belang is voor onze oordeelsvorming bij de andere stemmingen.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt bestaat er geen bezwaar tegen, allereerst te stemmen over de motie-Van Kemenade c.s. (15344, nr. 16).

Ik geef thans gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen over deze motie.

De heer **Hermsen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Gelet op de indiening van het amendement-De Korte-Hermsen zal het u duidelijk zijn dat wij geen behoefte hebben aan het verlenen van steun aan de motie op stuk nr. 16.

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wat de motie op stuk nr. 16 betreft, wil mijn fractie opmerken dat de verhoging van de leeftijdstoelagen ook door haar wordt gewenst, maar dan wel op een andere wijze. Bovendien wordt de ophoging die in deze motie wordt gesuggereerd niet gecompenseerd door ombuigingen elders. Zij zal dus deze motie niet steunen.

De **Voorzitter**: Overeenkomstig het besluit dat de Kamer zoëven heeft genomen, gaan wij nu eerst stemmen over de drie moties, nl. de nrs. 15, 16 en 19.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij vinden dat de motie op stuk nr. 15 een onderdeel uitmaakt van de problematiek waarover ik zoëven sprak. Daarom wilden wij eerst stemming over de motie op nr. 16 om een beeld te krijgen op een voor ons essentieel punt.

De **Voorzitter**: Ik had begrepen dat de heer Van Kemenade vroeg om eerst over de moties te stemmen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Eerst over motie nr. 16!

De **Voorzitter**: Inderdaad, maar dat wil toch niet zeggen dat wij niet eerst over de motie op stuk nr. 15 zouden kunnen stemmen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Bij voorbeeld het amendement op stuk nr. 12 heeft een verdere strekking dan de motie op stuk nr. 15.

De **Voorzitter**: In dat geval zullen wij eerst over de motie op stuk nr. 16 stemmen.

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik ga hiermee van harte akkoord, maar wil toch wel even laten vastleggen dat wij hiermede de 'heilige volgorde' van moties naar indiening bij dezen andermaal doorbreken. Een volgende keer kunnen wij ons daarop dan ook niet meer nadrukkelijk beroepen.

De **Voorzitter**: Ik ben het niet met dit argument eens, want hier is sprake van een samenhang tussen een wet, een onderdeel van een wet of een amendement en een motie. Als die samenhang er is, kan er aanleiding zijn om een andere volgorde aan te houden.

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! De vorige keer was er geen sprake van een samenhang, want er waren geen amendementen, maar een brief ten aanzien waarvan moties waren ingediend. Het is gewoon de verstrekkendheid die op een gegeven moment de doorslag geeft, hetgeen ook bij moties het geval kan zijn. Als dat vanuit de Kamer gevraagd wordt, lijkt het mij redelijk om daaraan te voldoen.

De **Voorzitter**: Ik wil de heer Bakker erop wijzen dat de Kamer zoëven al een beslissing in die trant had genomen tegen mijn voorstel in, maar daarmee ....

De heer **Bakker** (CPN): Dat weet ik en daarom vind ik het zo mooi dat het nu voor de tweede keer gebeurt. Daarmee is de regel 'de nummering is heilig' doorbroken.

De **Voorzitter**: Er is bijna niets heiligs.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb een ander bezwaar, namelijk dat gesteld wordt dat bepaalde amendementen verder gaan dan bepaalde moties. Naar mijn mening gaan amendementen nooit verder dan moties en moties nooit verder dan amendementen. Het zijn onvergelijkbare zaken en het op grond van dit soort interpretaties aanbrenge van een volgorde waarin afwisselend moties en amendementen ter stemming komen, vind ik een volstrekt onzinnige gang van zaken.

De **Voorzitter**: Ik zal niet op deze opmerking ingaan. De Kamer heeft al besloten om eerst te stemmen over de motie op stuk nr. 16 en dat gaan wij nu doen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp Na-

Voorzitter

De motie-Van Kemenade c.s. (15 344, nr. 16) wordt met 77 tegen 63 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de leden: Veerman, Van de Ven, Verbrugh, Verkerk-Terpstra, De Voogd, B. de Vries, Vrijlandt-Krijnen, Waalkens, Weijers, Wisselink, Van Zeil, Aarts, Abma, Van Amelsvoort, Andela-Baur, B. Bakker, De Beer, Beinema, Berkhouwer, Beumer, Blaauw, J. J. P. de Boer, Bolkestein, Borgman, Braams, Braks, Breman, Van der Broek, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, G. C. van Dam, Dees, Deetman, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van Erp, Evenhuis, Evenhuis-Van Essen, Eversdijk, Faber, Frinking, Gerritse, Ginjaar-Maas, Gualthérie van Weezel, Van der Gun, Hennekam, Hermans, Hermsen, Van Houwelingen, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Kleisterlee, Korte-Van Hemel, De Korte, De Kwaadsteniet, Lansink, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Mommersteeg, Van Muiden, Nijhof, Nijpels, Notenboom, Ploeg, Portheine, Rietkerk, Van Rooijen, Van Rossum, Van der Sanden, Schakel, Scherpenhuizen, Tolman en Tripels.

Vóór hebben gestemd de leden: Vellenga, Voogd, Voortman, K. G. de Vries, Waltmans, Wessel-Tuinstra, Wöltgens, Worrell, Zeevalking, M. Bakker, Beckers-De Bruijn, Ter Beek, Van den Bergh, De Boois, Brinkhorst, Casticum, M. P. A. van Dam, Dankert, Van der Doef, Dolman, Drenth, Duinker, Engwirda, Epema-Brugman, De Graaf, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van der Hek, Jansen, Van Kemenade, Klein, Knol, Kolthoff, Kombrink, Konings, Kosto, Krouwel-Vlam, Lambers-Hacquebard, Langedijk-De Jong, Meijer, Mertens, Molleman, Moor, Müller-Van Ast, Nypels, Van Ooijen, Patijn, Poppe, Pronk, Rienks, Roels, Salomons, Schaapman, Van der Spek, Spieker, Stermerdink, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Den Uyl en de Voorzitter.

De **Voorzitter**: Thans gaan wij over tot de stemmingen in verband met het wetsontwerp.

Het amendement-Van Kemenade c.s. (stuk nr. 12, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan dat als gevolg van de verwerping van dit amendement ook de overige op stuk nr. 12 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-De Korte c.s. (stuk 18, II) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 tegen dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan dat als gevolg van de aanneming van dit amendement de overige op stuk nr. 18 voorkomende amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

Artikel III, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-De Korte c.s. (stuk nr. 18, II) wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen IV, V en VI, zoals deze zijn gewijzigd door de aanneming van de amendementen-De Korte c.s. (stuk nr. 18, III t/m V), worden zonder stemming aangenomen.

De artikelen VII en VIII worden zonder stemming aangenomen.

Artikel IX, [nieuw, ingevoegd door de aanneming van het amendement-De Korte c.s. (stuk nr. 18, VI)] wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel IX (oud) wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel X wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel XI, [nieuw, ingevoegd door de aanneming van het amendement-De Korte c.s. (stuk nr. 18, VII)] wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen XI (oud), XII en XIII worden zonder stemming aangenomen.

De beweegreden, zoals zij is gewijzigd door de aanneming van het amendement-De Korte (stuk nr. 18, I) wordt zonder stemming aangenomen.

Het wetsontwerp wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP tegen dit wetsontwerp hebben gestemd.

Ik geef thans gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen over beide overgebleven moties.

De heer **Hermsen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister van Onderwijs en Wetenschappen heeft bij de behandeling van de nota 'Hoger onderwijs voor velen' enkele weken geleden nadrukkelijk toegezegd, zo enigszins mogelijk nog in 1979 met een nota over de studiefinanciering te zullen komen. Onze fractie zal hem aan die toezegging bepaald herinneren, maar gaat ervan uit, dat de Minister die toezegging zal nakomen.

Onder deze omstandigheden heeft onze fractie geen behoefte aan motie nr. 19 van de heer Van Kemenade.

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben de beleidsvoor-nemens van het kabinet op het punt van de studiefinanciering gemist bij deze discussie. Dit is door ons reeds signaleerd in het voorlopig en het eindverslag. Wij zijn blij met de toezegging van deze bewindslieden, maar met name de toezegging van Minister Pais om de omlijning van de studiefinanciering in 1979 aan te bieden. Wij hopen dat het niet in de loop van 1979 zal zijn of aan het eind van 1979, maar ruim daarvoor, zodat inderdaad die beleidsvoornemens mede betrokken kunnen worden bij de afronding van de derde fase.

Aan de motie nr. 19 van de heer Van Kemenade hebben wij echter geen behoefte.

De motie Hermsen c.s. (15 344, nr. 15) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Van Kemenade c.s. over een regeling van de studiefinanciering (15 344, nr. 19) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, DS'70, de PPR, de PSP en de CPN vóór deze motie hebben gestemd.

Geachte medeleden! Mag ik nog heel even uw aandacht vragen? Ik durf dat, omdat ik u nog al wat spreektijd heb bespaard in de afgelopen weken, als ik tenminste het ach en wee-groep van velen, de bewindslieden vooral niet uitgesloten, mag geloven. En ik ben, zoals u weet, nogal goedgelovig.

Wij willen nogal eens graag kijken naar onze burens overzee, de Britten, als het over goede parlementaire gebruiken gaat. Als gast van Mr. Speaker mocht ik daar bij de Mother of Parliaments, dit voorjaar een kijkje nemen.

Voorzitter

De ondervonden gastvrijheid overtrof die welke wij in vergelijkbare gevallen plegen aan te bieden. Als er al over Engelse ziekte gesproken kan worden, dan zeker niet op dit belangrijke punt.

Het zal u niet verbazen, dat ik opnieuw met enige jaloezie kennis nam van de bevoegdheden van mijn collega. Ik zal de verschillen met hier niet opsommen, met één uitzondering: bij verkiezingen worden tegenover hem geen tegenkandidaten gesteld. Hij is zeker van zijn zetel. Wat een land!

Maar er staan tegenover zulke vóórrechten ook ongezellige nadelen. De afzijdigheid van de voorzitter is daar zover doorgevoerd, dat hij de koffiekamer en de wandelgangen pleegt te mijden. Hij zou eens door deze of gene beïnvloed kunnen worden!

In de afgelopen jaren hebben wij hier nogal eens bezoek gehad van Britse collega's en van vertegenwoordigers van de media om zich op de hoogte te stellen van de verhoudingen tussen pers en parlement in ons land. Hun oordeel over ons was zeer gemengd: De journalisten, maar vooral de radio- en tv-mensen likkebaardden en voor zover ze clean shaven waren, likten ze zich de lippen en traanden hun ogen van ontroering. Daartegenover waren de Good Heaven's – een goed parlementair woord daar – van onze collega's niet van de lucht. Onze kiezers, zo zeiden zij, zouden het niet begrijpen als ze ons zó aan het werk zouden zien en horen. In onze oren meer Grootmoeders dan Moeders woorden.

In het afgelopen jaar en vooral in de laatste maanden, heeft één van de Britse parlementaire voorrechten mij wel eens door het hoofd gespeeld. Ik bedoel de bevoegdheid van het Lagerhuis om te oordelen over 'beledigingen' van het Huis of van leden daarvan door de pers. De overzichten die in het derde rapport van de voorrechtencommissie zijn vermeld, zijn én voor onze vaderlandse pers én voor ons, politici, erg interessant. Het zou mij niet de minste moeite kosten binnen één dag zo'n overzicht uit de Nederlandse pers samen te stellen, op basis van dezelfde normen als daar worden aangelegd. Bovendien oordeelt de rechter in geval van onjuiste berichten over parlementariërs niet mals. Er worden in onze ogen wel heel forse boetes en vergoedingen uitgedeeld. Ik zeg niet, dat wij ook in die richting zouden moeten koersen. Maar het gemak waarmee de laatste tijd over personen wordt gesproken en ongecontroleerde beweringen worden afgedrukt en uitgespro-

ken, moet ons toch wel allemaal verontrusten. Ik ben de mening toegedaan, dat wij niet langer alles over ons heen moeten laten gaan, hoezeer ik begrijp dat vooral politici de pers graag willen behagen en er als de dood tegen opzien ruzie te hebben, laat staan te maken met de keizerinnen en keizers van de wereld. Juist om die reden vind ik dat wij een voorbeeld moeten stellen.

Het Presidium heeft zich daarover beraden en ik neem aan dat wij binnenkort daarvan blijk zullen geven.

Deze korte toespraak mag natuurlijk niet somber eindigen. Hoewel ..., nee niet somber, maar toch spijtig. Ik verzoek de heer Van Berkel hier even voor het front van de troepen te verschijnen. Waarom? Niet alle leden zullen misschien weten, dat de heer Van Berkel met ingang van 1 januari aanstaande bij ons ander werk gaat doen, werk dat hem in verband met zijn gezondheid beter past. De heer Van Berkel is hier pionier geweest. Vóór 1968 – dat is slechts tien jaar geleden – kenden wij geen afdeling Voorlichting bij deze Kamer. Nu kunnen wij ons dat bijna niet voorstellen. Ik wil de heer Van Berkel, die in zijn functie daarvoor als parlementair journalist sinds 1946 de gang van zaken hier kent als weinig anderen, bedanken voor zijn grote toewijding en zijn bijna pijnlijke zorgvuldigheid bij zijn werk toen al – als journalist – en nu. Wij hopen dat hij nog veel voor ons zal kunnen doen. De capaciteiten en de ervaring heeft hij in ruime mate.

Ik wens iedereen mooie Kerstdagen en een gelukkig Nieuwjaar.

(Applaus)

Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting: 23.43 uur.

Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1°. een Koninklijke boodschap, ten geleide van het wetsontwerp Wijziging van de Liquidatiewet Ouderdomswet 1919 (15 408).

Deze Koninklijke boodschap, met de er bij behorende stukken, is al gedrukt en rondgedeeld;

2°. een brief van de Minister van Economische zaken, over het prijsbeleid 1979 (15 420).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

3°. de volgende adressen:

een, van mevrouw J. Snelleman-Kraayenbrink te Goor, met betrekking tot haar belastingen;

een, van F. M. Bevers te Zandvoort, met betrekking tot handelwijze van de politie.

Deze adressen zijn gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

4°. de volgende brieven e.a.:

een, van Asca-Groningen, over de voorgenomen bezuinigingen in het onderwijs;

een, van het gemeentebestuur van Enschede, over de voorgenomen bezuinigingen voor het muziekvakonderwijs;

een, van de P.v.d.A.-gewest Friesland, over de voorgenomen sluiting van een aantal postagentschappen en -stations;

een aantal, over huurbescherming; een, van A. J. Karreman, met een klacht tegen het optreden, tegen hem, van militairen;

een, van D. Voorsluijs, over de invoering van een B.V.B. voor een kamperauto;

een, van de burgemeester van Almelo, over de dreigende ernstige stagnaties in het stadsvernieuwingprogramma;

een, van het gemeentebestuur van Wierden, met een petitie van de Werkgroep Wierden van Amnesty International;

een, van het gemeentebestuur van Enschede, over de financiële problemen van de Stichting Leerplan Ontwikkeling;

een, van de USSR-Coördinatiegroep Amnesty International Nederland te Amstelveen, met gegevens van in Rusland gearresteerden;

een, van D. Karakaya, over haar persoonlijke financiële omstandigheden;

een, van het bestuur van de Geschiedkundige Vereniging «Die Haghe», betreffende de grafzerken uit de voormalige Hofkapel op het Binnenhof te 's-Gravenhage;

een, van het centrale bestuur van de Vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte', inzake de produktie van de neutronenbom;

een, van E. Kruzenga, met een motie tegen het huidige regeringsbeleid;

een, van de secretaris van het Nationaal Overleg Beleid Eerste Lijn, over de thuiszorg voor bejaarden;

een, van de ledenvergadering van de P.v.d.A., afdeling 't Zandt, om de aanlanding van LNG opnieuw in heroverweging te nemen;

een, van A. P. Heeres, over enkele problemen voor ex-KNIL-militairen en hun verwanten;

een, namens de stuurgroep van de Christelijke Scholengemeenschap Rijswijk, in verband met een actie voor «De Derde Wereld»;

een, van W.L.C. de Weger, over de WAO-uitkering;

een, van M. M. van Pol, over de zaken-
Menten;

een aantal, over abortus provocatus;

een, van rabbijn A. Soetendorp, over de mensenrechten in de Sovjet-Unie en over de positie van enkele gedetineerden;

een, van de voorzitter van het Koninklijk Nederlands Ondernemersverbond, over de prijsmaatregelen 1979.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

5°. een afschrift van een brief van de Minister van Sociale Zaken, gericht tot de SER, met een adviesaanvraag betreffende de bedrijfscommissies, bedoeld in de Wet op de ondernemingsraden.

Dit afschrift ligt op de griffie ter inzage;

6°. het academisch proefschrift van N. M. E. Neuwahl: «Het IBO gevolgd; een onderzoek naar het individueel beroepsonderwijs en zijn leerlingen».

Dit proefschrift is opgenomen in de bibliotheek der Kamer.

De vragen van het lid Scholten luiden:

1
Kan de Regering meedelen welke de resultaten zijn geweest van het recente bezoek van de Ministers van Buitenlandse Zaken van de vijf Westerse landen aan Pretoria, die getracht hebben de Zuidafrikaanse Regering ertoe te brengen verkiezingen in april 1979 onder VN-toezicht te accepteren?

2
Is het waar, dat de Minister van Buitenlandse Zaken van Zuid-Afrika P. R. Botha de secretaris-generaal van de VN, de heer Waldheim, heeft meegedeeld, dat voor 31 december 1978 overeenstemming over de alsnog onder toezicht van de VN te houden verkiezingen bereikt moet zijn en dat bij gebreke daarvan de onafhankelijkheid van Namibië op die datum een feit zal zijn?

3
Kan de Regering bevestigen, dat nu er 'verkiezingen' in Namibië zijn gehouden, de Democratische Turnhalle Alliantie kan bepalen of er een tweede verkiezingsronde onder toezicht van de Verenigde Naties komt, zoals is meegedeeld door de Zuidafrikaanse gouverneur in Namibië, de heer Steyn (zie onder meer Trouw van 16 december 1978)?

4
Deelt de Regering de bezorgdheid van ondergetekende, dat in het laatste geval een dreigende situatie ontstaan zal en voert dit de Regering tot nader overleg met de landen van de Europese Gemeenschap en met de Verenigde Staten?

5
Heeft de Regering kennis genomen van ingebrachte bezwaren tegen de gang van zaken bij de voorbereiding en bij de gehouden verkiezingen zelve, zoals onder meer naar voren gebracht door de SWAPO en kerkelijke leiders in Namibië, die erop neerkomen, dat de verkiezingen niet vrij kunnen worden genoemd (zie onder meer Trouw van 29 november 1978) en wil zij haar mening hierover geven?

6
Heeft de Regering kennis genomen van de opmerkingen van Dr. Lukas de Vries, President van de Evangelisch-Lutherse Kerk in Namibië tegenover de informatiedienst van de Lutherse Wereldfederatie in Genève, dat hij ver-

wacht dat Zuid-Afrika de te vormen 'Regering' van Namibi zal dwingen de noodtoestand te verscherpen, de SWAPO te verbieden en de kerken onder strikt toezicht te plaatsen (zie onder meer Trouw van 14 december 1978)?

7
Tot welke activiteiten brengt de situatie in Namibië – mede gelet op de mogelijk ernstige gevolgen – de Nederlandse Regering behalve de reeds genoemde en tot welk stemgedrag zal dit alles de Regering in de Algemene Vergadering der Verenigde Naties brengen dan wel tot welk stemgedrag haar dit reeds heeft gebracht?

Noot 5 (zie blz. 2532)

De vragen van het lid Lambers-Hacquebard luiden:

1
Is er thans nader inzicht te geven in de ernst van de ecologische gevolgen van aanleg van de Dollardhaven en de daarbij voorziene omlegging van de Eems voor het Eems-Dollardgebied? Kan uit het voortgezette onderzoek worden opgemaakt, dat inderdaad sprake zou zijn van ernstige aantastingen, zoals aangegeven in een rapport van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer van oktober van dit jaar¹?

2
Wanneer valt over de geomorfologische en sedimentologische gevolgen en de milieuhygiënische consequenties uitsluitsel te geven? Is het waar, dat over de resultaten van onderzoek op dit punt nog verdere studies en besprekingen moeten plaatsvinden?

3
Kan uit de mededelingen van de Regering, dat naar Nederlandse zowel als naar Duitse opvatting de LNG-aanlanding in de Eemshaven en het Dollardhavenproject twee verschillende vraagstukken zijn die los van elkaar dienen te worden behandeld², worden geconcludeerd dat er wat Nederland betreft geen dringende redenen zijn om koste wat het kost vóór een bepaald tijdstip in de Dollardhaven-onderhandelingen tot overeenstemming te komen?

4
Mag tevens worden geconcludeerd, dat als komt vast te staan dat de consequenties van het Dollardhavenproject als een ernstige aantasting van het Nederlandse gedeelte van het Eems-Dollardestuarium zouden moeten worden

beschouwd, dit vooral ook tegen de achtergrond van de Nederlandse betrokkenheid bij de nog op te lossen grenskwestie een zwaarwegende factor zou zijn?

5

a. Mag het door de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening in de Openbare Commissievergadering van 25 september 1978 gestelde, waaronder de zinsnede 'in het kader van de Dollardhaven wordt de kernbeslissing over de Waddenzee als het Nederlandse beleidskader ingebracht'³ worden gezien als onderstreping van de stelling, dat de grondslag voor het ruimtelijk beheer van het internationale Eems-Dollardestuarium ligt in de betekenis van het gebied als onvervangbaar natuurgebied?

b. Kunnen de bewindslieden ook overigens bevestigen, dat de uitgangspunten voor het beleid ten aanzien van het Nederlandse gedeelte van het gebied⁴ tevens ten volle het richtsnoer zijn voor de Nederlandse bijdrage aan het streven, met de Bondsrepubliek een op elkaar afgestemd beleid met betrekking tot de milieuhygiëne en het natuurbehoud tot stand te brengen?

c. Mag uit de mededelingen van de Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken²

'dat de Regering vasthoudt aan het principe dat de Dollard als beschermd natuurgebied wordt gehandhaafd' en 'dat het beleid met name gericht zal moeten zijn op het behoud van het Eems-Dollardestuarium als natuurgebied'

eveneens worden opgemaakt, dat deze uitgangspunten als maatgevend voor de Nederlandse positie kunnen worden beschouwd?

¹ De ecologische consequenties van het omleggen van de Eems door de Dollard, uitg. Rijks Instituut voor Natuurbeheer, Texel 1978. Elementen hieruit zijn onder meer:

- het verloren gaan van 12% van de oppervlakte van het natuurgebied;
- veranderingen in het zoutgehalte met daaruit voortvloeiende ecologische consequenties
- aanzienlijke afname van aantallen van bepaalde vogelsoorten;
- verdwijnen van de zehonden tijdens de bouw en de onzekerheid of ze later zullen terugkeren.

² In de beantwoording van mondelinge vragen op 14 december 1978.

³ Openbare Commissievergadering over het Grensoverschrijdend Pro-

gramma voor de Eems-Dollardregio (14 800, XII, nr. 29 en 15 155), Z.

1978–1979, Handelingen Openbare Commissievergadering 2; blz. 16, midden eerste kolom.

4 – het beleidsvoornemen ten aanzien van een Planologische Kernbeslissing Waddenzee;

– de uitspraak in het regeerakkoord, dat bij nog te nemen beslissingen met betrekking tot de Waddenzee het behoud als onvervangbaar natuurgebied zowel uitgangspunt als einddoel blijft;

– de aanwijzing van de Dollard als beschermd natuurmonument;

– het bij de goedkeuring van de Ramsar-conventie geuite voornemen, de Waddenzee (dus ook de Dollard) aan te wijzen als watergebied van internationale betekenis in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels (antwoord Staatssecretaris CRM en aangenomen motie-De Boois);

– de bescherming van de in het Waddengebied voorkomende zeehonden als bedreigde diersoort;

– de Nederlandse deelname aan het overleg met Denemarken en Duitsland over bescherming van het internationale Waddengebied als onvervangbaar natuurgebied.

Noot 6 (zie blz. 2534)

De vragen van het lid Castricum luiden:

1 Heeft de Staatssecretaris kennis genomen van publikaties in 'Het Nieuwsblad van het Zuiden' van 8 december jl. over bepaalde medische praktijken in Huize Assisië in Udenhout?

2 Is de Staatssecretaris bereid een diepgaand onderzoek in te stellen naar de juistheid van in bedoelde publikaties genoemde feiten en de Kamer over de resultaten in te lichten?

3 Is het waar dat de Inspecties voor de Volksgezondheid en de Geestelijke Volksgezondheid inmiddels een onderzoek zijn begonnen en is de Staatssecretaris bereid – mede gegeven de voortdurende stroom van nieuwe publikaties (met name in de bladen van de Brabant Pers) – thans reeds mededelingen te doen over de voorlopige resultaten van het onderzoek als genoemd en over de maatregelen die naar aanleiding van deze resultaten genomen zijn?

De vragen van de leden Faber en Lansink luiden:

1 Is het waar, dat de Inspectie voor de Geestelijke Volksgezondheid in s'-Her-togenbosch een onderzoek instelt naar bepaalde medische praktijken in het zwakzinnigeninstituut van jongeren 'Huize Assisië' in Udenhout? Zo ja, sinds wanneer?

2 Wanneer kan bedoeld onderzoek afgerond worden? Is de Staatssecretaris bereid de resultaten openbaar te maken? Zo nee, waarom niet?

3 Welke klachten zijn wanneer binnengekomen over de in vraag 1 bedoelde praktijken?

4 Is het waar, dat er inmiddels een tussentijds rapport is uitgebracht door de regionaal inspecteur voor de Geestelijke Volksgezondheid in Noord-Brabant? Zo ja, bevestigt dit rapport de vermoedens dat er in Huize Assisië op onoirbare wijze medische ingrepen zijn uitgevoerd? Kan dit antwoord nader toegelicht worden?

Noot 7 (zie blz. 2546)

Bijzondere Commissie 15 402

(Regelen voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor leveringen van produkten (Wet overheidsopdrachten voor leveringen van produkten)).

Leden:

Portheine (VVD)
Rienks (PvdA)
Dolman (PvdA)
Van Dis (SGP)
Van Zeil (CDA)
Ploeg (VVD)
Hartmeijer (PvdA)
Dees (VVD)
Kombrink (PvdA)
Aarts (CDA)
Van der Hek (PvdA)
Beumer (CDA)
Engwirda (D'66)
Klein (PvdA)
J. de Boer (CDA)
Van Muiden (CDA)
Wöltgens (PvdA)
Van der Linden (CDA)
Castricum (PvdA)
Van Erp (VVD)
Deetman (CDA)

Plv. leden:

Kappeyne van de Coppelio (VVD)
Salomons (PvdA)
Vellenga (PvdA)
Verbrugh (GPV)
-
-
Konings (PvdA)
Evenhuis (VVD)
Kolthof (PvdA)
Bakker (CDA)
Drenth (PvdA)
P.A.M. Cornelissen (CDA)
Nypels (D'66)
-
Dijkman (CDA)
Weijers (CDA)
Epema-Brugman (PvdA)
Notenboom (CDA)
Spieker (PvdA)
Blaauw (VVD)
Frinking (CDA)

5

In hoeverre zijn de ouders en het oudercomité op de hoogte gesteld van wat er in medisch opzicht met de pupillen plaatsvond?

6

Is het waar, dat onder andere van orthopedagogische zijde al in 1975 aangedrongen is op een onafhankelijk onderzoek, maar dat dit afgestuit is op gebrek aan medewerking van de kant van directie en bestuur?

7

Hoe beoordeelt de Staatssecretaris het verrichten van biomedisch onderzoek bij pupillen van een zwakzinnigeninstituut, uitgaande van het recht op persoonlijke levenssfeer en de zeggenschap over het eigen lichaam?

8

Wat is volgens de Staatssecretaris met betrekking tot de gebeurtenissen in Huize Assisië de betekenis van het arrest van de Hoge Raad van 14 juni 1974 (Ned. Jurisprudentie nr. 436), waarin werd uitgesproken, dat een arts als regel niet gerechtigd is een patiënt een door deze niet gewenste behandeling te doen ondergaan?

